

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

**1927-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE RADYO
YAYINCILIĞI**

Ali OKUR

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

1927-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE RADYO YAYINCILIĞI

Ali OKUR

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Ali Okur tarafından hazırlanan "1927-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Radyo Yayıncılığı" başlıklı bu çalışma, 20.09.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Prof. Dr. Mustafa Yılmaz (Başkan)

[İ m z a]

Prof. Dr. Yasemin Doğaner (Danışman)

[İ m z a]

Doç. Dr. Erdal Aksoy (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. M. Derviş Kılınçkaya
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

 20 / 09 / 2019
(İmza)
Ali OKUR

¹"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tez in erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ay aşmamak üzere tez in erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

*Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Yasemin DOĞANER** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

 22.09.2019
Ali OKUR

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu çalışmayı bitirebilmem için hiçbir zaman vaktini ve ilgisini esirgemeyen **Danışman Hocam Prof. Dr. Yasemin Doğaner'e, Prof. Dr. Mustafa Yılmaz'a, Doç. Dr. Erdal Aksoy'a**, tez çalışması için “**baba artık vakti gelmedi mi, erteleme**” diyerek beni zorlayan ve Enstitü'yü aramamı sağlayan oğlum **Şükrü Görkem'e**, “**baba, daha bitmedi mi, ne zaman bitecek?**” diye bıkmadan usanmadan her gün soran ve her akşam oyun saatlerinden feda eden kızlarım **Azra Ceylin** ve **Kerime Nilda**'ya içtenlikle teşekkür ederim.

ÖZET

OKUR Ali, 1927-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Radyo Yayıncılığı, Yüksek Lisans, Ankara, 2019

Üç bölümden ibaret bu çalışma, tek parti dönemini kapsamı dolayısıyla 1927-1950 yılları arası ile sınırlandırılmıştır. Birinci bölümde iletişim, kitle iletişim, propaganda, radyonun tarihçesi, dünyada radyo yayınları, radyo yönetim biçimleri, uluslararası radyo örgütleri ve kamu hizmeti yayıncılığı kavramı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Türkiye’de radyo yayıncılığının ilk yıllarını ifade eden “şirket dönemi” yayıncılık faaliyeti ele alınmıştır. Bu dönemde, Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ’ın kuruluşu, ilk radyo yayınları, özel günlerde ve milli bayramlarda radyo yayıncılığı ile radyoda Türk Müziği yasağı örneklerle, tanıkların hatıralarıyla ve tarihsel verilerle işlenmiştir. Üçüncü bölümde devlet dönemi radyo yayıncılığı konu edilmiştir. Bu bölümde Ankara Radyoevi’nin açılışı, radyoda söz, müzik, haber ve eğlence yayınları, Atatürk’ün hastalığında ve ölümünde radyo yayıncılığı, savaş dönemi ve çok partili hayata geçişte radyo yayıncılığı, İstanbul Radyosu’nun yeniden yayına başlaması, kısa dalga yayıncılık ve eğitim radyoları, Türkiye’de alıcı sayıları ve nüfusa oranı ile verici güçleri ele alınmıştır. Çalışma sonuç bölümü ve metin içindeki konulara ilişkin eklerle sonuçlandırılmıştır.

Bu çalışmada benzer çalışmalardan ayrı olarak ‘radyo’ gerçeği, bir “özne” olarak ele alınmış, herhangi bir olgu, olay ya da durum ile ilintilendirilmemiştir. Dolayısıyla radyo, kendi gelişim çizgisi içinde irdelenmiş, bu yapılırken içinde yaşadığı toplum ve koşullardan arındırılmamıştır.

Bu araştırmanın amacı, 1927-1950 yılları arasındaki dönemin koşullarının radyo yayınları üzerinden yansımalarını tespit etmek, Türkiye’de radyo yayıncılığının geçirdiği evreleri, yerine getirdiği görevleri, işlevleri, üzerindeki tartışmaları ve Türkiye’nin gelişimindeki yerini ortaya koymaktır. Türkiye’de radyonun tarihi, Türk Milletinin modernleşme tarihinin bir özetidir fikri, bu çalışmanın ön kabullerinden biridir.

Anahtar Sözcükler: Radyo Yayıncılığı, Türkiye’de Yayıncılık, İletişim, Kitle İletişim Araçları, TTTAŞ, Kamu Hizmeti Yayıncılığı

ABSTRACT

OKUR, Ali, Radio Broadcasting in Turkey Between the Years 1927-1950, Master Thesis, Ankara, 2019

This study, which consists of three chapters, was limited to 1927-1950 as it covered the single-party period. In the first part, communication, mass communication, propaganda, the history of radio, radio broadcasts in the world, radio management forms, international radio organizations and the concept of public service broadcasting are emphasized. In the second section, representing the first years of radio broadcasting in Turkey, "the company era" radio broadcasting activities are discussed. During this period, the establishment of the Turkish Cordless Telephone joint stock Company TTTAŞ, the first radio broadcasts, radio broadcasting on special days and national festivals, and the prohibition of Turkish music on the radio were illustrated with examples, memories of witnesses and historical data. In the third chapter, State-era radio broadcasting is discussed. In this section, the opening of the Ankara Radio House, speech, music, news and entertainment broadcasts on radio, radio broadcasting in Atatürk's illness and death, radio broadcasting during the period of war and multiparty life, the resumption of Istanbul Radio, shortwave broadcasting and educational radios, number of receiver and transmitter power with population rate in Turkey is discussed. The study was concluded with conclusions and appendices related to the subjects in the text.

In this study, apart from similar studies, the 'radio' reality, it is considered a "subject" and is not related to any phenomenon, event or situation. Therefore, the radio has been examined in its own line of development, and while doing so, it has not been purified from the society and conditions in which it lives.

The aim of this research is to determine the reflections of the conditions of the period between 1927-1950 over radio broadcasts, the phases of radio broadcasting in Turkey, performing his duties, functions, discussions on and it is to reveal his place in Turkey's development. The history of radio in Turkey that the idea that the Turkish nation is a summary of the history of modernization, is one of the preliminary assumptions of this study.

Keywords: Radio Broadcasting, Broadcasting in Turkey, Mass Media, TTTAŞ, Public Service Broadcasting

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xiii
TABLOLAR	xiv
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM	12
İLETİŞİM, KİTLE İLETİŞİM VE RADYO’NUN İCADI	12
1.1.İLETİŞİM	12
1.1.1. Kitle İletişim ve Araçları	13
1.1.2. Propaganda	19
1.2.RADYO’NUN İCADI.....	23
1.2.1. Radyonun İcadında Marconi’nin Çabası	25
1.3.DÜNYADA İLK RADYO YAYINLARI.....	27
1.4.RADYO YÖNETİM MODELLERİ	30
1.5.KAMU HİZMETİ YAYINCILIĞI.....	31
1.6.ULUSLARARASI YAYIN KURULUŞLARI.....	34
1.6.1. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği ITU	34
1.6.2. Avrupa Yayın Birliği (European Broadcasting Union) EBU.....	35
1.6.3. Asya Pasifik Yayın Birliği ABU	36
1.7.RADYO’NUN GÜCÜ	36

2.BÖLÜM	41
TÜRKİYE’DE RADYO YAYINCILIĞI VE “ŞİRKET DÖNEMİ” (1927-1936).....	41
2.1.TÜRK TELSİZ TELEFON ANONİM ŞİRKETİ (TTTAŞ)	41
2.2.İSTANBUL TELSİZİ.....	46
2.2.1. İstanbul Radyosu Yayınında İlk Ara ve Ekonomik Sorunlar	49
2.3.ANKARA TELSİZİ.....	54
2.4.RADYO YAYIN SAATLERİ VE YAYIN AKIŞLARI	58
2.5.ÖZEL GÜN YAYINCILĞI VE RADYODA TÜRK MÜZİĞİ YASAĞI	63
2.5.1. İstanbul Radyosu’nun İlk Canlı Yayın Başarısı: Atatürk’ün İlk İstanbul Ziyareti.....	64
2.5.2. 23 Nisan Kutlamaları ve Radyo Yayıncılığı.....	65
2.5.3. 29 Ekim Kutlamaları ve Cumhuriyet’in 10’uncu Yıl Kutlamasında Radyo Yayıncılığı.....	67
2.5.4. 1 Kasım Meclis Açış Konuşmaları ve Radyo Yayıncılığı.....	71
2.5.5. 1935-1938 Yılları Arasında 19 Mayıs Kutlamalarında Radyo Yayıncılığı	73
2.5.6. Radyodan İlk Maç Naklen Yayını	74
2.5.7. Radyoda Türk Müziği Yasası.....	75
2.5.8. Montrö Anlaşması ve Radyo Yayıncılığı	83
2.5.9. Ankara Telsizi Konser Canlı Yayın Mekanları: Karpiç Şehir Lokantası ve Ankara Palas	88
2.5.10. Radyo Yayın Akışlarında Memleket Saat Ayarı (M. S. A. ve Saat Ayarı), Ne Anlama Gelmektedir?.....	89
2.6.DÖNEMİN RADYO YAYIN POLİTİKASI	90
3.BÖLÜM	94
TÜRKİYE’DE “DEVLET DÖNEMİ” RADYOCULUĞU 1936 VE SONRASI.....	94
3.1. RADYOYA YENİ MEKAN: “RADYOEVİ”	95
3.2.ANKARA RADYOEVİ: “TÜRKİYE RADYOSU”	98

3.2.1. Türkiye Radyosu İlk Gün Yayınları	100
3.3 TÜRKİYE RADYOSU'NDA SÖZYAYINLARI.....	105
3.3.1 Radyo Gazetesi	105
3.3.2 Pazar Gazetesi.....	106
3.3.3 Öğle Gazetesi.....	107
3.3.4 Dış Politika Hadiseleri.....	107
3.3.5 Haberler ve Spor Haberleri.....	108
3.3.6 Evin Saati.....	108
3.3.7 Ziraat Takvimi Saati	108
3.3.8 Geçmişte Bugün	109
3.3.9 Çocuk Saati.....	109
3.3.10Radyo Çocuk Kulübü	110
3.3.11Güzel Türkçemiz	111
3.3.12Şiir Saati	112
3.3.13Yazı Yazmak Sanatı	112
3.3.14Mehmetçik Konuşuyor	112
3.3.15Kahramanlar Konuşuyor	112
3.3.16Kitap Saati	113
3.3.17Geçmişte Türk Zevki.....	113
3.3.18Büyük Adamlar	114
3.3.20Biraz da Tarih.....	114
3.3.21Vücudumuzu Çalıştıralım.....	114
3.3.22İktisat Saati	114
3.3.23Meslekler Konuşuyor	114
3.4 TÜRKİYE RADYOSU'NDA MÜZİK YAYINLARI.....	115
3.4.1 Radyo Klasik Musiki Korusu	116

3.4.2 Fasil Heyetleri (çifte fasıl, meydan faslı)	117
3.4.3 Yurttan Sesler	117
3.4.4 İnce Saz.....	118
3.4.5 Bir Halk Türküsü Öğreniyoruz.....	119
3.4.6 Radyo Senfoni Orkestrası.....	119
3.4.7 Radyo Salon Orkestrası	120
3.4.8 Radyo Caz ve Radyo Tango Orkestraları	121
3.4.9 Kısaltılmış Opera Saati.....	122
3.4.10Her Telden.....	122
3.4.11Büyük Müzisyenler	122
3.4.12Dinleyici İstekleri (Posta Kutusu)	122
3.5 TÜRKİYE RADYOSU’NDA EĞLENCE YAYINLARI.....	123
3.5.1 Kimgil Ailesi	125
3.5.2 Hoşbeş	125
3.5.3 Ah Bir Çavuş Olsam.....	125
3.5.4 Bu Gece Birşeyler Olacak	125
3.5.5 Rektörün Odacısı	126
3.6 DİNLEYİCİLERİN GÖZÜNDEN RADYO VE İLK ANKET ÇALIŞMASI....	126
3.7 ATATÜRK’ÜN HASTALIĞI, ÖLÜMÜ VE DEFİNİNDE RADYO	130
3.8 SAVAŞ DÖNEMİ RADYO YAYINCILIĞI (1939-1945)	133
3.8.1. İkinci Dünya Savaşı’nda“Radyo Hainleri”	142
3.9 ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE RADYO YAYINCILIĞI.....	144
3.10TÜRKİYE’DE KISA DALGA YAYINCILIK	155
3.11EĞİTİM AMAÇLI RADYOLAR	159
3.12RADYO ALICI SAYILARI VE NÜFUS	160
3.13TÜRKİYE’DE RADYO VERİCİ GÜÇLERİ	168

SONUÇ	169
KAYNAKÇA	176
EKLER	194
EK 1: 10 Kasım Kutlamalarına ilişkin Örnek Gazete Haberi ve Radyo Yayın Akışı	194
EK 2: Radyo Programı, Radyo ve Radyo Amatör Dergilerine İlişkin Görseller	196
EK 3: Marconi ve ilk radyo istasyonuna ait bir görsel:	197
EK 4: KDKA Radyo Görseli:	198
EK 5: 3984 Sayılı Kanun	199
EK 6: TRT Kurumsal Yapı Şeması:	211
EK 7: Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ Yönetim Şeması ve TRT Kurumsal Yapı	212
EK 8: Eşref Şefik’i Anons Yaparken Gösteren Bir Görsel:	213
EK 9: İstanbul Telsizi İlk Yayınlar ve Anılar	214
EK 10: Ankara Radyo Diffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisatı Açılma Töreni Hatırası Görseli:	217
EK 11: Bazı Radyo Fiyat ve Reklam Görselleri	218
EK 12: İstanbul Radyosu Müdürü Hasan Refik Ertuğ ile yapılan bir röportaj:	220
EK 13: Recep Peker’in İnkılâp Derslerinden Bir Bölüm:	222
EK 14: İstanbul, Ankara ve Bazı Yabancı Radyo İstasyonlarının 1936 Yılı Yayın Akışları:	223
EK 15: İstanbul ve Ankara Radyosu İki Postalı Yayınlarından Örnek Akışlar:	226
EK 16: Doktor Nevzad’ın Hayvan His ve Duygularını Konu Alan Radyo Konuşmasından Bir Bölüm:	228
EK 17: Müzik Yasağı İle ilgili Tarihi “Beni Yanlış Anladılar” Sözü ve Atatürk İle Zübü Arasında Geçen Konuşma:	229
EK 18: Montrö Anlaşması Sonrası 26 Temmuz 1936 Pazar Tarihli Radyoların Yayın Akışları:	230
EK 19: Karpiç Şehir Lokantası Görselleri:	231

EK 20: Türkiye Radyolarında Kullanılan “Gong” Görseli:.....	232
EK 21:Ankara Radyosu 28 Ekim 1938 İlk Gün Açılış Yayın Akışı:	233
EK 22: İstanbul Radyosu’nda Yapılan Bir Sanatçı Sınavı:	235
EK 23: Radyo Dergisinin 1948 Yılında Dinleyicilerle Mektup Yoluyla Gerçekleştirdiği Ankette Sorulan 29 Soru:	239
EK 24: Ankara Radyosu Mart 1945 Ayı Örnek Yayın Program Kalıbı	241
EK 25: Türkiye’de kısa dalga yayıncılığın ilk yıllarındaki radyo yayın akış şeması:.....	243
EK 26: Türkiye’nin Sesi Radyosu 1996 Yılı Anons, Program Listesi Ve Canlı Yayın Plamlama Formatı:	244

KISALTMALAR

a.g.m	:	Adı Geçen Makale
a.g.e	:	Adı Geçen Eser
a.g.s	:	Adı Geçen Site
a.g.e.k	:	Adı Geçen Elektronik Kaynak
a.g.p	:	Adı Geçen Program
TTTAŞ	:	Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi
a.g.h	:	Adı Geçen Haber
a.g.r.g	:	Adı Geçen Resmi Gazete
a.g.y.l.t	:	Adı Geçen Yüksek Lisans Tezi

TABLOLAR

Tablo 1: Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi Radyo Yayın Örgüt Şeması	44
Tablo 2: Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ döneminde şirketin yıllara göre kâr ve zarar durumu	50
Tablo 3: 1936-1941 yılları arasında Devlet Dönemi Radyo Yayıncılığı Tahsisat, Gider, Gelir ve Kazanç durumu	50
Tablo 4: Türkiye’de Radyo Yayıncılığının Şirket ve Devlet dönemi yıllara göre karşılaştırmalı gelir, gider ve kazanç durumları.....	50
Tablo 5: İstanbul, Berlin, Londra ve Ankara Radyolarından 1936 yılı örnek akışlar.....	58
Tablo 6: Bazı programlarla ilgili dinleyici eğilimleri	127
Tablo 7: 1945 Yılı Mart Ayı Türkiye Radyosu üç günlük yayın akış planı	136
Tablo 8: 1937-1946 yılları arasında, yıllara göre alıcı sayıları, artış miktarları ve artış oranları	139
Tablo 9: Türkiye’nin Sesi Radyosu 1996 yılı bazı yabancı dil yayın planları.....	155
Tablo 10:1940 yılı itibariyle Türkiye’de ve bazı ülkelerde alıcı sayıları.....	158
Tablo 11:1940 Yılına göre her 1000 kişiye düşen radyo alıcı sayısı	159
Tablo 12:Türkiye’de yıllar itibariyle radyo alıcı sayıları	160
Tablo 13:Türkiye ve Ülkelerin radyo alıcı sayıları	160
Tablo 14:Türkiye’de bölgelere göre radyo alıcı sayıları ve artış oranı	162
Tablo 15: 1927-1950 yılları arasında Türkiye’nin nüfusu, alıcı sayıları, her bin kişiye düşen alıcı sayısı ve alıcı artış oranları	163

GİRİŞ

Geçen iki yüzyıl bir nevi hayaller çağıydı. Hayallerinin peşinden gidenlerin çalışmalarıyla ardi ardına buluşlar birbirini takip etti. O icatların en büyüklerinden biri de radyo oldu. Kitle iletişim aracı olarak geçen asrın başlarında hayatın içinde katılan radyo, hızla öğrendi, değışti, geliştii ve vazgeçilmez bir unsur olarak küresel ölçekte yerini aldı. Radyonun bu gelişim çizgisi iletişim imkanlarını yaygınlaştırdı.

Ünsal Oskay, iletişim imkanlarının yaygınlaşmasının kültürün ve hayat tarzının değışmesine yol açtığı¹ görüşündedir. Antonia Gramsci'nin, "insanı kafasından yakaladınız mı, kol ve bacak kolay gelir"² tespiti, insanın, kültürün ve hayat tarzının değışmesine giden kısa yolu ve formülü ifade etmektedir. Gramsci'nin tanımındaki kafayı yakalayan mekanizmalardan en etkili olanı, hızı, yaygınlığı ve duyulara seslenmesi itibariyle medya ya da radyo olmuştur. Onun bu özelliği yönetici sınıfların ve hakim güçlerin dikkatini çekmiş, hegemonyalarının devamı için ondan faydalanma yolunu seçmişlerdir. Hegemonya için ideolojiye ihtiyaç duyan bu sınıflar, medyayı ideolojilerin üretildiği başarılı bir alan haline getirmişlerdir.³Aile, eğitim, ordu gibi üstyapı kurumları arasında yer alan medya veya radyo, hegemonyanın başarılı olduğu temel alan olarak görülmektedir.⁴Onda yayınlanan her mesajın ya da haberin mutlaka bir etkisi, yönlendirmesi, sonucu ve amacı vardır.⁵ Hegemonya, iktidarın ve yönetici güçlerin, hakimiyeti altındakilerin rızalarını almak için kullandıkları tüm strateji ve araçlar bütünü olarak tanımlandığında,⁶ hegemonyanın süreklilik kazanması için ideoloji ile desteklenmesinin yanısıra "ortakduyu" üretilmesine de ihtiyaç duyulmaktadır. Medya, "ortakduyu" üretilmesinde işlevsel bir rol üstlenmektedir.⁷Ortakduyu üretimi için Hitler, Almanya'da, Mussolini İtalya'da, Lenin ve Stalin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihe gömülmesinden sonra genç Cumhuriyet Türkiye'de, iki dünya savaşı arası ve savaş döneminde Avrupa'da, Amerika Birleşik Devletleri ve radyo yayın altyapı ile yayın

¹ Ünsal Oskay, **Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon Geri Kalmışlık Açısından Olanaklar ve Sınırlar**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1971, s. 11.

²Metin Kazancı, "Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 57-1**, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/36224> erişim tarihi: 06.04.2019.

³Ömer Özer, "Medyada Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme", İstanbul, **Marmara İletişim Dergisi**, Haziran 2017, sayı 27, s. 9.

⁴Özer, **a.g.m.**, s. 9

⁵ Kazancı, **a.g.m.**, s. 73, erişim tarihi: 09.04.2019.

⁶Özer, **a.g.m.**, s. 9

⁷ Özer, **a.g.m.**, s. 9.

tekniğine sahip dünyanın herhangi bir yerinde radyodan faydalanma yoluna gidilmiştir. Bu yararlanma şekli ile savaş dönemlerinde olduğu gibi ortak düşmana karşı bilinç, savunma, birlik ve beraberlik veya yeni politikalar, yeni dünya düzeni ve yeni yaşam biçimleri üzerinde “ortakduyu” sağlanması ya da Türkiye Cumhuriyeti’nde görüldüğü gibi inkılâpların halka maledilmesi, yaygınlaştırılması ve yeni kurulan devletin üzerinde “ortakduyu” zemini oluşturulması amaçlanmıştır.

Radyonun hegomonya ya da yönetici ve hakim sınıf ile bu tür ilişkisi, onun örgütlenme sorununu da beraberinde getirmiştir. Radyonun örgütlenmesi, işlevi ve yayın politikaları içinde bulunduğu siyasi ve toplum koşullarıyla yakından ilgilidir. Bu gücün nasıl kullanılacağına, kontrolünün kimde olacağına ve nasıl bir içerikle yayın yapılacağına karar vermek isteyen yönetici sınıfın isteği,⁸ radyo ile iktidar arasında mesafe sorununu ortaya çıkarmıştır. Kuramsal anlamda ortaya atılan iki yaklaşım, medya-iktidar ilişkisini açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımdan ilki, medyayı yasama, yürütme ve yargı erkinin yanında dördüncü bir erk olarak tanımlayan liberal çoğulcu yaklaşımdır. Bu yaklaşım “medyanın tarafsızlığı” miti’nin doğmasına neden olmuştur.⁹ Diğer yaklaşım ise, medyayı siyasal iktidarın ikna araçlarından biri olarak gören eleştirel yaklaşımdır. Bu yaklaşım, siyasal iktidar ile medyayı karşılıklı bağımlı olarak nitelemektedir. Bu görüşün sonucu medyayı, “düzenin yeni bekçileri” olarak öne çıkarmak olmuştur.¹⁰ Medyayı dördüncü özerk güç olarak yorumlayan çoğulcu görüşün aksine eleştirel görüş, kitle iletişim araçlarını, sınıf tahakkümünün devam ettirilmesinde rol alan ideolojik araçlar olarak değerlendirmektedir.¹¹ İçinde bulunulan küresel iletişim ortamında, medyanın mutlak tarafsız olabileceğini savunmak geçerli bir yol gibi görünmese de, kitle iletişim araçlarının tarafsızlığının ortaya çıkardığı sorunların çözümü için düşünme gerekliliği ortadan kalkmamaktadır.¹²

Radyoyu ‘devlet radyosu’ olarak gören sahiplenmecî bakış açısı nedeniyle Türkiye’de radyo-iktidar ilişkisi, bir “mesafesizlik”¹³ ilişkisi olarak kalmıştır. Bu nedenle muhalefet

⁸Nejla Polat, “1946 Çok Partili Dönemin Başlangıcından 1964 TRT’nin Kurulmasına Kadar Türkiye’de Radyo Yayıncılığı”, İstanbul, **Aydın Üniversitesi Dergisi**, Ocak 2018, cilt 10, sayı 1, s. 126 https://www.researchgate.net/publication/322591307_1946_COK_PARTILI_DONEMIN_BASLANGICINDAN_1964_TRT_NIN_KURULMASINA_KADAR_TURKIYE'DE_RADYO_YAYINCILIGI erişim tarihi: 09.04.2019.

⁹Aslı Özkaya, “**Medya ve Körfez Savaşı**”, s. 567-568, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5591.pdf> erişim tarihi: 11.07.2019.

¹⁰Konrad Adanuer Vakfi, **Türkiye’de Medya ve Seçimler Medya İzleme Araştırması**, 1999, s. 1.

¹¹Özkaya, **a.g.m.**, s. 568-569, erişim tarihi: 11.07.2019.

¹²Konrad Adanuer Vakfi, **a.g.e.**, s. 1.

¹³Konrad Adanuer Vakfi, **a.g.e.**, s. 6.

ve iktidar partileri arasındaki tartışmalara her zaman konu edilmiştir. Türkiye’de iktidarla medya arasındaki mesafesizliğin nedenlerinin tarihsel ve geleneksel boyutlarından söz etmek mümkündür. Türkiye’de radyonun -özel girişim eliyle gözüke de verilen izin dolayısıyla- devlet eliyle hayata katılmış olması, tepeden bakan yönetim anlayışı, bundan rahatsızlık duymayan aydın tavrı ve kendini modernleştirmenin misyonunu yüklenmiş sayan yönetici elit ve onun temsilcisi basın, bu nedenler arasında görülebilir.¹⁴ Adnan Menderes’in 1952 yılında partisinin Antalya Kongresinde söylediği ‘radyo, bir devlet vasıtasıdır, orta malı değildir’ sözü, yönetici sınıfın radyoya bakış açısını birinci ağızdan ifade etmektedir.¹⁵ Nedim Veysel İkin’in “devlet, yurt ve millet için en hayırlı ve en faydalı yayının ne olduğunu ve neler olması lazım geldiğini tayin eder”¹⁶ sözü de, yönetim yanlısı düşün adamlarının radyoya bakış açısını anlatmaktadır.

Türkiye’de iktidar-radyo arasındaki ilişkiyi tam olarak anlatan bir uygulama, Atatürk’ün ölümünden iki yıl sonra 10 Kasım kutlamalarındaki radyo yayın akışlarında görülmektedir. O yıllarda radyo canlı bir öge gibi 10 Kasım anma törenlerinde susturulmuş ve böylece milletin acısına “tazimen” ortak olması sağlanmıştır. “Aziz Yurttaşlar. Bugün Ebedi Şef Atatürk’ün ölümünün yıldönümüdür. Türkiye radyosu şimdi, o gün bu büyük acı dolayısıyla Milli Şef İsmet İnönü’nün büyük Türk Milletine yaptığı beyannameyi okuyacak ve milletin bu büyük elemine katılarak tazimen susacaktır”¹⁷ anonsuyla başlayan suskunluk, 1940 yılından 1947 yılına kadar sürmüştür. Bu çerçevede ajans haberlerinden sonra okunan beyanname sonrası radyo yayınlarını sabah, öğle ve akşam tatil edildiği görülmektedir.¹⁸

Yayıncılık alanının çok pahalı olması ve büyük yatırımlar gerektirmesinin de, iktidar ile radyo arasındaki ilişkilerde belirleyici etken olduğu görülmektedir. Radyonun veya daha geniş anlatımla kitle iletişim araçlarının süreçte giderek kendilerinin de bir güç haline gelmesi, sermaye akımlarının bu aracı hem reklam ve hem de çıkarları için baskı aracı olarak kullanmaya kalkışması ve medyada tekelleşme sorunu, konunun bir başka sorunsalını teşkil etmektedir. Bu çalışma tek parti dönemini kapsamı dolayısıyla 1950

¹⁴Konrad Adanuer Vakfı, **a.g.e.**, s. 6.

¹⁵Ayşe Asker, “**DP’nin Radyoyu İktidar Aracı Yapması: 1957 Seçim Sonuçlarının Radyo Aracılığıyla Erken Yayınlanması**”, s. 132, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/2069/21468.pdf> erişim tarihi: 07.04.2019.

¹⁶Nedim Veysel İkin, “Radyonun Bize Kazandırdığı Kıymetler”, **Radyo**, 1 Mart 1945, cilt 4, sayı 39, s. 1.

¹⁷**Ulus**, 10 Kasım 1940.

¹⁸Radyonun yayını ile ilgili basında çıkan haberler ve yayın akışı için bakınız Ek 1.

yılı itibariyle sınırlı olduğu için basında tekelleşme ve kitle iletişim araçlarının baskı grubu olarak güç olma sorunsalına değinilmemiştir.

Yayıncılık alanı, içiçe ilişkileri ve durumları barındırması, iktidarla ve yönetici sınıfla bağlantıları, ekonomik döngüleri, taraflı ve tarafsız görünmeleri, uluslararası alanda etkileri, devlet politikaları ve hükümet uygulamalarındaki gözetici konumu, birey güdüleme ve toplumsal rıza oluşturmadaki aktif görevi, ideolojik seçeneğe dahil olma ve bir propaganda aracı olma gibi birbirinden çok farklı işlevleri kapsamaktadır. Bu da radyo ve onun temsil ettiği medyayı, çok farklı olgu ve fikirlerin bileşkesi haline getirmektedir. Bu durumda radyo veya medya, ne özerktir, ne bağımsız, ne bağımlı, ne gerçeklerin yansıtıcısı, ne yalanların savunucusu ve ne de sadece egemen güçlerin sözcüsüdür. Bunların hepsidir, yaşama ve insana ait tüm duyguların yansımasıdır demek mümkün görünmektedir.¹⁹

Bu karmaşık yapısı bilinmesine rağmen radyo, Türkiye’de toplum hayatına katıldığı ilk andan itibaren bulunduğu evlerde başköşede yer almış, ilgi görmüş ve saygınlık elde etmiştir. Evin başköşesinde duran bu yeni icat, ailede yaşam şeklini belirlemekle kalmamış, kendine, ana, baba, çocuk, kardeş, amca, yeğen, akraba, komşu ve farklı ülkelerdeki dinleyici kitlesinden oluşan bir “radyo ailesi” oluşturmuştur. Bu yeni üye, “sözü dinlenen”, “saygı duyulan” ve “bilge” bir kişilik olarak toplumda itibar görmüştür. O aileye zamanla partiler, iktidarlara, hükümetler, devlet ve uluslararası toplum, cami, kilise, havra veya ruhani temsilciler ve okullar da dahil olmuştur. Radyo bu anlamda iktidarlara sorun olarak yaşadığı “mesafesizliği”, uzak coğrafyalar ve ülkeler, şehirler, insanlar ve toplumlar için problem olmaktan çıkarıp bir avantaja çevirebilmiştir ve küresel bir ailenin parçası olabilmıştır. Diğer kitle iletişim araçlarına göre kişilerle sıcak bir iletişim kuran radyo, günümüzde insanların dinlemek için bir araya geldikleri bir araç olmasa da, samimiyeti ve samimi bir ortamı hala dinleyicisine sunabilmektedir.²⁰ Radyonun gündelik yaşam devam ederken hiçbir başka uğraş gerektirmeden bireye eşlik edebilmesi, hızı, kullanım kolaylığı ve ulaşılabilirliği, onu diğer kitle iletişim araçlarına göre üstün konuma getirmektedir.²¹ Eş zamanda milyonlarca insana birden seslenen radyo, gücünü işte bu özelliğinden almaktadır.

¹⁹Kazancı, **a.g.m**, erişim tarihi: 09.04.2019.

²⁰Sedat Özel, “Yeni Medya Çağında Radyoların Dönüşümü”, **Akdeniz İletişim Dergisi**, s. 169, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/503506> erişim tarihi: 14.07.2019.

²¹Özel, **a.g.m**, s.169, erişim tarihi: 14.07.2019.

Orson Welles'in radyoda şaka deneyimi, bu gücün canlı olarak ifadesidir. 1938 yılında bir radyo oyunu yayınlayan Welles, karizmatik sesiyle "dünyanın uzaylılar tarafından işgal edildiğini" söylediğinde, o gece Amerika'da büyük panik yaşanmasına neden olmuştur.²² Naci Bostancı'nın Radyovizyon dergisindeki şu yazısı da, radyonun gücüne vurgudur. Bostancı'nın aşağıdaki anlatımında radyo, bir çocuğun gözünde baba imajını değiştirmektedir. Bunu da sadece, eve geldiğ

inde radyo düğmesini açmasıyla başarmaktadır:

"Akşamın karanlığı çöker, kapı tıkırdar, nihayet babam eve girerdi. Onu eve dönen sıradan bir baba figüründen adeta bir dinin şamamı mevkiine taşıyan husus, doğrudan radyoya yönelmesiydi."²³

Radyonun bu gücü, hızla yaygınlaşması, küresel ölçekte radyo yayın istasyonlarının artması, birinci Dünya Savaşı travması ve dönemin şartları, radyo yayınlarına bir sınırlama getirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Radyo yayın istasyonu kurabilmek için izin ve lisans alınması şartı konulmuştur. Bu durum radyo yönetim modellerinin oluşmasını sağlamıştır.²⁴

Modellemelerin adı ne olursa olsun, iki tür yayıncılık anlayışı oluşmuştur. Bunlardan biri tecimsel denilen ve ticari amaçla kurulmuş hedefi kazanç sağlamak olan radyo istasyonları, diğeri de devlet çatısı altında kurulan veya sendika, vakıf, eğitim kurumları, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerce oluşturulan ve amacı toplum yararına yayın yapmak olan radyo istasyonlarıdır. Kamu yararına yayın hedefi, kamu hizmeti yayıncılığı anlayışının doğmasını sağlamıştır. Tayfun Akgüner, tecimsel ticari yayıncı kuruluşların da topluma ve ülkeye karşı sorumluluklarından hareketle, bu kuruluşların izleyicileri ya da dinleyicileri bir müşteri gibi görmemeleri gerektiğini ve tecimsel yayıncılıkta da kamu hizmeti anlayışının dikkate alınmasının gerekliliğini belirtmektedir.²⁵ Türkiye'de özel radyo istasyonların kurulmasının yolunu açan 3984 sayılı yasanın 4'üncü maddesinde, "Radyo ve televizyon yayınları kamu hizmetianlayışı içerisinde ...ilkelere uygun olarak yapılır"²⁶ denilerek bu noktaya işaret edilmiştir. İster ticari amaçla yayın gerçekleştirilsin, isterse de kamu yararına yayıncılık yapılsın,

²²NTV, <https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/en-ilginc-1-nisan-sakalari.AJdPbSnZOUgJA-RDQqitTA/LA6FIong30CcEaTMBTpDZA> erişim tarihi: 09.04.2019.

²³Naci Bostancı, "Radyodan Önce Söz Vardı Sonra da...", **Radyovizyon**, Temmuz 2009, s. 22.

²⁴Aziz, **a.g.e.**, s. 33-42.

²⁵Tayfun Akgüner, "Kamu Hizmeti Yayıncılığı", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 1998, sayı 7, s. 288.

²⁶Resmi Gazete, **3984 Sayılı Kanun**, 20 Nisan 1994, sayı 21911, s. 1.

yayınlarnın çerçevesi “Kamu Hizmeti” anlayışıyla sınırlandırılmış ve yayınlarnın çatısı “Kamu Hizmeti Yayıncılığı” olarak belirlenmiştir. Kamu hizmeti yayıncılığı, 1920’lerin siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümleri sonucunda ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar çerçevesinde şekillenmiştir.²⁷Akgüner, kamu hizmeti yayıncılığı ile devlet yayıncılığı modelinin birbirine karıştırıldığını, bu model yayıncılıkta tarafsızlıktan, yayıncı kuruluşun özerkliğinden ve bağımsızlığından söz edilemeyeceğini belirtmektedir.²⁸

Bütün bu tartışmaların odağında bulunan radyo,elektromanyetik dalgaların özelliklerinden yararlanılarak seslerin iletilmesi sistemi olarak tarif edilmektedir.²⁹Kısa sürede toplum ve insan hayatında son derece önemli bir araç haline gelen radyo, varlığını, 19’uncu yüzyılın ortalarından itibaren birden çok bilim adamının yaptığı buluşlara borçludur. Radyoda, Maxwell, Hertz, Fleming, Stubblefield, De Forest ve en sonunda da Marconi gibi bilim adamlarının emeği vardır.³⁰ İbrahim Sena Arvas, bu bilim adamlarına Nikola Tesla’yı da katmakta ve Tesla’nın 1893 yılında St. Louis’de halka açık ilk radyo gösterisini yaptığını yazmaktadır. Arvas, Guglielmo Marconi’nin 1896 yılında telsiz cihazının patent koruması için başvuruda bulunduğunu dadile getirmektedir.³¹ Marconi’nin uzun uğraşlar sonucunda 1901 yılında okyanusu aşarak Atlantik ötesi bağlantıyı sağladığı ve İrlanda’dan Kanada’ya giden ilk sinyali göndermeyi başardığı bilinmektedir.³² 1920’lerin başlarından itibaren Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa kıtası başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde radyo yayıncılığının başladığı görülmektedir.

Yeni bir yaşam biçimi oluşturmakla kalmayıp, kendine has saygınlık üreten bu güçlü araç, dünya literatürüne girişinin üzerinden çok geçmeden Türk toplumu ile tanışmıştır. Osmanlıda teknolojik buluşlar konusunda yaşanan gecikme, Cumhuriyet Türkiyesinde yaşanmamış ve düzenli ilk radyo yayınları 1927 yılında İstanbul ve Ankara’da başlamıştır. 30 Ekim 1938 tarihli Ankara Radyodiffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisatı Açılma Töreni Hatırası adlı kitapçıkta, İstanbul Telsizi’nin ilk yayına başlama tarihi

²⁷Süleyman İlaslan, “Politika ve Piyasa Sınırları Bağlamında Kamu Hizmeti Yayıncılığı: Türkiye’de AKP Dönemi TRT Tartışmaları”, Ankara, **Mülkiye Dergisi**, 2016, cilt 40, sayı 2, s. 73.

²⁸Akgüner, **a.g.m.**, s. 286

²⁹Milli Eğitim Bakanlığı Öğrenci Bilgi Modülü, **Radyo Yayıncılığının Temelleri**, Ankara, 2011, s. 2.

³⁰Aziz, **a.g.e.**, s. 37,

³¹İbrahim Sena Arvas, “Türkiye’nin Radyo ile Tanışması ve Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi”, **Uluslararası Bilim ve Spor Kültür Derneği**, Aralık 2018, cilt 4, sayı 2, s. 409, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/611980> erişim tarihi: 12.04.2019.

³²Arvas, **a.g.m.**, s. 409, erişim tarihi: 12.04.2019.

1926, Ankara Telsizi'nin 1927 yılında yayına başladığı bilgisi bulunmaktadır.³³ Türkiye Radyo Televizyon Kurumu dahil olmak üzere tüm kaynaklarda İstanbul ve Ankara telsizinin yayına başlamaları tarihleri olarak 1927 yılı belirtilmektedir. Bu tarihten önce radyo yayınlarına ilişkin bazı denemelerin yapıldığı bilinmektedir. Bu denemelerin iptidai kaldığı ve Hayrettin Hayreden ile Atatürk Orman Çiftliği'nde görüşen Atatürk'ün talimatıyla düzenli radyo yayınları için ilk adımların atıldığı görülmektedir.³⁴ Hayrettin Hayreden Türkiye'nin Radyoculuk tarihinde önemli bir isimdir. O dönem teknik aletlerle uğraştığı, kendine bir radyo alıcısı yaptığı ve Atatürk ile görüşmesine bu alıcı ile gittiği, anlarından ortaya çıkmaktadır. Hayrettin Hayreden, Türkiye'de ilk radyo yayıncılığını resmi olarak başlatan Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ bünyesindeki radyo yayınlarında teknik sorumluluğu üstlenmiştir.

Türkiye'de ilk radyo yayınları haberleşme alanında kullanılan vericilere eklenen küçük güçte bir sistem aracılığıyla gerçekleştirildiği bilinmektedir. 1927 yılından 1936 yılına kadar 10 yıllık süreyi kapsayan bu dönem, Türkiye'nin radyo tarihinde "Şirket Dönemi" radyo yayıncılığı olarak anılmaktadır ve Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ'a verilen 10 yıllık izin belgesi kapsamında gerçekleşmiştir.

Bu dönemin ilk uygulamalarında radyo yayınları, haberleşmeden arta kalan vakitlerde özellikle akşam saatlerinde yapılmıştır. Şirket döneminde radyo yayınlarında ağırlığı müzik programlarının teşkil ettiği görülmektedir. Radyonun bu dönemde canlı yayın denemelerine giriştiği de anlaşılmaktadır. Bunlardan ilki Atatürk'ün 1 Temmuz 1927 yılında yaptığı İstanbul ziyaretidir. İstanbul Telsizi'nin 6 Mayıs 1927'de yayına başlamasından iki ay geçmeden yapılan bu yayında dinleyiciler Atatürk'ün İstanbul'a gelişini, Büyük Postanenin teras katındaki spikerin sesinden dinleyebilmişlerdir. Bu dönemde milli gün ve bayramlar ile Atatürk'ün 1 Kasım tarihli Meclis açış konuşmaları da radyo tarafından mümkün olduğu kadar canlı olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Cumhuriyetin 10'uncu yıl kutlamasına denk gelen 1933 yılındaki 29 Ekim kutlamalarına radyonun, özel bir hazırlıkla katıldığı, törenlerin ve Atatürk'ün okuyacağı nutkun yayını için Almanya'dan getirtilen özel vericinin bir kamyon üzerinde tören alanına yerleştirildiği görülmektedir. Bu konuşmanın sesli sinema makinesine alındığı da

³³ **Ankara Radyodiffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisi Açılma Töreni Hatırası 30.10.1938**, "Yeni Ankara Radyo İstasyonu", Alâeddin Kırıl Klişe Fabrika ve Basımevi, İstanbul, s. 9.

³⁴ Uygur Kocabaşoğlu, **Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna**, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF yay, 1980, s.22.

bilinmektedir. 1935 yılındaki kutlamalar için de, radyo yayınlarının geniş halk kitlelerine ulaşması için Ankara’da şehrin birçok noktasına hoparlörlerin yerleştirildiği bilinmektedir. Bu hoparlörlerin Halkevi önü, Samanpazarı, Zafer, Hükümet ve İtfaiye meydanlarına konumlandırıldıkları anlaşılmaktadır.³⁵ Mustafa Kemal Atatürk’ün 1929 yılı 1 Kasım’ında yaptığı Meclis açış konuşmasının naklen yayını için radyonun bir gün öncesinden önlem aldığı, test yayını için konser yayını yaptığı ve konuşmayı naklen verdiği görülmektedir.³⁶Radyonun 20 Temmuz 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Anlaşması ile ilgili yayın hazırlıkları yaptığı ve Ankara’da kutlamaların adresi olan Ulus meydanında röportajlar yaparak yayın gerçekleştirdiği görülmektedir.

Cumhuriyet yönetiminin, inkılâpların yaygınlaştırılması ve halka maledilmesi için radyodan faydalandığı görülmektedir. Halkevleri’nde başlatılan “İnkılâp Dersleri” canlı olarak radyodan yayınlanmıştır.Bu dönemle ilgili en dikkat çekici uygulamalardan biri de, bugün bile çok tartışılan radyoda Türk Müziği yasağıdır. Atatürk’ün 1 Kasım 1934 yılındaki Meclis açış konuşmasının ardından başlayan ve 6 Eylül 1936 tarihine kadar süren yasak kapsamında radyoda Türk Müziği çalınmamış, ağırlıklı olarak Batı Müziği örneklerine yer verilmiştir. Atatürk’ün sözünün yanlış anlaşılmasıyla başladığı iddia edilen radyoda Türk Müziği yasağının, gerçekte “musiki inkılâbı”nın bir denemesi olduğu, halka maledilemediği için başarısız kaldığı görülmektedir.

Şirket Dönemi radyo yayıncılığı döneminde İstanbul ve Ankara Telsizi’nin kendine ait yayın binaları olmadığından, radyoların birkaç mekan değiştirdikleri anlaşılmaktadır. Bu dönemde radyoların ekonomik sıkıntılar yaşadıkları da bilinmektedir.

Türkiye’de radyo yayıncılığının tarihi içinde ikinci kısmı ifade eden ve 1936 tarihinden sonraki dönemi kapsayan “Devlet Dönemi” radyo yayıncılığında,devletin “radyo”yu farketdiği ve yayının kendi tekelinde olmasına özen gösterdiği anlaşılmaktadır. Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ’a verilen imtiyaz süresinin bitiminden 4 gün önce, 4 Eylül 1936 akşamı İstanbul PTT Başmüdürlüğü, Nafia Vekaletinin emriyle İstanbul Radyosuna el koymuştur. Şirketin imtiyaz süresini uzatma girişiminin sonuçvermediği anlaşılmaktadır. İmtiyaz sözleşmesinin bitim tarihi olan 8 Eylül’e kadar İstanbul Radyosu’nun şirket yönetiminde kaldığı ve 9 Eylül akşamına kadar da şirketin

³⁵Ulus, 28 İlkteşrin 1935.

³⁶Vakit, 31 Teşrinievvel 1929, s. 3.

hazırladığı yayın kalıbının aynen uygulandığı görülmektedir.³⁷Yeni dönemde devletin öncelikle radyoyu bir binaya kavuşturmak için çalışmalarına başladığı ve Marconi firmasının varılan anlaşma gereği, Ankara Radyosu'nun bugün de kullanılan binasına taşındığı bilinmektedir. 28 Ekim 1938'de Ankara Radyosu'nun yeni binasında başlayan yayın, aynı zamanda Cumhuriyetin 15'inci yıl kutlamaları şeklinde gerçekleşmiştir. Radyo üç gün boyunca gece 24'e kadar yayın gerçekleştirmiştir. Bu dönemde İstanbul Radyosu'nun yayınlarına ara verdiği ve yeniden yayınına 1949 yılında başladığı anlaşılmaktadır. Bu durum Ankara Radyosu'nun "Türkiye Radyosu" olarak nitelendirilmesin yol açmıştır. Devlet dönemiyle birlikte radyo yayıncılığında yeni ve planlı bir dönemin başladığı görülmektedir. Bu çalışma, 1950 yılı ile sınırlandırıldığı için 1936-1950 yılları arasındaki radyo yayıncılığı "Devlet Dönemi" olarak adlandırılmıştır.

Devlet dönemi radyo yayıncılığı, önemli ve acı olaylara tanıklık etmiştir. Atatürk'ün hastalığındaki gelişmeler ve ölümü radyo yayınları aracılığıyla duyurulmuştur. Hatay sorunu nedeniyle kısa dalga yayıncılığının temelleri de bu dönemde atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın tüm gelişmeleri, Türkiye'nin tarafsız kalması nedeniyle radyo haberlerine olan ilgiyi artırmış, doğru, güvenilir ve tarafsız haberleriyle Türkiye Radyosu dünya kamuoyunun gözdesi haline gelmiştir. Savaş koşulları ve radyonun cazibesi, planlı yayıncılığın ve haber biriminin oluşmasına katkı sağlamıştır. Radyo, tek partili siyasetten çok partili hayata geçişin tüm gelişmelerini de yaşamıştır. Bu nedenle kimi zaman tartışmaların odak noktasında yer almıştır. Oldukça tartışmalı geçen 1946 yılı belediye ve genel seçimlerinde radyoyu, iktidar mümkün olduğu kadar kullanmış ve muhalefet ise mikrofonlardan yararlanma isteğini her koşulda dile getirmiştir.

1936 yılından sonraki "Devlet Dönemi" ile birlikte radyo yayınlarının söz, müzik, eğlence ve çocuk yayınları şeklinde kurgulandığı, yayınların evrensel yayın normlarına yaklaştığı da görülmektedir. Buna koşut olarak radyo alıcı sayılarının arttığı, verici güçlerinin de yükseldiği anlaşılmaktadır. Radyo yayınlarının geri bildirim sürecini anlamak amacıyla, ilk defa 1947 ve 1948 yıllarında "mektupla anket" yoluyla ölçme gerçekleştirildiği ve dinleyici isteklerine yer verildiği görülmektedir. Bu dönemde

³⁷Ali Okur, "Atatürk Döneminde Radyo Yayıncılığı", **Atatürk 4. Uluslararası Kongresi 25-29 Ekim 1999** **Türkistan-Kazakistan**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. 2000, cilt 2, s. 893-894. **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1936.

ayrıca radyo yayın personeline yönelik eğitim programları uygulamasının da başladığı anlaşılmaktadır.

Türkiye’de radyo yayınlarının ilk ve ikinci dönemine bakıldığında, radyonun denediği, öğrendiği, etkilendiği, değiştiği, etkilediği, değiştirdiği, öğrettiği ve halkıyla beraber etkileşime girdiğini düşünmek mümkün görünmektedir. Türk modernleşmesinin “muasır medeniyet seviyesine ulaşma” amacı çerçevesinde ele alınması durumunda, radyonun tarihi ile Türk modernleşmesinin tarihini birbirinden ayırmak imkansız hale gelmektedir.

Radyonun Türk Milleti ile olan ilişkisi konusunda, Ankara Radyodiffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 30 Ekim 1938 tarihli kitapçıkta da benzer görüş dile getirilmektedir. Kitapçıkta, “Radyo neşriyatı dahi, nefis sanatlara ve musikiye meclûp olan Türk Milleti arasında geniş ölçüde bir rağbete mazhar oldu”³⁸ ifadesiyle, radyonun Türk Milleti tarafından büyük bir ilgiyle karşılandığı belirtilmektedir.

Genç devlet, devrimler ve yeni milli kimlik oluşturmak için radyodan faydalanmak istemiştir. Fakat bu konuda istediği sonuçları elde edememiştir. Teknolojik yetkinsizlik, radyo’nun gerektiği gibi işletilememesi, iktidar sahiplerinin radyo üzerinde mülkiyetçi tutumu, alıcı sayılarının azlığı, ekonomik yetersizlik, radyonun gücünü anlamadaki başarısızlık ve demokratik yoksunluk, hedeflerin gerçekleşmesini engellemiştir.

Türkiye’de radyo yayıncılığının tarihsel ve içeriksel gelişimini ele alan birçok çalışma bu araştırma kapsamında incelenmiştir. Bu araştırmalardan biri Mustafa Tokmak tarafından yapılan yüksek lisans tezidir. Tokmak tezinde, radyonun inkılâpların topluma aktarılması için bir araç olarak kullanılmaya çalışıldığını ancak bu konuda istenen sonucun alınamadığını belirtmektedir.³⁹ Aihemaiti Kadiliya ise, Türk ve Uygur radyo programcılığını karşılaştırdığı araştırmasında Uygur toplumunun Türkiye toplumuna nazaran hayatına daha fazla radyoyu aldığı sonucuna varmaktadır.⁴⁰ 1961 ve 1982 Anayasalarının perspektifiyle radyo yayıncılığını ele alan İlknur Türkmen de çalışmasında, radyo yayınlarının Türkiye’de kültürel, sosyal ve ekonomik koşullara göre düzenlendiğini ve siyasi erkin radyoya müdahalesinin görüldüğünü

³⁸Ankara Radyodiffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 30.10.1938, **a.g.m.**, s. 9.

³⁹Mustafa Tokmak, “Basın İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu”, **Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2007.

⁴⁰Aihemaiti Kadiliya, “21’inci Yüzyılda Radyonun Toplum Üzerindeki Etkisi: Türkiye ve Uygur Özerk Bölgesi Karşılaştırması”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2017.

belirtmektedir.⁴¹ Aysun Akgün de, “TRT’nin Kuruluşundan Günümüze Radyo Yayıncılığı” adlı çalışmasında, Türkiye’de radyo yayınlarının ilk yılları, Radyo 1 ve Radyo 2 ile bölgesel ve il bazlı radyoların kuruluşu, verici güçleri, program nitelikleri ve yayıncılıkla ilgili yasal kuruluşları konu edinmiştir. Akgün, Radyo 1 ve Radyo 2’nin kendilerinden beklenen amaçları gerçekleştirmekten çok uzakta yayın yaptıkları sonucuna varmıştır.⁴²

Bu araştırmanın yöntemi, döküman taraması ve içerik analizidir. Bu çalışma için her türlü görsel ve işitsel kaynakların yanısıra, dönemin yazılı basını ve dergileri taranmıştır. İnternet üzerindeki kaynakların uzantısı sadece “gov.tr” olan kaynaklar taranmıştır, diğer kaynakların güvenilirlik ve geçerlilik sorunları kapsamı nedeniyle kapsam dışı bırakılmıştır. Bu çerçevede, Radyo, Radyo Programı, Radyo Amatör, Resimli Yeni Hayat dergileri ile Ülkü Halkevleri Mecmuası, Varlık gibi süreli yayınlar, Ulus, Vakit, Cumhuriyet ve Tasvir gazeteleri incelenmiştir.⁴³ Alıntılarda orjinal metin ve özgün yazım biçimi korunmuştur.

⁴¹İlknur Türkmen, “Türkiye’de Radyo Yayıncılığının Gelişimi”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-Tv Programcılığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 1994.

⁴²Aysun Akgün, “TRT’nin Kuruluşundan Günümüze Radyo Yayıncılığı”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-Televizyon Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 1988.

⁴³Radyo, Radyo Programı ve Radyo Amatör dergilerinin görsel örnekleri için bakınız Ek 2.

1.BÖLÜM

İLETİŞİM, KİTLE İLETİŞİM VE RADYO’NUN İCADI

1.1. İLETİŞİM

İletişim, hayatın var olması ile başlayan gereksinimdir. İkel insanın mağara duvarlarına çizdiği resimler, Kızılderililerin ateş yakarak çıkardıkları dumanlar, Afrika yerlilerinin tam-tam sesleriveya başka türlü olgular ile yapılmak istenen şey, iletişimden başka bir şey değildir.⁴⁴Cumhuriyetin 10’uncu yıl kutlamalarında olduğu gibi o günkü deyimle tayyarelerin üç gün boyunca yurdun en ücra köşelerine kadar uçarak 50 milyon kağıt dağıtması da⁴⁵iletişimin bir şekli ve iletişimin kendisidir. İstese de istemese de bir iletişimin ağı içinde bulunan insan için bu kavram, varlığın bilincine varmanın bir şekli olarak tanımlanmaktadır.⁴⁶Kökeni Latince “communis” teriminden gelen iletişim Türkçe’de, İngilizce ve Fransızca’daki “communication” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır.⁴⁷ Ünsal Oskay, “haberleşme”, “kitle haberleşmesi” ve “bildirişim” diye kullanılan “communication” sözcüğünün bütün Türkçe karşılıklarını yetersiz bulmaktadır. Ona göre “communication”, bir tarafın diğer tarafa bir mesaj iletmesi değil, karşılıklı bir iletişim şeklidir.⁴⁸

İletişim, kişi ya da gruptan diğer kişi ya da gruplara sözel ya da kitle iletişim araçlarıyla enformasyon aktarımıdır.⁴⁹ Türk Dil Kurumu sözlüğünde iletişim, duygu, düşünce ve bilgilerin varolabilecek her türlü yolla aktarılması olarak ifade edilmektedir.⁵⁰ Aysel Aziz iletişimi, belirli araçlar kullanılarak, bilgi, düşünce ve tutumların karşılıklı olarak aktarılması şeklinde tanımlamaktadır.⁵¹İletişimi en yalın halde, belirli simgelere anlam

⁴⁴Aysel Aziz, **Radio ve Televizyona Giriş**, Ankara, A.Ü.S.B.F yay, 1981, s. 23

⁴⁵**Vakit**, 28 Ekim 1933, s. 1.

⁴⁶Bülent Yılmaz, “Toplumsal İletişim ve Kütüphane”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fak. Dergisi**, 2003, cilt 20, sayı 2, s. 12 [http://yunus.hacettepe.edu.tr/~byilmaz/byilmaz/huedebiyatdergisi20\(2\)11-30.pdf](http://yunus.hacettepe.edu.tr/~byilmaz/byilmaz/huedebiyatdergisi20(2)11-30.pdf) erişim tarihi: 08.04.2019.

⁴⁷Yılmaz, **a.g.m**, s. 12, erişim tarihi: 09.04.2019

⁴⁸Oskay, **a.g.e**, s. 10 (yıldızlı dipnot).

⁴⁹Uğur Dolgun, **Kitle İletişim Araçları ve Yeni Medya**,

https://www.researchgate.net/publication/322386365_KITLLE_ILETISIM_ARACLARI_VE_YENI_MEDYA erişim tarihi: 08.04.2019.

⁵⁰**Türk Dil Kurumu Sözlüğü**,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=%C4%B0LET%C4%B0%C5%9E%C4%B0M erişim tarihi: 08.04.2019.

⁵¹Aziz, **a.g.e**, s. 2.

yükleyip, bu simgeleri alıp verme işi, simgelerin ortaklığını bir ifadeye, anlaşmaya, mesaja dönüştürme eylemi olarak tanımlamak mümkündür.⁵²İletişimin kendisi bir eylemdir ve süreçlerden oluşmaktadır. Verici, alıcı, mesaj, kanal ve geri bildirim süreçlerinden meydana gelen iletişim,⁵³ve kişiiçi (intrapersonal), kişilerarası (interpersonal), örgütiçi (organizational) ve kitle iletişim (mass communication) şeklinde dört şekilde gerçekleşmektedir.⁵⁴İletişimde temel nokta bir iletinin ya da mesajın alıcıdan vericiye ulaştırılmasıdır. “İletişim hakkında konuşmak demek, aslında bilinçli, planlanmış, doğal ve durumlara bağlı biçimde gerçekleşen her çeşit sembolik etkileşimden bahsetmek demektir.”⁵⁵Bütün bu özellikleri içinde barındıran iletişim, toplum içinde biriken ve geliştirilen anlamların korunmasını ve aktarılmasını sağlar, ayrıca başarıları ve değerleri canlı tutarak toplumsal/kültürel sistemlerin değişim sürecinde yeniden üretimine yardımcı olur.⁵⁶

Teknik alandaki gelişmeler iletişime teknolojik bir yapı kazandırmış, bunun sonucunda da kitle iletişim araçları ortaya çıkmıştır. Bu araçlarla iletişim kurmak kolaylaşmış ve “kitle iletişimi” kavramı doğmuştur.

1.1.1. Kitle İletişim ve Araçları

Türk Dil Kurumu sözlüğünde kitle, toplanmış, bir araya gelmiş insan topluluğu, “kütle” olarak tarif edilmektedir. Bu insanların örgütlenmiş bir kaynaktan çıkan haberlere ve iletilere aynı zamanda maruz kalması, kitle haberleşmesi olarak tanımlanmaktadır.⁵⁷Kitle iletişim araçları, bu haberleşmeyi sağlayan araçlardır. İrfan Erdoğan, kitle iletişimini örgüt olarak tanımlamakta ve şöyle demektedir:

“Kitle iletişim denince, güçlüler tarafından kamu veya özel teşebbüs biçiminde oluşturulan örgütler akla gelmektedir. Bu örgütlerin fonksiyonu kendi ve kendilerini yaratan yapıyı faaliyetleriyle tutmak, sürdürmek, geliştirmek ve yüceltmektir.”⁵⁸

⁵²Okur, **a.g.m.**, s. 880.

⁵³Aziz, **a.g.e.**, s. 23.

⁵⁴Metin Işık, **İletişim Çeşitleri**,

http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/68132/28293/2_ileti%C5%9Fim_%C3%A7e%C5%9Fitleri.docx

erişim tarihi: 10.04.2019.

⁵⁵Mustafa Arslan, “Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine”, **Birey ve Toplum**, Bahar 2016, cilt 6, sayı 11, s. 6, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/224411> erişim tarihi: 11.07.2019.

⁵⁶Yılmaz, **a.g.m.**, s.17, erişim tarihi 09.04.2019.

⁵⁷**Tdk Sözlüğü**,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=kitle%20ileti%C5%9Fimi&guid=TDK.GTS.58d9f8e451e771.56652039 erişim tarihi: 08.04.2019.

⁵⁸İrfan Erdoğan, **İletişimi Anlamak**, Ankara, Pozitif Matbaacılık, 2011, s. 380.

Ünsal Oskay da, kitle iletişim araçlarının toplum ve insan üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir. Ona göre kitle iletişim araçları, toplumun ufkunu gözetler, dikkati odaklaştırır, halkın yenileşmeden yana tutum almalarını ve yeni fikirlere, yeni mallara, yeni bir hayat tarzına istek duymalarını sağlar.⁵⁹ Kitle iletişim araçları, sembollerin üretimini dağıtır, hızlandırıcı bir özellik katar, ortak bilinç ve kanaat (consensus) oluşturarak özdeşleşmenin gerçekleşmesinde rol alır.⁶⁰ Kitle iletişim araçlarının kişileri ve kitleleri etkileme ve yönlendirme gücü hiçbir şekilde yadsınamaz.⁶¹ Nitekim Marshall Mc Luhan da, kitle iletişim araçlarının insan üzerinde etkili olduğu ve toplumun değerler sistemini değiştirdiği görüşündedir.⁶² Luhan, herhangi bir mesajın, kendisini yayan tekniğe göre birey üzerinde farklı etkiler bıraktığını ileri sürmektedir.⁶³ Kitle iletişim araçlarının insanlar üzerindeki bu gücü, hegemonyalarını devam ettirmek için “yeniden ve yeniden” ideoloji üretmek durumunda kalan ve meşruiyetleri için toplumsal rıza arayan yönetici sınıfların dikkatini çekmiş ve onları, yeniden üretim mekanizmalarıyla ilişkiye itmiştir.⁶⁴ Medya ya da konumuz açısından radyo, yeniden üretim mekanizması olarak görünmektedir. Bu bağlamda yeniden üretim mekanizmaları olarak kitle iletişim araçları, “ortakduyu” üretme ve hegemonyaya “toplumsal rıza” sağlamagörevlerine yairne getirmektedir.⁶⁵ İktidarların ve yönetici sınıfın medya ile bu ilişkisi veya diyalektiği, medya-iktidar ilişkilerini ve medyanın özgürlüğü kavramını tartışmaya açmıştır. Bu konuda iki tür yaklaşım bulunmaktadır. Birincisi çoğulcu liberal görüş, ikincisi eleştirel yaklaşımdır. Çoğulcu görüş medyayı yasama, yürütme ve yargının yanında 4’üncü güç olarak görmekte, ifade ve basın özgürlüğünden söz etmektedir.⁶⁶ Eleştirel bakış, haberin “gerçeğin” kendisi olduğunu ve basının profesyonel bir uzmanlık alanı olabileceği iddiasını sorgulamakta

⁵⁹Oskay, **a.g.e.**, s.75.

⁶⁰Sezer Akarcalı, **Türkiye’de Kamusal Radyodan Özel Radyo ve Televizyona Geçiş Süreci**, Ankara, 1997, s. 25-26.

⁶¹Handan Güler İplikçi, “İletişimde Temel Modeller ve Kitle İletişim Modelleri”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 2015, cilt 7, sayı 2, s. 16,

https://www.academia.edu/29434083/%C4%B0leti%C5%9Fimde_Temel_Modeller_ve_Kitle_%C4%B0leti%C5%9Fim_Modelleri erişim tarihi: 10.04.2019.

⁶²Ataseven, **a.g.m.**, s. 88, erişim tarihi: 11.07.2019.

⁶³Fusun Ataseven, “Teknolojik Gelişme, Kitle İletişim Araçları ve Okul”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1991, sayı 6, s. 88, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/88340> erişim tarihi: 11.07.2019.

⁶⁴Parlak, **a.g.e.**, s. 5.

⁶⁵Ömer Özer, “Medyada Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme”, İstanbul, **Marmara İletişim Dergisi**, Haziran 2017, sayı 27, s. 9.

⁶⁶Özkaya, **a.g.m.**, s. 567, erişim tarihi: 11.07.2019.

ve medyayı 4'üncü güç olarak kabul etmemektedir. Çoğulcu görüş medyayı özerk bir güç olarak yorumlamış, eleştirel görüş ise kitle iletişim araçlarına, sınıf tahakkümünün devamını sağlayan ideolojik araç olarak bakmıştır.⁶⁷Medyanın iktidar ile bu mesafe sorunu ve iktidarların ondan kendi çıkarları doğrultusunda yararlanma isteği medyayı, ideolojilerin yeniden üretildiği en başarılı alan haline getirmiştir.⁶⁸ Nitekim Louis Althusser kitle iletişim araçlarını “ideolojik aygıt” olarak tanımlamakta ve iktidarın görünmez yüzünün görünür elemanları olarak adlandırmaktadır.⁶⁹Althusserideolojinin bireyleri, egemen güç için gerekli olan “özne olarak inşa” ettiğini ifade etmektedir.⁷⁰İdeolojiler özne haline gelmiş bireyleri “çağırılma” yoluyla kurmaktadır. Althusser, burada “çağırılma” ya da “seslenilme” kavramından söz ederek, bireylerin özneler olarak çağrıldıklarını belirtmektedir.⁷¹Althusser ideolojinin köklerini dini, siyasi, hukuki kurumlar gibi haberleşmeyi sağlayan kurumlara bağlamaktadır.⁷²Michel Foucault'un iktidar görüşü öğrencisi olduğu Althusser'den farklı olsa da, o da bireyin iktidarlara boyun eğdiğini söylemektedir. Ona göre iktidar toplumsal adalar şeklindedir ve bir ağ şeklinde işler. Foucault'a göre “birey iktidarın etkisi ve aynı zamanda bir aracıdır. İktidar, kurduğu birey üzerinden işlemektedir.”⁷³Foucault'ın bilgi ve iktidar arasında bağ kuran düşüncesi, medyanın işleviyle ilgilidir. Ona göre üretilen bilgi “iktidar etkilerine” yolaçmaktadır.⁷⁴Gramsci'nin ortak kanı tanımı da, hem toplumsal eylemin bir aracıdır hem de bu eylemin yeniden ürettiği ilişkileri kurmaktadır.⁷⁵Bu durumda medyanın, toplumsal gerçekliğin bireylerin zihninde inşa edilmesinde kurucu bir unsur durumunda olduğu görülmektedir.⁷⁶ Bu gerçek medyayı toplumu gözetleyen ideolojik aygıtlara çevirmiş ve medyanın olaylar karşısında tutumundan kaynaklanan “gerçeklik sorunu”nu ortaya çıkarmıştır. Egemen medyanın, bağımlı olduğu kesimin çıkarları doğrultusunda bilginin gerçekliği üzerinde oynayarak

⁶⁷Özkaya, **a.g.m.**, s. 568-569, erişim tarihi: 11.07.2019.

⁶⁸Özer, **a.g.m.**, s. 9

⁶⁹ Gizem Özdel, “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve ‘Panoptikon’ ile ‘İktidarın Gözü’ Göstergeleri”, **Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC** January 2012 , cilt 2, sayı 1, s. 25, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/138301> erişim tarihi: 15.07.2019.

⁷⁰İsmet Parlak, **Kemalist İdeolojide Eğitim**, Ankara, Turhan Kitabevi Yay. 2005, s. 5.

⁷¹Trevor Purvis-Alan Hunt, “Söylem İdeoloji, Söylem İdeoloji, Söylem İdeoloji”, çev. Simten Coşar, **Moment Dergi** 2014-1, s. 20, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/427357> erişim tarihi: 05.07.2019.

⁷²Berk Çaycı, “Medyada Gerçekliğin İnşası ve Toplumsal Denetim”, **Akdeniz İletişim Dergisi**, Haziran 2016, sayı 25, s. 85 (3 nolu dipnot).

⁷³Vedat Çelebi, “Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 2013, cilt 5, no. 1, s. 517, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/117381> erişim tarihi: 15.07.2019.

⁷⁴Çelebi, **a.g.m.**, s. 521, erişim tarihi: 15.07.2019.

⁷⁵Purvis-Hunt, **a.g.m.**, s.32, erişim tarihi: 05.07.2019.

⁷⁶Çaycı, **a.g.m.**, s. 94.

manipüle ettiği, medyanın manipülasyon sanatında ustalaştığı görülmektedir.⁷⁷ Medyayı kullanarak egemen sınıfın varlığını meşrulaştırma hareketi, toplumu belli bir amaç dahilinde yapılandırmasının yanısıra karşıt düşünceleri de “gayri meşru” ilan etmektedir. Bunu da yine medyanın kendisi aracılığıyla yapmaktadır.⁷⁸ Edward S. Herman ve Noam Chomsky de buna vurgu yapmaktadırlar. Herman ve Chomsky, “Rızanın İmalatı” adlı çalışmalarında, medyanın güçlü toplumsal grupların çıkarlarına hizmet ettiği ve onların lehine propaganda yaptığı görüşündedirler. Herman ve Chomsky’e göre medya bunu yaparken kaba bir müdahale ile karşılaşmamaktadır:

“Normal olarak bu, kaba müdahaleyle değil, uygun çizgide düşünen personelin seçilmesi, editörlerin ve çalışan gazetecilerin kurum politikasıyla uyumlu öncelikleri ve haber değeri kriterlerini içselleştirmeleri sayesinde başarılıdır.”⁷⁹

Bu durumda birey ve onun oluşturduğu toplum, kitle iletişim araçları vasıtasıyla sürekli bir bilgi ve haber bombardımanı altında kalırken, bu işlevi yerine getiren kitle iletişim araçlarının da bağlı oldukları güçlerce dizayn edildikleri görülmektedir. Amerikan Hava Kuvvetleri Halkla İlişkiler Bölümü’nün 1979 ve 1980 yıllarında çok kısa bir açıklık döneminde gerçekleştirdiği faaliyetler, bireylerin maruz kaldıkları bilgi bombardımanını ve kitle iletişim araçlarının ne tür yollarla desteklenip yönlendirildiğine iyi bir örneklik teşkil etmektedir. Sözkonusu iki yıl içinde Amerikan Hava Kuvvetleri Halkla İlişkiler Bölümü’nün gerçekleştirdiği faaliyetler şu şekilde açıklanmıştır:

“-Haftada 690 .000 nüsha dağıtılan 140 gazete,
-Aylık tirajı 125.000 olan Airman dergisi,
-Çoğunluğu denizaşırı yayın yapan 34 radyo ve 17 TV istasyonu,
-45.000 karargâh ve birimlerle ilgili basın bildirisini,
-615.000 yerel basın bildirisini,
-Haber medyası ile 6.600 söyleşi,
-3.200 basın toplantısı,
-500 adet haber medyasına yönelik oryantasyon gezisi,
-50 adet yönetim kurullarıyla yapılan toplantı,
-11.000 konuşma.”⁸⁰

Bir hafta içinde 690 bin adet dağıtılan 140 gazete. Böyle bir satın alma, dolaylı yoldan o gazetelere verilen ekonomik destek anlamına gelmektedir. Haber medyası ile yapılan 6

⁷⁷Çaycı, **a.g.m.**, s. 85.

⁷⁸Çaycı, **a.g.m.**, s. 86.

⁷⁹Edward S. Herman-Noam Chomsky, **Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası**, İstanbul, Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu BGST Yay, 2102, s. 15..

⁸⁰Herman-Chomsky, **a.g.e.**, s. 90.

bin 600 söyleşi ise medyaya verilen haber desteğini ifade etmektedir. Çoğunluğu denizaşırı yayın yapan 34 radyo istasyonu, bireylerin maruz kaldığı bilgi ve haber yağmurunu göstermektedir. Beşyüz adet haber medyasına yönelik oryantasyon gezisi ve 50 adet yönetim kurullarıyla yapılan toplantılar ise, yöneticileri aracılığıyla medyanın yönlendirilmesi anlamına gelmektedir. Nitekim bu yönlendirme kitle iletişim araçlarının kendi iç yapısındaki çalışma içinde de kendini göstermektedir. Bu yönlendirmelerin zeminleri genellikle her gün düzenli olarak gerçekleştirilen haber toplantıları olmaktadır. Örneğin TRT haber merkezinde günde iki kez haber toplantısı yapılmaktadır. Bu toplantıların saati zaman zaman değişmekte ise de, genelde sabah toplantıları saat 10'da, akşam toplantıları ise öğleden sonra saat 14-15 aralığında gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamalar günün gelişmelerinin ve gündemin değerlendirildiği toplantılardır. Sabah toplantılarında o gün izlenecek haberler ile "anahaber" kuşağında yer alacak haberler belirlenmektedir. Öğleden sonraki toplantılarda ise, yakın gelişmeler ve sabah belirlenen haberlerin son durumları ele alınmaktadır. Bu toplantılara merkez, dış, spor ve yurt haberleri dahil olmak üzere şehir dışındaki bölge haber merkezlerinin temsilcileri de video konferans şeklinde katılmaktadırlar. Ayrıca dosya ve özel haberler de bu toplantılarda belirlenmektedir. Bu toplantılara özellikle televizyon haberleri açısından editörlerin yanısıra kuşak yayınları için canlı yayın editörleri, montaj ve kamera personeli ile reji grubundan yönetmenler de dahil olmaktadır. Böylelikle önemine göre haberin montajından çekimine ve yazımına kadar tüm personel bilgilendirilmiş olmaktadır. Bu da yayın personeli arasında ve o haberin işleniş biçimi konusunda konsensus sağlanması anlamına gelmektedir. Bu toplantılar koordinatörler tarafından müdürleri, müdürlerce editörleri ve editörler tarafından da muhabirleri yönlendirme amaçlıdır. Aynı yönlendirme haberin teknik kısmını oluşturan montaj personeli, kameraman ve reji personeli için de sözkonusudur. Bu toplantılarda doğrudan bir müdahale olmasa bile katılan herkes toplantı sonrası neyi nasıl ve niye yapacağını bilerek toplantıdan ayrılır.

Yönetici sınıf ya da iktidarlar ile kitle iletişim araçları arasında kurulan bağa, yakın zamanda yaşanan Körfez Savaşı ve Arap Baharı örnek olarak verilebilir. İkinci Körfez Savaşına iki ay kala NBC'nin, Bush yönetiminin politikalarını eleştiren Phil Donahue'yi işten kovması, savaşın başlamasından bir hafta sonra Los Angeles Times'ın, Iraklı bir sivilin bir Amerikan askerince yaralanması görüntüsünü yayınlayan Brian Walski'nin

işine son vermesi, Körfez Savaşı'nın ünlü CNN Muhabiri Peter Arnett'in 31 Mart 2003'te, savaşın istendiği gibi gitmediği yorumunu yapması üzerine kendisiyle NBC ve National Graphic'in tüm bağlarını koparması⁸¹yönetici sınıf-medya arasındaki ilişkileri yansıtan gelişmelerdir.

Devletler, iktidarlar, liderler, ideolojiler, partiler, sivil toplum kuruluşları, örgütler, siyasal baskı grupları, ekonomik baskı grupları, referans oluşumları, eğitim kurumları ve ticari faaliyeti amaçlayan özel girişimciler için kitle iletişim araçları geniş kesimlere seslenmeyi sağlayan birer “megafon” vazifesi görmektedir. Türkiye gibi örneklerde kamu kurumu şeklinde örgütlenen TRT kurumunda olduğu gibi, kitle iletişim aracı öncelikle “devletin” tarafında olmak zorundadır. Devletin ne kadar iktidar, iktidarın da ne kadar devlet olduğu tartışılabilir bir konudur. Ancak devletin temsili iktidardaki siyasal partinin mülkiyetinde görülmektedir. Bu anlayış kitle iletişim araçlarını siyasal iktidarın mülkiyetinde gören bir anlayışın sürmesine neden olmaktadır. Devletin vatandaş üzerindeki saygınlığını zedeleyecek herhangi bir habere ya da programa izin verilmesi mümkün değildir. 2018 yılında Türkiye’de ve Avrupa’da Çocuk Gelinler üzerine verilen bir program teklifi TRT’de ilgili yönetimi tarafından uygun görülmesine rağmen, görüşü sorulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı’nın “bu tür bir programın yapılmasını hiçbir şekilde tasvip edilmediğini” içeren notu nedeniyle reddedilmiştir. Gerekçe olarak devlet yetkililerinin bu konuda görevlerini gereğince yapmadıkları intibanın halk üzerinde oluşabileceği endişesi gösterilmiştir.

Kitle iletişim araçlarının dış etkenlere maruz kalmasının ve yönlendirilmesinin bir nedeni de kendi içindeki çalışma koşullarından kaynaklanan gücü ya da güçsüzlüğüdür. Medya içi çalışma koşulları da dış etkenlerden çok çabuk etkilenmektedir. TRT’de yıllar önce Haber Dairesi Başkanı ile anlaşamayan merkez haberler müdürlüğü çalışanı bir grup muhabir, çok kısa bir sürede başka birime tayin edilmiş ve bir daha da görevlerine geri dönememişlerdir. Haber merkezlerindeki kişisel ilişkiler, ilgili muhabirlerin arkasındaki güçler ve haber kaynaklarına kolay ulaşabilme imkanları da, kurum içinde görevlendirme kriterlerinin görünmeyen gerçekleridir. Kamu kurumu dışında örgütlenmiş özel teşebbüs kitle iletişim araçları üzerinde değişik finans

⁸¹Cemal Tunçdemir, “Tarihin En Büyük Medya Fiyaskosu”, **Amerika Bülteni Türkçe Amerika Gazetesi**, 19 Mart 2013, <http://amerikabulteni.com/2013/03/19/tarihin-en-buyuk-medya-fiyaskosu/> erişim tarihi: 11.07.2019.

birimlerinin, vergi dairelerinin, maliyenin ve kredi kuruluşlarının etkili olduğu görülmektedir.

Kitle iletişim araçları, yeni dünyanın, yeni dünya düzeninin, yaşam biçiminin ve bireylerin önünde, aşılması, tanımlanması zor bir güç, bir sınav gibi durmaktadır. Özne olmayı reddeden birey bile, bu reddediş eyleminde medyanın gözetimi altına girmekte, iktidarın yapılandığı bir özne durumuna düşmektedir. Kitle iletişim araçları, genişleyen sosyal ağ ve dijital devrimlerle birlikte yeni dünyanın en büyük gücü olarak tarihin karşısında durmaktadır. Medyanın, devlet haline geldiğini öne süren görüşler ciddiye alınması gereken düşüncelerdir.

Kitle iletişim araçları bireyin hayallerine, umutlarına ve hassasiyetlerine seslenmekte, onun dimağında kusursuz bir dünya oluşturmakta ve geniş kitleler için bir medya kültürü ortaya çıkarmaktadır. Bireyle kurduğu ilişki sayesinde kitle iletişim araçları, yeni bir sosyal gerçeklik yaratmakta, onun duygularına hitap ederek yaşadığı zamanın çok üstünde paralel bir zaman kurgulama başarısı gösterebilmekte ve yeni değerler silsilesi oluşturabilmektedir. İnsanın başkalarıyla sürekli etkileşime girmemesi ve iletişim sağlamaması durumunda varlığını sürdürmeyeceğini savunan Peter Berger ve Thomas Luckman'in⁸² aksine medya, insanın etkileşim ve iletişimin yönünü kendisine çevirerek, varlığın sürdürülmesinde birey ile medya kültürü arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Bu durumda medyanın mutlak özerkliğinden, özgürlüğünden ya da bağımsızlığından söz etmek çok gerçekçi bir düşünce biçimi değildir.

Son zamanlarda kitle iletişim araçları yerine 'medya' sözcüğü tercih edilmektedir. Medya, aslı latince olan çoğul bir kelimedir ve tekili ise 'medium'dur. Geçmişte ise, kitle iletişim araçları ya da medya teriminin yerini, basın sözcüğü karşılamaktaydı.⁸³

1.1.2. Propaganda

Sümer, Babil, Mısır ve Asur krallarının şaşaalı piramit, anıt mezarve gösterişli yapıları, eski Yunan'da büyük tapınaklar ve heykeller propagandadır. Cengiz Han'ın abartılı dedikoduları, Themistocles'in düşmanlarının görmesi için bir su yolu üzerindeki taşlara kazıtıldığı mesajlar veya el yazması bildiriler, vaazlar, şarkılar, oyunlar, tiyatrolar da

⁸²Arslan, a.g.m, s. 7, erişim tarihi: 11.07.2019.

⁸³Mehmet Sağnak, *Medya-Politik (1983-1993 yılları arasında medya-politikacı ilişkileri)*, İstanbul, 1996, s. 43.

propaganda araçlarıdır.⁸⁴Propaganda, neticeleri önceden hesaplanmış, referans topluluklarını, kişileri, kitleyi etkilemeyi ve yönlendirmeyi amaçlayan, kişi ya da gruplarca oluşturulmuş düşünce ve sözlerin kasti olarak tasarlanmış dışavurumlarıdır.⁸⁵

Propaganda temelde,

- ikna üzerine kurulu,
- amaçlı bilgi üreten
- ve tarafların kendilerine kamuoyunda olumlu göstermek kastiyle başvurdukları bir yöntemdir.⁸⁶

Beyaz, kara ve gri olmak üzere üç çeşit propagandadan söz edilmektedir. Beyaz propaganda, barış zamanı radyo yayınları, ulusal kutlamalar gibi doğru olma ihtimali yüksek tek kaynaktan gelen mesajları içeren propaganda şeklidir.⁸⁷ Yalan, uydurma ve aldatmaları barındıran, kaynağı gizlenmiş yada yanlış kaynaktan yönlendirilmiş mesajları içeren propaganda türü, kara propagandadır. Hitler'in İkinci Dünya Savaşı boyunca "The New English Braadcasting Station" adlı istasyonu kurarak, sözde İngiliz halkının tedirginliğini konu edinen programlar yayınlatması ya da İngilizlerin Pearl Harbour baskını öncesinde New York'ta basın bürosu açmaları bu tarz propagandaya örnektir.⁸⁸ Gri propaganda, bu ikisi arasında bir yerde durmaktadır. Bu çeşit propaganda, daha çok ikna amaçlı propagandanın finanse edilmesi, desteklenmesi ve düzenlenmesi şeklinde kendini göstermektedir.⁸⁹Noam Chomsky ve Edward Herman'ın "Rızanın İmalatı" adlı kitabının girişine aldıkları John Milton'un, "Halkın gözüne mil çekenler, şimdi 'halk ne kadar kör' diye şikayet ediyorlar" sözü,⁹⁰ medyanın propaganda sisteminin nasıl çalıştığının sözcüksel açıklımıdır.

Herman ve Chomsky, propagandanın çeşitli süreçler sonucunda oluştuğunu ileri sürmektedirler. Onlar bu süreçleri, 6 madde olarak özetlemektedirler:

1. Kitle Medyasının Büyüklüğü, Mülkiyeti ve Kâr Yönelimi: Birinci Süzgeç
2. İş Yapmak İçin Reklamcılık Ruhsatı: İkinci Süzgeç
3. Kitle Medyasının Haber Kaynakları: Üçüncü Süzgeç

⁸⁴Gülcennet Öztürk, "Bir Propaganda Aracı Olarak Radyo", **Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi**, 2017, cilt 2, sayı 3, s. 164, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/317401> erişim tarihi: 21.04.2019.

⁸⁵Beyzade Nadir Çetin, "Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2014, cilt 24, sayı 2, s. 239, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/157390> erişim tarihi: 21.04.2019.

⁸⁶Öztürk, **a.g.m.**, s. 158, erişim tarihi: 21.04.2019.

⁸⁷Çetin, **a.g. m.**, s. 242, erişim tarihi: 21.04.2019.

⁸⁸Çetin, **a.g. m.**, s. 242, erişim tarihi: 21.04.2019.

⁸⁹Çetin, **a.g. m.**, s. 243, erişim tarihi: 21.04.2019.

⁹⁰Herman - Chomsky, **a.g.e.**, s. 12.

4. Tepki Üretimi ve Zorlayıcılar: Dördüncü Süzgeç
5. Bir Denetim Mekanizması Olarak Anti-Komünizm
6. Kutuplaştırma ve Propaganda Kampanyaları.”⁹¹

Herman ve Chomsky, bu süzgeçlerin totaliter rejimlerin bile güçlükle ötesine geçebileceği bir propaganda sonucu ürettiklerini vurgulamaktadırlar.⁹²

Propagandanın kitleleri etkileme gücü ve bireylerde tutum değişikliğine yol açma kabiliyeti, onu etkili bir silah yapmıştır.⁹³Almanya’da Hitler döneminin ünlü siması ve “yalanların büyük ustası” olarak anılan Goebbels’in, bir propaganda sanatı olarak radyoyu yoğun bir şekilde kullandığı bilinmektedir.⁹⁴Kitle iletişim araçlarıyla propaganda, 20’nci yüzyılın ürünüdür. Birinci Dünya Savaşı sırasında kitle iletişim araçlarının rolünü fark eden birçok yönetim, savaş sonrasında da bunu kullanmış ve 1920’lerden itibaren radyo, önemli bir propaganda aracı haline gelmiştir. 1930’ların sonuna doğru ve İkinci Dünya Savaşı Avrupasında propaganda gündelik hayatın vazgeçilmez bir unsuru olmuştur.⁹⁵19 Mart 2019 tarihli BBC News’de çıkan Sanchia Berg imzalı haberde, İngiltere’nin soğuk savaş döneminde, 30 yıl boyunca propaganda için sahte belge ürettiği ve yalan haberlerin yayınlanmasını sağladığı belirtilmektedir.⁹⁶

Fatih Rıfki Atay’ın bir hatırası propagandanın nasıl bir mantıkla çalıştığına güzel bir örneklik teşkil etmektedir. Hindistan ziyareti sırasında Bombay’da Mahatma Gandhi ile görüşüp görüşmeyecekleri yolunda soru soran gazeteciyi geçiştirmek isteyen Atay’ın, “Gandi’nin kendisini görmeğe ne lüzum var? Geçtiğimiz yerde onun fikir arkadaşları ile buluşuyoruz” sözü, ertesi gün gazetenin ilk sayfasında, başka anlam taşıyan başlık haline dönüşmüştür. Atay, şaşkınlığını şu sözlerle anlatmaktadır:

“Ertesi sabah gazetenin ilk sayfasında en büyük puntolarla kışkırtıcı bir başlık gördüm:Hindistan’a geldiğimden beri bütün havayı Gandhi’nin fikri ve ruhu ile dolu taşkın buluyordum!”⁹⁷

⁹¹Herman - Chomsky, **a.g.e.**, s. 73-101.

⁹²Herman - Chomsky, **a.g.e.**, s. 207.

⁹³Sezer Akarcalı, “Propaganda Aracı Olarak Uluslar arası Yayınlar”, Ankara, Doktora Tezi,**Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 1989, s. 402, <http://ilef.ankara.edu.tr/wp-content/tezler/doktora/Sezer-Akarcali.pdf> erişim tarihi 23.04.2019.

⁹⁴“Propaganda sanatı: içgüdü ile hareket eden büyük kitlelerin hayal hanesinde psikolojik bakımdan benimsenen bir biçim ve kalbine giden yol bulma sanattır.”, Metin Kasım, “**Hitler Döneminde Propoganda Aracı Olarak Radyo**”, s. 65, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/177808> erişim tarihi: 31.03.2019.

⁹⁵Çağrı İnceoğlu, “Politik Bir Silah: Birinci Dünya Savaşı’nda İngiltere, Fransa, Almanya ve ABD’de Propaganda Filmciliği”, **Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi**, s. 72, http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/iletisimarastirmalari_bb764.pdf erişim tarihi: 23.04.2019.

⁹⁶Sanchia Berg, “İngiltere Soğuk Savaş Döneminde Propaganda İçin ‘Sahte Belge’ Üretmiş”, **BBC News**, 19 Mart 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47620116> erişim tarihi: 21.04.2019.

⁹⁷Fatih Rıfki Atay, “Pazar Konuşması: Mysore’da Bir Vaka, Bile Bile Yalan Söylemek”, **Ulus**, 14 Nisan 1946, s. 2.

1990'ların ortasında ve ikibinli yılların hemen başında dünyanın gözü önünde yaşanan Körfez Savaş'nda propagandanın gücü ve o gücün medya üzerinde kullanımını bir kez daha tecrübe edilmiştir. Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiasının, uluslararası ve Amerikan medyası yayınlarıyla desteklenmesi, Washington yönetiminin bu ülkeye müdahalesine dünya çerçevesinde meşruiyet getirmiştir. Ece Göztepe, “eğer Irak'ın kitle imha silahları ürettiği ve bunu BM' den sakladığı ortaya çıksaydı bile, herhangi bir BM üyesi devlet bu uluslararası hukuk kurallarına aykırı durumu gerekçe göstererek Irak'a saldırma hakkına sahip olamazdı. Bu, yine BM Güvenlik Konseyi'nin yetkisi içinde kalan bir durum olmaya devam ederdi” sözleriyle, bu müdahalenin uluslararası hukuk açısından meşruiyet temelinden yoksun olduğuna dikkat çekmektedir.⁹⁸ Müdahale dünyanın gözü önünde gerçekleşmiştir ve sonrasında da müdahale sebebinin bir medya yanılsaması olduğu anlaşılmıştır. Aranılan kitle imha silahlarının Irak'ta hiç var olmadığı öğrenilmiştir. İletişim, ideoloji, gücün korunması ve devamının sağlanması, toplum ya da halkın gözünde meşruiyet, yönlendirme, tutum belirleme ve algı oluşturmayı kapsayan her türlü amaç, propaganda zemini üzerinde bir araya getirildiğinde, hem dünyada ve hem de Türkiye'de radyo, bu denklemin en önemli aracı haline gelmektedir. Medyanın sunduğu gerçeklik temsilleri, bireylerin gerçek dünyasına ilişkin yorumlamalarını belirlemektedir.

Herman ve Chomsky, medya yanılsamasıyla ilgili birçok örnek olayın yanında, 13 Mayıs 1981'de Papa II. John Paul'un St. Peter Meydanı'nda Mehmet Ali Ağca tarafından vurularak yaralanmasını göstermektedir. Bu olayın Sovyetler Birliği ile terörizm arasında ilişki kurulması ve “Batı'da alev almak üzere özenle biriktirilen anti-komünist heyecanın bir anda tutuşturulması”nda kullanılmak üzere gerçekleştirilen kurgunun bir parçası olduğunu anlatmaktadır:

“Jonathan Enstitüsü Temmuz 1979'da Kudüs'te bir toplantı düzenlemişti; toplantıda, seçkinlerin çıkarlarını temsil etmek üzere Batılı bir siyaset ve medya grubu da hazır bulunmuştu; bu grubun içinde Claire Sterling, George Will, George Bush ve Robert Moss gibi şahsiyetler de bulunuyordu. Açılış konuşmasında İsrail Başbakanı Menahem Begin'in ve sonrasında pek çok başka katılımcının vurguladığı ana tema şuydu: Terörizm konusunu gündeme getirmek ve terörizmle Sovyetler Birliği arasında bağlantı kurmak çok önemli ve fayda sağlayacak bir husustu.”⁹⁹

⁹⁸Ece Göztepe, “Amerika'nın İkinci Irak Müdahalesinin Uluslararası Hukuk ve Türkiye'nin Bu Savaşa Katılımının Türk Anayasa Hukuku Açısından Bir Değerlendirmesi Ya da 'Haklı Savaş'ın Haksızlığı Üzerine” **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi** 59-3, s. 84, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/455/5135.pdf> erişim tarihi: 09.07.2019.

⁹⁹Herman - Chomsky, **a.g.e.**, s. 209.

Herman ve Chomsky, bu olay üzerinde medyanın hiç sorgulamadan ve belgelerin gerçekliği ile ilgili soru sormadan kendilerinden beklenen görevleri yerine getirdiklerine işaret etmektedir. Yazarlar, aynı olayın Moskova'da gerçekleşmesi durumunda, Amerikan medyasının soruları üretebilecekleri noktasına işaret etmektedirler.¹⁰⁰

Medyanın etkisi tüm bireyleri kuşatmış durumdadır. Bunun ötesinde medya, din gibi bir yaşam ve inanç biçimi sunmaktadır. Bundan yüzyıl önce, işten gelince evde saatlerce film seyretmek diye bir yaşam şekli yoktu. Medya, beraber yürünülen bilgi bir kişilik gibi, günün her vaktinde yaşamı kuşatan görünmez gerçeklik şeklinde kendini göstermektedir. Radyoda ya da televizyonda duyulan bir haberin veya öne sürülen bir bilginin, genelde doğru olduğuna ilişkin toplumda konsensüs olduğu görülmektedir. Medyanın yönlendirildiğine ilişkin çok fazla görünür gerekçe olmasına karşın, toplumda bu alanda çalışan insanların bilgi birikimlerinin yeterli olduğu, dürüst oldukları ve toplumun çıkarını düşündüklerine ilişkin bireylerde ön kanı bulunmaktadır. Bu durum da propaganda eylemine alet olan medyanın işini kolaylaştırmaktadır.

1.2. RADYO'NUN İCADI

Türk Dil Kurumu sözlüğünde radyo, elektrik dalgalarından yararlanarak seslerin iletilmesi sistemi, bu sistem üzerinden yayın yapan istasyon ve bu yayınları alan araç olarak tanımlanmaktadır.¹⁰¹ Meydan Larousse'da radyo, alıcı cihaz ve düzenli bir şekilde radyo yayınları yapan radyoelektrik istasyonu olarak ifade edilmektedir.¹⁰² 20 Nisan 1994 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan ve özel teşebbüse yayıncılık yolunu açan 3984 sayılı yasanın birinci bölüm 3'üncü maddesinin "b" fıkrasında radyo yayını, "elektromanyetik dalgalar ve diğer yollarla halkın doğrudan alması maksadıyla yapılan ses yayını" olarak tanımlanmaktadır.¹⁰³

"Eski devirlerde bir çarşı vardı ve bu çarşıya inilirdi. Yeni devirlerde çarşı evlere uğramaya ve içeri girmeye mecburdur. Ancak bunu, bir mecmuanın süslü sahifeleri arasına sokularak, yahut bineceğiniz tramvayda ve otobüste önünüze çıkararak yapmaktadır."¹⁰⁴

Yeni çağın ilk yıllarında radyo, süslü sahifeler arasında değil ama her yerde insanın karşısına çıkmıştır. Radyo, elektrik ve elektromanyetik alanında bilimsel ve teknik

¹⁰⁰Herman - Chomsky, **a.g.e**, s. 215.

¹⁰¹Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu **Türk Dil Kurumu Sözlüğü**, erişim tarihi: 02.04.2019.

¹⁰²**Meydan Larousse (Büyük Lügat ve Ansiklopedi)**, Sabah Gazetesi yay, 1992, c.16, s. 384.

¹⁰³Resmi Gazete, **3984 Sayılı Kanun**, 20 Nisan 1994, sayı 21911, s. 1.

¹⁰⁴Burhan Belge, "Radyo ve Aileler", **Radyo Dergisi**, c.3, sayı 32, 15 Temmuz 1944.

gelişmelerin ürünüdür. Radyo, ilk yılların deyimiyle telsiz telefon, elektronik haberleşmenin daha ileri bir aşamasıdır. İletişim alanında insanlığa büyük olanaklar sağlayan bu teknolojik üründe, Maxwell, Hertz, Fleming, Stubblefield, De Forest ve en sonunda da Marconi gibi bilim adamlarının imzaları bulunmaktadır.¹⁰⁵

Yirmidokuz yaşındaki James Clerk Maxwell, 1860 yılında ilk kez radyo (elektromanyetik) dalgalarının varlığını kanıtlamış ve bu dalgaların boşlukta ışık hızıyla (saniyede 300.000 km) hareket etmesi gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁰⁶ Alman mühendis Hertz ise 1887’de, William Thomson’ın 1853’de bulduğu ve bir kondansatörün elektrik boşaltırken meydana getirdiği titreşimlerin havada dalgalar halinde toplandığını kanıtlamıştır. Bu teknikleri ses aktarımına uyarlayan kişi, İtalyan Guglielmo Marconi’den¹⁰⁷başkası olmamıştır.¹⁰⁸1892 yılında Nikola Tesla’nın da elektromanyetik enerjiyi kablosuz iletmeyi başardığı ve 1893 yılında St. Louis’de halka açık ilk radyo gösterisini yaptığı da belirtilmektedir. Guglielmo Marconi’nin 1896 yılında patent başvurusu yaptığı ve bir yıl sonra Kablosuz Telgraf ve Sinyal Şirketini kurduğu ifade edilmektedir.¹⁰⁹Telefonun mucidi Graham Bell’in de radyo yayın denemeleri yaptığı görülmektedir. Bell, arkadaşları Hubbard ve Watson’ın yardımıyla Boston’da söylenen şarkıyı Salem’deki konferans salonunda, iki yer arasına döşenen hat sayesinde misafirlere dinleterek telli radyo yayını gerçekleştirmiştir. Watson, hatıralarında, Bell’i kastederek, ‘aşık delikanlının’ telefonun gümüşten zarif bir modelini nişanlısına hediye ettiğini ve gösteriden elde edilen parayı buna harcadığını yazmıştır.¹¹⁰

Marconi’nin icadı, ses unsuru dahil edilmeden önce bir telsiz telgraf şeklinde çalışmıştır. Guglielmo Marconi’nin 1895’in sonunda iki kilometrelik mesafeyi aşan telsiz telgraf makinası ile 1898 yılında Dublin Kingstown’daki yelken yarışları ‘Dublin Ekspres’ gazetesine naklen geçilmiştir. Süreçte bir sonraki adım ise, Marconi’nin Elettra adlı Wight adası önünde demirli yatından yapılan caz müziğinin, Londra’daki Savoy otelinde dinletilmesi olmuştur.Zaten bu denemeden bir yıl sonra da İngiltere’de ilk radyo yayını, Marconi’nin Essex’deki tecrübe istasyonundan, daha sonra da

¹⁰⁵Aziz, a.g.e, s. 37,

¹⁰⁶Aziz, a.g.e, s. 38.

¹⁰⁷Aziz, a.g.e., s. 8.

¹⁰⁸Marconi ve radyosu ile ilgili görsel için bakınız Ek 3.

¹⁰⁹İbrahim Sena Arvas, “Türkiye’nin Radyo ile Tanışması ve Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi”, **International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)**, December 2018, cilt 4, sayı 2, s. 409, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/611980> erişim tarihi: 15.07.2019.

¹¹⁰Egon Larsen, **Dünyanın Çehresini Değiştiren Oniki Adam**, İstanbul, Doğan Kardeş yay, 1966, s. 11-12.

Strand'daki Marconi merkezinden yapılmıştır.¹¹¹ 1899'da Marconi, Manş üzerinden ilk bağlantıyı kurmayı başardığında, 'Bay Marconi, Bay Branly'e, telsiz telgrafla Manş üzerinden saygılarını gönderiyor' mesajını göndermiştir.¹¹²

1901 yılına gelindiğinde, Atlantik ötesi bağlantı sağlanmıştır. Cornwall'daki Poldhou'dan devasa bir uçurtma fırlatan Marconi, denizin 122 metre üzerinde anten görevi yapan bu uçurtma sayesinde Yeni Kıta'ya ulaşmayı başarmıştır.¹¹³ Marconi 1906 yılında telsiz aracılığıyla söz ve müzik aktarımını gerçekleştirmiştir. Marconi'nin buluşları ilk önce deniz haberleşmesinde kullanılmıştır. 1910 ve 1912 yıllarında batan Republic ve Titanic adlı gemilerde radyo telsizinin bulunması ve bunlarla gerekli haberleşmenin yapılması sonucunda daha az can kaybının yaşanması, bu yeni buluşun ününü ve önemini artırmıştır.¹¹⁴ İnsan sesinin bir yerden başka bir yere iletilebilmesi, iletişim alanında olduğu kadar insanlık tarihi açısından da yeni bir sayfa ve önemli bir aşama olmuştur.¹¹⁵ Birinci Dünya Savaşı'nın haberleşmenin önemini artırması, radyonun gündelik hayata geçmesini hızlandırmıştır. İlk çıktığı yıllarda gazeteyle karşılaştırılarak 'konuşan gazete' ya da 'kağıtsız gazete' olarak adlandırılan radyo, M.Powell'in tanımıyla radyo, "bizim parçalarımızın aynalarıdır."¹¹⁶ Hayata katılmasıyla birlikte bireyin yaşamına ortak olan en etkili elektronik araçtır. Bu bakımdan bireyle kurduğu sıcak iletişim sayesinde radyo hala zamanı değerlendiren bir öge konumundadır bireyin yaşamında:

"Kitle iletişim araçları herşeyin makineye büründüğü ve çevrenin mekanikleştiği bir ortamda, yine de tüm eleştirilere karşın hala insani boyutunu koruyabilen tek araçtır, çünkü."¹¹⁷

1.2.1. Radyonun İcadında Marconi'nin Çabası

Dünyayı değiştiren birçok icadın arka planında bir hedefe yöneliş, bir hayale inanç, yoğun çaba ve tesadüfler bulunmaktadır. Marconi de benzer bir öyküye sahiptir.

¹¹¹Larsen, **a.g.e.**, s. 114.

¹¹²Jean Noel Jeanneney, **Başlangıcından Günümüze Kadar Medya Tarihi**, İstanbul, YKY, Ocak 1998, s. 143-144.

¹¹³Jeanneney, **a.g.e.**, s. 144.

¹¹⁴1912 yılında batan Titanic transatlantiğinden radyo haberleşmesi sonucu 705 kişi kurtulmuştur. Aziz, **a.g.e.**, s. 9.

¹¹⁵Kocabaşoğlu, **a.g.e.**, s. 7.

¹¹⁶Esra İlkurşun, "Marconi'nin Düşü", **Radyovizyon**, Temmuz 2009, sayı 1, s. 12.

¹¹⁷Okur, **a.g.m.**, s. 902.

İtalya'nın çiftlik sahibi zenginlerinden olan baba Sinyor Giuseppe Marconi, 1894 yılının bir sonbahar akşamında oğlunu dinledikten sonra ona inanmış ve onu desteklemiştir.¹¹⁸

Marconi, 1894 Aralık ayının bir gecesinde çalışmalarının ilk neticesini almış ve bir zili kablosuz olarak uzaktan çalıştırmayı başarmıştır. Bu başarısını, uyuyan annesiyle paylaşmak isteyen Marconi, annesini uyandırarak çalıştığı tavan arasına götürmüş, manivelaya bastıktan sonra on metre öteden bir zili kablosuz olarak çalıştırmayı başarmıştır. Daha büyük şeyler bekleyen annesinin oğluna söylediği söz, dünyayı değiştiren dahilerin kaderinin bir anlatımıdır:

“Anlıyorum oğlum. Ama şimdi yatıp uyusak ne dersin?”¹¹⁹

Daha sonra metal levhadan yaptığı bir antenle mors alfabesi şeklinde sinyaller üreten Marconi, bir anten sayesinde uzun mesafelere sinyal göndermeyi başarmıştır. Topraklama ilkesinin keşfiyle Marconi'nin ulaştığı mesafe yüzlerce metreye çıkmıştır.¹²⁰

Marconi, ağzının sıkı olduğu bilinmektedir. 1932 yılında Vatikan Radyosu'nun açılışında Papa'nın “sistem nasıl çalışıyor” sorusuna, verdiği cevap onun bu özelliğini anlatmaktadır:

“Papa hazretleri neden bana soruyor ki, Tanrı'ya benden daha yakınsınız. Sorunuzun yanıtını bilmiyorum.”¹²¹

Atlas Okyanusunu aşmak üzere çalışmalarını gizli gizli yürütürken, İngiltere'nin güneybatı sahilinde zamanın en büyük telsiz istasyonunu bir yıl içinde tamamladığında bunu gizlemiştir. 1901 yılının Aralık ayında saat 12.30 civarında Atlas Okyanusu'nun 3 bin 200 kilometre ötesinden zayıf sinyaller aldığı, günlüğüne frekansları ve zorlukla okunabilen sinyal alışı saatlerini kaydetmiştir.¹²²

Dünya çapında bir radyo kurma düşünüyüşünü yaşatan Marconi, 20 Temmuz 1937'de hayata veda ettiğinde dünyadaki tüm radyo istasyonları onun için susmuş ve iki dakikalığına sessizliğe bürünmüştür.¹²³

¹¹⁸Larsen, a.g.e, s. 85, 86, 89.

¹¹⁹Larsen, a.g.e, s. 85, 86, 89.

¹²⁰Marconi (Radyonun Babası), dakika: 1.27, <https://www.youtube.com/watch?v=TOGXN9aNfpM> erişim tarihi: 01.04.2019.

¹²¹Marconi, a.g.s, dakika: 08.18, erişim tarihi: 01.04.2019.

¹²²Marconi, a.g.s, dakika: 05.59, erişim tarihi: 01.04.2019.

¹²³Marconi, a.g.s, dakika: 12.00, erişim tarihi: 01.04.2019.

1.3. DÜNYADA İLK RADYO YAYINLARI

Yayın (Broadcasting), ses ve görüntünün elektromanyetik dalgalar aracılığıyla belirli bir yerden (vericiden) özel alıcılar ile hedef kitleye aktarılmasıdır.¹²⁴

Benzer teknikle yapılan her iletişim, bir radyo yayını değildir. Telefon, telsiz görüşmesinde verilen mesaj kitleye değil, belirli amaçlarla belli kişiye aktarılmaktadır. O nedenle böyle bir iletişim şekli, bir kitle iletişim biçimi değildir.¹²⁵ Burada bir hizmet aktarımı sözkonusudur, alıcı ve verici bellidir, bu iletişimde program niteliği taşıyan unsur yoktur. Ayrıca ihtiyaç olduğu zaman iletişime geçilir, süreklilik sözkonusu değildir. Fakat kitle iletişiminde bir devamlılık ve düzen vardır.¹²⁶

Amerika Birleşik Devletleri, radyo yayıncılığında öncü bir görev üstlenmiştir. Eğitim yayınları konusunda çalışmalara 1917’de başlanmış, 1919’da WHA istasyonunda yayın gerçekleştirilmiş ve Wisconsin Üniversitesi’nde 1921 yılında WHR istasyonundan yapılan deneme yayınları sürekli hale getirilmiştir.¹²⁷ Ayhan Dinç, Özden Çankaya ve Nail Ekici, Amerika’da ilk ticari radyo yayınının 1922 yılında WEF’te başladığını belirtmektedirler..¹²⁸ Rogel Manvell ve Jorge A. Camacho, Encyclopedia Britannica’nın “Broadcasting” maddesi için yazdıkları makalede, dünyada ilk ticari radyo yayınlarının 1920 yılında Pittsburgh’da KDKA radyo istasyonu tarafından gerçekleştirildiğini ifade etmektedirler:

“İlk ticari radyo istasyonu 2 Kasım 1920’de akşam saatlerinde yayına giren Pittsburgh’daki KDKA, Harding-Cox başkanlık seçimlerinin idelerini yayınladı.”¹²⁹

Aynı ansiklopedinin “In Pennsylvania: Medya ve Yayıncılık” maddesinde de, “Dünyanın ilk ticari radyo istasyonu KDKA, 1920’de Pittsburgh’da yayın yapmaya başladı” ifadesi yer almaktadır.¹³⁰ Ankara Radyosu’nda yayınlanan “Türkiye Radyolarının 70’inci Yılı” adlı programda, radyo yayını için dünyada ilk lisans alan istasyonun KDKA olduğu belirtilmiştir.¹³¹ Aysel Aziz de, aynı görüştedir.¹³² Radyo

¹²⁴ Aziz, a.g.e., s. 6.

¹²⁵ Metin Kasım, “Hitler Döneminde Propoganda Aracı Olarak Radyo”, s. 64, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/177808> erişim tarihi: 21.03.2019.

¹²⁶ Aziz, a.g.e., s. 6-7.

¹²⁷ Oskay, a.g.e., s.11.

¹²⁸ Ayhan Dinç-Özden Çankaya-Nail Ekici, **İstanbul Radyosu, Anılar, Yaşantılar Türkiye’de Radyo Yayıncılığının Öyküsü**, İstanbul, Yapı ve Kredi Bankası yay, 2000, s. 15, Aziz, a.g.e., s. 10.

¹²⁹ Roger Manvell- Jorge A. Camacho, “Braodcasting”, **Encyclopedia Britannica**, <https://www.britannica.com/technology/broadcasting#accordion-article-history> erişim tarihi: 09.07.2019.

¹³⁰ **Encyclopedia Britannica**, <https://www.britannica.com/topic/KDKA> erişim tarihi: 09.07.2019.

¹³¹ **KDKA**, <https://kdkradio.radio.com/> erişim tarihi: 23.04.2019

kulübe olarak bilinen KDKA, 1920 Ekim’inde Pittsburgh Pennsylvania’da bulunan Westinghouse binasının tepesine inşa edilmiştir.¹³³Bu radyonun uzun bir açılımı yoktur, başından beri KDKA olarak yayına başlamıştır ve hala da aynı isimle yayınlarını sürdürmektedir. Amerika merkezli bu radyo istasyonuna mail yoluyla başvurulmuş ve KDKA harflerinin açılım sorulmuştur. Herhangi bir cevap verilmemiştir. Daha sonra yapılan araştırmada, KDKA harflerinin herhangi bir kavramın kısaltması olmadığı anlaşılmıştır. KDKA radyo istasyonunun bağlı olduğu CBS oluşumunun internet sayfasında bu konuda varolan bir açıklama dikkati çekmektedir. Açıklamada, “Many people ask if “KDKA” stands for anything — and the simple answer is: no” ifadesiyle KDKA açılımıyla ilgili sorulara muhatap olunduğu belirtilmekte ve “bunun en basit cevabı: hayır” vurgusuyla bu harflerin herhangi bir kavramın kısaltması olmadığı¹³⁴ anlatılmaktadır.¹³⁵

Amerika Birleşik Devletleri’nde radyoculuğun ilk yıllarında bir “radyo istasyonu” patlaması gözlenmiştir. 1922’de 200, 1925’te 578, 1938’de 600 istasyon bulunan bu ülkede, istasyonlara paralel olarak radyo alıcı sayılarında da büyük artışlar yaşanmıştır.¹³⁶ Amerika Birleşik Devletleri’nde İkinci Dünya Savaşı’nın hemen ertesinde radyo istasyonu sayısı 901, bu istasyonlarda çalışan kişi sayısı ise 1945’in sonu itibariyle 38 bine¹³⁷ ulaşmıştır.¹³⁸1921 yılında bu ülkede 50 bin radyo alıcısı bulunurken, bu sayı 1925’de 80 katına çıkmış ve 4 milyona ulaşmıştır. 1927’de 6 buçuk milyon, 1929’da ise 10 milyona yükselmiştir.¹³⁹ Radyo kısa sürede Amerikalının yaşamında yerini almış, 1936 yılında çocuk terbiyesi için 60 bin köye radyo alıcısı dağıtılmıştır.¹⁴⁰Aynı yıl bu ülkede radyo çalışanları arasında “radyo güzeli” yarışması düzenlenmiştir.¹⁴¹Bu yarışmanın sonuçları Radyo Programı dergisinin 22 Şubat 1936 tarihli sayısında aşağıdaki ifadelerle yansımıştır:

¹³²Aziz, **a.g.e.**, s. 10.

¹³³**Encyclopedia Britannica,a.g.s.**, erişim tarihi: 15.07.2019.

¹³⁴**CBS Pittsburgh**, “KDKA’s Historic Broadcast”, <https://pittsburgh.cbslocal.com/2012/03/08/kdkas-historic-broadcast/> erişim tarihi: 15.07.2019.

¹³⁵ KDKA radyo görseli için bakınız Ek 4.

¹³⁶Jeanneney, **a.g.e.**, s. 146.

¹³⁷Hasan Refik Ertuğ, “Radyo Her Alanda Gelişiyor”, **Radyo**, Nisan 1947, cilt 6, sayı 64, s. 1.

¹³⁸“1945 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde radyo alanında çalışan personele yapılan ödeme 116.267.274 dolardır.Bunun Türk Lirası karşılığı ise o yılların döviz kuru ile 325.558.366 liradır. Ameriika’da radyo idarelerinin 1945 yılında devlete sağladığı vergi geliri ise 83.584.288 dolar, 891 radyo istasyonunun masrafı 146.806.314 dolar, toplam gelirleri 212.343.880 dolardır.” Ertuğ, **a.g.m.**, **Radyo**, Nisan 1947, s. 1.

¹³⁹Jeanneney, **a.g.e.**, s. 146.

¹⁴⁰**Radyo Programı**, 25 İkincikanun 1936 Cumartesi, yıl 1, sayı 3, s. 4.

¹⁴¹**Radyo Programı**, 22 Şubat 1936 Cumartesi, yıl 1, sayı 7, s. 5.

“Juri, birinciliği , hakiki “girl” tipinde Harriet Hilliard’a Verdi. İkinciliği klasik güzelliğiyle Dorothy Lamour kazandı. Üçüncülüğü de “meşum kadın” tipinde Helen Marshall aldı. Her üçü de N.B.C Ulusal Yayın Sosyetesinin munganuiyeleridir (doğru yazılımı muganniye, şarkıcı demektir A.O).”¹⁴²

Türkiye’de ise radyo alıcı sayısı 1935 yılında 5254, 1936 yılında sadece 9 bindir. Amerika’da çocukların eğitimi için köylere 60 bin radyo alıcısı dağıtılırken, Türkiye’de toplam alıcı sayısı sadece 9 bin idi ve dağıtılan radyo sayısının 7’de biri civarında idi.¹⁴³

Amerika Birleşik Devletleri’nde seçim haberleri ve naklen konserlerle süren radyonun yolculuğu, Almanya’da 1922 yılında ekonomi radyosu kurulmasıyla devam etmiştir. Berlin’de ilk radyo yayını Alfred Braun’un sesiyle 29 Ekim 1923 yılında başlamıştır:

“Dikkat dikkat burası 400 metrelik dalgada Berlin Vox Haus yayın noktası. Baylar ve bayanlar bugün sizlere kablosuz bir şekilde şarkılarla birlikte eğlendirici radyo yayıncılığını başladığımızı bildiriyoruz.”¹⁴⁴

Avrupa Kıtası’nın öncülüğünü üstlenen İngiltere’de ilk radyo gazetesi 28 Eylül 1923’de yayınlanmış ve aynı yılın 31 Aralık gecesinde ise ilk saat ayarı Big Ben’den duyurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra telsiz iletişiminin önemli hale gelmesiyle İngiltere’de birçok radyo vericisi kurulmuştur. Posta İdaresi’nin, şirketlerin bir araya gelerek yayın yapmalarında bir sakınca olmadığını açıklamasından sonra yayıncılar, BBC British Broadcasting Company İngiliz Yayıncılık Şirketi adı altında birleşmişlerdir. BBC, 1927 yılında kraliyet fermanı ile kamu kuruluşu haline dönüştürülmüş ve İngiliz Yayın Kuruluşu British Broadcasting Corporation yayın hayatına başlamıştır.¹⁴⁵ İtalya’da ilk verici istasyonu Unione Radiofonica Italiana 1924’de, Radio Milano 1926’da ve Radio Roma da 1928 yılında kurulmuştur.¹⁴⁶ Fransa’da, Eyfel Kulesi’ndeki askerlere ait istasyon, Şubat 1922’den itibaren Milliyetçi blokta çoğunluğa sahip ortanın sağ tarafından korunan Maurice Privat’ın yöneticiliğinde yayın gerçekleştirmiştir.¹⁴⁷ Rusya’da ise radyo yayınları, 1922’de başlamıştır. Dünyada radyo yayıncılığı 1927 yılına kadar sırasıyla Arjantin, Avustralya, Japonya, Norveç, Yeni Zelanda, Hollanda, İsveç, İsviçre, Çekoslovakya ve

¹⁴²Radyo Programı, 22 Şubat 1936, s. 5.

¹⁴³Radyo, 15 Birinci Kanun 1941, sayı 1, cilt 1, sayfa 31.

¹⁴⁴Kasım, a.g.m, s. 66, erişim tarihi: 31.03.2019.

¹⁴⁵Ali Murat Kırık, “İngiltere’de Kamu Hizmeti Yayıncılığı ve Toplumsal Farkındalık Çerçevesinde BBC’nin Tarihel Analizi”, s. 62,

https://www.researchgate.net/publication/328748280_Ingiltere'de_Kamu_Hizmeti_Yayinciligi_Ve_Toplumsal_Farki_ndalik_Cercevesinde_BBC'nin_Tarihsel_Analizi, erişim tarihi: 31.03.2019.

¹⁴⁶Jeanneney, a.g.e, s. 150.

¹⁴⁷Jeanneney, a.g.e, s. 150.

Güney Afrika Birliği'nde gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁸Türkiye'de ise radyo yayıncılığı dünya ile eş zamanlı olarak başlamıştır denilebilir. Türk halkı radyo ile 1927 yılında tanışmıştır.

1.4. RADYO YÖNETİM MODELLERİ

Yönetim modellerinde siyasi erk ve özel girişimle ilişkisinin yanısıra, yayın alanında bir tekelin olup olmaması ya da kamu tüzel kişiliğinde düzenlenip düzenlenmemesi gibi etkenler ayrıştırıcı olmaktadır.¹⁴⁹ Bu durumda ulusal yöntem, ticari özel yöntem, ulusal özel yöntem ve hükümet yöntemi gibi adlandırmalar yapılabileceği gibi, tekelci Avrupa yöntemi ve pluralist-yarışmacı Amerikan yöntemi gibi modellemeler de yapılabilmektedir.¹⁵⁰

Amerika Birleşik Devletleri'nde devletin, 1910 tarihli 'Telsiz Gemi Yasası' dışında, 1927'ye kadar hiçbir şeye müdahalesi olmamıştır.¹⁵¹ Bu dönem bırakınız yapsınlar felsefesine uygun olarak yürümüştür. Ne ki, dalgalar sonsuz değildi. Bu gerçek, 23 Şubat 1927 yılında Radyo Yasası'nın doğmasına ve artık bir verici yerleştirmek için izin alınmasına neden olmuştur. Ayrıca bu yasayla bir de Federal Radyo Komisyonu kurulmuştur. Beş kişiden oluşan komisyon, vericilerin gücünü denetlemek ve yapılacak yayınların ahlaka uygunluğunu kontrol etmek ve faaliyet izinlerini dağıtmakla görevlendirilmişlerdir.¹⁵² İtalya'da ise Ente Italiano Auditione Radiofoniche (EIAR), tüm radyo yayınlarının haklarını 25 yıl için almış ve radyo alıcılarına vergi konmuştur.¹⁵³ Almanya'da 1926 itibarıyla, Deutsche Stunde hariç tüm radyolar Reichs Rundfunk Gesellschaft –hükümet yayın şirketi- çatısı altında toplanmıştır. 1932 yılında radyo yayıncılığında özel sermaye çıkarılmış, radyolar eyaletlere ve hükümete bırakılmıştır. Hitler'in 1933 yılında iktidara gelmesiyle, bütün radyo şirketlerinin hakları Goebbels'in başında olduğu Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı'na geçmiştir.¹⁵⁴ Almanya'da 1920'lerin ortalarında sadece Berlin'de radyo kullanıcı sayısı 500 bini aşmış, ülke genelinde bu sayı 1 milyon 200 bin civarına ulaşmıştır. İngiltere'nin

¹⁴⁸Aziz, **a.g.e**, s. 11.

¹⁴⁹Kocabaşoğlu, **a.g.e**, s. 15.

¹⁵⁰Aziz, **a.g.e**, s. 33-42.

¹⁵¹Aziz, **a.g.e**, s. 9.

¹⁵²Jeanneney, **a.g.e**, s. 146.

¹⁵³Jeanneney **a.g.e**, s. 149.

¹⁵⁴Kasım, **a.g.m**, s. 67, erişim tarihi: 31.03.2019.

özgünlüğü ise, hükümetle radyo arasına organik bir mesafe yerleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Fransa, mutlak liberalizm ve sıkı devlet denetimi modellerinin ortasına yerleşerek, özgünlüğünü belli etmiştir.¹⁵⁵ Avrupa’da kamu hizmeti yayıncılığı hakim olmuştur, yayıncı örgütleri kurup işletme hakkı kamu tekeline verilmiştir.¹⁵⁶ Türkiye’de, radyoculuk özel sektörle başlamış olsa da, Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi’ne verilen 10 yıllık işletme hakkı, 1936’da yenilenmemiş ve böylece radyo yayınları devlet tekeline geçmiştir. Ancak 20.04.1994 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 3984 sayılı kanunla¹⁵⁷ özel radyo ve televizyonların kuruluşunun yolu açılmıştır.¹⁵⁸

1.5. KAMU HİZMETİ YAYINCILIĞI

BBC’nin ilk Genel Müdürü John Reith tarafından ortaya atılan Kamu Yayıncılığı kavramı, halkın kendisi için yapılan yayınlara finansör olması ve onları kontrol etmesi anlamına gelmektedir.¹⁵⁹ Kamu hizmeti yayıncılığında tek koşul ‘özerklik’tir. Özerklik olmadan kamu yayıncılığının gerçekleşmesi mümkün değildir.¹⁶⁰ Türkiye’de kamu yayıncılığı yapan tek kurum Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu TRT’dir. Kurumun internet sayfasında TRT’nin Cumhuriyet ilkelerine bağlı, tarafsız yayıncılığı hedef edinen bir kuruluş olduğu, özerklik ve tarafsızlığının esas olduğu vurgulanmaktadır.¹⁶¹ Bu konuda TRT’nin ana sayfasında şu görüşlere yer verilmektedir:

“Türkiye'nin kamu yayıncılığı yapmakla görevlendirilen tek yayın kuruluşu TRT, halkın geri bildirimine önem veren açık, dinamik, üretken ve en önemlisi cumhuriyet ilkelerine bağlı, tarafsız yayıncılığı hedef edinmiştir. TRT yönetimi ve personeli, dün olduğu gibi bugün de, bu ilkeler çerçevesinde TRT'yi, sizlerin de desteği ile yarına, daha büyük başarılarla taşıyacaktır. Bugün TRT'nin bir kamu tüzel kişisi olarak özerkliği ve yayınlarının tarafsızlığı esastır.”¹⁶²

Aysel Aziz, toplumun tarafsız haber alma hakkından hareketle kamu hizmeti yayın sisteminin amacının topluma hizmet vermek olduğu görüşündedir.¹⁶³ EBU Genel

¹⁵⁵Jeanneney, **a.g.e**, s. 146-153.

¹⁵⁶Süleyman İlaslan, “Türkiye’de Radyonun Unutulan Sesleri: 1945-1980 Arasında Devlet Radyoları Dışında”, **Akdeniz İletişim Dergisi**, s. 121, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/505403> erişim tarihi: 23.03.2019.

¹⁵⁷Resmi Gazete, **3984 Sayılı Kanun**, 20 Nisan 1994, sayı 21911, s. 1.

¹⁵⁸3984 Sayılı Kanun için bakınız Ek 5.

¹⁵⁹Kırık, **a.g.m**, s. 69, erişim tarihi: 31.03.2019.

¹⁶⁰Kırık, **a.g.m**, s. 70, erişim tarihi: 31.03.2019.

¹⁶¹TRT, <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Anasayfa.aspx>, erişim tarihi: 31.03.2019.

¹⁶²TRT, **a.g.s**, erişim tarihi: 31.03.2019.

¹⁶³Aziz, **a.g.e**, s. 113.

Müdürü Noel Curran ise, kamu hizmeti ile demokrasi arasında ilinti kurmakta ve şöyle demektedir:

“Kamu hizmeti medyası, demokratik toplumların temel taşıını oluşturuyor.”¹⁶⁴

Toplumun eğitim, bilgi, haber ihtiyacının karşılanması eğitilmesi ve kamuoyu oluşturulmasında doğrudan katkı sunan medyanın, kamu hizmeti niteliğinde topluma sorumlulukları bulunmaktadır.¹⁶⁵ Tayfun Akgüner de aynı görüştedir. Akgüner, “ Ulusal birlik ve bütünlüğün korunup geliştirilmesi, temel hak ve özgürlüklerden yurttaşların yararlanabilmesi için gerekli bilinçlendirmenin yapılması, laik bir devlet anlayışının benimsenmesi, kamu hizmeti yayıncılığında temel politika olmalıdır” diyerek, bu sorumluluğa atıfta bulunmaktadır.¹⁶⁶ Kamu hizmeti yayıncılığı ile devlet modeli yayıncılığın birbirine karıştırıldığını ifade eden Akgüner, kamu hizmeti yayıncılığının aksine devlet modeli yayıncılığında tarafsızlıktan, bağımsızlıktan ve özerklikten söz edilemeyeceğine işaret etmektedir.¹⁶⁷ Akgüner kamu yayıncılığı modelini, yerel yönetimlerin, sendikaların, derneklerin, vakıfların kamu yararı amacıyla, toplumu belirli konularda bilgilendirmek, eğitmek, toplumun siyasal karar alma sürecine doğrudan ve dolaylı katılımını sağlamak amacıyla yaptıkları yayınları kamu yayıncılığı olarak tanımlamaktadır.¹⁶⁸ Özerklik, tarafsızlık ve bağımsızlık, kamu hizmeti yayıncılığının olmazsa olmaz koşullarındandır.¹⁶⁹

Kamu hizmeti yayıncılığında çoğulculuğun korunması ve farklı toplumsal kesimlerin kültürel gereksinimlerini yayınlar aracılığıyla karşılamak kamu hizmeti yayıncılığının dayandığı temel ilkelerdir. Bu yayından amaç, toplumun farklı kesimlerini kapsayan programlar üretmek ve bu programlara vatandaşların ödeyebileceği fiyatlarla sunmaktır. Bu çeşit yayın kâr amaçlı değildir, kamusal yarar, kamu çıkarı ve yurttaş merkezli yayıncılık anlayışı esastır.¹⁷⁰

¹⁶⁴EBU, <https://www.ebu.ch/about> erişim tarihi: 06.04.2019.

¹⁶⁵Çaycı, **a.g.m.**, s. 87.

¹⁶⁶Akgüner, **a.g.m.**, s. 288,

¹⁶⁷Akgüner, **a.g.m.**, s. 286,

¹⁶⁸Akgüner, **a.g.m.**, s. 287.

¹⁶⁹Engin Başçı, “Kamu Hizmeti Yayıncılığı Düzenlemelerinde Halkın Katılım ve Temsiliyet Biçimleri Üzerine Bir Değerlendirme (İngiltere-Almanya-Türkiye Örnekleri)”, **İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi**, Ekim 2018, cilt 10, sayı 4, s. 61.

¹⁷⁰Başçı, **a.g.m.**, s. 60-61.

Euronews’de 2018 yılında yayınlanan bir araştırmada, kamu hizmeti yayıncılığının üye vatandaşlarına maliyeti hesaplanmıştır.¹⁷¹ Habere göre kamu hizmeti yayıncılığı için İngiltere’de 75 yaş altı vatandaşlar 172 Euro lisans ücreti ödemek zorunda iken 75 yaş üstü İngilizler bu ücretten muaf tutulmaktadırlar. İsviçre’de ise bu hizmet için her haneye düşen pay 418 Euro, Yunanistan’da 3, Danimarka’da aylık yaklaşık 30 Euro, Norveç’te 25, İsveç’de ise 20 Euro civarındadır.¹⁷² Türkiye’de ise kamu yayıncılığı yapan TRT’nin finansmanı, elektrik faturalarından alınan pay ile bazı elektronik cihazlara yansıtılan bandrol ücreti ile sağlanmaktadır.

Tematik radyoculuğun tartışıldığı günümüzde, yayıncılığın birtakım yönere evrileceği ve kavramlar arasındaki sınırların yumuşadığı görülmektedir. Ticari yayıncılık ile kamu yayıncılığının rakabet halinde oldukları gözlenmektedir. Haber olması gereken bir unsur, tecimsel ya da kamu yayıncılığı yapan tüm yayıncılar için haberdir. Dolayısıyla işlerini iyi yapmak durumundadırlar. Üstelik ticari yayıncılık için geçerli olan reklam sektörü, kamu yayıncılığı için de önem taşımaktadır. TRT, özel televizyonların özellikle habercilik alanında sağladıkları başarılar sonrası toplumun gözünde tartışılan bir kurum haline geldiğinde, yeniden yapılanmak için 1998 yılında uluslararası bir danışmanlık firmasıyla anlaşmak zorunda kalmıştır. Firmanın çalışmasıyla logosunu ve jeneriklerini değiştirip renkli hale getiren TRT, kurumiçi yapılanmaya da giderek bazı unsurlarını modernize etmiştir. TRT, o yenilenmeden sonra güç kazanmış ve toplumun gözünde yayıncılık anlamında meşruiyeti artmıştır. TRT’yi buna zorlayan şey, hayatın tecimsel olarak getirdiği “başarı”, “saygınlık” ve diğer medya unsurlarıyla “yarış” olmuştur.

Kamu hizmeti yayıncılığı toplumsal yaşamda ortak sözleşmenin uygulayıcı unsurlarından biri olarak görülmektedir. Kamu hizmeti yayıncılığında, zaman zaman “kamunun iktidar mülkiyeti” ile koşul tutulması, kamu ile iktidar faydasını karşı karşıya getirmektedir. Özellikle Türkiye’de, iktidar anlayışının mülkiyetçi yansıması yayıncılık kuruluşlarını kapsadığı için, TRT uzun yıllardan beri her dönem tartışmaların odak noktasında yer almıştır.

¹⁷¹Euronews, 21 Mayıs 2018, <https://tr.euronews.com/2018/05/21/turkiye-ve-avrupa-da-halk-kamu-yay-nc-l-g-yapan-kurumlara-ne-kadar-oduyor> erişim tarihi: 31.03.2019.

¹⁷²Euronews, a.g.s, erişim tarihi: 31.03.2019.

1.6. ULUSLARARASI YAYIN KURULUŞLARI

Radyo yayınları ülkelerin iç hukuk ve yönetimleri tarafından düzenlendiği halde, bir aşamadan sonra uluslararası alanda ortak bir çatı kurma zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Aysel Aziz, bu gerçeği şu sözlerle ifade etmektedir:

“Uluslararası alanda program alış-verişini düzenlemek, teknik ve hukuk alanlarında işbirliği yapmak ve elektromanyetik dalgaların karışmalarını, karışıklığını önleme ve düzenleme yapmak amacıyla uluslararası örgütlenmelere gidilmiştir.”¹⁷³

1.6.1. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği ITU

Türkiye'nin de içinde bulunduğu 20 kurucu üye ile birlikte 1865 Mayıs'ında “Uluslararası Telgraf Birliği” olarak kurulmuştur. 1947 yılının Ekim ayında, Birleşmiş Milletler'e bağlı, ülkelerarası hukuk tüzel kişiliğine haiz bir uzman kuruluş haline dönüşmüştür.¹⁷⁴

Bugün itibariyle 193 ülke üye kurumu, 800'ü aşkın özel sektör kuruluşu ve akademiden üyeye sahiptir. Merkezi Cenevre'dedir. Birliğin amacı şu sözlerle ifade edilmektedir:¹⁷⁵

“Her çeşit telekomünikasyon aracının rasyonel kullanımına yönelik olarak üyeleri arasında işbirliğini sağlamak, gelişmekte olan ülkelere telekomünikasyon alanında teknik yardım temin etmek ve ayrıca bu ülkelerde telekomünikasyon hizmetlerine katılımı desteklemek üzere insan kaynağı ve finansal kaynaklar ile diğer materyallerin hareketliliğini sağlamak, telekomünikasyon hizmetlerinin etkinliklerinin artırılması için teknik olanakların ve etkili uygulamaların geliştirilmesi ve mümkün olduğunca halkın genel kullanımına sunulması ile ICT'lerin yararlarının tüm dünyada yaygınlaştırılmasının sağlanmasıdır.”¹⁷⁶

Uluslararası Telekomünikasyon Birliği ITU, her 20 yılda bir Dünya Yönetmelik Radyo Konferansını toplayarak uzaydaki uydu ve frekans dağılımını düzenlemektedir.¹⁷⁷ Birlik, telekomünikasyon alanında birçok standardı belirlemektedir.

¹⁷³Aziz, **a.g.m.**, sayfa 125, erişim tarihi: 06.04.2019.

¹⁷⁴Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:h1OsaJF-TxkJ:https://www.btk.gov.tr/itu+&cd=4&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> erişim tarihi: 06.04.2019.

¹⁷⁵Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, **a.g.m.**, erişim tarihi: 06.04.2019.

¹⁷⁶Aziz, **a.g.m.**, sayfa 125, erişim tarihi: 06.04.2019.

¹⁷⁷Aziz, **a.g.m.** s.126, erişim tarihi: 06.04.2019.

1.6.2. Avrupa Yayın Birliği (European Broadcasting Union) EBU

Sekiz Avrupa ülkesinin bir araya gelerek 1950’de kurduğu Avrupa Yayın Birliği EBU, 1925 yılındaki “Uluslararası Yayın Birliği”nin isim ve biçim değiştirmiş halidir.¹⁷⁸EBU, “Dünyanın önde gelen kamu hizmeti ittifakıdır”¹⁷⁹ ifadesiyle kendini tanımlamaktadır.

EBU’nun sayfasında, üyelerin 2 binden fazla televizyon, radyo ve çevrimiçi kanal ve servis işletmekte olduklarına vurgu yapılarak, 160’dan fazla dilde yayın yapıldığı ve bir milyarı aşkın insana ulaşıldığı belirtilmektedir.¹⁸⁰EBU’nun sayfasında “Görevimiz” ikonu altında, “EBU, kamu hizmet medyasını vazgeçilmez kılmaya adanmıştır” ibaresi dikkat çekmektedir.¹⁸¹

Ülkemizde Eurovision Şarkı Yarışması’yla bilinen ve merkezi Cenevre’de bulunan birliğin çalışma alanını Aysel Aziz, üye ülke yayın organlarının uluslararası alandaki sorunlarını çözümlene, yardımcı olma yanında, üye ülkeler arasında başta haber olmak üzere program alışverişini sağlamak olarak tanımlamaktadır.¹⁸²

Türkiye, Avrupa Yayın Birliği’nin kurucu ve asli üyesidir. TRT Kurumu içinde yer alan Eurovision birimi, birlik ile haber alışverişini sağlamaktadır. Yabancı ajanslardan gelen haberlerin görüntü alt yapısı bu birim aracılığıyla havuzdan sağlanmaktadır. Ayrıca hükümet üyelerinin yurtdışı ziyaretlerinde görüntü ve haber aktarımı, Eurovision üzerinden satın alınan vakit çerçevesinde önceden yapılan planlama doğrultusunda gerçekleştirilmektedir.

Uluslararası Yayın Birliği’nden Avrupa Yayın Birliği’ne giden süreçle ilgili, Radyo dergisinin 1 Eylül 1946 tarihli sayısında Nedim Veysel İlkin, “Bir Konferans Yolculuğunun Notları”¹⁸³ adlı iki bölümlük yazıda anlatmıştır.¹⁸⁴

¹⁷⁸Aziz, **a.g.m**, erişim tarihi: 06.04.2019.

¹⁷⁹EBU, **a.g.s**, erişim tarihi: 06.04.2019.

¹⁸⁰EBU, **a.g.s**, erişim tarihi: 06.04.2019.

¹⁸¹EBU, **a.g.s**, erişim tarihi: 06.04.2019.

¹⁸²Aziz, **a.g.m**, erişim tarihi: 06.04.2019.

¹⁸³Nedim Veysel İlkin, “Bir Konferans Yolculuğunun Notları II”, **Radyo**, 1 Eylül 1946, cilt 5, sayı 57.

¹⁸⁴“Birinci Büyük Harpten sonra radyo sanayiinde vukubulan geniş inkişaf, birçok memleketleri daha yüksek takatte radyo yayını istasyonları kurmağa sevketti. İstasyonların adetleri ve takatleri seneeden seneye o derece arttı ki, bu istasyonlar birbirlerinin yayımlarını bozmağa başladılar. Radyo idareleri bu karışık vaziyete bir çare bulmak üzere konferanslar tertibettiler. Her memlekete mahsus dalga uzunluklarını ve takat hudutlarını tesbite teşebbüs ederek milletlerarası bir düzen kurmağa çalıştılar ve bu düzeni idame ettirebilmek için de Cenevre’de milletlerarası radyo birliği adıyla bir birlik kurdular. Kontrol merkezi Belçika’da olan birlik, Almanların Belçika’yı istilasından sonra evvela kontrol merkezini kaybetti. Sonra Fransa’nın işgali, İtalya’nın harbe girmesi üzerine de,

1.6.3. Asya Pasifik Yayın Birliği ABU

Asya Pasifik Yayın Birliği ABU, 1 Temmuz 1964'te kurulmuştur. Genel merkezi, Kuala Lumpur'da bulunmaktadır. 2018'in 30 Eylül-5 Ekim tarihleri arasında yapılan 55'inci Genel Kurul toplantısında TRT Genel Müdürü, birliğin Başkan Yardımcılığına seçilmiştir. TRT'nin internet sayfasında ABU ile ilgili şu bilgilere yer verilmektedir:

“ABU, batıda Türkiye, doğuda Samoa, kuzeyde Rusya ve güneyde Yeni Zelanda'ya kadar, bölgenin 68 ülkesine yayılmış büyük ve küçük 275'ten fazla üye yayıncıya sahiptir. Kâr amacı gütmeyen, hükümete bağlı olmayan, bölgede yayıncılığın gelişmesine yardımcı olmak amacıyla profesyonel bir birlik olarak kurulan ABU, televizyon ve radyo yayıncılarının müşterek menfaatlerini desteklemekte ve yayıncılar arasında bölgesel ve uluslararası işbirliğini teşvik etmektedir.”¹⁸⁵

Bunların dışında da uluslararası ve bölgesel birlikler ve kuruluşlar bulunmaktadır. Aziz, bunları “Nordvision”, “Arap Ülkeleri Yayın Birliği ASBU”, “Afrika Yayıncılar Birliği”, “İslam Yayın Hizmetleri Örgütü”, “İngiliz Uluslar Topluluğu Yayın Birliği”, “Latin Amerika Yayın Toplulukları”, “Avrupa Telekomünikasyon Uydu Örgütü”, “Uluslararası Telekomünikasyon Uydu Örgütü” olarak sıralamaktadır.¹⁸⁶

Uluslararası, bölgesel ya da ulusal, hangi düzlemde olursa olsun kurulan örgütler, kurumlar ya da kuruluşlar, kitle iletişimin ve yayın hizmetlerinin yardımlaşma kuruluşları olarak işlev görmektedir. Frekans planlamasından herhangi bir yerde gerçekleştirilecek yayın hizmetine kadar, bir anlamda alt yapı oluşturmaktadırlar. Bu kuruluşlar, dünyayı küçültüp, tek bir köye dönüştürmenin yayıncılık anlamında prototipinin gerçekleştirmiş durumdadırlar.

1.7. RADYO'NUN GÜCÜ

İkinci Dünya Savaşı'nda her akşam 10'a 5 kala Alman ve Rus mevzileri kendiliğinden sessizliğe bürünür, cephedeki bu sessizlik, Lili Marleen şarkısı susuncaya kadar sürerdi.¹⁸⁷ Beş dakikalığına bile olsa savaşı durdurup, cepheleri sessizliğe büründüren güç, radyo'dur. Radyo gücünü ilk yıllarda, hız ve dolaşım çabaklığından almıştır.

İsviçre'de fiilen mahsur bir halde kaldı. Harpten sonra Belçika radyo idaresi Brüksel'de bir ihzarı toplantı tertibetti.”, İlkin, **a.g.m.**, Radyo, 1 Eylül 1946.

¹⁸⁵TRT ABU, <http://abu.trt.net.tr/abu/> erişim tarihi: 06.04.2019.

¹⁸⁶Aziz, **a.g.m.**, s. 132-134 erişim tarihi: 06.04.2019.

¹⁸⁷Abdülkadir Gölcü, “Günlük Hayatın Simetrik Denklemi: Radyo ve Müzik Programları”, **Radyovizyon**, Ekim 2018, sayı 32, s. 19.

Yugoslavya Kralı Aleksander'in öldürüldüğü haberini konu alan Radyo Programı dergisindeki yazı, ölüm haberinin kısa sürede radyolar aracılığıyla tüm dünyaya duyurulduğunu vurgulamaktadır:

“Yugoslavya Kralı Aleksander Marsilya’da katl’edildiği zaman, havadis 45 dakika zarfında Avrupanın başlıca memleketlerine radyo vasıtası ile bildirilmişti. Ölümün resmi saati Türkiye saati ile 1.55’tir, 2.15’te B.B.C. büyük Britanyadan acı haberi veriyor, bu haber verilir verilmez kısa dalgalı Amerikan istasyonlarının bütün Amerikaya bildirmesi bir oldu.Kısa dalgalı Alman Zeesen istasyonu havadisi 2.40’ta dinleyicilerine veriyor ve böylece üç çeyreğe yakın bir müddet zarfında havadis bütün dünyaya bildirilmiş oluyor.”¹⁸⁸

Bu çabukluk, radyonun gücünden başka bir şey değildir. Küreselleşme eğer sadece sınırların ortadan kalkması ise, radyo bunu ilk yıllarda şaşırtıcı bir şekilde gerçekleştirmiştir. Bunun farkında olan Yunus Nadi, radyoyu bir “mucize” olarak tanımlamaktadır:

“Şimdi artık evinizde otururken önünüzde duran küçük makinenin düğmesini çevirerek bütün dünya şehirlerini dolaşabilirsiniz. İsterseniz Londra’daki mükemmel orkestrayı dinleyiniz, dilerseniz Paris’te olup biteni anlayınız. Şu alkışlar içinde bağıarak, adeta böğürerek nutuk veren adam Hitler’dir. İtalya’dan akseden kocaman uğultu zafer şenlikleridir. Viyana Radyosu’ndan on bin kişilik bir sınıfa ders veriliyor. Dilerseniz bu sınıfa siz de girin ve o dersleri siz de takip edin. Binbir istasyondan binbir ses ve adeta diyebiliriz ki, bin türlü ses. İşte bütün dünyayı bir tek odanın içindeki küçücük bir kutuda komprime halinde emrinize amade tutan mucize: Bu radyodur.”¹⁸⁹

Eğer hız radyonun birinci gücü ise, gönüllerde kurduğu köprü de onun ikinci gücüdür. Sennur Sezer’in şu makalesi bu köprüye bir örnektir:

“Radyo ile dinleyici olarak ilişkimiz geceleriydi. İştten gelip yemeğimizi yediğimiz, kahveler içilip bulaşıklar yıkandıktan sonra, çaylarla, meyvelerle oturuluyordu radyonun başında. Radyomuzun mobilyası yani cilalı tahtadan kutusu, açıp kapama düğmesi ya da dalgaların yönetileceği bir düğme, hangi istasyonu dinlediğini gösteren bir göstergesi yok. Bakır tellerden oluşan kocaman bir makara ve hopörlör. Annem evin işi bitince bu makaranın başına geçip sararak yeni istasyonlar arıyor, bulunca işaretliyor.”¹⁹⁰

Radyonun bir diğer gücü ise, girdiği evlerde yaşam şeklini belirlemesi olmuştur.Evin bir köşesinde duran radyo kendine, ana, baba, çocuk, komşu, akrabadan oluşan bir “radyo ailesi” oluşturmuştur. Her ne kadar “tahta bir kutu”, çocuklar açısından “içinde iyi huylu şeytan bulunan kutu” olsa da, evin baş köşesinde “sözü dinlenen”, “saygı duyulan” ve “bilge” bir aile üyesi olarak bu toplumun hayatına dahil olmuştur. Naci Bostancı’nın Radyovizyon dergisindeki makalesinde belirttiği gibi radyo, mesafeleri yakın eden ve bir çocuğun babasına bakışını değiştiren güçtür:

¹⁸⁸Radyo Programı, 8 Şubat 1936, yıl 1, sayı 5, s. 4.

¹⁸⁹Radyo Programı, “Memleketin Genel İlerleyiş Yolunda Yürütecek Vasıta: Kuvvetli Bir Radyo, 25 İkincikanun 1936 Cumartesi, yıl 1, sayı 3, s. 3.

¹⁹⁰Sennur Sezer, “Koşun Koşun Radyo Başına”, *Evensel, E Gazete*, 27 Nisan 2014, <https://www.evrensel.net/haber/83095/kosun-kosun-radvo-basina> erişim tarihi: 24.03.2019.

“Akşamın karanlığı çöker, kapı tıkrıdar, nihayet babam eve girerdi. Onu eve dönen sıradan bir baba figüründen adeta bir dinin şamamı mevkiine taşıyan husus, doğrudan radyoya yönelmesiydi. İri siyah düğmeyi o malum “çıt” sesiyle çevirir, sonra derinden gelip siyah kadrana düşen sarımtırak ışığı hep birlikte seyrederdik. Radyo sinyallerinin tuhaf sesleri arasından sıyrılıp gelen spikerin sesi önümüze şenlikli bir dünyanın sihri açardı. Kadrandaki ipe bağlı kırmızı ibre İstanbul, Ankara, Budapeşte, Prag gibi isimlerin üzerinden geçerken seslerin farklılaşması, yabancı ülkelere ait konuşmaların kulaklarımıza gelmesi, mesafelerle ilişkimize yeni bir boyut kazandırdı.”¹⁹¹

TRT prodöktörü Hazan Ender’in deyişiyle radyo, dış dünyada olup bitenlerden haberdar etmektedir ve evin içinde bayram estiren bir güce sahiptir:

“Eve, 1936 yılında büyük bir tahta kutu geldi. İlk çaldığı gün evde bayram havası esiyordu. İyi kalpli bir şeytan kutunun içine girmişti, konuşmaları yapan oydu. Çalan müzik ise insanları çok seven huyu güzel, yüzü tatlı bir şeytanın yardımcıları tarafından icra edilmekteydi. Konuşmayı henüz hece hece sökmeye başlayan bir afacan, “kutunun içine gireceğim ve ben de şarkı söyleyeceğim” diye tutturdu. Bir başka yaramaz kutunun yanına yaklaşmaktan korkuyor, üç, dört metre uzaktan kutuya korkulu gözlerle bakıyordu. Haberlerin sansür edilerek kırılmasına rağmen Türkiye, diğer ülkelerde olup bitenleri adına radyo denilen bu olağanüstü yararlı sistem aracılığıyla öğrenebiliyordu.”¹⁹²

Çocuklar gibibu ülkenin yetişkin bir nesli de, içindekileri arayarak tanışmıştır radyoyla. Erol Evgin bunlardan biridir:

“Her çocuk gibi ben de bu sihirli kutunun içinde minik minik müzisyenlerin var olduğunu hayal ederdim. Hiç unutmam annemin evde olmadığı bir gün radyonun arkasını bir güzel açmış ve içindeki o küçük insanları görmek istemiştım. Açtıktan sonra gördüklerim karşısında büyük bir hayal kırıklığına uğramıştım.”¹⁹³

Eline tornavidayı alıp, radyonun içinde insan arayan bir başka isim de, Erol Büyükburç’dur:

“Evimizde tabiri caizse gözü açılıp kapanan, yeşil gözlü ‘Philips’ marka bir radyomuz vardı. Ben bu radyonun yanında durur, kulağımı hoparlörlerine yaklaştırıp öyle dinlerdim. Elime tornavidayı alıp radyonun arkasını bir güzel söktüm. Radyonun içindeki adamları bulabilmek için sökmek yerini bırakmamıştım.”¹⁹⁴

Rauf Denктаş ise oniki yaşında tanımış radyoyu:

“Bizim evimize radyo 1936’da girdi ve ben o zaman oniki yaşındaydım. Bütün aile radyonun etrafına toplanır, heyecanla elektriğe bağlanmasını izler ve biran önce çalışmasını beklerdik. Bizim zamanımızda radyo çok kıymetli bir araç olduğu için öyle radyoyu açmak, çalıştırmak yalnızca büyüklerin işi sayılırdı.”¹⁹⁵

¹⁹¹Naci Bostancı, “Radyodan Önce Söz Vardı Sonra da...”, **Radyovizyon**, Temmuz 2009, s. 22.

¹⁹²Hazan G. Ender, “Hatıralar: İzmir Ankara Eskişehir Musevileri”, **ekitaprojesi.com yayınları**, İzmir, Ekim 2017, s.122-123,

https://books.google.com.tr/books?id=j_g6DwAAQBAJ&pg=PA122&lpg=PA122&dq=radyo+hat%C4%B1ralar&source=bl&ots=q13rAPW8HK&sig=ACfU3U3TzeW3hboGFpj_4X_nm3McPB6xig&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwj5bihjJrhAhWaAGMBHZZpAUw4HhDoATAIegQICRAB#v=onepage&q=radyo%20hat%C4%B1ralar&f=false
erişim tarihi: 24.03.2019.

¹⁹³Cengiz Demir, **Bir Radyomuz Vardı**, Pozitif, İstanbul, 2005, s. 85.

¹⁹⁴Demir, **a.g.e.**, s. 40-41.

¹⁹⁵Demir, **a.g.e.** s. 15-16.

Radyo mucize ve merak edilen bir alet olmasının ötesinde, bir hayat yolu, yaşam biçimi önermiştir dinleyicilerine. Belkıs Akkale, türkülerle arasındaki köprünün radyo sayesinde kurulduğunu anlatmaktadır:

“Ailem terzilik yaparak geçimini sağladıkları için annem ve babam evin bir odasını atölye haline getirmişlerdi. Çalışma esnasında bir taraftan da radyo açık olur ve sürekli olarak İstanbul Radyosu’ndan türküler dinlenirdi. Benim Türkülere olan yakınlığım o yıllardan miras kalmıştır. Eğer şu anda Türkülerde önemli bir isim olarak anılıyorsam bunu radyo dinlemeye borçluyum. Benim türkülerle aramda oluşan köprüyü de radyo kurmuştur.”¹⁹⁶

Radyodan etkilenip de sanat yolunu seçen bir başka isim de Alaattin Yavaşca’dır:

“Ankara radyosu, çok kaliteli müzik yayını yapan iyi bir radyo idi. Toplu icraları, fasılları, klasik koroları olurdu. Bu programlar benim gençlik yıllarımda musikinin gönlümde yer etmesini sağlamıştır.”¹⁹⁷

Radyo günümüzde bile etkilemeye ve şaşırtmaya devam etmektedir. TRT prodüktörü Haluk Gürkan Arı, Yıldız Kenter ile olan bir anısını şöyle anlatmaktadır:¹⁹⁸

“Yıldız Kenter, Ordu iline tiyatro festivali için gelmişti. Ben de canlı bağlantı yapmak için hemen bulunduğu otele gittim. Tanıştık, yayınla ilgili bilgileri aktardım, çok mutlu oldu. Ve çok güzel bir röportajla canlı yayın gerçekleştirdim. Son cümleleri şu oldu, şimdi bu basit alet ve telefon aracılığıyla beni bütün Türkiye duydu mu?”

Radyo dergisi’nin 6 Mart 1937 tarihli sayısında yer alan bilgiye göre 1930’lu yıllara gelindiğinde radyo inanılmaz genişlemiş ve dinleyici sayısı 200 milyonu bulmuştur:

“1936 senesinin nihayetinde radyo’nun vasil olduğu hayret verici neticelere bakınız. Radyo programlarının 200 milyon dinleyicisi vardır.”¹⁹⁹

Radyo, ebedi rakibi televizyon, internet ve yazılı basına rağmen bugün hala gücünü korumaktadır. Televizyon izlemek için mutlaka ona bir zaman ayırmak gerekmektedir, internet ve yazılı basın gazete için de öyle. Yürürken, koşarken, araç kullanırken, evde ya da işyerinde iş yaparken televizyon izlemek, gazete okumak, internete girmek mümkün değildir. Ancak radyo için böyle bir durum sözkonusu değildir. Araç kullanırken, yolda, evde, koşarken, bir işle uğraşırken ve yürürken radyo dinleme şansı vardır. Bu da radyonun diğer medya araçları içinde kendine has bir ayrıcalığı ve gücüdür.

Radyo, bir okul, cami, kilise, sinagog, havra, üniversite, eğlence yeri, oyun alanı, uzaklar ve yakın, haber, demokrasi, otokrasi, sevinç, üzüntü, acı ve hayata ilişkin

¹⁹⁶Demir, a.g.e. s. 114.

¹⁹⁷Demir, a.g.e. s. 18.

¹⁹⁸Haluk Gürkan Arı, “Radyo Anıları”, **Radyovizyon**, dakika: 07.28, ses kaydı, <http://trtradyovizyondergisi.com/podcast/radyo-anilari> erişim tarihi: 25.03.2019.

¹⁹⁹**Radyo Programı**, “Radyonun İnkışafı Bir Kaç Rakam” 6 Mart 1937, yıl 2, sayı 1, s. 3.

herşeydir. Radyo, hayatın içinde bir başka hayattır. Bir yaşam biçimidir. Radyo, hayatın içindeki tüm unsurların tek bir kutuda toplandığı bileşkedir. Radyo, bir güç'tür.

2.BÖLÜM

TÜRKİYE’DE RADYO YAYINCILIĞI VE “ŞİRKET DÖNEMİ” (1927-1936)

İlk radyo yayınları Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi’ne verilen 10 yıllık yayın imtiyazı sonucunda, bu şirket bünyesinde kurulan radyo istasyonları ile başlamıştır. Türkiye’de radyo yayıncılığının tarihi “şirket dönemi” ve “devlet dönemi” olarak kategorize edilmekte ve iki dönemde incelenmektedir. Şirket dönemi radyo yayıncılığı, 1927’den itibaren 10 yıllık süreci kapsamakta, devlet dönemi ise 1936 ve sonrası ifade etmektedir. 1927’de başlayan şirket dönemi yayıncılığı, 1936’da sona ermiştir. Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi bünyesinde biri İstanbul’da, diğeri de Ankara’da olmak üzere iki radyo istasyonu kurulmuştur. Radyolar 8 Eylül 1936’da Ulaştırma Bakanlığı’na bağlı PTT Umum Müdürlüğü’ne devredilmiştir.²⁰⁰ 1940 yılına kadar PTT Umum Müdürlüğü bünyesinde yayınlarını sürdüren radyo, 22 Mayıs 1940’da çıkarılan 3837 Sayılı kanunla, Matbuat Umum Müdürlüğü’ne bağlanmıştır. 6 Temmuz 1943’de ise Matbuat Umum Müdürlüğü, Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü’ne dönüştürülmüştür. Radyo, bu tarihten sonra Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü bünyesine aktarılmıştır.²⁰¹ 1945 yılında bu müdürlük kendi içinde “Radyo Dairesi” oluşturarak yayın ilkelerini ve politikasını saptamıştır.²⁰² 1 Mayıs 1964 tarihli 359 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle, bu tarihten sonra TRT içine alınmıştır. Ve hala yayınlarını TRT bünyesinde²⁰³ sürdürmektedir.²⁰⁴

2.1. TÜRK TELSİZ TELEFON ANONİM ŞİRKETİ (TTTAŞ)

Radyo ile ilgili ilk deneme Cumhuriyet ilan edilmeden önce 19 Mart 1923 tarihinde yapılmıştır. Öğretmen Okulu’nun bodrumundan, başlarında kimya hocası Rüştü Uzel’in bulunduğu bir grup öğrencinin yaptığı yayın,²⁰⁵ İstanbul Darülfünununun konferans

²⁰⁰TRT, <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/tarihce.aspx>, erişim tarihi: 11.04.2019.

²⁰¹Lalifer Balibeyoğlu Uçar, “Türkiye’de Radyo Yayıncılığı”, **Radyovizyon**, Ankara, Temmuz 2009, s. 9.

²⁰²Oskay, **a.g.e.**, s. 15.

²⁰³TRT, **a.g.s.**, erişim tarihi: 11.04.2019.

²⁰⁴TRT Kurumsal Yapı şeması için bakınız Ek 6.

²⁰⁵Dinç-Çankaya-Ekici, **a.g.e.**, s. 54.

salonunda dinletirilmiştir.²⁰⁶Bu iptidai deneme, işgal kuvvetleri komutanı General Charpie'nin kuvvetlerini İstanbul'dan çekerken hediye ettiği telsiz telefon cihazlarıyla gerçekleştirilmiştir.²⁰⁷Bu tarihi olaya şahitlik eden Nedim Veysel İlkin, 1945 yılında Radyo dergisinde o yayını hiç unutamadığını anlatmaktadır.²⁰⁸Bu ilk radyo yayın denemesi 20 Mart 1923 tarihli Tevhid-i Efkâr gazetesinde haber olarak verilmiştir.²⁰⁹

Yüzyılın ilk çeyreğinde insan yaşamında yerini alan bu yeni icadın halkın mazharını toplayıp toplamayacağı konusunda genç cumhuriyet yöneticilerinde endişeler olduğu görülmektedir.²¹⁰Atatürk ile bir anısını anlatan Hayrettin Hayreden'e göre, tam bu noktada Cumhuriyetin liderinin dehası imdada yetişmiştir. Kendi yaptığı bir radyo alıcısını Atatürk Orman Çiftliği'nde Atatürk'e gösteren Hayreden, Atatürk'ün radyoda istasyon ararken propaganda yapan Rus radyosu ile karşılaştığını anlatmaktadır. Atatürk'ün bunun üzerine bir radyo istasyonunun kurulmasını emrettiği²¹¹ anlaşılmaktadır. Hayrettin Hayreden'in radyo alıcıları ürettiği ve bu konu ile uğraştığı bilinmektedir. Türk radyoculuk tarihinin oluşumu içinde yeralan Hayreden, aynı zamanda ilk radyo yayınlarında teknik müdürlük görevini yürütmüştür.

Atatürk'ün emri üzerine başlayan radyo kurma hazırlıklarında ilk aşamanın 1925 yılında "Telsiz Tesisi Hakkındaki Kanun"un çıkarılmasıyla tamamlandığı görülmektedir. Bu yasa, 1937 yılındaki 3222 sayılı Telsiz Yasası'yla yürürlükten kaldırılmıştır.²¹²Kanunun birinci maddesi²¹³ ile telsiz telgraf ve telsiz telefonun kurulması ve işletilmesi

²⁰⁶Nedim Veysel İlkin, "Radyonun Bize Kazandırdığı Kıymetler", **Radyo**, 1 Mart 1945, cilt 4, sayı 39, s. 1.

²⁰⁷Dinç-Çankaya-Ekici, **a.g.e.**, s. 53.

²⁰⁸ "Eski İstanbul Darülfünunun konferans salonundayım. Orada yerli, yabancı büyük bir davetli kalabalığı toplanmıştır. Salonun pencereye yakın bir köşesine, geniş bir masa üzerine iri boyda bir sandık büyüklüğünde simsiyah bir alet yerleştirilmiştir. Üzerinde, yanında yine en iri boydan trombonlarını andıran siyah hoparlörler görüyoruz. Aletin sağına, soluna akümülatörler konulmuştur. Büyük bir laboratuvarında çok mühim bir tecrübeyi gözlerimizle görüp, kulaklarımızla işiteceğiz. İzahatı heyecanla dinliyoruz. Tecrübeyi heyecanla bekliyoruz. Zira hemen iki adım ötedeki yüksek muallim mektebinden müzikli radyo neşriyatı yapılacaktır. Hoparlörden cızırtılarla çıkan ses hala kulaklarımdadır. Bu ilk tecrübeye daha çok parazit dinlemiştik.", Nedim Veysel İlkin, "Radyonun Bize Kazandırdığı Kıymetler", **Radyo**, 1 Mart 1945, cilt 4, sayı 39, s. 1.

²⁰⁹ "Şehrimizde Telsiz Telefon tecrübeleri... Berlin, Paris, Moskova'daki konserleri İstanbul'dan dinleyebilecek miyiz? Darülmualimin muallimlerimizden Rüştü Bey (Uzel) bir aydan beri İstanbul halkına dahi, Avrupa ve Amerika'da birdenbire fevkalade teemmün eden telsiz telefon hakkında bir fikir verebilmek için tecrübeler yapmaktadır. Dün, Darülmualimin Konferans salonundan bir nutuk, ney ile çalınan bir zeybek şarkısı terennümanı, Darülfünun'dan vazih bir surette dinlenebilmiştir. Mamaafih konser namesi arasında limanımızdaki sefainin telsiz telgraf muhaberatı dahi karışmaktaydı.", Akıllıoğlu, **a.g.e.**, s. 9.

²¹⁰Dinç-Çankaya-Ekici, **a.g.e.**, s. 53.

²¹¹ "Kendisine (Atatürk'e) bu teşebbüsten bahsetmişler. Aleti getirsin de dinleyelim demiş. Bir gün kendi yaptığım alıcıyı alıp Orman Çiftliğine götürdüm. İstasyon ararken tesadüfen karşımıza Rus radyosu çıktı. Atatürk, Sofya'da ateşe iken az çok Rusça'ya kulağı dolgundu. Dinledi, dinledi. Birden herkesi susturdu. Efendiler, bakın propaganda yapıyorlar, dedi. Derhal istasyonun kurulmasını emrettiler.", Kocabaşoğlu, **a.g.e.**, s. 22.

²¹²Kocabaşoğlu, **a.g.e.**, s. 18.

²¹³Yasanın birinci maddesinde şu hüküm yer almaktadır : "Karasullarıyla beraber bütün Türkiye Cumhuriyeti içinde telgraf ve telefon kurulma ve işletilmesi hükümetin yetkisi altında olup, gerek mevcut ve gerekse daha sonra vücuda

hükümetin eline bırakılmakta, ikinci madde ile, hiç kimsenin hükümetten önceden izin almadan iletişim ve yayın yapamayacağı belirtilmiştir. Altıncı maddede ise, genel yarar ve vatan savunması gibi nedenlerle hükümetin, ruhsat sahiplerinden kısmen veya tamamen iletişimi durdurmalarını isteme hakkı saklı tutulmuştur.²¹⁴ İmtiyaz ve ruhsat süresinin hiçbir şekilde 30 yılı geçmeyeceği ve ilk on yılın sonunda hükümetin, ortaklığın tüm tesisatını satın alması hususu da kanunda belirtilmiştir.²¹⁵

Telsiz istasyonu ve ülke dahilinde telsiz şebekesi kurulmasını öngören yasa uyarınca Posta Telgraf Telefon Müdüriyet-i Umumiyesinde bir komisyon oluşturulmuştur. Açılan ihaleye katılan beş firmadan üçü, komisyonca hazırlanan şartnamedeki özellikleri taşımadıklarından dolayı elenmiştir. Almanların Siemens firması ile Fransızların elektrik şirketi arasındaki ihale yarışını Fransızların TSF (Telephonie Sans Fil) şirketi kazanmıştır.²¹⁶ 1 Mart 1926'da Ankara'da (Babaharman –telsizler civarı-) telsiz telgraf çelik anten direklerinin temelleri atılmış, İstanbul'da (Osmaniye Hasdal) ise verici yapımına başlanmıştır. Haberleşme amacıyla kurulan ve güçleri 20-25 Kilowatt arasında değişen bu tesislere gerekli eklemeler yapılarak, radyo yayıncılığı alanında kullanılmaları sağlanmıştır.²¹⁷

Türkiye'nin Berlin, Viyana, Moskova, Tahran ve Londra'yla haberleşmesini sağlayacak bu istasyonların içine, radyo yayıncılığında kullanılabilecek 5'er Kilowatt gücünde iki sistem yerleştirilmiştir. Fuat Münir Bener, Radyo dergisindeki yazısında bu güçteki vericileri, zamanın koşullarında oldukça yeterli ve Avrupa standartlarında bir değer olarak nitelendirmektedir.²¹⁸

Yasa çıktıktan sonra 6 Ocak 1926'da Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi (TTTAŞ) kurulmuştur.²¹⁹ Vericilerin inşası devam ederken Türk Telsiz Telefon Anonim

getirilecek bütün telgraf ve telefon haberleşmesi tarz ve usulü için kullanılacak vasıta ve şekillerin nitelikleri ne olursa olsun, bu tekelin uygulanması ve kullanılması suretlerini ve kurallarını yönetme hükümete izafetle Posta, Telgraf ve Telefon İdaresine verilmiştir.”, Akın Beşiroğlu, **Radyo TV İşletmesi**, Teksir, Ankara, TRT Kütüphanesi, s. 43.

²¹⁴Kocabaşoğlu, **a.g.e**, s. 18.

²¹⁵Cemal Yorulmaz, **Bizde ve Öteki Memleketlerde Radyo**, Ankara, TRT Kütüphanesi, 1945, s. 11.

²¹⁶Jülide Gülizar, “Türkiye Radyoları”, **Cumhuriyet Dönemi Tarih Ansiklopedisi**, İletişim yay, c.10, s. 2738

²¹⁷Akıllıoğlu, **a.g.e**, s. 10.

²¹⁸Fuat Münir Bener, “Radyomuz Onbeş Yaşında”, **Radyo**, 15 Aralık 1941, cilt.1, sayı 1, s. 4.

²¹⁹Şirketin kurulmasıyla ilgili 1926 tarihli 2994 sayılı Bakanlar Kurulu kararı: “Telsiz telefon mürsile ve ahize istasyonları tesis, gece ve gündüz müteaddit defalar telli ve telsizle alınan istihbaratı neşir, ilmi ve iktisadi neşriyat ile ahalinin müktesabatını tezyid ve musiki terennümatile halkın bedii hissiyatını ve san'at ihtiyacını tatmin ve umumi istima salonları ve merkezleri tesis, hususi bir kurs ihtisale telsiz telefonculuğu neşir ve temin ve bu hususlara müteferri bir umum muamelatı ve icabında telefonculuğa vesaireye ait diğer muamelatı ticariye ve sınaiye ve fenniye ifa eylemek maksadile merkezi Ankara'da olmak üzere 26 sene müddet ve 150 bin lira Türk lirası sermaye

Şirketi'nin, radyo yayın imtiyazını almak üzere hükümete başvurduğu görülmektedir.²²⁰Şirket, yaklaşık 8 ay sonra Dahiliye Vekaleti ile 8 Eylül 1926'da imzaladığı sözleşme uyarınca, istasyonların işletme hakkını 10 yıllığına elde etmiştir. "Türkiye Cumhuriyeti Havza-i Hükümeti Dahilinde Telsiz Telefon Mürsile ve Ahize İstasyonları İşletme Ruhsatnamesi" adındaki sözleşme, Ankara'da Anadolu Ajansı binasında imzalanmıştır.²²¹Sözleşmeye devlet adına Dahiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Cemil Uybadin, Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi tarafına İş Bankası müdürü ve İzmir milletvekili Mahmut Celal (Bayar), Anadolu Ajansı Yönetim Kurulundan Bolu milletvekili Falih Rıfkı (Atay) ve Tüccardan mühendis Sedat Nuri (İleri) imza atmışlardır.²²²

Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ'ın ödenmiş sermayesi 114 bin lira, taahhüt edilen sermayesi ise 150 bin lira idi. Bunun 60 bin lirası İş Bankası adına Mahmut Celal (Bayar), 45 bin lirası Anadolu Ajansı adına Mahmut Bey (Soydan), kalan 45 bin lirası da Gümüşhane milletvekili Cemal Hüsnü (Taray), Bolu milletvekili Falih Rıfkı (Atay) ve tüccardan mühendis Sedat Nuri (İleri)'nindir.²²³

Şirketin yönetim kurulunda görev dağılımı şu şekilde oluşturulmuştur:

Başkan: Siirt Milletvekili Mahmut,

İkinci Başkan: Bolu Milletvekili Falih Rıfkı,

Murahhas Aza: Sedat Nuri,

Üye: İş Bankası İstanbul Şube Müdürü Muammer,

Üye: Anadolu Ajansı Temsilcisi Ethem Hidayet.²²⁴

ile teşkiline teşebbüs olunan 'Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketinin' tadilat ve tashibatı lazime icrasile ticaret Vekaletinden gönderilen nizamnamei dahili layihası ve sermayenin 5 10'unun temin olunduğunun mübeyyin banka mektubu ve itibar senedi İcra Vekilleri Heyetinin 1926 tarihli içtimasında tetkik ve mütalaa olunmuş ve mezkur şirket nizamnamei dahilisinin icra olunan tadilat dairesinde tasdiki kabul edilmiştir.", Yorulmaz, **a.g.e.**, s. 20.

²²⁰Bener, **a.g.m.**, s. 4.

²²¹Yorulmaz, **a.g.e.**, s. 13.

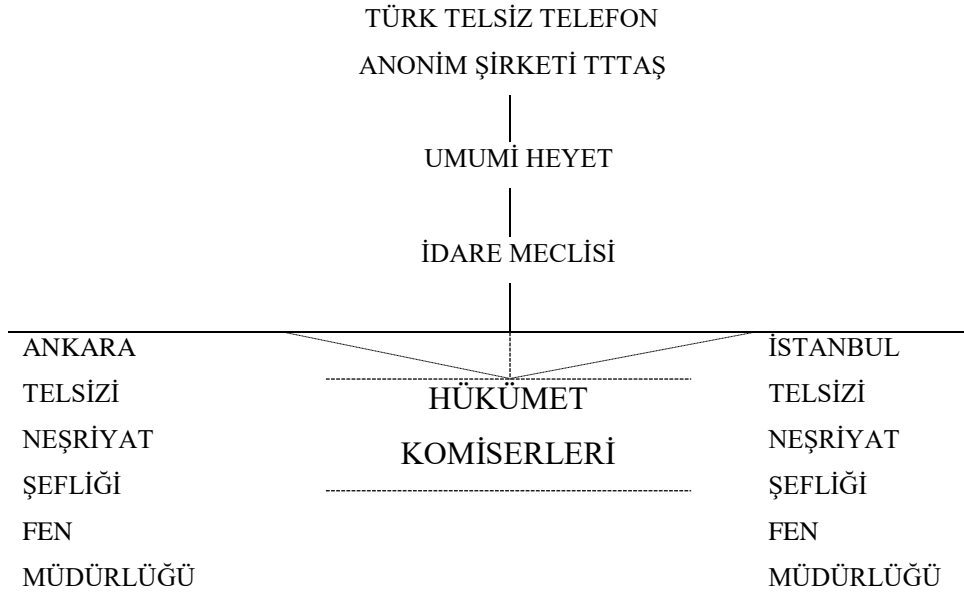
²²²İstanbul Radyosunun ilk Teknik Müdürlerinden Hayrettin Hayreden'in şirketin kurulmasıyla ilgili hatıratından bir bölüm: "1926 senesinde arkadaşımız Sedat Nuri Bey geldi. Hayrettin, bir radyo istasyonu işletmek istiyoruz. Bir şirket kuracağız. Bunda sen de teknik tarafı işgal eder misin? dedi. Peki dedim. Kabul ediyorum ve başladık. Şirket de teşekkül etti. Bu tarzda işe yaklaşmış olduk ama, daha posta şeysi bitmemişti, kurulmamıştı. Bir taraftan da kadroyu tespit ettik. Nihayet 927 Nisan'ında posta kuruldu. Başladık stüdyodan neşriyat yapmaya.", Akıllıoğlu, **a.g.e.**, s. 12.

²²³Akıllıoğlu, **a.g.e.**, s. 10.

²²⁴Dinç-Çankaya-Ekici, **a.g.e.**, s. 64.

Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi Radyo örgütü şemasında, şirkete bağlı “Umumi Heyet” ve onun altında “İdare Meclisi” yer almıştır. Şirketin karar organını Umumi Heyet, yürütme organı ise İdare Meclisi idi. Yürütme organının altında İstanbul ve Ankara Telsizleri bulunmaktaydı. İstanbul ve Ankara Telsizleri stüdyolarında yönetim kademeleri Neşriyat Şefliği ve Fen Müdürlüğü’nden oluşmuştur. Bu şemaya hükümetin şirketi denetlemek için görevlendirdiği Hükümet Komiserlerini de eklemek gerekir. Radyoya ilişkin her türlü araç ve gerecin alımıyla ilgilenen Telsiz Telefon Pazarı Limited Şirketi de bu yapının bir başka unsurudur. İstanbul Telsizinde Muhasebe Müdürlüğü, Damga Müdürlüğü ve Heyet-i Fenniye Müdürlüğü’nün bulunduğu bilinmektedir. İstanbul Telsizi bürosunda 10 kişinin çalıştığı²²⁵ belirtilmektedir.²²⁶

TÜRK TELSİZ TELEFON ANONİM ŞİRKETİ TTTAŞ RADYO ÖRGÜT ŞEMASI

Tablo 1: Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi Radyo Yayın Örgüt Şeması²²⁷

Abonelerden alınacak ruhsat bedeli şirketin birinci ve temel gelir kaynağını oluşturmuştur. Ruhsat bedeli ev ve ticarethanelerde kullanılacak alıcılar için yıllık 10 lira, resmi daireler ve hayır kurumları için bu bedel 5 lira olarak belirlenmiştir. 10 liralık bedelin 3 lirası, 5 liralık bedelin de bir buçuk lirası PTT’ye aittir. Abone sayısının 15

²²⁵Kocabaşoğlu, a.g.e, s. 25-26-27-28.

²²⁶Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi’ne ait radyoların hiyerarşik düzenini gösteren şema için bakınız Ek 7.

²²⁷Kocabaşoğlu, a.g.e, s. 26.

bini geçmesi durumunda, bu sayının üzerindeki abonelerden alınacak bedelin yarısı PTT'ye, diğer yarısının da şirkete aktarılması öngörülmüştür.²²⁸

Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ'ın gazetelere ilan vererek abonelik işlemlerini kolaylaştırdığı görülmektedir:

“Telsiz telefona nasıl abone olabilirsiniz? Bundan kolay bir şey yoktur. Evinize bir telsiz telefon ahizesi almak için İstanbul'da iseniz, Yeni Postane'nin üst katında bulunan TTAŞ'ye, taşrada bulunuyorsanız şirketin acentelerine müracaat ederek basit bir talepnameyi doldurmanız kafidir. Telsiz hakkındaki bütün müşkülleriniz ve malzeme ihtiyacınız için Yeni Postane karşısındaki Hamidiye Caddesi 26 numaraya başvurabilirsiniz.”²²⁹

Şirketin diğer gelir kaynağını ise, radyo alıcılarının fabrika fiyatları üzerinden alınan yüzde 25 oranındaki damga vergisi teşkil etmiştir. Damga vergileri 1930-1932 yılları arasında şirket gelirinین yüzde 45'ini oluştururken, bu oran 1933-1935 yılları arasında yüzde 22 ile 40 arasında gerçekleşmiştir.²³⁰ Ruhsat şartnamesinde, istasyonların elektrik ve personel giderlerinin şirket tarafından ödenmesi, tayin edilen hükümet komiserleri için de şirketin devlete yıllık 4 in 800 lira ücret ödenmesi gibi hususlar da yer almıştır. Şartnamede şirketin, gayri safi gelirinین yüzde 5'ini PTT'ye aktarması da yer almıştır.²³¹

2.2. İSTANBUL TELSİZİ

İstanbul Radyosu 1927 Mart'ından itibaren deneme yayınlarına başlamıştır. Yayınlarda Türkçe ve Fransızca olarak tekrarlanan aşağıdaki anons kullanılmıştır.²³²

“Allo allo, muhterem samiin... Burası İstanbul Telsiz Telefonu... 1200 metre tul-u mevç, 250 kilosikl... Bugünkü tecrübe neşriyatımıza başlıyoruz.”²³³

Bu anonsun Eşref Şefik'e ait olduğu kabul görmektedir, ancak ilk anonsun Sadullah Evrenesoğlu tarafından yapıldığını ileri süren görüşler de²³⁴ vardır.²³⁵

İstanbul Radyosu, resmi yayınına Mayıs ayının ilk haftasında başlamıştır.²³⁶ Yayının başlama tarihi ile ilgili farklı savlar vardır. Fakat üzerinde ağırlıklı olarak birleşilen

²²⁸Bener, a.g.m, s. 4.

²²⁹Yasemin Doğaner, “Cumhuriyet Döneminde Radyo”, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=356032&Cumhuriyet-D%C3%B6neminde-Radyo-/-Yasemin-Do%C4%9Faner> erişim tarihi: 06.04.2019.

²³⁰Kocabaşoğlu, a.g.e, s. 35.

²³¹Kocabaşoğlu, a.g.e, s. 37.

²³²TRT Avaz, **Türkiye'de Radyo Yayıncılığı 89 Yaşında**, <https://www.youtube.com/watch?v=FwPLeK2n5Lw> erişim tarihi: 18.04.2019.

²³³Jülide Gülizar, **Burası Türkiye Radyoları**, Ankara, Sinemis Yayınları, 2008, s. 1, (Eşref Şefik'in sesli anonsunu dinlemek için internet adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=YjutbkORx0c> erişim tarihi: 23.03.2019.

²³⁴Uçar, a.g.m, s. 8.

²³⁵Eşref Şefik'i yayın yaparken gösteren bir görsel için bakınız Ek 8.

tarikh, 6 Mayıs 1927'dir.²³⁷Amerikan kökenli bir belgeye göre yayınların başladığı tarih 1 Mayıs 1927, dönemin gazetelerinde çıkan bazı haberlerde ise tarihler farklıdır.²³⁸Cumhuriyet Gazetesine göre ilk yayın tarihi 5 Mayıs, Akşam ve İkdam gazetelerinde çıkan haberlere göre ise 6 Mayıs'tır.²³⁹Ankara Radyosu'nun açılması dolayısıyla bastırılan 30.10.1938 tarihli kitapçıkta İstanbul Telsizi'nin 1926, Ankara Telsizi'nin ise 1927 yılında yayına başladığı ifade edilmektedir.²⁴⁰Kitapçıkta şu ifadeler dile getirilmektedir:

“Asrımızın büyük ihtirasları arasında önemli bir yer işgal eden radyo 926 senesinde memkeletimizde de tatbik sahasına konuldu. Bu iş bidayette, (Türk telsiz telefon anonim şirketi) adlı Milli bir şirkete verildi. Şirket, P.T.T. İdaresi tarafından hem radyo hem telgraf servisleri için İstanbul ve Ankarada tesis edilmiş olan telsiz postalarından evvelâ 926 senesinde İstanbul postasile ve sonra 927 senesinde Ankara postasile de neşriyat faaliyetine geçti.”²⁴¹

Bu satırlar, Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ'a Eylül 1926'da verilen imtiyazın akabinde yayınların başlatıldığını göstermektedir. Muhtemelen bu ilk yayın, deneme niteliğinde gerçekleşmiştir. Radyo yayıncılığı o kadar yeni ve hazırlıksızdı ki, yayınların başlayacağı bile önceden ilan edilmemiştir. Buna rağmen deneme yayınları Nisan ortalarına gelindiğinde daha iyi sonuçlar vermeye başlamıştır. Yayınlar Osmaniye'de kurulan vericinin olduğu küçük bir odaya yerleştirilen mikrofon ile yapılmıştır.²⁴²Kısa bir süre sonra kapatılan bu ilkel stüdyonun ardından İstanbul radyosunun asıl stüdyosu, Sirkeci'deki Büyük Postanenin üst katına kurulmuştur. Bu stüdyo da 1934 yılında Beyoğlu'ndaki Ambassador Otelinin Kahvehanesinin üst katına taşınmıştır.²⁴³Bir hoparlörle dışarı verilen yayınlar, son derece iptidai şartlarda gerçekleştirilmiştir.²⁴⁴ İlk yayınlarla ilgili yaşanan zorluğu ve stüdyoların iptidai halini Vedat Nedim Tör şu sözlerle ifade etmektedir:

“Pencereleri birtakım kontraplaklar ve kumaşlarla sımsıkı örtülü olmasına rağmen, caddenin gürültüsünü, otomobillerin barbartlarını ve tramvayların dandanlarını, bugünün, en hafif nefes alışlarını bile büyüten, hassas mikrofonlardan gizlemek ve kaçırmak kabil değildir. Üst katta işleyen telgraf makinelerinin ve ahşap döşemelerinin gıcırtiları da

²³⁶İstanbul Telsizi'nin ilk yayınlarıyla ilgili anılar için bakınız Ek 9.

²³⁷Uçar, **a.g.m.**, s. 8.

²³⁸Uçar, **a.g.m.**, s. 8.

²³⁹Arvas, a.g.m, s. 421, erişim tarihi: 12.04.2019.

²⁴⁰Kitapçık görseli için bakınız Ek 10.

²⁴¹Ankara Radyodiffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 30.10.1938, **a.g.m.**, s. 9.

²⁴²Yorulmaz, **a.g.e.**, s. 24.

²⁴³Kocabaşoğlu, “Radyo”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim yay, cilt 10, s. 2732.

²⁴⁴Tamer Kütükçü, **Radyoculuk Geleneğimiz ve Türk Musikisi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, Mart 2012, s. 38.

stüdyoda mükemmel duyulmaktadır. Bu itibarla bu stüdyo canlı bir program takibine elverişli değildir.”²⁴⁵

Vericiler gündüz telgraf haberleşmesinde kullanıldığı için İstanbul radyosunun ilk yayımları akşam saatlerine sığdırılmış ve bu yayımlar genellikle iki posta şeklinde düzenlenmiştir.²⁴⁶ İlk posta yayını, akşamları saat 17’de başlayıp 19.30’da sona ermekteydi. Bir saat aradan sonra 20.30’da başlayan ikinci posta yayımları saat 23 ile 23.30’da son bulmaktaydı. Bu yayınlarda günün gazetelerinden ve olaylarından özetlerin ve haberlerin verildiği görülmektedir. Toplumun geliştirme ve yeni bir kimlik oluşturma hedefleri doğrultusunda da usulü muhakeme dersleri de verilmiştir.²⁴⁷

26 Kasım 1927 tarihinde radyo yayın akışına bakıldığında, musiki heyetinden bir fasıl ile yayınına saat 19’da başlayan radyonun, hisse senedi ve tahvil borsası haberleri, orkestra konseriyle devam ettirdiği programını, tarım borsası, musiki heyeti konseri, ajans haberleri, orkestra konseri ve teganni ile bitirdiği görülmektedir.²⁴⁸

26 Kasım 1927 İstanbul Radyosu Yayın Akışı:

19.00	Stüdyo Musiki Heyetinden Şevkefza Faslı
19.30	Esham ve Tahvilat Borsası Haberleri Telsiz Telefon Orkestrası
20.10	Zahire Borsası Haberleri
20.20	Telsiz Telefon Musiki Heyeti
20.50	Anadolu Ajansı Haberleri
21.00	Telsiz Telefon Orkestrası
21.30	Teganni (Matmazel Apostoldi tarafından)” ²⁴⁹

İstanbul Radyosu’nun ilk kadrosunda, Radyo Müdürü Sedat Nuri, Teknik İşler Sorumlusu Hayrettin Hayreden, Yayın Sorumlusu Mesut Cemil, Müzik Yayınları Sorumlusu Musa Süreyya Bey görev almıştır. İlk spikerler, Sadullah Bey, aynı zamanda şarkıcı da olan İsmet Hanım ve Salih Zeki Bey’dir. Ekrem ve Cemal Reşit Rey kardeşler, Fuat Münir (Bener), Cevdet Çağla, Muhlis Sabahattin, Cevdet Kozanoğlu ile Telsiz Telefon Stüdyo Orkestrası’nın şefi Popof da, yöneticiler arasındaydı.²⁵⁰ İstanbul Radyosu’nun ilk teknik müdürü Hayrettin Hayreden, anılarında ilk kadroyu anlatırken

²⁴⁵Kütükçü, a.g.e, s. 38.

²⁴⁶Sibel Ateş, Yengin, “Bir Zamanlar Radyo”, **Aksam Gazetesi**, 4 Mayıs 2014, <https://www.aksam.com.tr/pazar/bir-zamanlar-radyo/haber-304835> erişim tarihi: 23.03.2019.

²⁴⁷Yorulmaz, a.g.e, s. 25.

²⁴⁸**Radyovizyon**, Temmuz 2009, sayı 1, s. 52.

²⁴⁹**Radyovizyon**, Temmuz 2009, s. 52.

²⁵⁰Gülizar, a.g.m, s. 2739.

Sedat Nuri Bey'in murahhas aza, kendisinin fen müdürü, Abdülhak Şinasi, Eşref Şefik ve Halim Beylerin Katib-i Umumi olduğunu ifade etmektedir. Hayreden, Musikiye Süreyya Beyin nezaret ettiğini, Muhasebeye Mazhar Bey, İsfendiyar Bey ve Kemal Beyin baktığını söylemektedir.²⁵¹

Jülide Gülizar'ın, ilk anonsu Sadullah Evrenesoğlu'nun yaptığına ilişkin görüşünde ısrarlı olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul Telsizi'nin ilk kadrosunda spikerler arasında Eşref Şefik'i saymamaktadır. Birçok kaynakta Eşref Şefik'in ilk anonsu yaptığı belirtilmektedir. Eşref Şefik de, İstanbul Telsizi'nin açılışıyla ilgili anılarında kendisinin Umum-i Katip olduğunu dile getirmektedir. Açılışı yapacak spikerin istifası üzerine ilk anonsu aceleyle kendisinin hazırlayıp okuduğunu belirtmektedir.²⁵²

Hayrettin Hayreden'in anılarından, radyo istasyonu kurulduğu halde yeterli dinleyicinin bulunmaması üzerine, radyonun kurulduğu postanenin üzerindeki posta mektebinde halka üçer haftalık radyo üzerine ameli dersler verildiği anlaşılmaktadır.²⁵³

2.2.1. İstanbul Radyosu Yayımında İlk Ara ve Ekonomik Sorunlar

İstanbul radyosu yayına başlamıştı fakat mali durum hiç iyi değildi. Fransız Compaigne Française de Radyo şirketinin destek vaadi, mali bir katkıyı öngörmemiş, sadece kuruluş aşamasını kapsayan yardımı ifade etmişti. Şirketin bu desteğinden yola çıkarak, Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi'nin Fransız ortaklı bir şirket olduğu ileri sürülmüştür. Bu iddianın dayanağı, Amerika Birleşik Devletleri'nin İstanbul Başkonsolosluğu'na ait 27 Mayıs 1927 tarihli bir rapordur. Raporda radyo yayınlarının Societe Anonyme de Telephonia Sans Fil ve Compagnie Francaise de Radio isimli Fransız şirketleri tarafından desteklendiği iddia edilmiştir.²⁵⁴ Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ'ın, Türkiye İş Bankası ile bir Fransız şirketi ortaklığı olduğu belirtilmektedir.²⁵⁵ Ankara Radyosu'nun açılışı dolayısıyla 1938 tarihinde bastırılan kitapçıkta ise, "Bu iş bidayette, (Türk telsiz telefon anonim şirketi) adlı Milli bir şirkete

²⁵¹Okur, **a.g.m.**, s. 889.

²⁵²Mehmet Karavit, "Türkiye Radyoları'nın 70'inci Yılı", **Program Bandı**, TRT Arşiv

²⁵³Okur, **a.g.m.**, s. 889.

²⁵⁴Arvas, **a.g.m.**, s. 418, erişim tarihi: 12.04.2019.

²⁵⁵Doğaner, **a.g.m.**, erişim tarihi: 06.04.2019.

verildi” denilerek, Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi’nden “Milli Şirket” olarak söz edilmektedir.²⁵⁶

Radyo faaliyetine başlamasından 8 ay sonra 3 Aralık 1927 gecesi, ödenmeyen elektrik parası yüzünden yayını ara vermek zorunda kalmıştır. Hükümetin devreye girmesi ve şirkete 25 bin liralık yardım sağlanmasıyla yayın 12 Aralık’tan itibaren yeniden başlamıştır. Bu olaydan sonra hükümet şirkete, düzenli olarak her yıl 10 bin lira yardım vaat etmiştir.²⁵⁷ Bu ekonomik koşullarda radyoda yayının ana unsurunu oluşturan müzisyenlerin maddi olarak desteklenmesinin imkansız olduğu anlaşılmaktadır. Belli bir geliri elde etmek durumunda kalan devrin saygıdeğer müzisyenleri, gazinolarda çalışmışlar, piyasa için besteler yapmışlardır.²⁵⁸ Sennur Sezer, Evrensel E Gazetedeki yazısında, radyoda bazı yayınların çevreden toplanan emanet plaklarla yapıldığını şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Radyoda spikerlik ve yayın şefliği yapan Ercüment Behzat Lav, varlıklı ahabaplardan plaklar toplayıp yayınlıyormuş. Bazen de olacak bu ya, tam yayının ortasında ‘kusura bakma Ercümentciğim, hanımın arkadaşları geldi’ diye kapıya dayanıp plağı geri alanlar oluyormuş.”²⁵⁹

Bu örnek, Türkiye’de radyo yayıncılığının ilk yıllarında çekilen sıkıntıyı göstermektedir. Radyonun ekonomik yetersizliğini kendine sorun ettiği görülen kimi yazarların care arayışlarına girdikleri de anlaşılmaktadır. Yunus Nadi, bu kalemlerden biridir. Yunus Nadi, yıllık on lira ücret karşılığında yüzbin abone bulunması durumunda bu sorunun giderileceğini önesürmüştür. Nadi’ye göre seksen bin köye sahip bir ülkede bu sayıda abonenin bulunması zor bir şey değildir. Ona göre her köyde bir abone bulunması halinde, ekonomik sorun rahatlıkla aşılabilirdi.²⁶⁰

Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ’ın, imtiyaz süresi boyunca iki yıl hariç sürekli zarar ettiği görülmektedir.²⁶¹ Şirketin ilk beş yılda zararı 200 bin liraya yaklaşarak, kuruluş sermayesini aşmıştır. Şirketin, 1927 yılında 51.485 lira, 1928 yılında 60.493 lira, 1929 yılında 27.392 lira, 1930 yılında 7.345 lira, 1931 yılında 47 bin lira zarar ettiği anlaşılmaktadır. Şirket 1932 yılında ilk defa kâra geçerek 209 lira, 1933 yılında 399 lira ve 1934 yılında 441 lira kâr etmiştir. Türk Telsiz Telefon Anonim

²⁵⁶Ankara Radyodiffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 30.10.1938, **a.g.m**, s. 9.

²⁵⁷Kütükçü, **a.g.e**, s. 34-35.

²⁵⁸Kütükçü, **a.g.e**, s. 36.

²⁵⁹Sezer, **a.g.s**, erişim tarihi: 24.03.2019.

²⁶⁰Yunus Nadi, “Memleketi Genel ilerleyiş Yolunda Yürütecek Vasıta: Kuvvetli Bir Radyo”, **Radyo Programı**, 25 İkincikanun 1936 Cumartesi, yıl 1, sayı 3, s. 4.

²⁶¹Okur, **a.g.m**, s. 895.

Şirketi TTTAŞ'ın 1935 yılını büyük bir zararla kapattığı anlaşılmaktadır. Şirketin o yıl zararı 130 bin liradır.²⁶²Şirketin zarar etmesinde alıcı fiyatlarının yüksek olması ve alıcı sayısının azlığı etkili olmuştur. Radyo alıcı cihaz üretim teknolojisinin bulunmaması ve alıcıların ithalat yoluyla temin edilmesi, radyo yayınlarına dinleyicilerin ulaşmasını zorlayan etkenler ortaya çıkarmıştır. Bu durumun, şirketin zarar etmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.²⁶³

Yıllar	Şirketin Zarar Durumu (lira)	Şirketin Kâr Durumu (lira)
1927	51 485	-
1928	60 493	-
1929	27 392	-
1930	7 345	-
1931	47 000	-
1932	-	209 lira
1933	-	399 lira
1934	-	441 lira
1935	130 000	-

Tablo2: Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ döneminde şirketin yıllara göre kâr ve zarar durumu²⁶⁴

Türkiye’de radyo yayıncılığının ilk yılları şirket dönemindeki bu ekonomik yoksunluk, devlet dönemiyle birlikte tersine bir grafik izlemiştir. Şirket döneminin aksine devlet döneminde radyo yayıncılığında devletin kasasına önemli miktarlarda gelir kaydedildiği anlaşılmaktadır. Gelir ve giderlerle ilgili veriler aşağıya çıkarılmıştır.²⁶⁵

Bütçe Yılı	Tahsisat	Gider	Gelir	Kazanç
1936	72 000	69 338	178 552 lira	109 214 lira

²⁶²Okur, a.g.m, s. 895.

²⁶³Bazı radyo fiyatları ve reklamlarını içeren görseller için bakınız Ek 11.

²⁶⁴Okur, a.g.m, s. 895.

²⁶⁵Okur, a.g.m, s. 895.

1937	72 000	70 987	257 871 lira	186 884 lira
1938	274 000	251 628	475 733 lira	224 105 lira
1939	350 000	323 824	670 994 lira	346 270 lira
1940	490 296	464 562	754 065 lira	289 503 lira
1941	507 305	453 540	990 281 lira	536 741 lira

Tablo 3: 1936-1941 yılları arasında Devlet Dönemi Radyo Yayıncılığı Tahsisat, Gider, Gelir ve Kazanç durumu

Türkiye’de radyo yayıncılığının şirket ve devlet dönemlerine ilişkin gelir, gider ve kazanç durumlarını gösteren karşılaştırmalı değerler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Şirket Dönemi (1927-1936)			Devlet Dönemi (1936 ve Sonrası)			
Yıllar	Şirketin Zararı	Şirketin Kârı	Tahsisat	GiderLira	Gelirlira	Kazanç lira
1927	51 485	-				
1928	60 493	-				
1929	27 392	-				
1930	7 345	-				
1931	47 000	-				
1932	-	209 lira				
1933	-	399 lira				
1934	-	441 lira				
1935	130 000	-				
1936			72.000	69 338	178 552	109 214
1937			72 000	70 987	257 871	186 884
1938			274 000	251 628	475 733	224 105
1939			350 000	323 824	670 994	346 270

1940			490 296	464 562	754 065	289 503
1941			507 305	453 540	990 281	536 741

Tablo 4: Türkiye’de Radyo Yayıncılığının Şirket ve Devlet dönemi yıllara göre karşılaştırmalı gelir,gider vekazanç durumları

Şirket döneminden sonra radyo yayıncılığının mali tablosuna bakıldığında, 1936 yılında gelirin giderin iki buçuk katı civarında olduğu görülmektedir. Bir sonraki yıl 1937 tarihinde gelirin giderin üç buçuk katını aştığı anlaşılmaktadır. Kâr oranı 1938 yılında giderin iki katına inerken, 1939 yılında hem tahsisatta, hem de giderde artış yaşandığı görülmektedir. Buna karşın aynı yıl gelirin giderin iki katına ulaştığı anlaşılmaktadır. Radyo giderlerinin 1940 ve 1941 yıllarında artış göstermesine rağmen kârlılık durumunun korunduğu görülmektedir. Aynı yıllarda Türkiye’de alıcı sayılarının oran olarak büyük artışlar kaydettiği gözlenmektedir. İkinci Dünya Savaşı’nın başlaması ve Türkiye’nin tarafsız bir ülke olarak dünya medyası ve kamuoyunca takip edilmesi, bu artışların nedenleri arasında sayılabilir. Atatürk’ün hastalığı ve ölümü de radyo alıcı sayılarında artışa neden olarak düşünülebilir. Bu tablodan çıkarılması gereken bir başka sonuç da, şirket dönemi boyunca büyük zararlar yaşanmasına rağmen, şirketin imtiyaz süresinin uzatılması için girişimlerde bulunmasıdır. Sürekli zarar halinde olan bir iş kolunun ısrarla devam ettirilmek istenmesi, şirketin zor dönemleri atlatmak üzere olduğunuyöneticilerin farketmediğini ve toplumun da radyoya ilgisinin artmış olabileceğini göstermektedir.

İstanbul Radyosu Ekim 1938’de yayınlarına ara vermek durumunda kalmış, yeniden resmi yayınına 19 Kasım 1949’da Harbiye’deki binasına kavuştuktan sonra başlamıştır.Bu dönemde Ankara Radyosu, Türkiye’nin tek radyosu olarak görülmüş ve “Türkiye Radyosu” olarak isimlendirilmiştir. İstanbul Radyosu 1943 yılı 1 Haziran’ından itibaren yeniden deneme yayınına başlasa da, 31 Mart 1944 akşamında tekrar susmuştur.Bu sesizliğin gerekçesi olarak, “giderilemeyen teknik sebepler” gösterilmiştir.²⁶⁶10 ay süren bu yayın süresince müzik yayınları İstanbul’dan, söz, haber ve diğer yayınlar da Ankara Radyosu ile sağlanan ortak bağlantıdan verilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 15 Eylül 1944 tarihinde kabul edilen ve 25 Eylül 1944 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 4670 sayılı kanunla yeni radyo istasyonlarının

²⁶⁶Radyo, 15 Nisan 1944, cilt 3, sayı 29, s. 9.

kurulmasına olanak tanınması,²⁶⁷ İstanbul radyosu için de bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Kurulacak dört istasyon arasında İstanbul Radyosu da vardır. Eski sipahiocağı yanındaki arsaya kurulacak İstanbul radyoevi için Eylül ayında hazırlıklar başlamış ve radyoevinin temelleri 11 Kasım 1945’de atılmıştır.²⁶⁸ Binanın tamam olmasıyla birlikte İstanbul Radyosu 1 Eylül 1949 yılında deneme yayınlarına, 10 Kasım 1949 tarihinde de resmi yayınlarına başlamıştır.²⁶⁹

Mikrofonda ilk yayın sesi Selahattin Küçük’ün sesidir.²⁷⁰ Fakat milletin kulağı Nevzat Atlığ’a göre hala Ankara Radyosundadır:

“Yeni radyomuz düzenli olarak yayınlarına başladığında, kendisinden 11 yıl önce yayına başlayan Ankara Radyosu’nun deneyimlerinden geniş ölçüde yararlanmıştı. Zaten bütün Türkiye gibi bizim de kulağımız hep Ankara Radyosu’nda idi.”²⁷¹

Safiye Ayla, kendisiyle yapılan bir röportajda yeni İstanbul Radyosu’nun eskiyle kıyas bile edilemeyeceğini belirtmiş ve yeni binanın yüz ağartacak cinsten olduğunu vurgulamıştır.²⁷² Radyo Müdürü Hasan Refik Ertuğ, kendisiyle yapılan bir röportajda günde 200-300 dinleyici mektubu aldıklarını belirterek, radyoya olan ilginin oldukça yüksek²⁷³ olduğunu anlatmıştır.²⁷⁴

2.3. ANKARA TELSİZİ

Ankara Radyosu ilk yayınına Haziran 1927’de, bir konserin İstanbul’a dinlettirilmesi yoluyla başlamıştır. Sürekli yayınlarına 1927’nin sonlarında geçmiştir.²⁷⁵ Ankara Telsizinin yayınına aynı yılın Kasım ayında başladığı belirtilmektedir.²⁷⁶ Ankara radyosu kendi binasına yerleşinceye kadar 6 kez taşınmıştır. İlk stüdyosu Ulus’taki

²⁶⁷Radyo, 15 Birinciteşrin 1944, cilt 3, sayı 35, s. 3.

²⁶⁸Radyo, 1 Aralık 1945, cilt 4, sayı 48, s. 12.

²⁶⁹Radyo, Ekim-Kasım-Aralık 1949, cilt 8, sayı 94-95-96, s. 3.

²⁷⁰Esra İkkurşun, “Radyodaki Büyülü Ses”, **Radyoviyon**, Temmuz 2009, s. 35.

²⁷¹Teoman Yazgan, “Dr. Nevzat Atlığ, Radyo Günlerini Anlatıyor”, **Önce Radyo Vardı**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2006, s. 178.

²⁷²Safiye Ayla ile yapılan röportajdan bir kısım: “İstanbul Radyosu memleket için büyük bir kazanç oldu; bina, modern tesisleri ve stüdyoları cidden fevkalade. Yabancı artistleri davet edersek yüzümüz hiç kızarmıyacaktı.

- Eski Radyo ile mukayese ederseniz?

- Mukayese kabil değildir. Beyoğlu postahanesi üzerindeki stüdyo pek iptidai idi, pek uydurma bir şeydi.

- Yeni stüdyoda okudunuz, buranın bıraktığı tesir ve intiba?

- İnsan muhakkak ki, muntazam bir stüdyoda okurken daha itina gösteriyor. Daha iyi okumak için gayret harcıyor. Bendeki tesir bu oldu.”, Yekta Ragıp Önen, “Safiye Ayla ve İstanbul Radyosu”, **Radyo**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, cilt 8, sayı 94-95-96, s. 8.

²⁷³Reşat Enis, “İstanbul Radyosunda Bir Saat”, **Radyo**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, cilt 8, sayı 94-95-98, s. 2-3.

²⁷⁴Radyo Müdürü Hasan Refik Ertuğ ile yapılan röportaj için bakınız Ek 12.

²⁷⁵Gülizar, **a.g.m.**, s. 2739.

²⁷⁶Doğaner, **a.g.m.**, erişim tarihi: 06.04.2019.

postanenin bir odası olan Ankara Radyosu, sırasıyla Riyaseti Cumhur Mızıka Dairesine, Konservatuvar yanındaki bir bağevine, Ankara Palas'ın alt katına ve Yenişehir'deki bir daireye taşınmıştır. Ankara radyosu için son durak, bugün halen kullanılan Sıhhiye'deki Radyoevi olmuştur.

Ankara Telsizi de İstanbul Telsizi gibi, vericilerden arta kalan vakitlerde yayın yaparak faaliyetine başlamıştır. Zaman içinde Ankara Telsizi, akşam yayınlarının yanına 1934 yılı sonlarına doğru öğle vakitlerinde de bir saatlik yayın eklemiştir.²⁷⁷ Ankara Telsizi uzun yıllar İstanbul Telsizinin gölgesinde kalmışsa da, müzik ve söz programları çerçevesinde yayınlarını sürdürmeye gayret etmiştir. 29 İkinci Teşrin (Kasım) 1934 akşamı Ankara Radyosu'nda önce "Mumcunun Faresi" adlı bir çocuk hikayesi okunmuştur, ardından verilen konser sonrası Doktor Selahattin, at yetiştiriciliği hakkında bir konferans vermiştir. Doktor Selahattin'in, Türkiye'de çok iyi atların yetiştiğini ancak imparatorluğun bu konuya önem vermemesi yüzünden at yetiştiriciliği ile ilgili kuralların batıya geçtiğini anlattığı konuşmasında, Cumhuriyet'in bu konuyu yeniden ele aldığını vurguladığı görülmektedir. Doktor Selahattin'in "At Yetiştiriciliği" konusundaki radyo anlatısı Ulus Gazetesi'nde şu ifadelerle yer almıştır:

"Türkiye'de en mükemmel atların yetiştiğini, fakat osmanlı imparatorluğunun bu işe de ehemmiyet vermiyerek at yetiştirme usullerinin garp memleketlerine, geçmesine sebep olduğunu, genç ve dinç cümhuriyetimizin ilk işler arasında bunu da göz önüne alarak memleketin muhtelif yerlerinde haralar açtığından ve bugün 'Karacabey Yarımkanı' diye yeni bir at neslinin ele geçirilmiş bulunduğunu anlattı."²⁷⁸

Doktor Selahattin'in verdiği konferansı da içeren 29 İkinciteşrin 1934 tarihli Ankara ve İstanbul radyolarının yayın akışları şöyledir:

Ankara Radyosu:

- 19.30 Türk Dili Araştırma Kurumu Saati
 19.40 Musiki:
 Sarasate Zigeunerweisen
 Cesar Cui Orientale
 Necdet Remzi (Keman)
 Ulvi Cemal (Piyano)
 19.55 Türkler nasıl at koyarlardı?
 20.05 Musiki:
 Vivaldi Concerto
 Necdet Remzi (Keman)

²⁷⁷Ulus, 2 İlkkanun 1934, s. 3.

²⁷⁸Ulus, 29 İkinciteşrin 1934, s. 5.

	Ulvi Cemal (Piyano)
20.25	Sıhhiye Vekâleti saati
20.35	Dans musikisi
20.50	Haberler” ²⁷⁹

İstanbul Radyosu:

“18.00	Almanca dersi
18.30	Dans musikisi (plak)
19.30	Dünya haberleri
19.45	Tiyatro mevzuunun anlatılması
20.00	Şehir tiyatrosundan naklen (Madam San Jen)” ²⁸⁰

Başkentte olması dolayısıyla Ankara Radyosu’nun özellikle inkılâp derslerini yayınlamak ve yaymak bakımında çok önemli bir işlevi olmuştur. İsmet İnönü, 20 Mart 1934 tarihinde Ankara İnkılâp Enstitüsü’nün açılışında İnkılâp dersi vermiştir.²⁸¹ Bu konuşma İstanbul ve Ankara telsizlerince naklen yayınlanarak halka ulaştırılmıştır. 1934 yılı Mart ayı içerisinde İnkılâp derslerinin Ankara ve İstanbul’da verilmeye başlandığı görülmektedir. İstanbul Üniversitesi bünyesinde İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara’da da Hukuk Fakültesi’ne bağlı İnkılâp Kürsüsü’nün kurulmasıyla derslerin içeriği ve verilmesiyle ilgili bir plan oluşturulmuştu. Buna göre İstanbul’da 4 Mart 1934 tarihinde Maarif Vekili Yusuf Hikmet Bayur, 12 Mart’ta da Kemal Tengirşek derslere başlarken, 4 Mart 1934 tarihinde Ankara’da Mahmut Esat Bozkurt’un ders verdiği görülmektedir. Plan uyarınca Recep Peker, inkılâbın askeri ve iç konularıyla ilgili kısmını anlatacaktı.²⁸² Nitekim 2 İlkkanun 1934 Pazar günü Ankara Ulus evinde Recep Peker tarafından verilen ilk inkılâp dersi, Ankara Radyosu tarafından 17.30-18.30 arasında canlı olarak yayınlanmıştır. İlgili gazete haberi şu şekildedir:

“Bugün saat 17.30’da, Ankara Ulus evinde inkılâb kürsüsünde derslere başlanacak ve ilk dersi Fırkamızın Genel Kâtibi Kütahya Saylavı Bay Receb verecektir. Bay Receb’in yüksek değerli ve herkesi faydalandırarak olan bu dersini Ankara Radyosu yurdun dört yanına yayacak ve bunun için de 17.30’dan dersin bitim saati olan 18.30 a kadar emisyon yapacaktır.”²⁸³

O zamanki adıyla C.H.F. (Cumhuriyet Halk Fırkası) Genel Katibi Bay Receb ilk inkılâp dersinde, inkılâp heyecanı taşıyan yeni neslin önemine değinmiş ve bu nesle o heyecanı

²⁷⁹Ulus, 29 İkinciteşrin 1934, s. 5.

²⁸⁰Ulus, 29 İkinciteşrin 1934, s. 5.

²⁸¹Hürriyet Gazetesi, “Atatürk İlkeleri Dersi Hep Vardı”, 31.08.2012, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ataturk-ilkeleri-dersi-hep-vardi-21349564> erişim tarihi: 15.07.2019.

²⁸²Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, “Dersin Tarihiçesi”, <http://aitb.gop.edu.tr/icerik.aspx?birimid=27&dil=tr&menuid=761> erişim tarihi: 15.05.2019.

²⁸³Ulus, 2 İlkkanun 1934, s. 3.

aşılamanın esas hedef olduğunu anlatmıştır.²⁸⁴ Recep Peker'in (Bay Receb) 2 İlkkanun 1934 Pazar günü Ankara Ulus evinde verdiği ve radyodan canlı olarak yayınlanan inkılâp dersi, Ulus Gazetesi'nin birinci sayfasında geniş şekilde yer almıştır. Salonun darlığı yüzünden dersin tamamını alamadıkları için okuyucudan özür dileyen gazete konuşmadan bir bölümü şu şekilde yayınlamıştır:²⁸⁵

“Salonun darlığından dolayı tamamını zapta muvaffak olamadığımız bu değerli dersin ancak kısa bir hulâsasını koyabildik. Alacağımız tedbirlerle, bundan sonraki dersleri daha eksiksiz verebileceğimizi ummaktayız.”

Bu derslerin amacı biliyorsunuz ki, yeni hayata karışacak ve bundan sonra devletin ve ulusun idaresinde mesuliyet alacak yeni nesli inkılâp heyecaniyle besleyip hazırlamaktır. Onun için vaka ve hâdiseleri biribiri arkasına koyup müteala değil, yeni nesle inkılâbın heyecanını aşlamak, ana çizgi olarak güdülecektir.”²⁸⁶

Radyo yayınlarında söz ve müzik programlarının yanısıra haber bültenlerinin de yer aldığı görülmektedir. Radyo haber bültenlerinin Anadolu Ajansı haberlerinden oluştuğu ve o günün yazılı basınında göze çarptığı gibi dış gelişmelerin bu bültenler içinde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Ankara Telsizi'nde 2 İlkkanun 1934 akşamı verilen haberlerden bir kısmı, o yılların haber bülteni içeriğininve habercilik anlayışını yansıtmaktadır:

“-Sovyetler birliğinin Romanya elçisi bugün Bükreş'e gelmiştir.

- Prag'da Slavya futbol sahasında tribünlerde bir çöküntü olmuş, seksen kişi altında kalmıştır. Birçok ağır ve hafif yaralı vardır.

- Bir İsveç esliha fabrikası dakikada 35 mermi atan bir tayyare topu yapmıştır. Topun tecrübesi İsveç asker heyeti önünde yapılmıştır. Bu yeni silah 60 kilometre uzağa ve 7500 metre yüksekliğe atmaktadır.

- Sovyetler Birliği Viyana sefiri Petrofski başka bir vazifeye tayin edilmek üzere Viyana'dan ayrılmıştır.

- Fransız parlamentosu sağ cenah üyelerinden Hanriyo Almanya ile barışlı bir anlaşmaya lüzum olduğunu söylemiştir.

- Fransa Ticaret Bakanı Moskova'ya hareket etmiştir.”²⁸⁷

İstanbul ve Ankara telsizlerinin, devlet dönemine kadar iptidai stüdyolarda, ekonomik ve mekansal yetersizlikler içinde, sınırlı yayın saatlerinde, mahdut bakış açısıyla, sürekli zarar veren mali bilançosu, gücünün merkezkaç kuvvetinden uzak farkındalığı ve alıcı sayısının yetersizliği yüzünden yeterince ulaşamadığı kitleleriyle yayın yaptıkları ve bunun için çaba harcadıkları görülmektedir. Tüm bu imkansızlıklara ve gelişmemiş bakış açısına rağmen, insanlarla sıcak bir iletişim kurduğu ve bu iletişimde saygın bir

²⁸⁴Ulus, 3 İlkkanun 1934, s. 1.

²⁸⁵Recep Peker'in “İnkılâp Dersleri”ne ilişkin bir konuşması için bakınız Ek 13.

²⁸⁶Ulus, 3 İlkkanun 1934, s. 1.

²⁸⁷Ulus, 3 İlkkanun 1934, s. 2.

yer edindiği görülmektedir. Mahmut Tali Öngören ve Muhip Arcıman'a göre radyo, tüm imkansızlıklara rağmen devletin politikasına uygun biçimde kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır:

“Başlangıçta Ankara ve İstanbul'dan 5'er kw'lık yayın gücüyle, Avrupa'da bulunan 123 istasyon içinde önemli bir yere sahip olan radyo, Avrupa ve Amerika'daki hızlı gelişmelere ayak uyduramaması sonucu oldukça geri planda kalmıştır. Buna paralel olarak oldukça zor koşullarda ve teknik imkansızlıklar içinde bulunan Ankara ve İstanbul radyoları, devlet politikasına uygun bir biçimde kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır.”²⁸⁸

2.4. RADYO YAYIN SAATLERİ VE YAYIN AKIŞLARI

Şirket dönemi radyo yayıncılığında bütün olumsuz koşullara rağmen, yayıncılık alanında bir çeşitlenme sağlandığı ve sürekli yükselen bir grafikte gelişme çizgisinin kendini gösterdiği anlaşılmaktadır. 1930 yılı Ocak ayında, Maarif Vekaleti'nce haftada iki gün Almanca ve Fransızca dersleri, altı gün boyunca da Türkçe dersleri verildiği görülmekte, ayrıca Kadınlar Birliği tarafından yılbaşında israfın önlenmesine ilişkin konuların ele alındığı anlaşılmaktadır.²⁸⁹ 3 Şubat 1932'de Ayasofya Camiinde yapılan Kadir Gecesi kutlaması, radyodan naklen yayınlanmıştır.²⁹⁰ 1932 yılında radyo yayınlarının Ramazan ayına özel bir saat uzatıldığı ve 22.30-23.30 arası Daruttallim heyetince “Alaturka Saz” icra edildiği görülmektedir.²⁹¹ Ramazana özel saz yayınlarının Ramazan ayının bittiği 1933'ün ilk ayı sonuna kadar devam ettiği, İstanbul Radyosu yayınlarında 19.20-19.45 saatleri arasında Fransızca derslerinin sürdürüldüğü,²⁹² 21 Kanunusani tarihinden itibaren de Hazım Bey tarafından 20.00-20.30 saatleri arasında Karagöz programının başlatıldığı²⁹³ göze çarpmaktadır. Atatürk'ün ilk İstanbul ziyareti gibi özel yayınlar yapan radyolar, cumhuriyetin kurulmasıyla ilgili özel gün ve bayramlarda da yayınlar gerçekleştirmişlerdir. Radyoda söz programlarının konferanslar, konferans naklen yayınları ve her konuda verilen dersler ile doldurulduğu görülmektedir.

²⁸⁸Doğaner, **a.g.m.**, erişim tarihi: 06.04.2019.

²⁸⁹Doğaner, **a.g.m.**, erişim tarihi: 06.04.2019.

²⁹⁰Okur, **a.g.m.**, s. 900.

²⁹¹Vakit, 30 Kanunuevvel 1932, s. 4.

²⁹²Vakit, 2 Kanunusani 1933.

²⁹³Vakit, 21 Kanunusani 1933, s. 4.

Radyoların yayın saatlerine bakıldığında gittikçe artan oranda bir yayın kalıbının yerleşmeye başladığı görülmektedir. İstanbul ve Ankara radyolarına ait bazı yayın kalıpları ile yabancı ülke radyo yayın akışları örnek olarak aşağıda verilmiştir.²⁹⁴

Ankara Radyosu Yayın Akışı 9 Mart 1936 Pazartesi

- “19.30 Hukuk ilmi yayını
19.45 karışık müzik plak neşriyatı
20.00 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra)
20.30 Ajans haberleri
20.40 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra)”²⁹⁵

İstanbul Radyosu yayın akışı 12 2.Kanun19 36Pazar Mtr.1600İs tanbul khz. 187.5	Londra Radyosu Yayın Akışı (12 2.Kanun 1936 Pazar) m. 342.1 Londra (Reg.) khz.877	Berlin Radyosu Yayın Akışı 12 2.Kanun 1936 Pazar m.356.7Berli n kh.841	Ankara Radyosu Yayın Akışı 8 Mart 1936 Pazar m. 1960 Ankara kh. 230
“12.30 Muhtelif plak neşriyatı 18.00 Telsiz Caz, Tokatlıyan Otelinden nakil 19.00 Tarım Bakanlığı namına konferans. Pendik Bakteryoloji Enstitüsü Şefi Dr.Ekrem Vardar tarafından, et zehirlenmesi hakkında konferans 19.20 Plak, hafif müzik 20.00 Haberler 20.30 Stüdyo Caz 21.15 Son Haberler 21.30 Eminönü Halkevi gösterit	‘06.30 Cl. Reybould idar.4.cü BBC orkestrası 07.30 BBC askeri bando (Walt O’Donnell idar.) 08.15 Yeni corciyan Triyosu 08.45 St. Robinson idar.BBC tiyatro orkestrası 09.55, 10.45, 10.50(Droitwic) 11.00 Şairler tenkisi serisinden Tennyson 11.30 Megan Foster (soprano) Lucille Wallace (Harp Resitali)	‘18.15 Komedi İskeç, müzik 20.00 Herb. Fröhlich ork.tar.muht. eğlence konser 21.00 piyes Le Cid. P. Corneille’in laymut eseri, müzik kısmında: Berlin stüdyo korosu ve büyük orkestrası 23.30 Münih’ten 01.00 Walt, fenske orkestrası” ²⁹⁸	“19.30 Ankarap alastan nakil (orkestra) 20.00 Sporcu konuşuyor 20.15 Karışık plak neşriyatı 20.25 Ajans haberleri 20.35 Karpiç Şehir lokantasından nakil (orkestra)” ²⁹⁹

²⁹⁴Daha geniş yayın akışları için bakınız Ek 14.

²⁹⁵Radyo Programı, 7 Mart 1936, yıl 1, sayı 9, s. 7.

²⁹⁸Radyo Programı, 11 İkincikanun 1936, s. 9.

²⁹⁹Radyo Programı, 7 Mart 1936, yıl 1, sayı 9, s. 7.

kolundan Sadi tarafından monolog. Ah!Şu kadınlar 22.00 Anadolu Ajansının gazetelere mahsus havadis servisi” ²⁹⁶	12.00 Koral müsiği (şef: Kodaly) ve BBC koro heyeti (orğda J. Wills) 12.30 Hatime; ‘komşuma karşı vazifem’ söylev” ²⁹⁷		
--	--	--	--

Tablo 5: İstanbul, Berlin, Londra ve Ankara Radyolarından 1936 yılı örnek akışları

Yukarıdaki yayın akışları incelendiğinde İstanbul Radyosu ile diğer ülke radyolarının yayın planı açısından çok fazla farklar taşımadıkları görülmektedir. Londra radyosunda müzik ağırlıklı yayın planlaması göze çarpmaktadır. “Komşuna karşı vazifen” söylevinin benzeri konuşmalar o dönemin Türkiye radyolarında da görülmektedir. Berlin radyosunun akışına bakıldığında ise, neredeyse tamamen müzik ve konser yayınından müteşekkil olduğu anlaşılmaktadır. Bu bakımdan incelendiğinde, Türkiye radyosu yayınlarının başlangıçta diğer ülke yayınları ile benzer unsurlar taşıdıkları görülmektedir. O yıllara ait eldeki kaynaklardan program içerikleri ve yayın saatleri incelendiğinde İstanbul Radyosu’nun yayınlarında 1-7 Mart 1936 arasında içerik olarak bir zayıflama göze çarpmaktadır. İstanbul radyosunun 1-7 Mart 1936 tarihleri arasındaki yayınları her gün bir önceki günün tekrarı haline gelmiştir. Örnek olarak aşağıda 1 ve 2 Mart 1936 yayın çizelgesi verilmiştir.

İstanbul Radyosu 1 Mart 1936 Pazar yayın programı:

- “18.00 plak
- 20.30 stüdyo arkestrası
- 21.30 son haberler
- 22.00 Anadolu ajansının gazetelere mahsus servisi
- 2 Mart 1936 Pazartesi
- 18.00 plak
- 20.30 stüdyo orkestrası
- 21.30 son haberler
- 22.00 Anadolu ajansının gazetelere mahsus havadis servisi”³⁰⁰

Mart 1936 yayın planları incelendiğinde Ankara Radyosunun yayınlarına akşam saat 19.30’da başladığı, 20.40’da ise Karpiç Şehir Lokantası ya da Ankara Palas’ta verilen konser/orkestra naklen yayınlarıyla, günlük yayını sonlandırdığı görülmektedir.

²⁹⁶Radyo Programı, 11 İkincikanun 1936, yıl 1, sayı 1, s. 9.

²⁹⁷Radyo Programı, 11 İkincikanun 1936, s. 9.

³⁰⁰Radyo Programı, 29 Şubat 1936, yıl 1, sayı 8, s. 9-10.

İstanbul Radyosunda ise, nakil inkılap dersleri yayınları olduğu zamanlarda yayınların 17’de, diğer zamanlarda ise 18’de başladığı görülmektedir. İstanbul Radyosunun yayınlarını her akşam saat 22’de yayına giren ‘Anadolu ajansının gazeteler için havadis servisi’ programıyla kapattığı görülmektedir. Her iki radyonun zaman zaman öğle ve öğle üzeri yayınlar yaptıkları görülmektedir. Bir müddet sonra 1937 yılında iki radyonun yayın saatleri, öğle ve akşam yayınları olmak üzere günde iki postaya çıkarılmıştır.

İstanbul Radyosunun öğle yayınları 12.30’da başlayıp 14’de sona ermiş, 18.30’da başlayan akşam kuşağı ise gece 23’de son bulmuştur. 12.30’da öğle kuşağına başlayan Ankara Radyosu’nun ise yayını, 13.50’de haberlerle bitirdiği, 18.30’da başlattığı akşam yayını ise 21.55’de yayına giren yarınki program ve İstiklal Marşı ile sonlandırdığı anlaşılmaktadır.³⁰¹Programların içeriğinde inkılâp derslerinin yanısıra her türlü konularda konferansların verildiği dikkati çekmektedir. Konferanslardan birinde konuşan Doktor Nevzad, bir köpeğin ölümüne tanık olan başka bir köpeğin korkusunu³⁰² anlatmıştır.³⁰³

İstanbul ve Ankara radyolarının hafta içi yayınlarda haberlerin genellikle saat 19’a ve son haberlerin de 21.35’e sabitlendiği görülmektedir. Aynı anlayışın Pazar günü yayınlarında korunmadığı da gözükmektedir. Haber saatlerinin günümüz yayıncılık anlayışında da sarsılmaz ve değişmez bir sabitesi vardır. Bu bakımdan habercilik bilincinin modernyayıncılık anlayışına yakın bir şekilde yerleştiği anlaşılmaktadır.

Türk radyoculuğunun şirket döneminde radyo yayınları ağırlıklı olarak müzik programlarından oluşmuştur. 1927-1936 tarihleri arasında müzik yayınları İstanbul Radyosu yayınlarının yüzde 84.4’ünü, Ankara Radyosu yayınlarının ise yüzde 84.73’ünü, aynı dönemde söz yayınları İstanbul Radyosu yayınlarının yüzde 13.88’ini, Ankara Radyosu yayınlarının ise yüzde 15.26’sını oluşturmuştur.³⁰⁴Kalan süreler de duyuru ve çocuk yayınları ile doldurulmuştur. Bu dönem yayınlarında söz ve müzik programları arasında belli bir “oran” korunmuştur. Bu orana göre sözlü yayınlar günlük

³⁰¹İstanbul ve Ankara radyolarının iki kuşaklı yayınlarına ilişkin birkaç örnek için bakınız Ek 15.

³⁰²**Radyo Programı**, 4 Nisan 1936, yıl 1, sayı 13, s. 7.

³⁰³Doktor Nevzad’ın örnek bir konuşması için bakınız Ek 16.

³⁰⁴Kocabaşoğlu, **a.g.e.**, s. 72.

yayının süresinin yüzde 30-35'ini aşamazdı.³⁰⁵Doğaner, 1927-1934 yılları arasında şirket dönemi radyo yayıncılığının yüzde 71 oranında müzik yayınlarından oluştuğunu ifade etmektedir.³⁰⁶ Kocabaşoğlu ise 1927-1934 yılları arasında Ankara ve İstanbul radyolarında müzik yayınlarının tüm yayınlara oranını yüzde 70-95 arasında olduğunu belirtmektedir.³⁰⁷

Burhan Belge, 1934 Kasım ayında Ulus'ta yazdığı bir yazıda radyo yayınlarını yetersiz bulmakta ve bu konuda "acınacak halde" olduğumuzu anlatmaktadır.³⁰⁸Burhan Belge'nin radyo yayınlarını yetersiz görmesine rağmen, Ankara Radyosu'nun açılması 1938 yılında açılması töreniyle ilgili olarak basılan kitapçıkta farklı görüşler yer almaktadır. Kitapçıkta radyo ve radyo yayınları ile ilgili şu görüşlere yer verilmektedir:

"İptidai ve zayıf teşkilât ve vesaitle yapılan Radyo neşriyatı dahi nefis sanatlara ve musikiye meclûp olan Türk milleti arasında geniş ölçüde bir rağbete mazhar oldu. Henüz elektrik nuruna kavuşmamış olan ufak kasabalarda dahi, akümülatörlü veya pilli âhize makineleri tedarik edilerek geceleri bunun başına toplanıp huşû ile dinlemek, her gün sabırsızlıkla beklenen bir zevk halini aldı."³⁰⁹

Radyo her ne kadar halkın nazarında ilgi görmüşse de, inkılâpların halka ulaştırılmasında başarılı olup olmadığı tartışmalıdır. Doğaner, şirket dönemi radyo yayıncılığını, inkılâpların halka aktarılması bakımından başarısız olarak nitelemektedir:

"Radyonun şirket dönemi olarak adlandırılan ilk on yılının Atatürk inkılâplarının topluma benimsetilmesi yönünde önemli bir işlevi yerine getirdiğini söylememiz mümkün değildir. Özellikle ilk yıllarında sadece bir eğlence aracı olarak görülmesi ve kültürel bir kurum olma vasfını kazanamaması, bu araçtan inkılâplar alanında çok fazla faydalanmadığını göstermektedir."³¹⁰

İlk yıllarda radyo bir "müzik kutusu" gibi algılanmışsa da, inkılâpların halka aktarılmasında onu etkisiz bir eleman varsaymak, radyonun yerine getirdiği işlevlerin anlaşılmasını engelleyici bakış açısının ortaya çıkmasına sebep olabilir. Radyo, müzik programları, terbiyeden israfa, at yetiştiriciliğinden çocuk terbiyesine kadar geniş

³⁰⁵Mihalis Kuyucu, "Radyo'nun Müzik Kutusuna Dönüşümü: Radyo Program Türleri ve Tercih Edilirlik Oranları", *E-Journal of New World Sciences Academy*, s. 384, https://www.researchgate.net/profile/Mihalis_Kuyucu/publication/303886805_Radyonun_Muzik_Kutusuna_Donusu_mu_Radyo_Program_Turleri_ve_Tercih_Edilirlilik_Oranlari/links/575abf7b08ae414b8e466c9d.pdf erişim tarihi: 17.04.2019.

³⁰⁶Doğaner, **a.g.m.**, erişim tarihi: 06.04.2019.

³⁰⁷Kocabaşoğlu, **a.g.e.**, s. 77.

³⁰⁸"Radyo işinde ne kadar geri, acınacak kadar geri olduğumuzu uzun boylu anlatmağa gerek yoktur. Matbuat Umum Müdürlüğü ve devlet radyo komisyonunun parasız ve vasıtasız emekleriyle ortaya çıkmış olan radyo programları, bir buçuk saati ancak doldurmaktadır. Başka memleketlerin radyoları, sabahtan akşama kadar, Rusya'da sabahtan sabaha kadar çalışmaktadır. Bizde bu gibi devamlı emisyonlar yapmağa, şimdilik istasyonlarımız yetmedikleri gibi, böyle büyük programları dolduracak çeşitli kuvvetlerimiz de yoktur.", Burhan Belge, "Mızıka-Radyo", *Ulus*, 30 Senteşrin 1934, s. 3.

³⁰⁹Ankara Radyodiffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 30.10.1938, **a.g.m.**, s. 9.

³¹⁰Doğaner, **a.g.m.**, erişim tarihi: 06.04.2019.

yelpazedeki söz programları ile halkı eğitmeyi denemiştir. Radyo, farkındalığın oluşmaması yüzünden yapabileceklerinin en asgarisini yapmaya çalışmıştır ve toplumu modern bir toplum haline getirmenin çabasını vermiştir. Radyonun bizatihi kendisi bir yenilik olarak halkın gündeminde devrim idi. Yaşamın bilgeliğine ilişkin kimi öğretileri evin büyüklerinden, alim diye sınıflandırılan kişilerden, öğretmenlerden, hocalardan ve yaşlı “pir”lerden duymaya alışkın bir topluma, evlerin ya da kahvehanelerin köşelerinde taht kurmuş bir cihazdan bilgiler aktarmak, o cihazı dinlenir hale getirmek, inkılâpların kazanç hanesine yazılabilecek bir başarı olarak düşünülebilir. Teknik yetersizlik ve ekonomik imkansızlıkların had safhada olduğu bir dönemde, radyo konusunda toplumdaki tam farkındalık beklemek de, gerçekçi bir yaklaşım olmayabilir. Ankara ile İstanbul arasındaki telefon görüşmesinin bile 1 Temmuz 1929 tarihinde ancak sağlandığı³¹¹ bir toplumda, inkılâpların tüm yükünü radyonun sırtına yüklemek ve ondan yüksek grafikte bir başarı beklemek doğru bir akış açısı olmayabilir. Ayrıca yönetimin topluma bakış açısının ve hizmet anlayışının sorunlar taşıdığı da görülmektedir. Şu örnek bu bakış açısını ifade etmektedir. 1929 yılı Şubat ayında İstanbul’da yoğun kış şartları yaşandığı yazılı basından anlaşılmaktadır. Kış koşullarına karşı ne gibi tedbirler alındığını soran Vakit Gazetesi muhabirine İstanbul Vali Muavini Fazlı Bey şöyle demiştir:

“Aman efendim, bu kara karşı tedbir mi alınır. Henüz böyle bir şey keşfedilmemiştir.”³¹²

Bu söz farkındalık sorununun sadece radyo üzerinde yaşanmadığını, bu sorunun yönetim katmanı dahil birçok alanda yaşandığını göstermektedir.

2.5.ÖZEL GÜN YAYINCILĞI VE RADYODA TÜRK MÜZİĞİ YASAĞI

Radyonun, kuruluşunun üzerinden çok geçmeden toplumun önemli hassasiyetlerine ortak olma çabası içinde olduğu görülmektedir. Atatürk’ün ilk İstanbul ziyareti, 23 Nisan Çocuk Bayramı, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, 1 Kasım Meclis Açılış Nutukları ve 1935 yılı itibariyle de 19 Mayıs Gençlik Bayramı kutlamaları ile Montrö Anlaşması ve maç naklen yayınları, bu çabanın örnekleri olarak radyo yayınlarında geniş bir şekilde kendine yer bulmuştur. Radyo, bu istisnai günlerde özel gün akışları uygulamış ve cumhuriyetin özenini yayınlarına yansıtmaya çalışmıştır.

³¹¹Cumhuriyet, 1 Temmuz 1929, sene 6, sayı 1847’3, s. 1.

³¹²Vakit, 4 Şubat 1929.

2.5.1. İstanbul Radyosu'nun İlk Canlı Yayın Başarısı: Atatürk'ün İlk İstanbul Ziyareti

Mustafa Kemal'in 16 Mayıs 1919'da ordu müfettişi olarak ayrıldığı İstanbul'u ziyaret etmek üzere Ankara'dan trenle yola çıktığı haberi heyecan yaratmıştır. Atatürk'ün bu ziyareti hem basın tarafından hem de yabancı misyon tarafından başından sonuna kadar hassasiyetle izlenmiştir.³¹³ 30 Haziran'da Ankara'dan trenle yola çıkan Gazi Mustafa Kemal'in önce İzmit'e ulaştığı, sonra da, 1 Temmuz 1927'de Ertuğrul yatıyla İzmit'ten İstanbul'a hareket ettiği görülmektedir.³¹⁴ İstanbul Radyosu'nun spikeri ise Postane binasının terasından Atatürk'ün bu ziyaretini mikrofondan dinleyicilere aktarma çabası içindedir:

“Muhterem dinleyiciler! Gazi Paşa'nın Ertuğrul Yatı Kız Kulesi önünden Şemsi Paşa ve Üsküdar'a doğru seyretmektedir. Bu mesut manzarayı bulduğumuz Postane binasının terasından görüp izliyoruz. Şimdi Selimiye'den(Selimiye Kışlası) toplar başladı...”³¹⁵

O sırada Hereke'de bulunan Suat Osmanoglu, o yayını şu sözlerle anlatmaktadır:³¹⁶

“927 yılı Temmuz ayının birinci günüydü. O sırada Hereke'de bulunuyordum. Gazeteler Halaskârgazi Mustafa Kemal Paşa'nın Ertuğrul Yatı'yla İzmit'ten İstanbul'a geçeceğini yazıyordu. Kasaba halkı heyecan içinde sahil denizi gözlüyorduk. İstanbul Radyosu'nun karşılama törenini yayabileceğini düşündük. Kulaklığı kulağıma taktım ve biraz araştırmadan sonra bir baktım, aaa! İstanbul Radyosu spikerinin sesi! Spiker anlatıyordu. 'Halâskarımız Gazi Paşa Fenerbahçe açıklarından Kadıköy'e doğru yaklaşıyor!'. Kulaklıkları birbirimizden kapışıyorduk. Baktık olmayacak, kulaklığı ikiye böldük, ikimiz de tek kulaklıkla dinlemeye başladık. Size anlatamam, nasıl nasıl heyecanlıydık!”

³¹³Funda Selçuk Şirin, “İngilizlerin Raporlarında Atatürk'ün İlk İstanbul Ziyareti (1927)”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s. 248, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/165271> erişim tarihi: 20.04.2019.

³¹⁴Şirin, **a.g.m.**, s. 245, erişim tarihi: 20.04.2019.

³¹⁵Filiz Özdemir Arıcıoğlu, “Dünden Bugüne Radyoculuğumuz...İlk Yıllar...Ürkek Adımlar...”, **Radyovizyon**, Nisan 2015, sayı 18, s. 20.

³¹⁶Suat Osmanoglu'nun Atatürk'ün İstanbul ziyaretiyle ilgili radyo yayını anlatan anısından bir kısım: “Ben ilk radyo yayını kulaklıkla dinledim. O zamanlar radyonun ilk devrelerinde kulaklık vardı. Bugün sizin dinlediğiniz hoparlör yoktu. 927 yılı Temmuz ayının birinci günüydü. O sırada Hereke'de bulunuyordum. Gazeteler Halaskârgazi Mustafa Kemal Paşa'nın Ertuğrul Yatı'yla İzmit'ten İstanbul'a geçeceğini yazıyordu. Kasaba halkı heyecan içinde sahil denizi gözlüyorduk. Öğleye doğru doğudan Ertuğrul Yatı gözüktü. Yatın içini görebilmek için çırpınıyorduk. Hereke, körfezin en geniş yeri olduğu için yat çok açıktan geçiyordu. Dürbünle baktığımız hâlde gemidekileri seçebilmek kabil değildi. Böylece yat batıya doğru süzüldü, gitti. O sırada arkadaşım Âkif'le aramızda İstanbul Radyosu'nun karşılama törenini yayabileceğini düşündük ve hemen kasabanın okul bahçesine koşup, bir servinin tepesinden okulun penceresine bir anten gerdik ve İstanbul'dan tedarik ettiğimiz bir petek bobin, bir kulaklık ve bir 'galen'i radyo broşürlerinde gördüğümüz usule göre bağladık. Kulaklığı kulağıma taktım ve biraz araştırmadan sonra bir baktım, aa! İstanbul Radyosu spikerinin sesi! 'Aman Âkif! Konuşuyor! Konuşuyor!' Spiker anlatıyordu: 'Halâskarımız Gazi Paşa Fenerbahçe açıklarından Kadıköy'e doğru yaklaşıyor...' Kulaklıkları birbirimizden kapışıyorduk. RADYOvizyon 20 Baktık olmayacak, kulaklığı ikiye böldük, ikimiz de tek kulaklıkla dinlemeye başladık. Size anlatamam, nasıl nasıl heyecanlıydık! Spiker konuşuyor: 'Muhterem dinleyiciler, Gazi Paşa'nın Ertuğrul Yatı Kız Kulesi önünden Şemsi Paşa ve Üsküdar'a doğru seyretmektedir. Bu mesut manzarayı bulduğumuz Postane binasının terasından görüp izliyoruz. Şimdi Selimiye'den toplar başladı...' Ne heyecan! Ne heyecan! İnanın bugünü hiç unutamıyorum, aradan 50 yıl geçmesine rağmen halâ hatırımdadır...”, Arıcıoğlu, **a.g.m.**, **Radyovizyon**, Nisan 2015, s. 19-20.

Türkiye’de radyo yayıncılığının daha emekleme zamanlarına tekabül eden bu yayın yüz akıyla başarılı ve Atatürk’ün 8 yıl aradan sonra Cumhurbaşkanı ve yeni devletin kurucusu olarak İstanbul’u ziyareti, Postanenin teras katından görünen kısmıyla bile olsa dinleyicisiyle buluşturulmuştur. Bu yayın, o yıllarda radyoculuğun bir başarısı olarak nitelendirilebilir. Atatürk’ün İstanbul’a gelişinin youtube’da video kaydı mevcuttur.³¹⁷

2.5.2.23 Nisan Kutlamaları ve Radyo Yayıncılığı

23 Nisan Çocuk Bayramı ve Çocuk Haftası kutlamalarıyla ilgili radyoda 1929 ve 1930 yıllarında herhangi bir aktiviteye rastlanmamaktadır. 1929 yılında Taksim’de, Köprüde, Vilayette, Fırkada, Türk Ocağı’nda kutlama törenleri gerçekleştirildiği ve Türk Ocağı’nda idareye ele alan çocukların Gazi Mustafa Kemal’e, milletvekillerine telgraflar çektikleri görülmektedir.³¹⁸ Atatürk’ün “Hakimiye Milliye” dolayısıyla tebriklere cevabını Anadolu Ajansı aracılığıyla verdiği anlaşılmaktadır.³¹⁹ 1930 yılı 23 Nisan Çocuk Bayramı ve Haftası kutlamalarında da çocukları çeşitli etkinliklerde buldukları ve bugün de yapıldığı devletin bazı makamlarına sembolik olarak oturdukları göze çarpmaktadır. 1931 yılında 23 Nisan Çocuk Bayramı ve Çocuk Haftası kutlamalarına radyonun daha etkin bir şekilde katılım sağladığı görülmektedir. Bayram dolayısıyla İstanbul ve Ankara radyosunda uzmanların konferanslar verdikleri anlaşılmaktadır.³²⁰ Buna göre hazırlanan kutlama programında İstanbul Radyosu’nda Doktor İhsan Beyin 23 Nisan Perşembe günü, İbrahim Necati’nin 24 Nisan Cuma, Sabiha Zekeriya Hanımın 25 Nisan Cumartesi, Selim Sırrı Beyin 26 Nisan Pazar, Kazım Nami Beyin 27 Nisan 1931 Pazartesi, Hasan Ali Beyin 28 Nisan Salı ve Doktor Şükrü Beyin de 29 Nisan 1931 Çarşamba akşamı çocuk mevzuları üzerine konferanslar vermesi öngörülmüştür. Aynı programa göre Ankara Radyosu’nda ise, Doktor İhsan Beyin 23 Nisan akşamında, Hamit Osman Beyin 24 Nisan Cuma, Şükrü Yusuf Beyin 25 Nisan 1931 Cumartesi, Fahri Beyin 26 Nisan Pazar, Talim ve Terbiye Reisi İhsan Beyin

³¹⁷Pathe News, <https://www.youtube.com/watch?v=CHHJ4yA1uo> erişim tarihi: 20.04.2019.

³¹⁸Vakit, 24 Nisan 1929.

³¹⁹Vakit, 25 Nisan 1929, s.1.

³²⁰Vakit, 23 Nisan 1931, s. 1-2.

27 Nisan Pazartesi, Neş’et Halil Beyin 28 Nisan Salı ve Ali Vahit Beyin de 29 Nisan 1931 yılı Çarşamba günü konferans vermeleri kararlaştırılmıştır.³²¹

1932 yılında 23 Nisan Çocuk Bayramı ve Çocuk Haftası kutlamaları dolayısıyla, bir önceki yıl radyoda yapılan konferansların bu kez Cumhuriyet Halk Fırkası C.H.F Halkevi’ne aktarıldığı ve konuşmaların bu merkezde gerçekleştirildiği görülmektedir.³²²

1933 yılında 23 Nisan Çocuk Bayramı ve Çocuk Haftası dolayısıyla Halkevi’de verilen nutuklar ve Atatürk’ün nutkundan okunan parçalar radyodan canlı yayınlanmıştır.³²³

1934 yılında 23 Nisan Çocuk Bayramı ve Çocuk Haftası kutlamalarıyla ilgili radyoda herhangi bir aktivitenin olmadığı görülmektedir.

İstanbul Radyosu’nun 23 Nisan 1934 tarihli yayın akışı şöyledir:

- “18.15 Plak neşriyatı
- 18.45 Fransızca ders
- 19.15 Ajans haberleri, muhtelif neşriyat
- 20.15 Türk musiki neşriyatı (Ruşen B, Cevdet B, Tahsin B, Şeref B, Saim B, Vecihe H, Elmas H, Nedime H.)
- 21.20 Ajans ve borsa haberleri
- 21.30 Necip Yakup orkestrası”³²⁴

1935 yılı 23 Nisan kutlamalarıyla ilgili radyoda 21 Nisan 1935 yılında 20 dakikalık “Çocuk Bayramı Saati” adlı program yayınlandığı görülmektedir. 21 Nisan 1935 tarihli

Ankara Radyosu program şu şekildedir:

- “19.30 Ziraat vekaleti saati
- 19.40 Musiki: Liszt Sonate, Piyano: Ferhunda Ulvi
- 20.10 Çocuk bayramı saati
- 20.30 Dans musikisi
- 20.50 Haberler”³²⁵

Ankara Radyosunun 24 Nisan 1935 tarihli yayın akışında da saat 20-20.10 arasında Çocuk Bayramı Saati programının yeniden yer aldığı görülmektedir. Bu da Çocuk Haftası kutlamaları nedeniyle radyoda Çocuk Bayramı Saati programının yayınlandığını göstermektedir.³²⁶

³²¹Vakit, 23 Nisan 1931, s. 1-2.

³²²Vakit, 23 Nisan 1932, s. 2.

³²³Vakit, 23 Nisan 1933.

³²⁴Vakit, 23 Nisan 1934, s. 8.

³²⁵Ulus, 21 Nisan 1935, s. 3.

³²⁶Ulus, 24 Nisan 1935, s. 2.

2.5.3.29 Ekim Kutlamaları ve Cumhuriyet'in 10'uncu Yıl Kutlamasında Radyo Yayıncılığı

1929 yılı 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına ilişkin radyoda herhangi bir aktivite yapıldığına dair yazılı basında bir bilgiye rastlanmazken, 1930 yılı 29 Ekim kutlamalarına Yunanistan Başbakanı Venizelos ile Macaristan Başbakanı Kont Betlen'in katıldığı görülmektedir.³²⁷ 1931 yılı 29 Ekim kutlamalarının fener alayları, geçit resmi, tebriklerin kabulü ve Ankara Kalesinin ışıklandırılması gibi etkinliklerle gerçekleştiği anlaşılmaktadır.³²⁸ 31 Teşrinievvel (Ekim) 1931 tarihli İstanbul radyosu yayın akışında da kutlamalara ilişkin özel bir program göze çarpmamaktadır.

31 Teşrinievvel 1931 İstanbul Radyosu Yayın Akışı şöyledir:

18.00 – 19.00	Gramofon plakları neşriyatı
19.30 -20.30	Birinci kısım saz
20.30 – 21.00	Gramofonla opera parçaları
21.00 – 22.00	İkinci kısım saz
22.00 – 22.30	Orkestra" ³²⁹

Aynı şekilde 1932 yılında yapılan kutlamalara ilişkin radyo yayınlarıyla konusunda yazılı basına yansıyan herhangi bir haber göze çarpmamaktadır. Radyonun cumhuriyetin 10'uncu yılına tekabül eden 1933 yılı kutlamalarında ise yoğun bir şekilde görev aldığı görülmektedir. Ankara'da yarış mahallinde kutlamalar için büyük bir alan hazırlandığı görülmektedir.³³⁰ Erkek muallim mektebi binası ile istasyon ve askeri fabrikaların önünden geçen şose arasındaki bu alanda Atatürk'ün yapacağı konuşmanın İstanbul ve Ankara Radyosu tarafından naklen yayınlanması için gerekli techizat Almanya'dan sağlanmıştır. Bu amaçla Almanya'dan bir kamyon içine yerleşik halde Radyo verici cihaz temin edilmiş ve bu cihazın Ankara telsizi ile bağlantısı kurulmuştur. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün konuşma alanına bir mikrofon da yerleştirilerek nutkun ve halkın tezahüratının dış dünyaya verilmesi amaçlanmıştır.³³¹ Aynı zamanda alana yerleştirilen başka bir kamyon üzerine yerleştirilen sesli sinema kayıt cihazı ile

³²⁷Vakit, 31 Teşrinievvel 1930, s. 1.

³²⁸Vakit, 27 Ekim 1931.

³²⁹Vakit, 31 Teşrinievvel 1931, s. 6.

³³⁰Vakit, 28 Ekim 1933, s. 1.

³³¹Vakit, 28 Ekim 1933, s. 1.

konuşma ve tören kayıt altına alınmıştır. Konuşmaların rahatça dinlenmesi için tören alanına hoparlörler yerleştirilmiştir.³³²

Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarına katılan tayyareler üç gün boyunca Türkiye'nin en ücra köşesine kadar uçuşlar gerçekleştirmiştir. Tayyarelerden istiklal, cumhuriyet ve inkılâp gibi kavramları veciz sözlerle anlatan 50 milyonu aşan yazılı kırmızı beyaz kağıtlar dağıtılmıştır.³³³ Cumhuriyetin sahip olduğu deniz filosu da İstanbul açıklarında demirleyerek törenlere katılmıştır.³³⁴ İstanbul'da başta Taksim olmak üzere Kız Kulesi ve birçok noktada tören programları hazırlanmıştır. Beyoğlu, Üsküdar, Kadıköy, Rumeli ve Anadolu sahilinde kurulan Tak'ların sayısı bini geçmiştir. Beyazıt Cumhuriyet meydanında resmi geçiş gerçekleştirilmiştir. Geçit resmine katılanlar Sultanahmet, Sirkeci, Köprü ve Şişhane yokuşu, Tepebaşı ve İstiklal Caddesi üzerinden Cumhuriyet abidesine geçiş yapmışlardır.³³⁵ Cumhuriyet kutlamalarına katılmak üzere her köyden bir erkek ve kadın ile mektebin son sınıf öğrencisi İstanbul'a davet edilmiştir. Bu köylüler şehirdeki mümtaz aileler tarafından misafir edilmişlerdir.³³⁶ Kutlamalar kapsamında Vali tarafından Dolmabahçe Millet Sarayı'nda balo tertip edilmiş, okullarda ve birçok yerde konferanslar verilmiştir. Taksim ve Bayazıt meydanlarında gece fener alayları düzenlenmiştir. Fener alaylarının harekete geçmesi için Ankara Radyosu'nda saat 20.15'te Cumhuriyetin nasıl ilan edildiğini anlatan konferansın başlaması beklenmiş ve konferansın başlamasından sonra Cumhuriyet'in ilan saatinde 101 pare top atışı gerçekleştirilmiştir. Onuncu yıl kutlamaları için bütün okullar, resmi daireler, resmi ve hususi tüm müesseseler üç gün boyunca tatil edilmiştir.³³⁷

Ankara kutlama programında ise Atatürk'ün Meclis'e teşekkürleri ve tebrikleri kabulünün ardından tören alanına geçişi ve burada kıta ve teşekkülleri teftişinden sonra nutkunu okuması öngörülmüştür. Ankara'da töreni izlemek için gelen halka oteller kafi gelmemiş, okullar ve umumi müesseseler yatakhane haline getirilmiştir. Bir kısım konuklar da kahvehanelerde gecelemişlerdir.³³⁸

³³²Vakit, 28 Ekim 1933, s. 1.

³³³Vakit, 28 Ekim 1933, s. 1.

³³⁴Vakit, 28 Ekim 1933, s. 9.

³³⁵Vakit, 29 Ekim 1933, s. 2.

³³⁶Vakit, 29 Ekim 1933, s. 2.

³³⁷Vakit, 29 Ekim 1933, s. 2.

³³⁸Vakit, 29 Ekim 1933, s. 8.

Kutlama programı çerçevesinde Ankara’da saat 17’den itibaren tenviratın başlaması öngörülmüştür. Kale dibinden, Duatepe’de ve Timurlenk Tepesi’nde bulundurulan bataryalardan saat tam 20.30’da 101 pare top atışı gerçekleştirilerek cumhuriyet selamlanmıştır. Top atışı için Ankara Radyosu’nda Cumhuriyetin ilanıyla ilgili konferansın başlaması beklenmiştir. Konferanstan sonra Ankara Radyosu’nda Onuncu Yıl Marşı seslendirilmiştir.³³⁹ Mustafa Kemal Atatürk, 1933 yılındaki 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sırasında verdiği nutukta şu sözleri kullanmıştır:

“Milletimizi en geniş refah vesıta ve kaynaklarına sahip kılacağız, milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız. Türk inkılâbı kurucudur, Türk ihtilâli yüksek bir insani ülkü ile birleşmiş vatanperverlik eseridir, bu inkılâbın hararetli ve imanlı bir yapıcısı sıfatile dünyaya açık yürekle, buluşla ve dostlukla bakıyorum.”³⁴⁰

Atatürk’ün Cumhuriyet’in onuncu yıl kutlamaları kapsamında verdiği nutuk, tören alanına gelişi ve alandan ayrılması ile ilgili radyo yayını, 30 Ekim 1933 tarihli Vakit Gazetesi’nde şöyle aktarılmıştır:

“Saat 10.30...

Radyo sesleniyor: Gazi geliyor!

Hoparlörde haberler birbirini takip ediyor;

-Gazi askeri teftiş ediyor!

-Gazi izcileri teftiş ediyor!

-Gazi sporcuları teftiş ediyor!

-Gazi nereye yaklaşıyorsa kütle oraya yaklaşıyor, mknatısa tutumlu çelik parçaları gibi...

İşte Gazi.

Coşgun bir alkış.

Kitle kımıldanıyor.

Sağa sola açılıyor, kapanıyor.

Herkes olduğu yerde biraz daha yükseldi. Başlar birbirinin omuzundan sarktı.

Yer yerinden oynadı.

Büyük reisin üzerinde frak var. Ceketinin sol yakasında kırmızı, ufak bir kumaş asılı: Halk Fırkasının altı umdesinin sembolü...

İsmet Paşa, General Voroşilof bir başka otomobilde.

Alkış durmuyor...Her dakika biraz daha artıyor, yayılıyor ve uzaklara, çok uzaklara yayılıyor....Sonra uzun çınlayışlarla aksi sada halinde geri dönüyor.

Gazi tribünde...

Gaziyi gözleyen yüzbinlerce gözde sevinç...

Gazi söylüyor...

³³⁹Vakit, 29 Ekim 1933, s. 8.

³⁴⁰Vakit, 30 Birinciteşrin 1933.

Gazi bugün cümhuriyetin onuncu yılını kaparken, açılan yeni ülkünün hududunu gösterdi.

Saat 10.45...

Geçit başladı...Kıtalar, yekpare bir beden gibi geçiyor...Alay bayrakları tribünlerin önünden geçtikçe saflar ayağa kalkıyor ve millet ordusunun sancakları hürmet ve minnetle selamlanıyor.

Piyadeler, topçular, muhabere kıtaları, tayyare topları, iri birer kablumbağaya benzeyen tanklar, bahriyeliler geçiyor.

Hilaliahmet bayrakları altında hasta bakıcılar ilerliyor.

100 tayyare bayramı havada selamlıyor.

İzciler geliyor, kız izciler, erkek izciler...Ellerinde fırkanın altı umdesini gösteren bayraklarla ellerinde vilayet fırka teşkilatını temsil edenler ilerliyor. Atlı köylüler, yaya köylüler kalabalığı Sakarya gibi akıyor, Sakarya gibi coşuyor.

Köylü safları fasılasız surette ilerliyor.

Bir safta bir nizamda kabileler ilerliyor.

Tribünlerden sesler geliyor.

Yaşasın köylüler...

Yaşasın köylü efendilerimiz..

Saat 12.30'da geçit resmi nihayetleniyor. Gazi otomobille yanında Ruşen Eşref olduğu halde geçiyor.

Silindir şapkası elindedir. Halk otomobilin ardından;

Yaşa

Var ol...

Diye bağırıyor çırpınıyor ve alkışlıyor.”³⁴¹

Kutlamalar için Ankara'da üç yerde kurulan halk kürsülerinde halkın her kesiminden insanlar fikirlerini dile getirmişlerdir. İstanbul'da fener alaylarının şafak sökene kadar devam ettiği görülmektedir. Üç gün süren kutlamalara halkın her kesiminden katılım olduğu anlaşılmaktadır.³⁴² Radyonun, o yılların teknik iptidai şartlarına rağmen Cumhuriyet'in 10'uncu yıl kutlamalarında çok özel bir görev üstlendiği ve bu görevini de başarıyla yerine getirdiği görülmektedir.

1934 yılı 29 Ekim kutlamaları için radyoda özel bir program hazırlandığına dair bilgi görülmemektedir. O yıl da önceki kutlamalarda olduğu gibi resmi daireler tatil edilmiş, ticarethaneler de hafta tatili kanununa tabi olmuştur. Gece kutlamaları için elektrik bulunan okullara ampuller Halk Fırkası tarafından gönderilmiştir.³⁴³Topkapı Fukaraperver Cemiyeti'nce üçyüz aileye yirmibeş kilo kömür, şeker, un, makarna, tuz ve sabundan oluşan bir haftalık erzak verilmiş, ikiyüz kişiye de yardım edilmiştir.³⁴⁴

³⁴¹Vakit, 30 Ekim 1933, s. 2.

³⁴²Vakit, 31 Ekim 1933, s. 7.

³⁴³Vakit, 29 Ekim 1934, s.4.

³⁴⁴Vakit, 28 Ekim 1934, s. 10.

30 Ekim 1934’de Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Beyin, Balkan Antlaşması dolayısıyla Ankara’da bulunan ilgili ülkelerin bakanlarına verdiği akşam yemeği sırasında yaptığı konuşmanın radyodan yayınlandığı görülmektedir. Bu konuşmayı radyodan dinleyen Atatürk çok etkilenmiş ve hemen misafirlere bir mesaj ileterek, bunun Tevfik Bey tarafından okunmasını sağlamıştır.³⁴⁵ Atatürk mesajında şöyle demiştir:

“Balkan anlaşmış devletlerinin Ankara’da birlikte bulunan bakanlarının bu gece acunca işidilmiş olan karşılıklı sözlerini dinledim. Bütün sulh ve müsalemet isteyen medeniyet aleml karşıısında şüphesiz ki balkan antlaşmasının birleştirdiği çehre insanlık, sulhpverlik, kardeşlik çehresidir, nurlu çehredir.”³⁴⁶

1935 yılı 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları 28 Ekim’den 30 Ekim gece 24’e kadar sürmüştür. 28 Ekim’de Halkevi, Samanpazarı, Zafer, Hükümet ve İtfaiye meydanlarına konulan hoparlörlerle Ankara Radyosu’nun yayını halka dinlettirilmiştir.³⁴⁷ Radyo bir sonraki gün 29 Ekim 1935 yayınında marşlar, halk türküleri ve hitabelerden oluşan programlar yayınlamıştır.³⁴⁸ Ankara Radyosu’nun 30 Ekim tarihli yayını ve kutlamalarla ilgili olarak da Ulus gazetesindeki haberde şu ifadeler kullanılmıştır:

“İhtifal (anma töreni) saatleri hariç olmak üzere o gün radyo neşriyatı yapılacak, halk kürsüleri faaliyette bulunacak, şehrin muhtelif yerlerinde eğlence fişenkleri atılacak, bando, mızıkalar yer yer halkın eğlencesine iştirak edeceklerdir.”³⁴⁹

2.5.4.1 Kasım Meclis Açış Konuşmaları ve Radyo Yayıncılığı

1929 yılı yeni dönem Meclis açış nutku ile ilgili olarak radyoda büyük bir hazırlığın yapıldığı göze çarpmaktadır. 31 Ekim 1929 tarihli Vakit gazetesinde, Gazi Paşa’nın 1 Kasım Meclis çalışmalarının açılması dolayısıyla yapacağı konuşmanın radyodan verileceği belirtilmektedir. Gazete haberinden radyonun 31 Ekim ve 1 Kasım’da, konuşmadan önce hava raporları ve bazı küçük konser yayınlarıyla bir tecrübe yayını gerçekleştireceği anlaşılmaktadır. Bu konudaki haber şöyledir:

“1 Teşrinsani günü saat 15’te Büyük Millet Meclisi’nde Reiscumhur Hazretlerinin irat buyuracakları nutuk Ankara telsiz telefon postası tarafından 1600 metre tulü mevç üzerinden neşredilecektir. Nutkun alınmasını temin için 31 Teşrinevvel Perşembe günü saat 15’te ve 21’de aynı tulü mevç üzerinden hava rasat raporları ile bazı küçük konserler verilmek suretile bir tecrübe neşriyatı yapılacaktır. Makinelerin ayar edilebilmesini temin

³⁴⁵Vakit, 31 Ekim 1934, s. 1-5.

³⁴⁶Vakit, 31 Ekim 1934, s. 1-5.

³⁴⁷Ulus, 28 İkteşrin 1935.

³⁴⁸Ulus, 28 İkteşrin 1935, s. 4.

³⁴⁹Ulus, 28 İkteşrin 1935, s. 4.

için yapılan bu tecrübe neşriyatı 1 Teşrinisani Cuma günü saat 14.30'dan itibaren tekrar edilecek ve tam saat 15'te Ankara telsiz telefon istasyonu nutkun neşriyatına başlayacaktır.”³⁵⁰

1 Teşrinisani 1929 yılında Trabzon Milletvekili Reis Hasan Bey tarafından yapılan yoklamanın ardından Meclis'e intikal eden Gazi Paşa, Meclis açış nutkunu vermiştir.³⁵¹ Mustafa Kemal'in konuşması 10 dakika sürmüş ve 15.20'de sona ermiştir.³⁵²

Mustafa Kemal'in 1930 yılında yaptığı Meclis açış konuşmasıyla ilgili farklı bir hazırlığın yapıldığı görülmektedir. Gazi Paşa'nın bu nutku hem radyodan canlı olarak yayınlanmış ve hem de sinema makinesine çekilmiştir.³⁵³

1931 yılı Meclis açış nutkunun radyodan yayımlandığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Kasım 1932 tarihli Meclis açış konuşmasının radyodan verilmesi için gerekli tertibat alındığı³⁵⁴ ve bu nutkun sesli sinema makinesince çekildiği Vakit gazetesinin 2 Kasım 1932 tarihli sayısında çıkan haberdan anlaşılmaktadır.³⁵⁵

Mustafa Kemal'in 1933 yılı 1 Kasım Meclis açış konuşmasının radyodan verildiğine dair bilgi görülmemektedir. Cumhuriyet Gazetesi'nde 1 Teşrinisani 1933 tarihli nüshasında yayınlanan İstanbul Radyosu'nun yayın planında da Meclis'ten yapılan bir naklen yayın görülmemektedir. Bu yayın akışına göre radyo, 18'de başladığı yayını saat 22'de verdiği havadislerle bitirmiştir.³⁵⁶

Atatürk'ün 1 Kasım 1934 yılı Meclis yeni dönem açış konuşması Türk Müziği açısından bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu konuşma radyoda Türk Müziği yasağını başlatmıştır. Atatürk bu nutkunu öztürkçe kelimelerle vermiştir. Bu açıdan da bu konuşma “Musiki Devrimi”ne olduğu gibi “Dil Devrimi”ne de bir geçiş teşkil etmiştir. Vakit gazetesinin 2 Teşrinisani 1934 tarihli sayısında verilen habere göre, Atatürk'ün Meclis açış konuşmasının şehre yerleştirilen hoparlörler vasıtasıyla halka duyurulduğu anlaşılmaktadır.³⁵⁷ Ancak bu hoparlörlerin radyo yayınlarını mı verdiği yoksa direkt meclis konuşmasını mı aktardığına dair net bir bilgiye kaynaklarda yer verilmemektedir.

³⁵⁰Vakit, 31 Teşrinievvel 1929, s. 3.

³⁵¹Vakit, 2 Teşrinisani 1929.

³⁵²Cumhuriyet, 2 Kasım 1929, s. 1.

³⁵³Vakit, 2 Teşrinisani 1930, s. 6.

³⁵⁴Vakit, 1 Kasım 1932, s. 1.

³⁵⁵Vakit, 2 Kasım 1932, s. 9.

³⁵⁶Cumhuriyet, 1 Teşrinisani 1933, s. 4.

³⁵⁷Vakit, 2 2. Teşrin 1934, s. 8.

Radyo yayınlarının hoparlörler vasıtasıyla halka duyurulduğu düşüncesi ağır basmaktadır. Daha önceki bazı uygulamalarda radyo yayınlarının hoparlörler aracılığıyla halka dinletilmesi bu fikrin oluşmasında etken olmuştur.

Atatürk'ün 1935 yılı Meclis yeni dönem açış konuşmasının radyodan yayınlanıp yayınlanmadığına ilişkin yazılı basından örnek seçilen Vakit gazetesinde herhangi bir bulgu yoktur. Atatürk bu konuşmasında da radyonun önemine değinmiş ve müzik konusundaki çalışmaların devam edeceğini vurgulamıştır.

Atatürk'ün 1935 yılı Meclis Açış Nutku'ndan ilgili bölüm şöyledir:

“Ulusal musikimizi modern teknik içinde yükseltme çalışmalarına bu yıl daha çok emek verilecektir.”³⁵⁸

2.5.5.1935-1938 Yılları Arasında 19 Mayıs Kutlamalarında Radyo Yayıncılığı

Mayıs ayının ilk haftasında talebe bayramı ve idman bayramı adı altında spor gösterilerinin yapıldığı, 10 Mayıs 1928 günü 600 öğrencinin Atatürk'ün önünde marşlar eşliğinde geçit resmi yaptığı görülmektedir.³⁵⁹ Esasen bu bayram Samsun'da 1926 yılında Gazi Günü³⁶⁰ olarak da kutlanmıştır. 24 Kasım 1934 tarih ve 2587 sayılı kanunla Mustafa Kemal'e Atatürk soyadının verilmesinden sonra bu gün, 1935 yılında “Atatürk Günü” olarak kutlanmaya devam edilmiştir.³⁶¹ Bu konuda www.trtarsiv.com linkinde ilk kutlamalara ait olduğu belirtilen görüntüler vardır. Ancak bu görüntülerin 1935 yılını kapsadığı, yoksa televizyonculuk tekniği olarak kullanılan söz üzerine o söze ilişkin en yakın görüntüleri ekleme tekniğiyle mi oluşturulduğu açık değildir.³⁶² 1935 yılı kutlamalarının radyodan canlı yayınlandığına ilişkin bir veri bulunmamaktadır. 19 Mayıs 1935 tarihli radyo programında kutlamanın ipuçlarına ilişkin herhangi bir kayıt yoktur.

19 Mayıs 1935 tarihli Ankara Radyosu yayın akışı şu şekildedir:

“19.30	Ziraat Vekaleti saati
19.40	Musiki: Mozart Sonate Keman: Necdet Remzi Piyano: Ferhunde Ulvi
20.00	Meşhur Pehlivanlarımız

³⁵⁸Ulus, 2 Kasım 1935, s. 1.

³⁵⁹Yüzüncü Yıl Kutlama Komitesi, <https://www.samsun2019.com.tr/icerik/79/19-mayis-nasil-bayram-oldu/> erişim tarihi: 29.06.2019.

³⁶⁰Yüzüncü Yıl Kutlama Komitesi, a.g.s, erişim tarihi: 29.06.2019.

³⁶¹Yüzüncü Yıl Kutlama Komitesi, a.g.s, erişim tarihi: 29.06.2019.

³⁶²TRT Arşiv, <https://www.trtarsiv.com/ozel-video/gecmisten-gunumuze-19-mayis-gosterileri/19-mayisin-onemi-ve-tarihcesi-121596> erişim tarihi: 29.06.2019.

- 20.10 Musiki Y.S.Bach Suite Piyano: Ferhunde Ulvi
 20.30 Dans musikisi
 20.50 Haberler³⁶³

Maarif Vekaleti 1937’de illere gönderdiği bir genelge ile 19 Mayıs’ta “İdman Bayramı” etkinlikleri yapılmasını istemiştir. O güne kadar Samsun’da kutlanan 19 Mayıs’ın böylece bir ulusal bayram olması yolunda önemli bir adım atılmıştır. 1938 yılında 19 Mayıs gününün ulusal bayramlar arasına alındığı görülmektedir. 20 Haziran 1938 yılında kabul edilen 3466 Sayılı Kanunla 2739 nolu kanunun ikinci maddesine eklenen G fıkrası mucibince 19 Mayıs günü, ulusal bayramlar arasına alınmıştır.³⁶⁴ 2739 Sayılı Kanunun ikinci maddesine eklenen G fıkrasında, “Gençlik ve Spor Bayramı; Mayıs’ın 19’uncu Günü.” ifadesi yer almıştır.³⁶⁵ Samsun’da oluşturulan ve 2019 yılı 19 Mayıs kutlamalarını organize etmekle görevlendirilen “Yüzüncü Yıl Kutlama Komitesi”nin internet sayfasında hazırladığı bilgide, sözkonusu fikrayı değiştiren kanunun 3950 Sayılı Kanun olduğu dile getirilmektedir. Bu bilgi yanlıştır. Resmi Gazete’nin dipnotta verilen sayısına bakıldığında ilgili kanunun 3466 Sayılı Kanun olduğu anlaşılmaktadır. 3950 rakamının Resmi Gazete’nin sayısı olduğu görülmektedir.³⁶⁶

Atatürk, 19 Mayıs 1938 yılında gösterileri Türkiye’yi ziyaret eden Yugoslavya Harbiye Nazırı Orgeneral Mariç ile birlikte izlemiş, rahatsız olduğu için konuşmayı İçişleri Bakanı Şükrü Kaya yapmıştır.³⁶⁷ Şükrü Kaya’nın bu konuşmasıyla ilgili sessiz arşiv görüntüsü internet ortamında bulunmaktadır.³⁶⁸

19 Mayıs Bayramı kutlamalarıyla ilgili radyonun katkısına dair basına yansıyan geniş bir bilgi bulunmamaktadır.

2.5.6. Radyodan İlk Maç Naklen Yayını

Radyodan ilk maç naklen yayını 20 Temmuz 1934 tarihli Fenerbahçe ile Avusturya’nın WAC takımı arasında yapılan karşılaşmadır. İstanbul Kadıköy’deki eski Fenerbahçe stadında oynanan maç için tarihi Topçu Kışlasının damı üzerine upuzun antenler

³⁶³Ulus, 19 Mayıs 1935, s. 6.

³⁶⁴Resmi Gazete, **3466 Sayılı Kanun**, 4 Temmuz 1938 Pazartesi, sayı 3950, s. 10159.

³⁶⁵3466 Sayılı Kanun, **a.g.r.g.**, s. 10159.

³⁶⁶3466 Sayılı Kanun, **a.g.r.g.** s. 10159.

³⁶⁷Yüzüncü Yıl Kutlama Komitesi, **a.g.s.**, erişim tarihi: 29.06.2019.

³⁶⁸TRT Arşiv, “**1938 Yılı 19 Mayıs Kutlamaları**” <https://www.youtube.com/watch?v=MsMsLRgkUqI> erişim tarihi: 30.06.2019.

kurulmuş, hatlar çekilmiştir. Taksim stadından uzanan kablolar Galatasaray'daki postanenin tavan arasına ulaşmış ve böylece radyo, ilk naklen maç yayınına hazır hale getirilmiştir. Sahanın kenarına yerleştirilen küçük bir sini büyüklüğündeki dairenin içine de bir mikrofon yerleştirilmiştir.³⁶⁹Maçın başlamasına az bir süre kala takım elbiseli Sait Çelebi, başında geniş kenarlı fötr şapkası ile saha kenarında görünmüş ve mikrofonun başına geçmiştir. Onun süslü anlatımıyla Türkiye'de, ilk naklen maç yayını gerçekleştirilmiştir.³⁷⁰

“Alo alo...Burası Taksim Stadyumu...Karşınızda Sait Çelebi..”³⁷¹

İlk naklen maç yayını başarısından sonra radyoda, 1946'lı yıllarda yurtdışından naklen futbol maç naklen yayınları gerçekleştirilmiştir.³⁷²Sait Çelebi'nin renkli anlatımı dolayısıyla dönemin ilgi çekici spor spikerlerinden biri olduğu görülmektedir. Onun İstanbul'da yapılan Türkiye-İtalya Grekoromen güreş karşılaşmasını anlatması Atatürk'ün ilgisini çekmiştir. 19 Eylül 1933 akşamı bu karşılaşmayı radyodan dinleyen Atatürk, heyecanını yenememiş ve güreşleri yerinde görmek için salona gitmiştir.³⁷³

2.5.7. Radyoda Türk Müziği Yasağı

Atatürk'ün ünlü Ağustos 1928 konuşması (Murat Bardakçı bu tarihi 1926³⁷⁴olarak vermektedir), “Musiki İnkılâbı”na ilk işaret etti. İlk Atatürk heykelinin dikildiği özel bir yerde, Sarayburnu Gazinosu'nda verilen bir konseri dinleyen Atatürk şunları söylemiştir:

“Bu gece burada güzel bir tesadüf eseri olarak Şark'ın en mümtaz iki musiki heyetini dinledim. Bilhassa sahneyi birinci olarak tezyin eden Müniretü'l Mehdiye Hanım, sanatkârlığında muvaffak oldu. Fakat, benim Türk hissiyatım üzerinde artık bu musiki, bu basit musiki, Türk'ün çok münkeşif ruh ve hissini tatmine kafi gelmez. Şimdi karşıda medeni dünyanın musikisi de işitildi. Bu ana kadar Şark musikisi denilen terennümler karşısında kansız gibi görünen halk derhal harekete ve faaliyete geçti. Hepsi oynuyor ve şen, şatırdırları, tabiatın icabına yapıyorlar. Bu pek tabiidir. Hakikaten Türk fitraten şen, şatırdır. Eğer onun bu güzel huyu bir zaman için farkolunmamışsa, kendisinin kusuru değildir.”³⁷⁵

³⁶⁹Radyovizyon, Temmuz 2009, s. 40.

³⁷⁰Radyovizyon, Temmuz 2009, s. 40.

³⁷¹Radyovizyon, Temmuz 2009, s. 40.

³⁷²Lale Güler-Vedat Demir, “Spor ve Medya İlişkisi ve Türkiye'de Spor Medyası”, *Marmara İletişim Dergisi*, Ocak 1995, sayı 9, s. 292, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/2868> erişim tarihi: 27.04.2019

³⁷³Radyovizyon, Kasım 2009, s. 55.

³⁷⁴Bardakçı, a.g.m, erişim tarihi: 15.04.2019.

³⁷⁵Güneş Ayas, *Musiki İnkılâbı'nın Sosyolojisi Klasik Türk Müziği Geleneğinde Süreklilik ve Değişim*, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2014, s. 124.

Bu konuşmadan 6 yıl sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün, 1 Kasım 1934'te Meclis açış konuşmasında müzikten söz etmesi, radyoda Türk Müziği Yasağı'nın başlamasına neden olmuştur. Yaşar Nabi Nayır, bu konuşmayı, müzik inkılâbının başlangıcı olarak kabul etmektedir. Nayır'ın bu konudaki yazısından bir bölüm şöyledir:

“Müzik devrimimiz tam üç ay önce Atatürk'ün Kurultaydaki söyleviyle başlamıştır. Müzik değişimi, Türk kafasını yeni düşüncelerle yoğuracak, Türk sosyal varlığı üzerinde derin izler bırakacaktır.”³⁷⁶

Atatürk, 1 Kasım 1934 Meclis açış konuşmasında şunları söylemiştir:

“Güzel sanatların hepsinde ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu yapılmaktadır. Ancak, bunda en çabuk, en önde götürülmesi gerekli olan Türk musikisidir. Bu ulusun yeni değişikliğine ölçü, musikide değişikliği olabilmesi, kavrayabilmesidir. Bugün dinletmeye yeltenilen musiki, yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz ki, ulusal, ince duyguları, düşünceleri anlatan, yüksek deyişleri, söyleşileri toplamak, onları bir gün önce, genel son musiki kurallarına göre işlemek gerekir. Ancak bu düzeyde, Türk ulusal musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir.”³⁷⁷

Atatürk'un bu konuşmasında, “Kültür işleri Bakanlığı'nın buna değerince özen vermesini, kamunun da bunda ona yardımcı olmasını dilerim”³⁷⁸ şeklindeki sözleri kamuyu harekete geçirmiştir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün konuşmasından sonra Mutbuat Umum Müdürü Vedat Nedim Tör, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'yı ziyaret etmiş ve “Paşa bunu söylediğine göre, herhalde Alaturka'nın yasak edilmesini istiyor. Yaparsanız hoşuna gider” demiştir. Böylece Radyo mikrofonlarında, stüdyoda ve yayında, 6 Eylül 1936'ya kadar süren Türk Müziği yasağı başlamıştır.³⁷⁹ Kültür ve Turizm Bakanlığı internet sayfasında, yasağın Sarayburnu konuşmasından sonra başladığı bilgisi yer almaktadır. Bakanlığın sayfasında şu bilgilere yer verilmektedir:

"Atatürk, Sarayburnu'nda dinlediği kötü bir musiki ekibinin etkisiyle söylediği; 'Bu musiki bizim heyecanımızı ifade etmekten uzaktır.' Sözü, yanlış anlaşılacak, Türk Musikisi radyodan kaldırılmıştır.”³⁸⁰

Radyoda Türk Müziği yasağı ile Sarayburnu konuşması arasında 6 yıllık süre bulunmaktadır. Bu durumda bakanlığın sayfasındaki bilginin teyide muhtaç olduğu görülmektedir.

³⁷⁶Yaşar Nabi Nayır, “Yeni Yıla Girenken”, **Varlık**, 1 2.Kanun 1935, cilt 2, sayı 36, s. 177.

³⁷⁷**Ülkü Halkevleri Mecmuası**, Birincikanun 1934, cilt 4, sayı 22, s. 242.

³⁷⁸**Vakit**, 2 Teşrinisani 1934, s. 8.

³⁷⁹Kütükçü, **a.g.e.**, s. 43-44.

³⁸⁰**TC Kültür ve Turizm Bakanlığı**, <http://www.kultur.gov.tr/TR-96530/turk-musikisinin-yasaklanmasi.html> erişim tarihi: 15.04.2019.

Esasen Türk müziği üzerindeki tartışmalar yeni değildi. Osmanlı'nın son döneminde Saray'da Türk Müziği gözden düşmüş yerine batı müziğinin etkisi gün geçtikçe artmıştı. İsmail Dede Efendi'nin tarihe mal olmuş “Artık bu oyunun tadı kaçtı”³⁸¹ sözü bunun çok güzel anlatımıdır. Nedim'e “Gülelim, oynyalım, kâm alalım dünyadan” mısrasını söyleten “Lale Devri” kimine göre, “Türk sanatında bir Rönesans”, kimine göre ise “yeni bir yaşamak zihniyetinin” ifadesi idi.³⁸²Yeni milli kimlikli müzik oluşturma hedefi, genç cumhuriyetin masasında duran bir konu idi ve Cumhuriyet'in batılılaşma kararlarından biridir. Bunun için önce fikri ve ameli yapı oluşturulmuş, sonrasında ise pratikte kimi uygulamalara gidilmiştir. Musiki İnkılâbı öncesinde derleme çalışmalarının başlatıldığı görülmektedir. Derleme çalışmaları, Musiki İnkılâbının teorik sürecinin sadece bir bölümüdür. İlk çalışması Seyfettin ve Sezai Asaf kardeşler³⁸³ tarafından 1925'de başlatılan derleme faaliyetleri daha sonra Dâr'ül Elhan bünyesinde 1931'e kadar düzenli devam ettirilmiştir. Kısa bir aranın ardından çalışmalar 1937-1952 yılları arasında, 1936 yılında kurulan Ankara Devlet Konservatuvarı bünyesinde sürdürülmüş ve çalışmalarda toplam 15 defter yayınlanmıştır. Derleme çalışmaları için bir ses kayıt cihazı 1925 yılında Paris'ten Türkiye'ye getirilmiş, ayrıca bu konuda yabancı uzmanlara başvurulmuştur. Bu uzmanlardan biri 1936 yılında Türkiye'ye gelen ve derleme faaliyetlerine bizzat katılan Macar Müzikolog ve Besteci Bela Bartok'tur.³⁸⁴Türk Beşleri olarak anılan Cemal Reşit Rey, Ulvi Cemal Erkin, Ahmet Adnan Saygun, Hasan Ferid Alnar ve Necil Kazım Akses'in katıldığı derleme çalışmalarında yurdun dört bir tarafı ziyaret edilmiş ve zengin çok sesli halk türküsü dağarcığı oluşturulmuştur.³⁸⁵Derleme çalışmaları ile ilgili Muzaffer Sarısözen'le 1946 yılında yapılmış bir röportajda Sarısözen, 45 il gezdiğini ve 6 bine yakın derleme yaptığını söylemektedir.³⁸⁶

³⁸¹TDV İslam Ansiklopedisi, İsmail Dede Efendi, Hamamizade, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ismail-dede-efendi-hamamizade> erişim tarihi: 15.04.2019.

³⁸²Enver Ziya Karal, **Tanzimattan Evvel Garphlaşma Hareketleri**, İstanbul, Maarif Matbaası, 1940, s. 7, (Tanzimatın yüzüncü yıldönümü münasebetiyle neşredilen kitaptan alınmış ayrı baskı).

³⁸³İbrahim Yavuz Yükselsin, “Bir ‘Kültürel Aracı’ Olarak Muzaffer Sarısözen ve Erken Cumhuriyet Döneminde ‘Türk Halk Müziği’nin Yeniden İnşası”, **Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi**, Yaz 2015, sayı 14, s. 82, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/203780> erişim tarihi: 17.04.2019.

³⁸⁴Ünsal Deniz - Uğur Göktaş, “Türk Beşleri’nin Türk Halk Müziği Derleme Çalışmalarına Katkıları”, **2. Uluslararası Müzik ve Dans Kongresi E Bildiriler Kitabı**, Muğla, Müzik Eğitimi yay, 2016, s.327, https://www.academia.edu/34029166/T%C3%9CRK_BE%C5%9ELER%C4%B0_N%C4%B0N_T%C3%9CRK_HALK_M%C3%9CZ%C4%B0C4%9E%C4%B0_DERLEME_%C3%87ALI%C5%9EMALARINA_KATKILARI.pdf erişim tarihi: 18.04.2019

³⁸⁵Deniz-Göktaş, **a.g.m.**, s.328, erişim tarihi: 18.04.2019.

³⁸⁶**Ulus**, 22 Eylül 1946, s. 5.

Yapılmak istenen şey “Musiki İnkılâbı” üstünden yeni devletin siyasi tercihlerini doğrulatmaya çalışmak ve Osmanlı’yı hatırlatan bir unsur olarak eski musikiyi ortadan kaldırmaktı.³⁸⁷ Mahmud Ragıp’ın “Biz, hem sanatı halka indiriyoruz, hem de sanatın nevini değiştiriyoruz”³⁸⁸ sözleri bunu açıkca desteklemektedir.

Halil Bedii Yönetken, 5 Ocak 1922 tarihli Dergah’taki makalesinde, milliyetin kültürde olduğuna işaret etmiş ve “mûsikimizin hiç mi kıymeti yokdur? Bilakis büyük bir kıymet-i târihiyesi vardır. Yok olan, kıymet-i asriyesidir” diyerek Türk müziğini daha 1922 yılında “çağ dışı” ilan etmiştir. Yönetken’in yazısından bir kısım şöyledir:

“Bugünün en büyük, en mühim musiki işi, milliyetin medeniyetde değil harsda olduğunu bilerek, müsbet ilimler, usuller gibi, medeniyetde, işte garb san’atı, garb musikisi! Pek a’lâ ! Dünkü ve bugünkü mûsikimizin hiç mi kıymeti yokdur? Bilakis büyük bir kıymet-i târihiyesi vardır. Yok olan, kıymet-i asriyesidir.”³⁸⁹

Necip Ali’nin, “Bugünkü zevkimiz, dünkü yaşayışın yarattığı zevki artık taşıyamazdı”³⁹⁰ yolundaki görüşü ve Habil Adem Pelister’in Radyo Programı dergisindeki, “Modern müziğimiz, bir Türk müziği olacaktır”³⁹¹ şeklindeki yazısı, dönemin aydınlarının müzik konusunda yüzünü tamamen batıya döndürdüklerini göstermektedir. Eski ve yeni müzik anlayışı arasındaki anlayış farkının çok derin olduğu yapılan tartışmalardan anlaşılmaktadır. Mahmud Ragıp’ın “aba altından sopa gösteren” teklifi, tartışmaların ve tahammülsüzlüğün gelebileceği en son noktayı anlatmaktadır.³⁹²

Radyoda Türk Müziğinin yasaklanmasına giden yol, işte böyle bir tartışma ortamından geçmiştir. Yasak, evre evre gelmiştir. 1926 yılında Dar’ül Elhan’da “Şark Musikisi” bölümü kapatılmış, Maarif Vekili Mustafa Necati Beyin oluşturduğu Sanay-i Nefise Encümeni kararıyla Türk Müziği eğitimi kurumda ve genel okullarda

³⁸⁷ Ayas, a.g.e, 2014, s. 37.

³⁸⁸ Mahmud Ragıp Kösemihalıoğlu, “Musiki İnkılâbı Şenlikleri”, *Varlık*, 15. 1. Kanun 1934, cilt 2, sayı 35, s. 165.

³⁸⁹ Cansevil Tebiş-Bahattin Kahraman, *Halil Bedii Yönetken’den Seçme Müzik Makaleleri Türk Harf İnkılâbı Öncesi 1922-1928 Arası*, Ankara, 2012, s. 18-19.

³⁹⁰ Necip Ali, “Türk Dili ve Türk Müziği”, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, Birincikanun 1934, cilt 4, sayı 22, s. 247.

³⁹¹ Habil Adem Pelister, “Modern Müziğin Kaynakları”, *Radyo Programı*, 29 Şubat 1936, yıl 1, sayı 8, s. 3.

³⁹² “Eski zamanlarda Avrupa’da da bu gibi mikroplu musikilere karşı devlet kuvvetlerinin harb açtığı, kanunlar çıkardığı görülmüştür. Meselâ İsveç’de öyle bir devir gelmiş ki büyük şehirlerde ahlaksızlık ve ruhsuzluk terennüm eden şarkıcılar idama mahkum edilir olmuşlar; hem de öyle alaylı bir şekilde tatbik olunan bir idam cezası ki, anlatmadan edemeyeceğim: geniş bir meydanın ortasına sun’i ve dik bir tepe yapılıyor. Tepenin etrafına idamı seyredip eğlenecekler yığılıyor. Mahkûm tepeye çıkarılıyor. Bir de dana getiriyorlar. Dananın kuyruğu iyice yağlanmış. Bir iki kişi danayı sopalarla döğüp tepeden aşağı kaçırmağa çalışacaklardır; bu esnada mahkûm da onun yağlı kuyruğundan geri doğru asılacak, kaçtırmamağa çalışacaktır. Şayet yağlı kuyruk elden kayıpta hayvanlar kaçarsa, idam tatbik olunacak; yüzde bir ihtimal ile zaptetmeğe muvaffak olduğu takdirde ise, ölümden kurtulacaktır. Fakat hayvanlar yüzde doksan dokuz dayaktan yakayı kurtardıkları için, seyircilerin kahkahaları ortasında mahkûmların kelleri uçuruluyordu!”, Kösemihalıoğlu, a.g.m, *Varlık*, 15. 1. Kanun 1934, s. 165.

yasaklanmıştır.³⁹³ Alaturka Müzik yasağı eğitimde tam 50 yıl sürmüş ve 1976'da Milliyetçi Cephe hükümetinin İstanbul'da Türk Müziği Konservatuvarı açmasına kadar hassasiyetle uygulanmıştır.³⁹⁴ Açıklamasını dönemin İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'ın yaptığı karar ile biri Ankara, diğeri de İstanbul'da olmak üzere iki konservatuvarın kurulması ve bu okullarda sadece batı müziği öğretimi yapılması hedeflenmiştir. Kararla, İstanbul Belediyesi'ne ait Dar'ül Elhan'ın alaturka kısmı bir "icra heyeti" haline dönüştürülmüş ve burada alaturka müzik ile ilgili ilmi çalışmalar yapmak üzere bir komisyon oluşturulmuştur.³⁹⁵

Türk müziği yasağından sonra radyoda, müzik programları içinde batı müziğinin oranı kendiliğinden artmış, kalan boşluk söz yayınlarınınca doldurulmaya çalışılmıştır. Radyo Müdürü Nejat Saner'in verdiği bilgiye göre, 1946 yılının son aylarında Ankara Radyosu'nda, Türk Müziğine ayrılan haftalık zaman 830 dakika, Batı Müziğine ayrılan zaman ise 1434 dakikadır.³⁹⁶ Fark iki katı görünmektedir.

Radyoda müzik yasağının başlamasından hemen sonra en büyük Sovyet İstasyonu Komintern Radyosu'nun Rusya'da gerçekleştirilen "Musiki İnkılâbı" konusunda bir yayın hazırladığı,³⁹⁷ bu yayın çerçevesinde İstanbul ve Ankara için "Radyo Gecesi" düzenlediği görülmektedir.³⁹⁸ Bu yayın, o yıllarda Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında birçok alanda görülen yakınlaşmanın bir tezahürü olarak görülebilir. Sovyetler Birliği'nin Cumhuriyet'in Onuncu Yıl kutlamaları sırasında Türkiye'ye tayyareler hediye ettiği görülmektedir. Türkiye'deki mensucat fabrikası için dokuma tezgahı üreten Rus Purtilopetz fabrikası da, bu kutlamalar dolayısıyla 20 dokuma tezgahı hediye etmiştir.³⁹⁹

Radyoda Türk Müziği yasağı 6 Eylül 1936'da kaldırılmıştır. Yasağın neden başladığı gibi niye kaldırıldığı da tartışmalı bir konudur. Yasağın başlamasıyla ilgili Kültür ve

³⁹³Güneş Ayas, **Müzik Sosyolojisi Sorunlar Yaklaşımlar Tartışmalar**, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2015, s. 123.

³⁹⁴Murat Bardakçı, "Atatürk'ün Alaturka Müziği Yasağı", **Habertürk**, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/225117-ataturkun-alaturka-musiki-yasagi> erişim tarihi: 15.04.2019.

³⁹⁵Ayas, **a.g.e.**, 2015, s. 123.

³⁹⁶Nejat Saner, "Ankara Radyosunun Yeni Programı", **Radyo**, 1 Kasım 1946, cilt 5, sayı 59, s. 20.

³⁹⁷"Moskova radyosu İstanbul ve Ankara için yeni bir radyo gecesi hazırlamıştır. Bu geceki konserin mevzuu, bizde şimdi başladığı gibi, Rusya'da vaktiyle başlamış olan musiki inkılâbıdır. Radyoda evvela eski rus musikisinden garp musikisine nasıl geçildiği bir konferansla anlatılacak, sonra örnekler çalınacaktır." "Radyoda: Moskovadan Ankaraya", **Ulus**, 17 İlkkanun 1934, s. 9.

³⁹⁸"Konser 20 İlkkanun 1934 gecesi, Türkiye saati ile 8,30 da başlayacaktır. İstasyonun dalga uzunluğu 1724 metredir.", (Gazetenin bir sonraki günü sayısında konserin Moskova Radyosu tarafından değil en büyük sovyet radyosu Komintern istasyonu tarafından düzenlendiğine ilişkin düzeltme yayınlanmıştır.) **Ulus**, 18 İlkkanun 1934, s. 5.

³⁹⁹**Vakit**, 29 Ekim 1933, s. 5.

Turizm Bakanlığı'nın resmi internet sayfasında Vasfi Rıza Zobu'dan yola çıkılarak ve birçok kaynakta belirtilen hatırat anlatılmaktadır. Buna göre, Atatürk tarafından çağrıldığı bilgisini Vali Muhittin Üstündağ'dan alan Vasfi Rıza Zobu, ertesi sabah Ankara'ya ulaştığında Köşk'e alınmıştır. Bir süre sonra Atatürk tarafından kabul edilen Zobu ile Atatürk arasında geçen konuşmaya göre Atatürk, Zobu'dan Dellâlzâde İsmail Efendi'nin yörük semaisini okumasını istemiştir. Zobu kan ter içinde bu parçayı okumuştur. Parçanın bitiminde Atatürk'e maledilen "beni yanlış anladılar, Türk'ün nağmelerini kaldırıp atalım demedim" şeklindeki sözü ile⁴⁰⁰ radyoda Türk Müziği yasağının bir yanlış anlama sonucu hayata geçirildiği iddia edilmiştir.⁴⁰¹

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın resmi internet sayfasındaki bu anlatımın biraz daha altında verilen şu bilgi ise, Atatürk'e maledilen "yanlış anladılar" sözüyle çelişmektedir. Bu anlatıma göre Dolmabahçe Sarayı'nda Yunus Nadi, Atatürk'e, alaturka müzik yasağını kastederek, duygulara müdahale edilmesinden incindiklerini söylemiştir. Atatürk'ün cevabı ise, inkılâp yapan bir neslin fedakarlıklara katlanmak zorunda olduğunu söylemek olmuştur.⁴⁰²

Bakanlığın sayfasındaki Vasfi Rıza Zobu'nun anlatımının devamındaki diyalog da "Musiki İnkılâbı" kapsamında alınan "yasak kararı"nın bilinçli bir karar olduğunu göstermektedir. Atatürk'ün, bir akşam sofrasında Cumhurbaşkanlığı saz heyetinden bir türkü istemesi üzerine, çocukluk arkadaşı Nuri Conker'in alaturka müzik yasağını hatırlatırcasına "imam verir talkını, kendi yutar salkımı" sözü üzerine Atatürk, devlet radyolarından ağlayan, inleyen nağmeler yayamayız⁴⁰³ demiştir.

⁴⁰⁰TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, <http://www.kultur.gov.tr/TR-96530/turk-musikisinin-yasaklanmasi.html> erişim tarihi: 15.04.2019.

⁴⁰¹Atatürk ile Vasfi Rıza Zobu arasındaki konuşma metni için bakınız Ek 17.

⁴⁰²"Türk musikinin yasaklandığı ve radyolardan kaldırıldığı sırada bir gece, Dolmabahçe Sarayı'nda Yunus Nadi bey, Atatürk'e ricada bulunur;

-Paşam, alaturka şarkılardan, Türkülerden bizi mahrum etmesinler, zevkimize, duygularımıza müdahale edildiğinden inciniyoruz, demiş.

Atatürk, şöyle cevap vermiştir;

-Ben de hoşlanıyorum, fakat inkılâp yapan bir nesil mahrumiyet ve fedâkârlıklara katlanmak mecburiyetindedir. Ancak, milli kültürümüze kıymet verilmelidir.", TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, **a.g.s**, erişim tarihi: 15.04.2019.

⁴⁰³"Bir akşam Atatürk, cumhurbaşkanlığı saz heyetinden, sevdiği türkülerden 'Manastırın ortasında var bir havuz' türküsünü istiyor.

Çocukluk ve gençlik arkadaşı Nuri Conker:

-İmam verir talkını, kendi yutar salkımı. Sen radyodan alaturkayı kaldırdın, kendin de çaldırma bakalım, diyor.

Atatürk'ün verdiği cevap şudur:

-Şimdi biz burada rakı içiyoruz diye, devletin her köyde meyhane açması caiz mi? Biz fena yetiştirilme ve ihmaller neticesi buna alışmışız, kendimizi kurtaramayabiliriz, fakat gelecek nesillere kendi fena itiyadlarımızı

(alışkanlıklarımızı) aşlamaya hakkımız yok. Nasıl, farzıma hal halk alışmıştır diye esrar tekkeleri açamazsak, devlet

Atatürk'ün sözünün yanlış anlaşılmasından dolayı Radyoda Türk Müziği yasağının başladığına ilişkin fikirler, aslında bizzat Atatürk'ü edilgen ve pasif gösterdiği için ona karşı yapılmış büyük haksızlık olarak değerlendirilebilir. Musiki İnkılâbı denenmiştir, yapılmıştır. Bilinçli bir deneyimdir. Atatürk'ün 1 Kasım 1935 tarihinde Meclis açış konuşması bunun bir kanıtıdır. Atatürk, “ulusal musikimizi modern teknik içinde yükseltme çalışmalarına bu yıl daha çok emek verilecektir”⁴⁰⁴ sözleriyle musiki inkılâbının bilinçli bir deneyim olduğunu ifade etmiştir.

“Musiki İnkılâbı” ve radyoda Türk Müziği yasağı, toplum kültüründe aradığı “meşruiyeti” bulamamıştır. Müziğin özellikleriyle içinde oluşturulduğu toplum arasında güçlü bir bağ vardır.⁴⁰⁵ Nitekim, “Adorno'ya göre müzik toplumsal olan hakkında veya toplumsal olanın sebebiyet verdiği bir şey değildir, toplumsal yaşamın kurucu bir unsurudur.”⁴⁰⁶

Ayhan Zeren'e göre müzik, “sesin fiziksel yapısının ve insanın işitme sisteminin özellikleriyle ilgilidir.”⁴⁰⁷ Tek sese alışmış kulaklara çok sesliliğe uyarlamak mümkün olmamıştır. Sadettin Kaynak da halkın beğenisini taşımayan bir müziğin ona maledilemeyeceği görüşündedir. Kaynak'a göre, ancak Türk Milletinin sevip söyleyeceği müzik, onun etiketini taşıyacak müzik olacaktır.⁴⁰⁸

Devrin önemli müzik adamı Adnan Saygun da, çok sesli garp tarzını tek sesli türkülere uyarlamanın imkansız olduğu görüşündedir;

“Bir Alman veya bir İtalyan türküsü ile bizim türkülerimiz arasında bir yakınlık bulmak kabil değildir. Böyle olunca onların kendi bünyelerinden çıkarmış oldukları bir armonileme sistemini türkülerimize tatbik etmek abesle uğraşmak olur.”⁴⁰⁹

Atatürk'ün taranan belgelerden batı müziğine inanmış biri olduğu ortaya çıkmaktadır. Onun Isparta Mebusu Kemal Ünal'a, 1938'lerin sonlarında, hayatının son döneminde yazdığı not, bunu kanıtlamaktadır. Kemal Ünal o geceye şu anlatımla başlamaktadır:

“1938 sonkânunun dördüncü gecesi idi. Bir plağın sonunda gramofonu kapattırdılar. Bana işaretle,

radyolarında da ağlayan inleyen nağmeler yayamayız.”, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, **a.g.s.** erişim tarihi: 15.04.2019.

⁴⁰⁴ **Ulus**, 2 Kasım 1935, s. 1.

⁴⁰⁵ Ayas, **a.g.e.**, 2015, s. 55.

⁴⁰⁶ Ayas, **a.g.e.**, 2015, s. 30.

⁴⁰⁷ Ayhan Zeren, “Modern Türk Müziği Kuramı”, **Osmanlı Kültür ve Sanat**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, cilt 10, s. 553.

⁴⁰⁸ Sadettin Kaynak, “Musikimizin Bugünkü Durumu ve Musiki İnkılâbı”, **Radyo**, 15 İkteşrin 1942, cilt 1, sayı 11, s. 3.

⁴⁰⁹ Adnan Saygun, “Türk Müziğinin İnkışaf Yolu”, **Ülkü Halkevleri Dergisi**, Ağustos 1936, cilt 7, sayı 42, s. 422.

-Bir not yazınız. Dediler.”⁴¹⁰

Kemal Ünal, o notu Atatürk’ün öldüğü gün Ulus Gazetesi’nde “Musîkiye Ait Bir Notu” başlığı altında yayınlamış ve gelecek nesillerin hizmetine sunduğunu açıklamıştır. Nota göre Atatürk, yüksek duyguları, hayat ve hatıraları ifade eden bir müzik tarzı arayışını dile getirmiş ve eski müziğin batı müziğinden üstün olduğunu kanıtlamaya çalışanların bir gerçeği unuttuklarını söylemiştir.⁴¹¹

Atatürk’ün Vasfi Rıza Zobu’nun anlatımlarına konu olan söylemleri de, onun bir “iç sesi” ve “yalnızlığı” olarak düşünülebilir. Ne garip bir tecellidir ki, Türk Müziği yasaklandığı o “radyo” eliyle yaşatılmış, korunmuş ve bugüne ulaştırılmıştır. Özellikle Ankara Radyosunun ve sonrasında İstanbul Radyosunun yayınları ile Türk Müziği unutulmamıştır. Türk müziği radyo düzleminde hayat bulmuş, yaşamını sürdürmüştür. Nitekim bu yüzden radyoların devlet döneminde bile Türk ve Batı müziği tartışmalarının devam ettiği görülmektedir. 1946 yılında radyoda yeni yayın dönemine geçilmesi sebebiyle Batı Müziği yayınlarının azaltıldığına ilişkin eleştiriler üzerine Basın Yayın Umum Müdürlüğü bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır. Basın Yayın Umum Müdürlüğü’nün açıklaması şöyledir:

“Her programda mümkün olan yenilikleri yapmak suretiyle Umum Müdürlüğün karşılamaya çalıştığı bu ilgiden faydalanılarak halkımızın yanlış düşüncelere sevk edildiği görüldüğünden program hakkında şimdiden aşağıdaki noktaların açıklanmasına zaruret hasıl olmuştur;

- Programların yeknasaklığını önlemek üzere mevsimlerin hususiyetleri de gözönünde bulundurlarak her devre için mümkün olduğu kadar değişik bir program hazırlanmaktadır.
- Bu defa hazırlanan kış programında sona ermek üzere bulunan devreye nisbetle, iddia edildiği gibi batı müziğinin aleyhine bir azaltma yapıldığı katiyen doğru değildir. Bilakis batı müziği yayınlarının haftalık süresi 1405 dakikadan 1434 dakikaya çıkarılmıştır.
- Keza 3 Kasım tarihinde tatbikine başlanacak olan yeni programda Türk müziği bilhassa folklor müziği ön plana alınarak haftada 180 dakikalık bir ilave ile 830 dakikaya çıkarılmıştır. Bu artış materyel ve teknik sebeplerle söz yayınlarının cüzi bir şekilde azaltılmasına mecburiyet hasıl olmasından ileri gelmektedir.

⁴¹⁰Kemal Ünal, “Musikiye Ait Bir Notu”, **Ulus**, 10 Kasım 1938, s. 14.

⁴¹¹“Eski musikiyi garp musikisine üstün çıkarmak için çalışanlar bir ufak hakikati fark edemez görünürler. Bu hakikati kısaca ifade etmek lazımgelirse diyebiliriz ki bütün bu ihya ameliyesinde ele alınan musiki parçaları türkülerin herhangi bir âyinde, şenlikte bütün maddi ve hissi kabiliyetlerini yüksek derecede kullanarak oynamalarına yarıyan nağmelerdir. Bu fasıldan olan musikiyi bugününün dans parçaları gibi saymakta hata yoktur. Ancak bugünkü türk kafası musikiyi düşündüğü zaman yalnız basit oyunlara yarıyacak, insanlara basit ve geçici heyecan verecek musiki aramıyor. Musiki dendiği zaman yüksek duygularımızın, hayat ve hatıralarımızın ifadesini bulan bir musiki murat ediyoruz. Bugünkü türkler musikiden diğer yüksek ve hassas cemiyetlerin beklediği hizmeti bekliyor. İşte bu bakımdan klasik osmanlı musikisini ihyaya çalışanların çok dikkatli bulunmaları icap eder. Biz bir türk bestesini dinlediğimiz zaman ondan geçmişin intibah bırakması lazımgelen hikayesini kalbimize giren oklar gibi duymak isteriz. Acı olsun, tatlı olsun biz bir beste dinlerken ve farkında olmaksızın hislerimiz incelik olduğunu duymak isteriz. Bütün bunlardan başka musikiden beklediğimiz maddi, fikri ve hissi uyanıklık ve çevikliğin takviyesi olduğuna şüphe yoktur. Yeni şairlerimizden, ediplerimizden, musiki bilginlerimizden ve bilhassa ses sanatkarlarından istediğimiz ve aradığımız bunlardır.”, Ünal, **a.g.m.**, s. 14

- Bu suretle Ankara Radyosunu mevcut teknik imkanlarıyla mütevazın olarak gerek Türk müziği gerek batı müziği yayın süreleri en yüksek nisbetlerine getirilmiş bulunmaktadır.”⁴¹²

Devlet döneminde Ankara Radyosu'nca dinleyici eğilimlerini ölçmek için gerçekleştirilen anket çalışmasında müzik yayınlarında özellikle batı müziği ve çok sesli müzik programları isteyen dinleyicilerin oranı Türkçe müzik isteyenlere göre oldukça düşük görünmektedir. Anket çalışmasına göre “Tarihi Türk Müziği yayınlarını yeterli bulanların oranı yüzde 43.6, İnce Saz programlarını beğenenlerin oranı yüzde 44.2, Saz Eserleri yayınlarını beğenenlerin oranı yüzde 50.0, Yurttan Sesler programını beğenenlerin oranı yüzde 43.5, Yayınlarda klarnet isteyenler yüzde 19.0, Viyolonsel isteyenler yüzde 0.7, Piyano isteyenler yüzde 2.1, Senfonik yayınları beğenenler yüzde 9.3, bu yayınları beğenmeyenler yüzde 18.8, Oda müziği yayınlarını beğenenler yüzde 12.6, bu yayınları beğenmeyenlerin oranı ise yüzde 26.2”⁴¹³ olarak tespit edilmiştir. Bu sonuca göre radyoda Türk müziği yayınları batı müziği ve enstramanlarına göre daha fazla karşılık bulmaktadır. Bu durum da, radyoda Türk Müziği yasağı üzerinden 14 yıl geçmesine rağmen “Musiki İnkılâbı”nın toplam nazarında neden kabul görmediğini izah etmektedir.

Kasım 1952'de bir dergiye röportaj veren Mesut Cemil'in vurguladığı gibi, tüm yapılanlar yine bir birikim olarak bu toplumun hazinesine maledilmiştir.⁴¹⁴

2.5.8. Montrö Anlaşması ve Radyo Yayıncılığı

Montrö Boğazlar Konferansı'nın, sürecin en başından itibaren daha çok yazılı basın üzerinden takip edildiği taranan kaynaklardan anlaşılmaktadır. 20 Temmuz 1936 Pazartesi günü Ulus gazetesi konuyu, “Boğazlar Rejimi Hakkındaki Yeni Mukavelename Bu Gece Saat 22 de Montrö'de İmzalanıyor” manşeti ve “Atatürk Türkiye'si'nin Lozanda kazandığı büyük zafer bugün tamamlanacaktır” alt başlığı ile yayınladığı görülmektedir.⁴¹⁵Haberden, anlaşmanın imzalanmasının ulusal bir sevince

⁴¹²Ulus,29 Ekim 1946, s. 2.

⁴¹³Radyo, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 43-44.

⁴¹⁴“Kırk yıl zarfında evvela musikimizin folklor hazinesini tanıdık. O zamanlar böyle bir değerden haberimiz bile yoktu. Sonra klasik dediğimiz eski kültür ve sanat musikimizi de çok daha geniş nisbette tanıyor, hatta daha iyi ifade etmeyi biliyoruz. Nihayet konservatuarlarımız, senfonik orkestralarımız, solistlerimiz, bestekarlarımız, operamız, daha az ziyan olan gençlerimiz, istidatlarımız var. O zamanlar, musiki mahdut adamlara veya zümrelere mahsus ampirik bir sanattı. Şimdiki disiplinden, şuurdan ve yayılma tesirinden mahrumdu.”, Resimli Hayat, “Mesut Cemil Sanat Hayatının 40. Yılında”, Kasım 1952, cilt 1, sayı 7, s. 35.

⁴¹⁵Ulus, 20 Temmuz 1936, s. 1.

dönüştürülmeye çalışıldığı ve bunun için de radyo dahil tüm iletişim araçlarının kullanılacağı anlaşılmaktadır. Haberin içine gömülmüş, “Ankaralılar. Boğazlar rejimine ait yeni mukavelenin Montröde imzalandığı müjdesini almak için bu gece saat yirmidörtte Ulus meydanında toplanacaktır” çerçeveli başlık ise Ankaralılara toplanma çağrısı niteliğindedir.⁴¹⁶ Aynı günün gazetesinde ilan edilen Ankara radyosunun yayın akışına göre, bu istasyona boğazlar konferansı dolayısıyla röportaj görevi verildiği görülmektedir. Benzer görev İstanbul radyosunun akışında bulunmamaktadır.

Ankara Radyosu Programı (20 Temmuz 1936 Pazartesi):

“Boğazlar mukavelesinin imzası münasebetiyle roportaj yapacak

Hafif müzik

Çocuk saati

Orkestra neşriyatı

Burhan Belge'nin “Ankara”sından parçalar

Ajans haberleri

Caz müziği

Saat 23 den sonra, Boğazlar mukavenesinin imzası münasebetiyle roportaj”⁴¹⁷

Ulus gazetesinin 21 Temmuz 1936 tarihli sayısında Montrö'nün gece yarısı imzalandığı haberi “Atatürk Türkiyesinin Yeni Zaferi” başlığıyla duyurulurken, Ankara'da halkın Ulus meydanında toplandığı ve anlaşma dolayısıyla tüm yurttan büyük coşku yaşandığı 22 Temmuz 1936 tarihli gazetelerden anlaşılmaktadır:

“Dün Ankara'da, evvelki gecenin sevinci ve coşkunluğu devam ediyor, bayraklarla baştan başa donatılan şehir bir büyük düğün evi görünüşüne bürünmüş heyecanı bir daha tebarüz ettirecek saati: saat 17'yi bekliyordu. Halkın toplantısı vaktinden çok önce başlamış, meydan gene dolup boşalmıştı.”⁴¹⁸

Anlaşmayı imzalayan devlet ricalinin dönmeleri ve tüm yurttan kutlama telgrafları basına geniş bir şekilde yansıdığı görülmekle beraber, radyoların normal yayın akışlarına⁴¹⁹ döndükleri anlaşılmaktadır.⁴²⁰

Montrö anlaşmasının akabinde anlaşmaya imza atan yöneticilerin yurda dönmesinden sonra Atatürk'ün İstanbul'dan trenle başkente geldiği ve tatilde bulunan Meclis'in özel toplantısına katıldığı görülmektedir. Bu toplantıda hem Montrö Anlaşması Meclis

⁴¹⁶Ulus, 20 Temmuz 1936, s. 1.

⁴¹⁷Ulus, 20 Temmuz 1936, s. 2.

⁴¹⁸Ulus, 22 Temmuz 1936, s. 1.

⁴¹⁹Ulus, 26 Temmuz 1936, s. 2.

⁴²⁰İlgili radyo yayın akışları için bakınız Ek 18.

tarafından tasdik edilmiş ve hem de yapılan konuşmalar radyolar aracılığıyla haberleştirilip duyurulmuştur:

“Yaz tatili devam etmekte olan Kamutayın dünkü fevkalâde toplantısında azâ veya dinleyici olarak bulunmuş yahud orada görüşülenleri bütün dünyaya yayan radyolardan işitmiş olanlar, fasılasız dört saat süren bu toplantıdaki ‘Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne hâs harikulâdeliğin, fikir ve histen mürekkebe bir şelâle halinde zihinlerine ve yüreklerine aktığını duymuşlardır.”⁴²¹

Yayıncılık çizgisi düşünüldüğünde ve dış dünyadaki radyo alanındaki gelişmeler göz önüne alındığında bu yayınların Türk Radyoculuk tarihinde bir gelişme çizgisi olarak ele alınması doğru bir yaklaşımdır. Bu gelişmenin yeterli bir gelişme olmadığını söylemek ise, yanlış bir değerlendirme olmamaktadır. Henüz yayıncılık perspektifinin yeterince geniş olmadığı da bir başka husustur. Montrö Anlaşmasını imzalayan yöneticiler İstanbul üzerinden Ankara’ya dönmüştür. Onların dönüşleri sırasında canlı naklen yayınlar ya da özel röportajlar yapılmaması, radyo gerçeğinin henüz tam anlamıyla kavranamadığının da bir göstergesi olarak düşünülmektedir.

Radyonun Cumhuriyet’in ilk yıllarına gelen ve inkılâplar şeklinde toplum hayatında kendini gösteren özel gün ve olaylarda yerine getirdiği işlev, bugünün yayıncılık anlayışına göre çok iptidai olarak adlandırılabilir. Ve birçok görüşün öne sürdüğü gibi, radyodan inkılâplar konusunda yeterince yararlanılmadığı sonucunu ortaya çıkarabilir. Bu durum diyalektik bir sorunu ortaya çıkarmaktadır. Toplum radyonun farkında değildir, fakat radyo da kendi gücünün farkında değildir. Dönemin olayları incelendiğinde bu korelasyon kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. 1 Kasım 1928’de yeni Türk Alfabesini halka öğretmek amacıyla 1 Ocak 1929 yılında açılan Millet Mektepleri’nde 40 bin kişinin eğitime başladığı görülmektedir.⁴²² Vakit gazetesinde yeni harfleri öğrenenlere hediyeler verileceği belirtilirken, sayfasında yeni harflerle ilgili derslerin varlığı dikkat çekmektedir.⁴²³ Radyoda ise bu tür derslerin verildiğini ya da yeni harfleri öğrenenlere hediyeler vaat eden programlar yayınlandığına dair herhangi bir bilgi yoktur. Örnek olarak 6, 7 ve 8 Kanunisanı 1929 Radyo yayın planları aşağıda verilmiştir.

6 Kanunisanı 1929 İstanbul Radyosu Programı⁴²⁴

“19.00 Üstütyo Musiki Heyeti

⁴²¹Ulus, 1 Ağustos 1936, s. 1.

⁴²²Vakit, 3 Kanunisanı 1929, s.1.

⁴²³Vakit, 4 Kanunisanı 1929, s.5.

⁴²⁴Vakit, 6 Kanunisanı 1929.

20.50 Esham ve tahvilat kanbiyo ve nukut borsası haberleri. Rasat merkezi raporu. İstanbul saati

21.50 Tarihi musiki; Lisztin hayat ve asarı

21.55 Konser: 1) Lisztin asarı, 2) Solo piyano: Ömer Refik B. Tarafından”

7 Kanunisani 1929 İstanbul Radyosu Programı⁴²⁵

“19.00 Üstütyo musiki heyeti

20.50 Esham ve tahvilat kanbiyo ve nukut borsası haberleri

21.55 Konser: 1) Sen-Sayns: Samsun ve dalila

2) Linjini: Bale ejipsien 3) Sen-Sayns Askeri marş 4) Dans havası”

8 Kanunisani 1929 İstanbul Radyosu Programı⁴²⁶

“19.00 Üstütyo musiki heyeti

20.50 Rasat merkezi raporu, İstanbul saati

21.55 Konser:

1) Lökoh: Lö pöti Dük

2) Ofenbah: Miset

3) Teganni: Döo

4) Cazbant”

Üç günlük yayın akışından da anlaşıldığı gibi, millet mekteplerinin açıldığı hafta radyoda yeni harflerin öğretimine ilişkin herhangi bir programın varlığı görünmemektedir. Radyonun bazı devlet adamlarının Türkiye ziyaretlerine duyarsız kaldığı da anlaşılmaktadır. 1930 yılının Ekim ayında Yunanistan Başvekili Venizelos ile Macaristan Başvekili Kont Betlen’in Ankara ziyareti yazılı basında geniş yer alırken, radyoda bu ziyaretlerle ilgili programların hazırlandığına ilişkin veriler bulunmamaktadır. İki başvekil de Cumhuriyet kutlamalarına iştirak etmişlerdir.⁴²⁷ Yunanistan Başvekili Venizelos 28 Ekim’de Atatürk ile iki saat süren bir görüşme gerçekleştirmiştir.⁴²⁸ Görüşme sonrası Atatürk’ün “Müessif mazi, ebediyyen kapanacaktır. Artık aramızda harp olmayacaktır” sözü⁴²⁹ ile Venizelos’un “Bana Türk düşmanı diyenler var. Olmadım, değilim”⁴³⁰ yolundaki sözü yazılı basında genişçe işlenmiştir. 30 Ekim 1930 yılında imzalanan Türk-Yunan Dostluk Misakı⁴³¹, Yunanlı futbolcuların Türk futbol takımıyla karşılaşması ve benzer gelişmelerle ilgili radyoda

⁴²⁵Vakit, 7 Kanunisani 1929.

⁴²⁶Vakit, 8 Kanunisani 1929, s.5.

⁴²⁷Vakit, 31 Ekim 1930, s. 1.

⁴²⁸Vakit, 29 Ekim 1930, s.1.

⁴²⁹Vakit, 29 Ekim 1930, s.1.

⁴³⁰Vakit, 31 Ekim 1930, s.1.

⁴³¹Vakit, 31 Ekim 1930.

herhangi bir program olduğuna dair bulgular yoktur. Askeri Ankara yakınlarına kadar gelmiş ve Kurtuluş Savaşı'nda büyük bir yenilgiye uğramış bir ülkenin başvekili, Cumhuriyetin kurulmasından 7 yıl sonra yok etmek istedikleri ülkenin başkentinde misafir olarak ağırlandığıdır. Misafir başvekilin radyo mikrofonlarında canlı konuk edilmesi o yılların geleneği açısından mümkün görünmese de, iki ülke ilişkilerini konu eden etraflı programların hazırlanması doğal bir yayıncılık refleksi olarak düşünülebilir. Bu tür programların hazırlandığına ilişkin veriler yoktur. Kıbrıs'ta Yunanistan'a ilhak nümayişleri, İsmet İnönü ve Recep Peker'in Yunanistan ziyareti, Menemen olayı ve ardından sıkıyönetim ilanı, Rusya Dışişleri Bakanı Litvonof'un Ankara ziyareti, Türk-Rus Dostluk muahedesi, İsmet İnönü'nün Nisan 1932'de gerçekleşen Rusya ziyareti önemli gelişmelerdir. Bu gelişmelerin ya da Osmanlı'dan kalan borçların ödenmesi konusunda Duyunu Umumiye ile yapılan görüşmeler neticesinde 107 milyon lira borcun 8 milyon liraya indirildiğine⁴³² ilişkin yazılı basında yer alan haberlerin radyoya yansımalarıyla ilgili herhangi bir veriye rastlanamaktadır. Şirket dönemi radyo yayıncılığının bu gelişmeleri gereğince değerlendirebildiğini söylemek mümkün değildir. Dönemin toplumu ve sahip olunan ekonomik, sosyal, kültürel ve milli varlıklar sözkonusu edildiğinde, radyonun içinde bulunduğu topluma koşturarak zamanla kendini fark ettiği ortaya çıkmaktadır. Yine de eldeki tüm şartların yetersizliğine, teknik alt yapının iptidai olmasına karşın, özellikle Atatürk'ün teşvikiyle radyodan mümkün olduğu kadar faydalanma isteği göze çarpmaktadır. 2 Kanunusani 1933 yılında Vakit gazetesinde çıkan bir habere göre o yıllarda Ankara Radyosu'nun gücü 7, İstanbul Radyosu'nun gücü ise 5 Kw olarak belirtilmektedir. Aynı tabloya göre, Berlin, Londra ve Roma radyoları 75, Leningrad ve Moskova radyoları 100, Perağ (Prag kastediliyor) 125, Paris Radyosu 72 ve Viyana Radyosu ise 20 Kilowatt gücündedir.⁴³³ Aradaki fark, Türkiye'nin o yıllarda sahip olduğu radyo kurulu gücünün diğer dünya radyolarına göre oldukça yetersiz kaldığını da göstermektedir. Şirket dönemi radyo yayıncılığı olarak adlandırılan ve 1927-1936 yılları arasını kapsayan bu dönemde, özel gün ve kutlamalar açısından radyo yayıncılığı ele alındığında, radyonun Cumhuriyetle ilgili tüm aktivitelere katıldığı görülmektedir. Bu durum Cumhuriyet, hedefleri ve inkılâplar açısından, dinamik bir süreci ifade etmektedir.

⁴³²Vakit, 31 Kanunuevvel 1932, s.1.

⁴³³Vakit, 2 Kanunusani 1933.

2.5.9. Ankara Telsizi Konser Canlı Yayın Mekanları: Karpiç Şehir Lokantası ve Ankara Palas

Ankara Radyosunun program akışı incelendiğinde sık sık Karpiç Şehir Lokantası'ndan naklen konser yayını yaptığı görülmektedir. O yıllarda yurtdışı radyoların yayın grafiğinde de benzer bir uygulama gözlenmektedir. Budapeşte radyosunun “Metropol Otel” ve “Kafe Patria”, Viyana Radyosunun “Kursalon” ve Paris Radyosu'nun ise konservatuvardan naklen konser yayını verdikleri anlaşılmaktadır.

Karpiç Şehir Lokantası, 1928 yılında Gürcü asıllı Juri Georges Karpovitch adında bir Rus tarafından Taşhan'da açılmıştır. Lokanta, dönemin Cumhuriyet ve başkent simgelerinden biri olmuştur. Dönemin belgelerinden anlaşıldığına göre Juri Georges Karpovitch çevresinde, “Karpiç Baba” olarak biliniyordu. Lokanta 1953 yılına kadar Ulus semtinde faaliyet göstermiş⁴³⁴ ve toplumu yeni tip yemek, sunum ve mekana alıştırmıştır.⁴³⁵ Falih Rıfki Atay'ın deyimiyle o “ahçı dükkanı” devrini kapamıştır.⁴³⁶ Falih Rıfki Atay, Karpiç'in ucuzluk ile kaliteyi birleştirdiğini anlatmaktadır.⁴³⁷ Eski Dışişleri Bakanlarından İhsan Sabri Çağlayangil'in Karpiç Lokantası ile ilgili anısı ise şöyledir:

“Hiç unutmam, bir gün garsonun birine şu şekilde çıktığını gördüm. Saraçoğlu Sükrü Bey, pirinç çorbası içmiş, arkasından şiş kebabı istemiş. Kenarına pilav koymuşlar. Karpiç diyor ki, Başvekil günlük pirinç hakkına çorbayla aldı. Siz nasıl tekrar pilav koyarsınız. Niçin sebze koymadınız? Kendisi size bunu söylemese bile sizin akıl etmeniz gerekmez miydi?”⁴³⁸

Falih Rıfki Atay'ın anlatımıyla eski Adalet Bakanlarından Ali Rıza Türel'in de Karpiç'teki anısı şu şekildedir:

“Ali Rıza Türel Ankara'da iken hep Karpiç'te yemek yedi. Bir gün gelir masasına gider oturur. Önünde kendisinin olmayan bir bira mayası şişesi görür. Garsona,

Yanlılıkla koymuşlar, alın götürün, der.

⁴³⁴Turizm Günlüğü, 9 Nisan 2018, <https://www.turizmgunlugu.com/2018/04/09/karpic-babanin-efsane-lokantasi-turizm-tezinde/> erişim tarihi: 13.04.2019.

⁴³⁵Karpiç şehir lokantası görseli için bakınız Ek 19.

⁴³⁶Falih Rıfki Atay, “Baba Karpiç”, **Resimli Hayat**, Kasım 1953, cilt 2, sayı 19, s. 48.

⁴³⁷ “Ankara-Palas oteli idare meclisinde Karpiç'in pek ucuz viski satmasından şikayet ediliyordu. Bir şişe viskinin fiatı ve bir şişeden kaç kadeh çıkacağı bilindiğine göre, Karpiç'in hiç kazanmadığı belli idi. Bunu bilmeyen müşteriler ise, Ankara-Palas pavyonunun ona benzer yerlerin ‘ihtikâr (vurgun, vurgunculuk)’ yapmakta olduğunu sanıyorlardı. Kendisine haber yollamağa karar verdiler. Baba Karpiç şöyle cevap vermiş;

–Ben artık para kazanıp da ne yapacağım? Şirketim yok. Çoluk çocuğum yok. Bir kadehe dört buçuk lira veremiycek olanlara viski içirmek zevki bana yeter.”, Atay, **a.g.m**, Resimli Hayat, Kasım 1953, s.48.

⁴³⁸Erdal İpekeşen, “Ankara'da Servis Terbiyesi Gördüğümüz İlk Lokanta Karpiç'ti”, **Hürriyet Gazetesi**, 29 Ocak 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/ankara-da-servis-terbiyesi-gordugumuz-ilk-lokanta-karpic-ti-19794949> erişim tarihi: 13.04.2019.

Garson bir müddet sonra,

- Babaya sordum, sizinmiş! diyip şişeyi gene masanın üstüne koyar.Türel ısrar edince, bu defa Baba Karpiç gelir;

- Siz her gün benim lokantada yemek yiyorsunuz. Bir türlü beslenip semizlenmiyorsunuz.Benim için fena reklamsınız da, bira mayası vermeyi düşündüm der. Ali Rıza, bizim arkadaşlarımızın vücudca en zayıfı idi.”⁴³⁹

“Karpiç Babaya Mersiye” yazan Reşat Nuri Güntekin de, Karpiç hatıralarının kolay unutulacak cinsten olmadığını belirtmektedir:

“Bazı insanlar yaşadıkları zamanın ve şehrin bir parçasını kendileriyle beraber alıp götürüyorlar.Karpiç Baba benim için ve birçokları için bu insanlardan biridir.Mütareke ve İstiklal Savaşı İstanbul’u ile sonraki inkılâp Ankarası yıllarına ait hatıralarımdan onun çehresinin kolay kaybolmayacağını sanıyorum.”⁴⁴⁰

Abdülhak Şinasi Hisar, Karpiç şehir lokantası ile ilgili yazısında, dışarıdan gelen her insanın Ankara hakkında iyi intiba kazanmasında mutlaka bu mekanın olumlu bir katkısı olduğunu anlatmış ve “Ankara tarihinde bir Karpiç lokantası vardır” diye yazmıştır.⁴⁴¹Şehrin hayatına sinmiş mekanları ve o mekanların oluşturduğu hayat biçimi, radyonun nasıl bir kitleye seslendiğine ilişkin veriler elde etmemizi sağlamaktadır.Bu bakımdan Karpiç Şehir Lokantası ve Baba Karpiç’in, özellikle Cumhuriyetin “Ankarası”yla bütünleştiği ve yönetici-elit sınıfı aynı mekanda buluşturduğu anlaşılmaktadır.

Konser naklen yayınlarının yapıldığı başka bir mekan olan Ankara Palas ise Cumhuriyet devrinde “Mebusan Kulübü” olarak tasarlanmış ve 1924 yılında inşaatına başlanmıştır. 1927 yılında hizmete açılan bina, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nden Palas Otelcilik tarafından kiralanmış ve 1969 yılına kadar otel olarak hizmet vermiştir.Bir ara sendikaya geçen ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın kullanımına sunulan bina, 1983’ten bu yana “Devlet Konukevi” olarak kullanılmaktadır.⁴⁴²

2.5.10. Radyo Yayın Akışlarında Memleket Saat Ayarı (M. S. A. ve Saat Ayarı), Ne Anlama Gelmektedir?

Türkiye radyolarının yayın plan ve akışlarında var olan ve genelde ajans haberlerinden önce yer alan “M.S.A, M.S. Ayarı ya da Saat Ayarı” ifadesi göze çarpmaktadır. Bunun

⁴³⁹Atay, **a.g.m**, Resimli Hayat, Kasım 1953,s. 48.

⁴⁴⁰Reşat Nuri Güntekin, **Resimli Hayat**, Kasım 1953, cilt 2, sayı 19, s. 49.

⁴⁴¹Abdülhak Şinasi Hisar, **Resimli Hayat**, Kasım 1953, cilt 2, sayı 19, s. 49.

⁴⁴²TC Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/ankara-palası-in-tarihcesi.tr.mfa> erişim tarihi: 15.04.2019.

açılımı “Memleket Saat Ayarı” olarak bilinmektedir. Türkiye’de radyo yayıncılığının ayrılmaz bir uygulaması olarak süreklilik arz etmiştir. Memleket Saat Ayarı, haber öncesi “gong” sesiyle verilen saat anonsudur, saatin kaç olduğunu bildiren anonstur. Hikmet Aksoy, gong’u ve memleket saat ayarını şöyle anlatmaktadır:

“Bugünkü gibi günün ‘ana haber bülteni’ saat 13.00’te verilir, ‘dünyadan/yurttan haberdar olmak’ isteyenler radyoların başına üşüşürdü.

‘Ajans saati’, yani haber saati gelmişti çünkü...

Ajans haberleri okunmadan önce herkesin elinde köstekli saati olur, tam saat 13.00’de verilecek ‘Memleket Saat Ayarı’ için kulaklar gong sesinde olurdu.

Donggg! Diye bir gong sesi sonrasında saatlerin ayarına bakılır, bozuk ayarlı saatler düzeltilirdi.

Memleket saat ayarında bozukluk olmazdı o yüzden...”⁴⁴³

“Memleket Saat Ayarı” o kadar yaygın bir kullanıma sahipti ki, 1475 Sayılı İş Kanunu’nun 63’üncü maddesinde çalışma saatleri esasını belirleyen unsur olmuştur. İlgili kanun maddesi şöyledir:

“Saat Ayarı

Madde 63- Çalışma saatleri ‘memleket saat ayarı’na göre düzenlenir. İşin başlayıp ve bitiş saatleri ile dinlenme saatleri işyerlerine asılacak levhalarda gösterilir.”⁴⁴⁴

Memleket Saat Ayarı, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Saatleri Ayarlama Enstitüsü” adlı eserini akla getirmektedir. Tanpınar’ın kahramanına söylediği saatler ve ceza, vaktin insan yaşamındaki önemine ve doğruluğa bir vurgu olarak nitelendirilebilir:

“Nakit cezamızın dayandığı esas, şehre ait umumi saatler başta olmak üzere, açıkta bulunan saatlerden biriyle uymayan her saatten alınan 5 kuruştan ibaretti. Fakat bu saat ile bir başka saatin arasında da ayar farkı varsa, bu sefer ceza iki misli oluyordu. Kalabalık bir yerde yapılan tek bir kontrolde epeyce miktarda bir para tahsili mümkündü.”⁴⁴⁵

Memleket Saat Ayarı, aynı zamanda ajans haberlerinin de vakti idi. O nedenle gong sesiyle ajans haberleri özdeş tutulmuştur⁴⁴⁶

2.6. DÖNEMİN RADYO YAYIN POLİTİKASI

1 Kasım 1935’de Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 5’nci dönemini şu sözlerle açmıştır:

⁴⁴³Hikmet Aksoy, “Memleket Saat Ayarı”, *Yenigün Gazetesi*, 2 Ekim 2017,

<https://www.yenigun gazetesi.net/yazarlar/hikmet-aksoy/-amp-quot-memleket-saat-ayari--amp-quot/3952/> erişim tarihi: 17.04.2019.

⁴⁴⁴Resmi Gazete, **1475 Sayılı Kanun**, 1 Eylül 1971 Çarşamba, sayı 13943, s. 10.

⁴⁴⁵Ahmet Tanpınar, **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**, <http://www.naxcivan.org/wp-content/uploads/2018/03/Ahmet-Hamdi-Tanpinar-Saatleri-Ayarlama-Enstit%C3%BCs%C3%BC.pdf> erişim tarihi: 17.04.2019.

⁴⁴⁶Türkiye radyoculuğunda uzun süre kullanılan “gong”a ait bir görsel için bakınız Ek 20.

“Ulusal kültür için pek lüzumlu olduğu gibi arsiulusal ilgiler bakımından da yüksek değeri belli olan radyo işine önem vermemiz yerinde olur.”⁴⁴⁷

Bu konuşmanın işaret ettiği hedef, “katma değeri yüksek” bir radyonun oluşturulmasıdır. Parti de bu gerçeği görmüş ve aynı yılın 9 Mayıs’ında toplanan 4’üncü Kurultay sonrası yayınlanan bildiride, Milli Talim ve Terbiyeye ayrılan beşinci kısmının 51’nci maddesine, “Parti, radyoyu milletin kültür ve politika terbiyesi için en değerli vasitalardan sayar. Kuvvetli verici istasyonlar kuracağız. Alıcı makinaların kolay ve ucuz tedarikini temin edeceğiz”⁴⁴⁸ ifadelerini eklemiştir.

Türkiye’de radyo yayıncılığın sınırları, işte bu konuşma ve programda belirlenmiştir. Bu sınırlar Atatürk’ün söylediği gibi “ulusal kültür ve arsiulusal ilgiler” ve parti programında belirtildiği gibi “milletin kültür ve politika terbiyesi” görevidir.

Radyo yayın politikası, ilk başından itibaren bu çizgide devam etmiştir. Bu politikayı şu söz çok güzel açıklamaktadır. “Milletin kulağı ve hükümetin ağzı olmak.” Selim Sarper, bir yazısında bu noktayı şu sözlerle ifade etmektedir:

“Tatlı olsun, acı olsun hakikatleri millete kadar ulaştırmak ve bu yolda milletin kulağı, Hükümetin ağzı olmak; işte Ankara Radyosunun zaman zaman üzerine aldığı büyük ve şerefli vazife.”⁴⁴⁹

Liderin çizdiği ve bir manifesto olarak açıkladığı “muasır medeniyet” seviyesi yayın politikasının nihai hedefi olmuştur. O hedefe giden yolda radyoya, bir araç olarak bakılmıştır. Radyo Programı dergisindeki bir makalede bu noktaya vurgu yapılmaktadır:

“Türk milletinin cumhuriyet rejiminden daima el ve kafa birliği ederek ileri götüreceği terakki hamlelerini bize temin edecek olan vasıta işte bu radyodur.”⁴⁵⁰

Nedim Veysel İlkin’in şu satırları da radyo yayın politikasının ne olduğunu ve ne olması gerektiğini anlatmaktadır:

“Radyonun sağladığı kıymetlerin başında yayın ve telkin vasıtası olarak Devlete temin ettiği siyasi kıymet gelmektedir.Devlet yurt ve millet için hayırlı ve en faydalı yayının ne olduğunu ve neler olması lazım geldiğini tâyin eder.”⁴⁵¹

Radyonun yayın politikası, Kemalizm’in sınırları, hedefleri ve amaçlarıdır.Buradaki tek şart, pragmatik olmak ve dogmatik kalmamaktır. Bunu da dönemin Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri, Recep Peker, çok güzel bir dille ifade etmiştir:

⁴⁴⁷Ulus, 2 Kasım 1935, s.1.

⁴⁴⁸Kocabaşoğlu, a.g.e, s. 116.

⁴⁴⁹Selim Sarper, ‘Ankara Radyosu Milletın Emrinde’, **Radyo**, 15 Şubat 1942, cilt 1. sayı.3, s. 3.

⁴⁵⁰**Radyo Programı**, ‘Memleketi Genel İlerleyiş Yolunda Yürütecek Vasıta: Kuvvetli Bir Radyo,’ 25 ikincikanun 1936, yıl 1, sayı 3, s. 51.

⁴⁵¹Nedim Veysel İlkin, ‘Radyonun Bize Kazandırdığı Kıymetler’, **Radyo**, 1 Mart 1945, cilt 4, sayı 39, s. 1.

“Biz dogmalara değil, hayata bakarak ilerliyoruz. Ne parti bir tekkedir, ne de onun vücuda getirdiği program bir âyet. Biz gidişimizde zamanın gerekliliklerine sıkı sıkıya bağlıyız. Hiçbir zaman değişmeyecek olan Kemalizm, ana ruhunun dışında, iyiyi, doğruyu, güzeli nerede bulursak almak ve benimsemek yolundayız.”⁴⁵²

Radyo, inkılâplar ile toplum arasındaki çizgide, durması gereken yeri bilmiştir. Bunu adı konmamış ama herkesin bildiği hakim atmosfer sağlamıştır. Burhan Belge, Radyo dergisinin 18’inci sayısında radyonun kültür oluşturma işlevinden söz ederken yayın politikasının ne olması gerektiğini de şu sözlerle anlatmaktadır:

“İyi çalışan ve halkın hem sevgi, hem de güvenini kazanmış bulunan bir Türk devlet radyosu, ne daha çok ne daha az, sadece, Türk milletinin kendi agora, yahut forumunda yüksek seviyede bir kültür hayatına kavuşması demektir. İşte, Ankara Devlet Radyosunun üzerine almış olduğu vazife budur.”⁴⁵³

Şirket dönemi yayıncılığı 1936’da sona ermiştir. Türkiye’nin yayıncılık tarihinde bundan sonra devlet dönemi diyebileceğimiz yeni bir dönem başlamıştır. Altemur Kılıç, şirket döneminde radyoculuk yayını konusunda imtiyazlı halde bulunan Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi’nin iflas ettiğini belirtmekte ve iflasın gerekçesini de Genelkurmay’ın bir uygulamasına bağlamaktadır:

“Çok geçmeden garip şeyler oldu. Genelkurmay, casusluk yapılacağı endişesiyle çatılara anten takılmasını yasak etti. Bu casusluk evhamı yüzünden bazı aboneler tutuklanmıştı. Bu anten yasağı yüzünden her bakımdan başarılı olan İstanbul Radyosu faaliyetini tatil etti. Bu serüvenin devamından birkaç yıl sonra Almanya’daki radyolardan etkilenen o zamanın yönetimi, radyoya izin çıkardı ama İstanbul Radyosu ve onu kuran Türk Telsiz Telefon şirketi iflas etmişti.”⁴⁵⁴

Altemur Kılıç’ın bu tespiti, uzun süreli varolma savaşından yeni çıkan bir milletin kendini koruma refleksinin hala ortadan kalkmadığını anlatmaktadır. Ancak anten yasağı bile radyonun Türk Milletinin modernleşme sürecinin bir ortağı olduğunu göstermektedir. Çünkü radyo zamanla, anten yasağından tüm yurda yaygınlaştırılmasına öncelik verilen bir araç haline gelmiştir. Tıpkı “muasır medeniyet” hedefinde olduğu gibi radyo da, bizatihi kendisi başlıbaşına bir “inkılâp” olarak genç cumhuriyetin üst yapı kurumları arasında yer almıştır. Radyo, inkılâpların bir partneri olarak “milletin kulağı, hükümetin sesi” olmak cümlesiyle ifade edilen politikanın dışına hiçbir zaman çıkmamıştır. Bu politika devlet döneminde daha keskin bir şekilde kendini göstermiştir. Bu bakımdan şirket dönemi yayın politikası ve yayıncılığı, dönemin koşulları ve gelişmeleri gözönünde tutulduğunda, samimi ve başarılı olarak nitelenebilir. Ayrıca bu

⁴⁵²Yaşar Nabi Nayır, “Yerinde Olmayan Bir Kaygı”, **Radyo**, 15 Haziran 1935, cilt 2, sayı 47, s. 1.

⁴⁵³Burhan Belge, **Radyo**, 15 Mayıs 1943, c. 2, sayı 18, s. 1.

⁴⁵⁴Altemur Kılıç, **Radyo Yılları ve Hatıralarım**, **Yeniçağ Gazetesi**, 17 Mayıs 2009, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/radyo-yillari-ve-hatiralarim-8476yy.htm>, erişim tarihi: 23.03.2019.

dönemde radyonun devlet-millet arasında karşılıklı etkileşimi sağladığı ve bireyi etkileyerek toplumun gelişimine ivme kattığı görülmektedir.

3.BÖLÜM

TÜRKİYE’DE “DEVLET DÖNEMİ” RADYOCULUĞU 1936 VE SONRASI

Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ’a verilen imtiyaz süresinin bitiminden 4 gün önce, 4 Eylül 1936 akşamı İstanbul PTT Başmüdürlüğü, Nafia Vekaletinin emriyle İstanbul Radyosuna el koymuştur. Şirketin imtiyaz süresini uzatma girişiminin sonuçsuz kaldığı anlaşılmaktadır. İmtiyaz sözleşmesinin bitim tarihi olan 8 Eylül’e kadar İstanbul Radyosu’nun şirket yönetiminde kaldığı ve 9 Eylül akşamına kadar da şirketin hazırladığı yayın kalıbının aynen uygulandığı görülmektedir.⁴⁵⁵ Böylece, Türkiye’de radyo yayıncılığının tarihi içinde ikinci kısmı ifade eden ve 1936 yılından sonraki dönemi kapsayan “Devlet Dönemi” başlamıştır. Şirket döneminin son yıllarında devletin “radyo”yu farkettiği ve yayın faaliyetini tamamen kendi tekeline almak için hazırlıklara giriştiği görülmektedir. Bu kapsamda ilk olarak radyoyu bir binaya kavuşturma faaliyetine başlanmıştır. Marconi Wireless Telegraph Company şirketiyle yapılan sözleşme gereğince, Ankara Radyoevi binası 28 Ekim 1938’de hizmete girmiş ve Radyo Yayıncılığında Ankara Radyosu, o günün deyişimiyle “Türkiye Radyosu” dönemi başlamıştır.⁴⁵⁶ Devlet dönemiyle birlikte Ankara’da yayıncılığa uygun bir binanın yapılması ve “Radyoevi” olarak anılan binada Ankara Radyosunun yayına başlaması, Türk Radyoculuk tarihinde önemli bir dönüm noktasını teşkil etmiştir. Devlet dönemi ile birlikte farkındalığa koşut olarak Türkiye’de radyo yayınlarının çeşitlendiği ve yayınların bir düzleme oturtulduğu görülmektedir. Radyoda söz, müzik, eğlence, çocuk ve haber programlarının başlatıldığı, programlar arasında uyum sağlanabilmesi için gerekli oluşumların kurulduğu, yeni yayın dönemi kavramlarının ortaya çıktığı ve bu yayın planlarının düzenlendiği, haber birimi servisinin kurulduğu ve kurumiçi eğitimle çalışan personelin eğitildiği görülmektedir. Yayın çeşitliliğine bir örnek, o tarihten 15 yıl öncesine kadar yurdu istila etmeye çalışan bir ülkenin dilinde radyoda

⁴⁵⁵Okur, **a.g.m.**, s. 893-894, **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1936.

⁴⁵⁶Ankara Radyodiffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 30.10.1938, **a.g.m.**, s. 10.

şarkıların çalmasıdır. Türk-Yunan dostluğu için İstanbul Radyosu 16 Mayıs 1937’de saat 22.15’de Yunanca şarkıların icra edildiği bir program yayınlamıştır.⁴⁵⁷

3.1. RADYOYA YENİ MEKAN: “RADYOEVİ”

Radyoculuğun ilk yıllarında radyo güçleri oldukça düşüktü. Ankara Radyosu’nun kendi binasına taşınması töreni dolayısıyla hazırlanan 30 Ekim 1938 tarihli kitapçıkta, ilk radyo yayınlarının oldukça düşük güçte olduğuna vurgu yapılmaktadır:

“Bu postalar zayıf takatte olduklarından, neşriyatları memleket içinden bile doğru dürüst duyulmuyordu. Öyle ki birbirlerinden ancak 500 km. mesafede bulunan Ankara ve İstanbul şehirleri bile, yekdiğerinin neşriyatını layıkıyla dinleyemiyorlardı.”⁴⁵⁸

Şirket döneminin 1936 yılında sona ermesiyle birlikte, radyonun binanın yanısırakuvvetli bir istasyona sahip olması için de karar verilmişti. Hem bina hem de verici istasyonu için çalışmalara kısa sürede başlandığı görülmektedir:

“Hükümet, merkezi Ankara’da radyo tekniğinin en son terakkiyatına göre büyük ve kuvvetli bir radyo istasyonu kurmak kararlaştırıldı.Devletin bayındırlık siyasetini yüksek bir azim ve metanetle idare etmekte olan sayın Nafia Vekilimiz Bay Ali Çetinkaya, muvaffak elini bu işin üzerine de koydu.”⁴⁵⁹

İlk iş olarak radyo binası için ihale açıldığı görülmektedir. Radyoevi inşası için açılan ihaleye Hollanda’dan Philips, Amerika’dan Radio Corporation of America RCA, Almanya’dan Telefunken ve İngiltere’den Marconi firmalarının davet edildiği ve İngiliz Marconi firmasının ihaleyi kazandığı belirtilmektedir. Telefunken firmasının ise son ihaleye katılmadığı anlaşılmaktadır.⁴⁶⁰ Marconi firmasından R.D.Bangay’in 1936 yılının sonuna doğru Ankara’ya gelerek işin nasıl yürütüleceği konusunda temaslarda bulunduğu ve yüklenici firma arayışına girdiği görülmektedir.⁴⁶¹Bangay’in elinde çok fazla seçenek olmadığı bilinmektedir. Mustafa Haluk Zelef, o dönemin ünlü müteahhitlerini ve mimarlarını şöyle anlatmaktadır:

“Önemli müteahhitler olarak, Naci Demirağ, Nuri Demirağ, Aral İnşaat Limited Şirketi, ‘Hathas’ İnşaat Şirketi, Yol ve Yapı İnşaat Şirketi, ‘OMSİM’ (Mühendis Osman, Mahmut, Selahattin Kadri, Galip Sinap, İbrahim Galip Fesci, İnşaat Türk Limited şirketi; önemli mimarlar olarak ise; Eduardo do Nari, Giulo Mongeri, Apostolos Mavroudoglou, Pistikas

⁴⁵⁷Radyo Programı, 15 Mayıs 1937, yıl 2, sayı 11, s. 3.

⁴⁵⁸Ankara Radyodiffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 30.10.1938, a.g.m, s. 9-10.

⁴⁵⁹Ankara Radyodiffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 30.10.1938, a.g.m, s. 9-10.

⁴⁶⁰Mustafa Haluk Zelef, “Ankara’da Elçiliklerin İnşa Sürecinde Az Bilinen Bir Aktör: Jacques Aggiman”, **Ankara Araştırmalar Dergisi**, Aralık 2017, 5(2), s. 185, https://www.journalagent.com/jas/pdfs/JAS_5_2_161_196.pdf erişim tarihi: 13.08.2019.

⁴⁶¹Zelef, a.g.m, s. 184, erişim tarihi: 13.08.2019.

Apostolos, Ahmet Burhaneddin, Ahmet Yahya, Michel Nouridjian, ve A. Bottinelli görülmektedir.”⁴⁶²

Bina inşaatı için 327 bin lira, teknik alt yapı için de 907.250 lira harcama öngören proje, toplam 1.235 bin liraya malolmuştur ve yükleniciliğini Jacques Aggiman (Aciman olarak da bilinmektedir) üstlenmiştir.⁴⁶³ İnşaatına Haziran 1937’de başlanan ve 22 Temmuz 1938’de bitirilen Radyoevi, gümrük resimleri, şebeke ile verici arasındaki kablo döşemesi ve yapılan ilavelerle bu miktarı aşarak toplam 1.683.399 liraya malolmuştur.⁴⁶⁴ Zelef projenin maliyetini 300.000 Sterlin olarak açıklamaktadır.⁴⁶⁵

Ankara Radyoevi inşaatı ile birlikte 20 kilometre uzaklıkta Etimesgut’ta verici istasyonu da kurulmuştur. Vericinin radyoevi’nden 20 kilometre uzakta kurulmasına gerekçe olarak, Ankara’daki alıcıları vericilerin güçlü etkilerinden korumak gösterilmiştir:

“İstasyonun Ankaradan uzakça kurulmasına sebep Ankaradaki alıcıları istasyondaki büyük takatli verici postaların yakınlarında hasıl edecekleri kuvvetli sahaların muzir tesiratından korumaktır.”⁴⁶⁶

Verici istasyonunun 120 kilowattlık uzun dalga ile 20 kilowattlık kısa dalga iki vericiyi kapsadığı, şehir şebekesine bağlı 20 bin voltluk besleme gerilimine sahip olduğu ve bu gerilimin yer altı kablosu ile iletiildiği anlaşılmaktadır.⁴⁶⁷ Verici istasyonunda, yer altı kablosunda ya da radyoevi stüdyo çıkışında bir arıza olması durumunda yayını devam ettirebilecek teknik donanıma sahip bir stüdyo da oluşturulmuştur. Bu stüdyoda bir mikrofon, plak yayını için otomatik gramafon makinesi ile bir adet hoparlör⁴⁶⁸ bulunmaktaydı.⁴⁶⁹

⁴⁶²Zelef, **a.g.m.**, s. 184, erişim tarihi: 13.08.2019.

⁴⁶³Zelef, **a.g.m.**, s. 184, erişim tarihi: 13.08.2019.

⁴⁶⁴“Evveleminde bu gibi tesisatı yapmak hususunda acunda şöhret ve muvaffakiyet kazanmış bazı firmalara müracaat edilerek, Ankarada büyük ve modern bir radyo istasyonu kurmak için teklifleri istendi. Alınan teklifler arasında fiat ve teknik evsaf itibarile daha müsait ve daha iyi görülen Markoni müessesesinin teklifi tercih edilerek istasyonun yapılması mezkür müesseseye ihale edildi. İhale bedeli 327 bin lirası binalar için olmak üzere (1,235.000) lira idi. Ancak bu büyük parayı umumi bütçeden tefrik ve temin etmek hayli güçlük arz ediyordu. Çetinkaya, millet ve devlete malettiği İstanbul Telefon idaresinin safi hasılatının bir kısmını bu işe tahsis etmek suretile bu güçlüğü de bertaraf etti. Bu sebeple, yeni Ankara radyo istasyonu, enebi şirketleri millileştirme siyasetinin meşkur bir semeresi olması yönünden de hususi bir kıymet ve ehemmiyeti haiz bulunmaktadır. İstasyonun inşasına Haziran 1937’de başlanmış ve 22 Temmuz 1938 tarihinde bitirilmiştir. Gümrük resimleri Ankara elektrik santrali ile Etimesgut Radyodiffüzyon istasyonu arasına uzatılan cereyan kablosu ve inşaat esnasında yapılan ilavelerle istasyonun bedeli (1.683.399) liraya baliğ olmuştur.” Ankara radyoevi açılma töreni hatırası 30.10.1938, **a.g.m.**, s. 9-10.

⁴⁶⁵Zelef, **a.g.m.**, s. 185, erişim tarihi: 13.08.2019.

⁴⁶⁶Ankara radyoevi açılma töreni hatırası 30.10.1938, “**İstasyon Hakkında Teknik Malumat**”, s. 12.

⁴⁶⁷Ankara radyoevi açılma töreni hatırası 30.10.1938, **a.g.m.**, s. 10-11.

⁴⁶⁸Ankara radyoevi açılma töreni hatırası 30.10.1938, “**Lokal Stüdyo**”, s. 30.

⁴⁶⁹Ankara Radyoevi’nde göreve başladığım 1987 yılında ve sonrasında uzunca bir süre Marconi firmasının kurduğu ana kumanda masaları, montaj ve yayın araçları, yayın stüdyoları ve verici istasyonundaki stüdyo kullanılmaktaydı. Herhangi bir arıza durumunda, -özellikle Türkiye’nin Sesi Radyosu’nda çok sık arıza olurdu - yayın bantları ya da müzik bantları toparlanır, araçla verici istasyona ulaştırılır ve bu bantlarla yayına devam edilirdi. İhtilaller döneminde

Uzun dalga radyo yayınları için kullanılacak anten, kuzey-güney istikametinde 300 metre aralıkla dikilmiş 250 metre yüksekliğindeki iki pylon üzerine asılmıştı. Pylonların içine tepeye çıkabilmek için bir merdiven ile asansör tertibatı da yerleştirilmiştir. Uçakların gece uçuşları için pylonların tepelerine eklenen 6 metre yüksekliğindeki direkler üzerine ışıklandırma sistemi tatbik edildiği de görülmektedir. Kısa dalga yayınlarının gündüz ve gece postalarına ait antenleri ise, kuzey tarafındaki pilona bağlı bir askı halat üzerine bağlanmışlardı.⁴⁷⁰

Ankara Radyoevi binasında büyük senfonik orkestralar, küçük orkestralar, bandolar, Türk musikisi, oda musikisi, temsil, gramafon ve çeşitli yayınlar için toplam 5 bin metrekare hacme sahip 9 stüdyo inşa edilmiştir. Sıhhiye Atatürk Bulvarı üzerinde inşa edilen bina içinde yayınları gürültüden korumak için, stüdyolar binanın arka tarafına kalın tuğlalarla örülmüş ve her stüdyonun temeli ayrı olarak atılmıştır. Binanın cadde tarafına bakan yüzüne bürolar yerleştirilmiş, böylece caddenin gürültüsünün yayınlara yansması önlenmiştir.⁴⁷¹ Stüdyoların gerekli ses yalıtım ve havalandırma tertibatı ile güçlendirildikleri görülmektedir. Dört katlı olarak inşa edilen Ankara Radyoevi binasının bodrum katında kalorifer kazan dairesi, telefon santral dairesi, atölye, mutfak ve lokanta bulunmaktaydı. Zemin katta idare memurları ve büroları, birinci katta yayın stüdyoları ve yayın personeline mahsus odalar, ikinci katta teknik tesisat, mühendisler ve teknik personel için ayrılmış bürolar vardı.⁴⁷² Bu çalışma sistemi günümüze kadar sürdürülmüştür. İkinci katta ayrıca montaj odaları bulunmaktadır. Ankara Radyoevi'nin son durumunda yemekhane en üst kata taşınmıştır, ayrıca yemekhane yanında bir de kantin bulunmaktadır. Radyoevi'nde 1938 yılında kurulan teknik sistem uzun süre kullanılmıştır. Bunlardan biri de "eko odası" denilen sistemdir. Bu oda yayınlara eko vermek amacıyla kullanılırdı. Bu oda son yıllara kadar görev yapmıştır. Çok sıkı bir şekilde yalıtımı sağlanan bu odada bir hoparlör ve hoparlörün karşısında bir mikrofona bulunmakta idi. Ana kumanda masasından çıkan yayın bu odaya hoparlör aracılığıyla verilir, hoparlörden çıkan ses odadaki mikrofona vasıtasıyla tekrar masaya döndürülür ve vericiye gönderilirdi. Böylece istenilen yayına eko, yani yankı verilmesi sağlanırdı. Günümüzde masa üzerinde bir düğmeye basılarak istenilen şekilde yüksekliği ve

de askerlerin hem Ankara Radyosunu ve hem de vericileri aynı anda zapt etmesinin altında yatan nedenlerden birisi de budur.

⁴⁷⁰Ankara radyoevi açılma töreni hatırası 30.10.1938, "**Antenler ve Pylonlar**", s. 31-33..

⁴⁷¹Ankara radyoevi açılma töreni hatırası 30.10.1938, "**Radyoevi**", s. 40-41.

⁴⁷²Ankara radyoevi açılma töreni hatırası 30.10.1938, "**Stüdyolar!**", s. 42-44.

derinliği ayarlanan sisteme göre bu usl çok iptidai görünse de, zamanında iyi dşnlmş teknoloji olarak görülebilir.

Ankara Radyoevi binasıyla Türkiye, radyo yayıncılığında hatırı sayılır bir noktaya gelmiş bulunmaktaydı. Ankara Radyoevi'nin açılışı için hazırlanan kitapçıkta, "bundan böyle, küreyi dolaşan sesler arasında Türk'ün gr sesi de bulunacak ve duyulacaktır"satırlarının yanısıra şu görüşe yer verilmiştir:

"Türkiye Radyosu adı altında çalışacak olan yeni radyo istasyonumuzla, Türkiye hem yurttaşlarının medeni ihtiyaçlarından birisini en büyük ölçüde tatmin etmiş hem de, Milletlerarası Radyo aleminde layık bulunduğu şerefli mevki almıştır."⁴⁷³

İstanbul radyosu ise, Ankara Radyosunun deneme yayınları boyunca zaman zaman yayın yapmamış ve yayınlarını 1938 Ekim'inde tatil etmiştir.İstanbul radyosukendi binasına ancak 40'lı yılların sonunda kavuşmuş ve yeniden yayına Kasım 1949'da başlayabilmiştir.

Yayıncılığın ilk yıllarında İstanbul Radyosu'nun mekandan mekana geçmesi, Ankara Radyosu'nun ise 6 kez yerinin değişmesi düşünüldüğünde, radyoevi binasının yayıncılık tarihi açısından önemi ortaya çıkmaktadır.Radyonun bir mekana kavuşması, herşeyden önce yayıncılık formatına göre oluşturulmuş bir binada bulunması nedeniyle, yayının ve yayıncılığın gerektirdiği tüm unsurlara ulaşmasını sağlamıştır.Ayrıca devletin radyo işine ciddiyle yaklaştığını ve iradesini bu kurumun üzerine yansıttığını da göstermektedir. Çünkü radyoevi, sadece bir binayı, mekanı ifade etmiyordu, radyoevi aynı zamanda, radyo yayıncılığı için ihtiyaç duyulan tüm teknik donanım, personel, bilgi ve planlamayı ifade ediyordu. Radyoevi ile Türkiye, bir radyoya kavuşmuştur.

3.2. ANKARA RADYOEVI: "TÜRKİYE RADYOSU"

Devlet dönemi radyo yayıncılığı ile birlikte, şirket döneminde dağınık ve değişken olan radyo yayıncılığı belli bir zemine oturmuş ve yayıncılığın gerektirdiği ilke ve prensiplerin dikkate alındığı yeni bir döneme girilmiştir. Bu bakımdan şirket dönemi radyo denemesini "erken dönem" olarak adlandırmak mümkündür. Devlet dönemi radyo yayıncılığı ise, daha kararlı, bilinçli, ekonomik sorunu olmayan, devletin ve halkın farkındalığının arttığı, alıcı sayılarının yükselme trendi gösterdiği, radyonun toplumun birçok kesimine hitap ettiği "geleşme" dönemi olarak adlandırılabilir. Ankara

⁴⁷³Ankara radyoevi açılma töreni hatırası 30.10.1938, a.g.m, s. 10.

Radyosu, radyoevi inşaatının bitirilmesiyle birlikte, Eylül ayı ortalarından itibaren öğle saatlerinde deneme yayınlarına başlamış, 24 Eylül'den itibaren ise yeni binadaki deneme yayınlarına akşam yayınları da eklenmiştir.⁴⁷⁴ Bu konudaki gazete haberi şu şekildedir:

“Yeni Ankara radyosu bir haftadan beri öğle vakitleri tecrübe neşriyatını yeni plaklar ve haberler verilmek suretiyle muvaffakiyetle yapmaktaydı. Bu günkü cumartesi ve yarınki Pazar günleri tecrübe neşriyatı, akşam seanslarına da teşmil edilmiştir. Bu akşam tecrübe neşriyatı saat 18.30 da başlayacak ve 23 de bitecektir.”⁴⁷⁵

3 Eylül 1938 günü Ankara Radyosu Yayın Akışı:

“Öğle Neşriyatı:

- 13.30 Karışık plâk neşriyatı
- 13.50 Plâkla türk musikisi ve halk şarkıları
- 14.15 Ajans haberleri

Akşam Neşriyatı:

- 18.30 Plâkla dans musikisi
- 19.15 Türk musikisi ve halk şarkıları (Makbule Çakar)
- 20.00 Saat ayarı ve arapça neşriyat
- 20.15 Türk musikisi ve halk şarkıları (Hikmet Rıza)
- 21.00 Havacılık haftası münasebetiyle konuşma (Behçet Kemal Çağlar)
- 21.15 Stüdyo Salon Orkestrası:1. Leopold: Russischer Echo, 2. Jahonn Strauss: O Schöner Mai, 3. Moussorgsky: Eine Trane, 4. Tschaikovsky
- 22.00 Ajans haberleri
- 22.15 Yarınki program ve SON”⁴⁷⁶

3 Eylül 1938 günü İstanbul Radyosu Yayın Akışı:

“Öğle Neşriyatı:

- 12.30 Plâkla Türk musikisi
- 12.50 Hâvadis
- 13.05 Plâkla Türk musikisi
- 13.15-14 Orkestra Konseri: Novotniden naklen: M. Kemal Akel idaresinde

Akşam Neşriyatı:

- 18.30 Plâkla dans musikisi
- 19.15 Konferans: Profesör Salih Murat (Fen musahabeleri)
- 19.55 Borsa haberleri
- 20.00 Saat ayarı: Grenviç rasathanesinden naklen- Necmettin Rıza ve arkadaşları tarafından türk musikisi ve halk şarkıları
- 20.40 Hava raporu

⁴⁷⁴Kemal Zeki Gençosman, “Kısa Dalga Stüdyosunda”, *Ulus*, 30 Eylül 1938.

⁴⁷⁵*Ulus*, 24 Eylül 1938, s. 4.

⁴⁷⁶*Ulus*, 3 Eylül 1938, s. 4.

- 20.43 Ömer Rıza Doğrul tarafından arapça söylev
- 21.00 Saat ayarı : Orkestra – 1. Çaykovsky:Andante, 2. Lange: Grus Müterhen, 3. Glinka- Krakovyak
- 21.30 Nezahet ve arkadaşları tarafından türk musikisi ve halk şarkıları
- 22.10 Ajans haberleri
- 22.20 Opera ve operet parçaları (Plâk)
- 22.50 Son haberler ve ertesi günün programı
- 23.00 Saat ayarı: SON⁴⁷⁷

Ankara Radyosu 28 Ekim 1938 yılında saat 10'da, Radyoevi'nin büyük stüdyosunda yapılan törenin ardından Başvekil Celal Bayar tarafından açılmış ve resmen yayınlarına başlamıştır.⁴⁷⁸Radyoevi'nin açılışı Cumhuriyet'in 15'inci yıl kutlamalarına denk getirilmiştir.Törenden sonra Cumhurbaşkanlığı Flarmonik orkestrası tarafından bir konser verilmiştir.Cumhuriyet'in 15'inci yıl kutlamalarına bu çerçevede radyo da ortak olmuştur. Radyo üç gün boyunca geceye kadar süren yayın gerçekleştirmiştir.

3.2.1. Türkiye Radyosu İlk Gün Yayınları

Türkiye Radyosu'nun ilk gün yayın programı aşağıdaki şekilde gerçekleştirilmiştir:

- “13.00 Anons (muhtelif lisanlarda), İstiklal Marşı
- 13.05 Dahiliye Vekili ve C.H.P Genel Sekreteri B. Şükrü Kaya tarafından bir söylev
- 13.30 İzçilerin Zafer âbidesi önünde and içmesi, söylevler, izçilerin söyleyeceği İstiklal Marşı (Ulus meydanından nakil)
- 15.00 Cumhuriyet devrinde mahkemeler mevzuulu konferans (Adliye Vekaleti tarafından)
- 15.15 Müzik (plâk)
- 15.45 Türk ordusu mevzuulu bir konferans (M.M Vekaleti tarafından)
- 16.00 Müzik (Opera parçaları, plâk)
- 16.30 İmparatorluk ve Cumhuriyet devrinde köy mevzuulu bir konferans (Dahiliye Vekaleti tarafından)
- 16.45 Halk türküleri (Plâk)
- 17.00 Cumhuriyet zabıtası mevzuulu bir konferans (Dahiliye Vekaleti tarafından)
- 17.20 Müzik (Dans Plâk)
- 17.45 Türk Tarih inkılabı mevzuulu bir konferans (Türk Tarih Kurumu tarafından)
- 18.00 Müzik (Türk musikisi)
- 18.30 Cumluriyet maliyesi ve vergiler (Maliye Vekaleti tarafından)

⁴⁷⁷Ulus, 3 Eylül 1938, s. 4.

⁴⁷⁸Ulus, 28 Ekim 1938, s. 1.

- 18.45 Müzik (Halk musikisi)
- 19.00 Demiryolları mevzuulu bir konferans (Nafia Vekaleti tarafından)
- 19.15 Haberler
- 19.35 Cumhuriyet devrinde sanayi sahasında yapılan işler mevzuulu konferans (İktisat Vekaleti tarafından)
- 19.45 Müzik (Muhtelif eserler, plak)
- 20.00 Cumhuriyetten evvel ve sonraki sınıt işlerinin mukayesesi (Sınıt ve İçtimai muavenet vekaleti tarafından)
- 20.15 Müzik (Çigan müziği, plâk)
- 20.30 Türkiye Cumhuriyeti inhisarlarının İktisadi fonksiyonu mevzuulu konferans (Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti tarafından)
- 20.45 Müzik (Halk Musikisi)
- 21.00 Türk spor kurumu çalışmaları mevzuulu konferans (Türk Spor Kurumu tarafından)
- 21.15 Arapça söylev ve haberler
- 21.30 Ulusal Ekonomi ve Arttırma kurumunun çalışmaları mevzuulu bir konferans (Ulusal Ekonomi ve Arttırma kurumu tarafından)
- 21.45 Müntahap opera parçaları (Plâk)
- 22.00 Emlak bankası mevzuulu konferans (banka tarafından)
- 22.15 Müzik (türk musikisi)
- 23.00 Türk Maarif kurumu çalışması mevzuulu bir konferans (kurum tarafından)
- 23.15 Müzik (Hafif plâkla)
- 23.30 Su işlerinin köy kalkınmasında rolü mevzuulu bir konferans (Nafia vekaleti tarafından)
- 23.45 Haberler ve İstiklal marşı
- 24.00 Son⁴⁷⁹

Dahiliye Vekili ve Parti Genel Sekreteri Şükrü Kaya, radyo programında görünen saat 13.05'teki konuşmasını Ulus'taki Atatürk heykeli önünde yapmış ve bu konuşma Ankara Radyosu tarafından naklen yayınlanmıştır. Ankara Radyosu aynı anıt önünde izcilerin bayram kutlamalarını canlı olarak naklen vermiştir. Ankara Radyosu ilk gün yayın içeriği şöyledir: Açılış ve İstiklal Marşı'nın okunmasından sonra, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından yapılan bir konuşma, Ulus Atatürk Anıtı önündeki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları kapsamında izcilerin ant içmesi ve konuşmaların naklen yayını, cumhuriyet döneminde mahkemeler konusunda bir konuşma ve ardından müzik, Türk Ordusu hakkında bir konferans ve yine bir yarım saatlik müzik arası, köyler hakkında bir konuşmadan sonra plaktan halk müziği yayını ve zabıta ile ilgili bir konuşma sonra dans müziği, tarih inkılâbı ve maliye ile ilgili konuşma ve her iki konuşmanın arasına

⁴⁷⁹Ulus, 28 Ekim 1938, s. 2.

Türk müziği yayını, demiryolları ile ilgil konuşmadan sonra haber yayını ve sanayide gerçekleştirilen hizmetler hakkında bir konuşma, ardından çeşitli müzik ve sanat hakkında bir konferans ve çigan müziği, Cumhuriyet dönemi iktisat politikalarıyla ilgili bir konuşmadan sonra halk müzik yayını, ardından spor, onbeş dakikalık Arapça yayın ve haberler, Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu ve Emlak Bankası konulu yayın ve ikisi arasında çeşitli opera müzik yayını, ardından Türk müziği, maarif kurumu ve hafif müzik, Nafia Vekaleti tarafından bir konferans, haberler, İstiklal Marşı ve kapanış⁴⁸⁰ile günün yayını sona ermiştir.⁴⁸¹

Türkiye Radyosu, ilk gün yayına saat 13'te başlamıştır, ancak sonraki iki gün yayınlarına sabah 9'da başlayıp gece 24'e kadar sürdürmüştür.⁴⁸² Radyoda yayınlar Pazartesi'den itibaren normal akışa dönmüş ve Türkiye Radyosu, öğleyin 12.30'da başladığı yayını 13.25-14.00 arası yayına verdiği müzikle noktalamıştır. Akşam yayını ise 18.30'da açılmış, kapanış yine saat 24.00'de haberler, yarınki program ve kapanış ile sonlandırılmıştır.⁴⁸³

Ankara Radyosu, yeni binasında ve yeni bir yayın formatıyla yayına başlamasından sonra "Türkiye Radyosu" olarak anılmıştır. Ankara Radyosu'nun ileriki yıllarda İstanbul ve İzmir gibi il radyoları yayına başladıklarında bile, toplumun gözünde hep "Türkiye Radyosu" algısıyla yaşatılmıştır.

Devlet dönemiyle birlikte radyo yayınlarının bir kalıba oturtulduğu ve bir prensip dahilinde programların oluşturulduğu görülmektedir. 5392 sayılı Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Kanununun 15'inci maddesi gereğince 9 Kasım 1949 tarihinden itibaren uzmanlardan oluşan bir "Radyo Yayınları Danışma Kurulu" oluşturulmuştur.⁴⁸⁴ Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürü Ahmet Şükrü Esmer'in İstanbul Radyosu'nun açılışı dolayısıyla 19 Kasım 1949'da, saat 17'de radyodan yaptığı konuşmaya göre kurulun amacı, milli radyolar için haberleşme, eğitim, bilim ve kültür alanlarında gerekli esasları tespit etmektir.⁴⁸⁵ Yılda en az iki defa toplanması öngörülen kurul, "Milli Eğitim Bakanlığı adına bir pedagoji uzmanı, üniversitelerarası kurul

⁴⁸⁰Ulus, 28 Ekim 1938, s. 2.

⁴⁸¹Program yayın akışı için bakınız Ek 21.

⁴⁸²Ulus, 30 İlkteşrin 1938.

⁴⁸³Ulus, 2 İkinciteşrin 1938.

⁴⁸⁴Radyo, "Verici Radyo İstasyonlarımızın Sayısı Dörde Yükseldi", Ekim-Kasım-Aralık 1949, cilt 8, sayı 94-95-96, s. 32.

⁴⁸⁵Radyo, a.g.h, Ekim-Kasım-Aralık 1949, s. 32.

tarafından seçilen edebiyat, hukuk, iktisat, tarım, tıp ve fen kolları temsilcileri, Devlet Konservatuvarının, Güzel Sanatlar Akademisinin, güzel sanatların çeşitli kollarının temsilcilerinin ve memleket basın birliklerinin mümesillerinin iştirakiyle teşekkül etmiştir.”⁴⁸⁶ Ahmet Şükrü Esmer’in verdiği bilgiye göre, kurulun teklif ve tespit edeceği hususlara radyolarda programlara dönüştürülecekti:

“Danışma Kurulunca tesbit ve teklif edilecek hususlar, radyolarımızda devamlı surette çalışacak olan icra komiteleri tarafından detaylara teşmil edilip, program halinde gerçekleştirilecektir.”⁴⁸⁷

1940’lı yılların ortalarından itibaren radyolarda yayın saatlerinin artırılmasına ilişkin denemelerin yapıldığı görülmektedir. Hasan Refik Ertuğ, radyo yayın sürelerinin gittikçe arttığına işaret ederek şunları söylemektedir:

“Bizim uzun dalgalı radyomuz dahi gündelik yayımlarının sürelerini arttırmıştır: Bir defasında, pazar günleri, sabah yayımı ile öğle yayımı birleştirilmiş, diğer defasında, cumartesi günleri, öğle yayımlarıyla akşam yayımları birbirlerine yaklaştırılmış ve cumartesi gece yayımları yarım saat uzatılmıştır. Önümüzdeki program devresinde ise gündelik yayımlarımızın bir veya bir buçuk saat uzatılması kararlaştırılmıştır.”⁴⁸⁸

1949 yılı itibariyle Ankara ve İstanbul radyolarının günlük yayın saatinin 8’er buçuk saatten toplam 17 saate çıkarıldığı görülmektedir. Buna göre Ankara radyosu günlük 8 buçuk, İstanbul radyosu günlük 8 buçuk saat yayın planı üzerinden yayın yapmışlardır. Ahmet Şükrü Esmer’in verdiği bilgiye göre, iki radyo arasında da program ve ahenk sağlamak amacıyla koordinasyon oluşturulduğu da anlaşılmaktadır.⁴⁸⁹

İstanbul Radyosu’nda nasıl program hazırlandığına ilişkin Radyo dergisine bir açıklama yapan Faruk Yener’in sözleri, bu koordinasyonun nasıl sağlandığına anlaşılır kılmaktadır. Yener, bu konuda şunları söylemektedir:

“Elimizde bir kalıp program mevcut. (Bu kalıp Ankara Radyosıyla çatışmıyacak şekilde hazırlanmıştır. İstanbul’da Batı müziği çalınırken, Ankara’da Türk müziği vardır.) Meselâ kalıp programımızın Cumartesi akşamında saat 18 plâkla müzik yayımına ayrılmıştır. Bir hafta sonraki bu saate kadın seslerinden karışık şarkılar koruz. Kalıp programda değişen taraf yalnız budur. Haftanın aynı gününde 18,15 konuşma saatidir. Konferanscının ismini ve konferansın mevzuunu işaret ederiz. Gene aynı gün 19,45 Türk müziği solistlerinin saatidir. Ya Hamiyet Yüceses, ya Perihan Altındağ, ya bir başkası okur.”⁴⁹⁰

Yener’in verdiği bilgiye göre solistlerin sırayla program yaptıkları ve her soliste ayda iki üç defa sıra geldiği anlaşılmaktadır. Solistlerin söyleyecekleri şarkıları kendilerinin

⁴⁸⁶Radyo, **a.g.h**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, s. 32.

⁴⁸⁷Radyo, **a.g.h**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, s. 32.

⁴⁸⁸Ertuğ, **a.g.m**, **Radyo**, Nisan 1947, s. 1.

⁴⁸⁹Radyo, **a.g.h**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, s. 32.

⁴⁹⁰**Radyo**, “Radyo Programları Nasıl Hazırlanıyor”, Ekim-Kasım-Aralık 1949, cilt 8, sayı 94-95-96, s. 5.

tespit ettikleri, kendilerine refakat edecekleri saz sanatçılarını kendilerinin buldukları ve programı bir hafta ya da 15 gün öncesinden radyo idaresine verdikleri görülmektedir.⁴⁹¹ Yener, yarım saatlik yayın yapan sanatçıların üç kategoride ücretlendirildiklerini ve birinci kategoride olan sanatçılara vergiler hariç 80 lira ödeme yapıldığını belirtmektedir.⁴⁹²Yener'in verdiği bilgiye göre, o dönem radyoya program yapan solistlerin bazıları şunlardır:

“Necmi Rıza, Mustafa Çağlar, Ekrem Kongar, Lütfi Güneri, Ahmet Üstün, Cemal Kâmil, Rifat Baybars, Mustafa Kozancı, Perihan Sözeri, Safiye Ayla, Müzeyyen Senar Işıl, Hamiyet Yüceses, Muallâ Gökçay, Muallâ Yakar, Suzan Yakar, Suzan Güven ve Akile Artun.”⁴⁹³

Devlet dönemiyle birlikte radyoda kurumiçi personel eğitimine önem verilmiş, radyo kadrosundaki eksik personelin temini için sınavlar yapılmıştır.⁴⁹⁴Bu girişimler Türkiye'nin yayıncılık tarihinde radyonun kurumlaşma yolunda ilerlediğinin ve farkına varıldığının göstergelerinden biri olarak düşünülebilir.

İstanbul ve Ankara radyolarının yayın yaptıkları frekansların zamanla değiştiği de görülmektedir. 1936 yılı yayın akışlarına bakıldığında İstanbul Telsizinin 1600 metre,⁴⁹⁵ Ankara Telsizinin de 1960 metre⁴⁹⁶ üzerinden yayın yaptıkları görülmektedir. Ancak devlet dönemiyle birlikte Ankara Radyosu'nun 1639 metre⁴⁹⁷ üzerinden uzun dalga yayınına geçtiği gözlenmektedir. 1949 yılında yeniden yayın hayatına dönen İstanbul Radyosu'nun ise 426 metre dalga uzunluğunda yayına başladığı anlaşılmaktadır.⁴⁹⁸Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürü Ahmet Şükrü Esmer, bunun nedenini şöyle açıklamaktadır:

“Atmosferin bütün memleketlere, milletlerarası anlaşmalara göre tevzii suretiyle temin edilen çeşitli boydaki dalgalar, dünyadaki radyo tesislerinin gün geçtikçe çoğalması yüzünden, bugün artık kolaylıkla temin edilememektedir.Bu durum pek tabii olarak memleketlerin çoğunu müsait dalga temini bakımından tatmin etmemektedir. Bu itibarla 1942 yılında katıldığımız Milletlerarası Kopenhag Konferansında memleketimiz için herhangi bir anlaşmaya varılamamış ve İstanbul Radyosu faaliyetine 426 metre dalga uzunluğu üzerinden başlama zarureti hasıl olmuştur.”⁴⁹⁹

⁴⁹¹Radyo, **a.g.h**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, s. 5.

⁴⁹²Radyo, **a.g.h**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, s. 5.

⁴⁹³Radyo, **a.g.h**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, s. 5.

⁴⁹⁴İstanbul Radyosu'nda solist sınavı için bakınız Ek 22.

⁴⁹⁵**Radyo Programı**, 11 İkincikanun 1936, s. 9.

⁴⁹⁶**Radyo Programı**, 7 Mart 1936, s. 7.

⁴⁹⁷Ankara radyoevi açılma töreni hatırası 30.10.1938, **a.g.m**, s. 13.

⁴⁹⁸Radyo, **a.g.h**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, s. 32.

⁴⁹⁹Radyo, **a.g.h**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, s. 32.

1940'lı yılların sonuna gelindiğinde Uzun dalga üzerinden yayın yapan Ankara Radyosu, Orta dalga üzerinden yayın gerçekleştiren İstanbul Radyosu ve iki adet kısa dalga yayınıyla Türkiye'nin 4 radyo istasyonuna sahip olduğu görülmektedir.⁵⁰⁰

3.3 TÜRKİYE RADYOSU'NDA SÖZYAYINLARI

Devlet dönemiyle birlikte radyo, halkı eğiten, terbiye eden, bilgilendiren, değiştiren, haberdar eden ve yukarıdan aşağıya devrimlerin toplum ve birey hayatında yer almasını sağlayan önemli bir araç haline gelmiştir. İcraatin içinden benzeri programlara örnek olabilecek ilk uygulamalar Ankara Radyosu'nda gerçekleştirilmiştir. 1 Şubat 1942 yılı Pazar günü saat 20.15'de zamanın Başbakanı Refik Saydam, mikrofon başından vatandaşlara seslenmiştir.⁵⁰¹ Başbakan Şükrü Saraçoğlu ise, 29 Ekim Bayram kutlamalarını, radyo konuşmasından sonra başlatmayı gelenek haline getirmiştir. Ünlü Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel de, radyo mikrofonlarını kullanan devlet adamlarındandı. Ankara Radyoevi ile birlikte yayıncılık belli bir forma oturmuş, yayın oluşturma ilkeleri ortaya konmuştur. Radyoda yayın planlama dönemleri başlatılmıştır. Üretilen programlar Ankara Radyosunu, toplum ve yayıncılık alanında bir efsane haline getirmiştir.

3.3.1 Radyo Gazetesi

“Sevgili dinleyiciler, günün siyasi manzarası şöyle görünüyor”⁵⁰² sözüyle başlayan program o yılların bir radyo klasiğidir. Nurettin Artam'ın hazırlayıp sunduğu program, 1940 yılı İlkteşrin (Ekim)'in 12'sinde dinleyiciye merhaba demiştir. Pazar günü hariç her akşam 20.15'de mikrofon başına gelen program, 30 dakika süresince dinleyici karşısında olmuştur.

Ankara Radyosunca 1948 yılında gerçekleştirilen mektupla anket çalışmasında programla ilgili dinleyici görüşleri şu şekilde saptanmıştır. Ankette 4134 mektupla 6639 cevap gelmiştir.

“Radyo Gazetesi’ni,

⁵⁰⁰Radyo, **a.g.h**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, s. 32.

⁵⁰¹Yazgan, **a.g.e**, s. 31.

⁵⁰²**Radyo**, 15 Sonkanun 1942, cilt 1, sayı 2, s. 10.

Beğenenlerin oranı 3862 cevapla yüzde 58.1,
 Beğenmeyenler 462 cevapla yüzde 7.0,
 Arttırılmasını isteyenler 429 cevapla yüzde 6.5,
 Azaltılmasını isteyenler 113 cevapla 1.7,
 Kaldırılmasını isteyenler 335 cevapla yüzde 7.3,
 Cevap vermeyenlerin oranı ise yüzde 19.4'dür.”⁵⁰³

Anket sonucuna göre Radyo Gazetesi, Türkiye Radyosu'nun en beğenilen programları arasında görünmektedir. Yüzde 50'den fazla bir beğeni alan programın, anket tekniğine göre cevap vermeyenlerin de eğilimlerin cevaplara göre dağıtılırsa, bu programın dinleyici nezdinde çok büyük bir beğeni topladığı görülmektedir. Radyo Gazetesi programı uzun yıllar, çok partili hayata geçişle birlikte Adnan Menderes hükümeti zamanında da devam etmiştir. Adnan Menderes'in suçlanmasına ve yanlı tutumuyla 1960 ihtilaline giden yolda önemli zeminlerden biri olarak programın tarihte yerini aldığı görülmektedir.

3.3.2 Pazar Gazetesi

İkinci Dünya Savaşı sonunda oluşan yeni dünya düzeninde, Rusya'nın Boğazlar üzerinde Türkiye'ye nota verdiği günlerde, Moskova radyosunun bir yayını programda konu edilmiş ve cevap verilmiştir. Ulus Gazetesi'nin 26 Ağustos 1946 Pazartesi günkü sayısında yer alan habere göre programda, Boğazlar konusunda Türk tezinin haklılığı savunulmuş, İngiltere ve Amerika'nın bu konuda Türkiye'nin yanında olmasına işaret edilerek, Birleşmiş Milletler ilkelerinin çiğnenmeyeceğine ilişkin inanç dile getirilmiştir. Programda Moskova Radyosu'nun “iftira et, mutlaka bir iz kalır” görüşünden hareket ettiği de anlatılmıştır. Programda şu sözler yer almıştır:

“İngiltere ve Amerika'nın topyekûn, haklı olan Türk tezini tutmak hususunda gösterdikleri yakın al'aka, Birleşmiş Milletler ülküsünün çiğnenmesine müsaade edilmeyeceğinin en canlı delillerindendir. Mübalâğa, iftira ve hulyanın bir arada bu kadar güzel misaline çok az tesadüf olunur. Geçenlerde aynı radyonun sözcüsü, Wolter'in şu sözlerini hatırlatmıştı; 'İftira edin, iftira edin,, her halde bir şey kalır'. Demek oluyor ki Moskovadaki radyo sözcüsünün kafasında Wolter'in politikası adamakıllı yer etmiştir. Onun için Moskova radyosu da bir şey kalır hulyasiyle mütemadiyen iftira ediyor.”⁵⁰⁴

Pazar Gazetesi programıyla ilgili 1948 yılı anket çalışmasında dinleyici eğilimleri şu şekilde belirlenmiştir:

⁵⁰³Radyo, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 44..

⁵⁰⁴Ulus, 26 Ağustos 1946, s. 1.

“Pazar Gazetesi’ni,
 Beğenenler 4078 cevapla 61.5,
 Beğenmeyenler 215 cevapla yüzde 3.2,
 Arttırılmasını isteyenler 519 cevapla yüzde 7.8,
 Azaltılmasını isteyenler 24 cevapla yüzde 0.3,
 Kaldırılmasını isteyenler 249 cevapla yüzde 3/7,
 Cevap vermeyenlerin oranı ise yüzde 23.5’dir.”⁵⁰⁵

Pazar Gazetesi’nin de Radyo Gazetesi gibi Türkiye Radyosu’nun en beğenilen programları arasında yer aldığı görülmektedir. Programın kaldırılmasını isteyenlerin oranı, Radyo Gazetesi’ne göre düşüktür. Radyo Gazetesi’nin kaldırılmasını isteyenlerin oranı yüzde 7.3 iken, Pazar Gazetesi’nin kaldırılmasını isteyenlerin oranı yüzde 3.7’dir. İki programın da artırılmasını isteyenlerin oranının ise birbirine çok yakın olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, dinleyici nezdinde haber programlarının ilgiyle karşılandığını göstermektedir.

3.3.3 Öğle Gazetesi

3 Nisan 1949 günü başlayan yeni yayın dönemi planıyla ilgili yazısında Hasan Refik Ertuğ, Program Komitesi’nce, Pazar Gazetesi, Radyo Gazetesi ve Öğle Gazetesi programlarının daha olgun bir şekilde halka sunulması için fikir birliği içinde olduğunu belirtmiştir.⁵⁰⁶

3.3.4 Dış Politika Hadiseleri

Ahmet Şükrü Esmer’in hazırlayıp sunduğu “Dış Politika Hadiseleri”, 1938’den itibaren her Çarşamba yayınlanmıştır. Program, saat 18.25’de dinleyicileri radyo başına toplamıştır.⁵⁰⁷

⁵⁰⁵Radyo, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 44.

⁵⁰⁶Hasan Refik Ertuğ, “Yeni Programlarımız”, **Radyo**, Mart 1949, cilt 8, sayı 87, s. 1.

⁵⁰⁷**Radyo**, 15 Birinci Kanun 1941, sayı 1, cilt 1, s. 2.

3.3.5 Haberler ve Spor Haberleri

1940'lı yıllarda haber yayınlarının saatleri sabah 07.45, öğle 12.45, akşam 19.00 ve kapanıştan önce 22.45 olarak görülmektedir. Ancak Radyo Müdürü Nejat Saner'in, 3 Kasım 1946'da başlayan yeni yayın dönemini anlattığı yazısında haberler ve spor haberlerine belli bir prensip getirildiği anlaşılmaktadır:

“Haftanın spor haberleri Pazar günleri saat 22.30 da verilecek ve günlük haber bültenleri de, saat 13.00 de, 19.00 da ve 22.45 te yayınlanacaktır.”⁵⁰⁸

3.3.6 Evin Saati

Doktor Galip Ataç'ın hazırladığı ve Baki Süha'nın sunduğu program, Cumartesi hariç her sabah 8.15'de yayına girmiştir. Hayat sırları üzerine yazıları bulunan Galip Ataç, devrinde tanınmış biri olarak anılmaktadır. 15 Birincikanun 1941 tarihli programda, mikroplarla rutubet arasındaki bağıntı işlenmiş ve mikropların nemli ortamlarda daha çabuk çoğaldığına işaret edilerek sonbahar ve kış mevsimlerinde nezle hastalığının bu yüzden çok görüldüğü anlatılmıştır.

“Nezle, en ziyade sonbaharda ve kış mevsiminin rutubetli zamanlarında çoğalır. Rutubet bir taraftan da mikropları kuvvetlendirir. Mikroplar su habbeciklerinin içinde kendilerine kaleler gibi dayanıklı yuvalar yaparak, uzun uzun mesafelere kadar gezmelere çıkarlar. Rutubetten gevşemiş olan toprağın aralarından çıkan gazlar onlara en iyi gıda olur. Bu sayede pek çabuk ürerler. Bir taraftan da rutubet burun deliklerinin içindeki ince kırmızı deri üzerinde kan toplanmasına sebep olur. O ince deri şişer, sünger gibi olur, mikroplar da orada kendilerine yumuşacık yatak bulurlar, gelişirler.”⁵⁰⁹

3.3.7 Ziraat Takvimi Saati

“Ziraat Takvimi Saati”, Ali Rıza Uluçam tarafından hazırlanmış, kızı Nevin Uluçam tarafından sunulmuştur. Her akşam 21'de yayınlanan program 1941 ortalarında başlamıştır.⁵¹⁰ Programda ziraatle ilgili her konu işlenmiş ve çiftçilere öğütler verilmiştir. Bölümlerden birinde ceviz ağacı dikmenin faydaları anlatılmış ve bu konuda toplumda varolan, “ceviz ağacı diken birinin hemen öleceği” şeklindeki hurafeye değinilmiştir. Programdan kısa bir alıntı şu şekildedir:

⁵⁰⁸Nejat Saner, “Ankara Radyosunun Yeni Programı”, **Radyo**, 1 Kasım 1946, cilt 5, sayı 59, s. 20.

⁵⁰⁹**Radyo**, “Evin Saati”, 15 Birincikanun 1941, cilt 1, sayı 1, s. 25.

⁵¹⁰**Radyo**, “Ziraat Takvimi Saati”, 15 Birincikanun 1941, sayı 1, cilt 1, s. 11.

“Devletin iyi gören gözü imdada yetişti. İcra Vekilleri ceviz ağacı ihracını meneden bir kararname çıkardı. Ceviz kurtuldu.Halkımızda yanlış bir kanaat vardır; cevizi diken ölür derler, böyle değildir. Cevizi diken elbet birgün ölecektir.Fakat hem kendisi hem de çocukları ve onların çocukları meyvelerini yiyecek fayda görecektir.”⁵¹¹

3.3.8 Geçmişte Bugün

Beş dakikalık “Geçmişte Bugün”, Feridun Fazıl Tülbentçi tarafından hazırlanmış, spikerliğini ise Adil Kürşat yapmıştır.Program 2 Mayıs 1943 akşamından itibaren her akşam saat 22.30 yayınlanmış ve çok büyük ilgi görmüştür.⁵¹²

Dinleyicilerin 1948 yılında mektupla yapılan anket çalışmasında program üzerindeki görüşleri şu şekilde tespit edilmiştir:

“Geçmişte Bugün programını,
Beğenenler 3981 cevapla yüzde 60,
Beğenmeyenler 104 cevapla yüzde 1.6,
Arttırılmasını isteyenler 1347 cevapla yüzde 20.3,
Azaltılmasını isteyenler yüzde 10 cevapla yüzde 0.1,
Kaldırılmasını isteyenler 59 cevapla yüzde 0.9,
Cevap vermeyenlerin oranı 1138 kişi ile yüzde 17.1”dir.”⁵¹³

Geçmişte Bugün programı da, Pazar Gazetesi ve Radyo Gazetesi gibi söz programıdır. Bu programın da dinleyicilerin gözünde ağırlıklı bir yere sahip olduğu görülmektedir. Programı beğenenlerin oranı yüzde 60 olarak belirlenmiş ve artırılmasını isteyenlerin oranı ise yüzde 20.3 olarak tespit edilmiştir. Programın artırılmasını isteyenlerin oranı, Pazar Gazetesi ve Radyo Gazetesi programlarının artırılmasını isteyenlerin oranında yaklaşık üç katı daha fazladır. Bu durumda Geçmişte Bugün programının, Türkiye Radyosu'nun en başarılı yayınları arasında yer aldığı gözlenmektedir.

3.3.9 Çocuk Saati

İlk program 1941 yılının 12 Şubat'ında yayınlanmıştır.Gerçek adı Neriman Hızır olan Ayşe Abla tarafından hazırlanıp sunulan program, daha sonra Çocuk Kulübüne dönüşmüştür.İlk yıllarda Ersin, Betül, Ahmet, Oktay ve Küçük Oya adlı beş küçük

⁵¹¹Radyo, “Ziraat Takvimi Saati”, 15 Sonkanun 1942, cilt 1, sayı 2, s. 13.

⁵¹²Yazgan, a.g.e, s. 52.

⁵¹³Radyo, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 44.

çocuktan oluşan kadro, ikinci yayından itibaren genişlemiştir. Başlangıçta Çarşamba günleri saat 18.45’de yayınlanan 45 dakikalık bu program daha sonra her Cumartesi 18.45’de yayınlanmaya başlamıştır. Oyunlar, şarkılar, şiirler ve eğitim bölümlerinden oluşan bu program Radyo Çocuk Kulübü Korosunu oluşturmuştur.⁵¹⁴

Ankara Radyosu bünyesinde Türk Sanat Müziği ve Çok Sesli Müzik Çocuk Koroları halen çalışmalarına devam etmektedir. Yakın zamanda bu koro zincirine, halkoyunları korosu da eklenmiştir. Bugün medya dünyasında görünen ve tanınan birçok muhabir, spiker ve oyuncu TRT korolarından yetişmiştir.

Ankara Radyosunun 1948 yılında dinleyicilerle mektup yoluyla yaptığı anket çalışmasında Çocuk Saati programı ile ilgi dinleyicilerin eğilimleri saptanmıştır. 4134 mektup üzerinden 6639 cevabın geldiği anket çalışmasında dinleyicilerin programla ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Çocuk Saati’ni

Beğenenler 3557 cevapla yüzde 53.5

Beğenmeyenler 549 cevapla yüzde 8.3,

Arttırılmasını isteyenler 169 cevapla yüzde 2.5,

Azaltılmasını isteyenler 77 cevapla yüzde 1.1,

Kaldırılmasını isteyenler 48 cevapla yüzde 0.8,

Daha geç bir saate alınmasını isteyenler 198 cevapla yüzde 3.0,

Cevap vermeyen dinleyicilerin oranı ise yüzde 30.8’dir.”⁵¹⁵

Çocuk Saati programının dinleyiciler gözünde çok beğeni topladığı görülmektedir. Bu ankette programla ilgili cevap vermeyenlerin oranı üçte bir olsa da, anket tekniğine göre cevap vermeyenlerin oy oranı cevaplara göre dağıtıldığında bu programın çok başarılı yayınlar arasında olduğu görülmektedir. Radyoda bir programın yüzde 50’den fazla beğeni toplaması, sadece o dönem için değil bugün bile çok önemli bir başarıyı ifade etmektedir. Reyting skalasına uyarlandığında bu beğeni oranının önemli bir izlenme oranı topladığı anlaşılmaktadır.

3.3.10 Radyo Çocuk Kulübü

Programa şu şarkı ile başlamak gelenek olmuştur:

⁵¹⁴Radyo, 15 Sonkanun 1942, cilt 1, sayı 2, s. 30.

⁵¹⁵Radyo, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 45.

“Koşun koşun radyo başına, başlıyor saatimiz, Koşun koşun radyo başına, işte hep beraberiz, Şarkı, masal, gülmece, bilmece, yarışma, Dileriz sizin olsun güzel olan ne varsa.”⁵¹⁶

“Çocuk Saati” programının, 14 Şubat 1941 tarihinden sonra dönüşmüş şeklidir. Program yapımcısı ve sunucusu yine Ayşe Abladır. Ayşe Abla diyor ki:

“İster Türkiye’de, ister yabancı ülkelerde bulunsun, Çarşamba günleri saat 18.45’de radyosunun başında bizi dinleyen her Türk çocuğu kulübümüzün üyesidir”⁵¹⁷

Programa ilgi çok büyük olmuştur. İran, Irak, Suriye, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya’daki Türk çocuklarından yüzlerce mektup gelmiştir.

Yasemin Doğaner de bu programları çok başarılı bulmakta, “Çocuk Saati”ve “Temsil”ler gibi programların Türkçe’nin düzgün kullanımına büyük katkıları yaptığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Kendi adıma 70’lerin sonları 80’lerin başlarında sabah 09.30-10.00 civarı önce Çocuk Saati’ni daha sonra da radyo “temsil”ini (tiyatro) annemle beraber dinlerdik. Elimizde ne varsa bırakıp dikkat kesilirdik. O sırada bir gece konduda oturmamıza rağmen (kısa süre sonra apartmana taşındık) Türkçemizin çok düzgün olduğunu söyleyen komşular vardı yeni semtimize... Ben sonraları konuşma biçimimizdeki bu tarzın radyo dinlememizden dolayı olduğunu düşünmüşümdür hep. Gerek spikerler, gerek tiyatro sanatçılarının kullandığı Türkçe halen kulağımdadır. Özel radyolar yayına başlayınca eskilerin özeni daha bir önem kazandı gözümde... TRT’nin bu konudaki hassasiyeti gözümde daha da büyüdü...”⁵¹⁸

Doğaner’in bu anısı, radyo yayınlarının güzel konuşmayı teşvik edici yanını göstermekle beraber, onun dinleyicilerle kurduğu bağı ve yeni yaşam biçimi oluşturmasını da anlatmaktadır.

3.3.11 Güzel Türkçemiz

Falih Rıfki Atay’ın hazırladığı program, onbeş günde bir Çarşamba günleri saat 21.30’da yayınlanmıştır. Programdan bir alıntı aşağıdadır:

“Lehçemizde ve şivemizde yaşayan kökler ve eklerle yeni kelimeler yaratmak, konuşma dilimizdeki kelimeleri yazı diline geçirerek, bunları yeni manalarla zenginleştirmek ve üretmek, Türk dilini millileştirme davasında Türk sanatkarına düşen başlıca vazifelerdir.”⁵¹⁹

⁵¹⁶Sezer, a.g.s, erişim tarihi: 24.03.2019.

⁵¹⁷Radyo, 15 Birincikanun 1941, cilt 1, sayı 1, s. 18.

⁵¹⁸Yasemin Doganer’in, yüzyüze görüşmede anlattığı anılarından.

⁵¹⁹Radyo, 15 Mart 1942, cilt 1, sayı 4, s. 5.

3.3.12 Şiir Saati

Ahmet Muhip Dranas tarafından hazırlanıp sunulmuştur. 1941’li yıllarda yayınlanan program Perşembe günleri saat 21.30’da mikrofonda olmuştur.

Şiirler Dranas’ın yanısıra Vedat Nedim Tör, Baki Süha, Kemal Tözem, Behçet Kemal Çağlar, Nurullah Ataç, Ceyhun Atıf Kansu, Ruşen Eşref Ünaydın gibi şahsiyetler tarafından okunmuştur.⁵²⁰

3.3.13 Yazı Yazmak Sanatı

Şevket Rado’nun hazırladığı bu program, Ankara Radyosu klasikleri arasında yerini almıştır. Onbeş günde bir yayınlanan programda Rado, yazı yazma sanatı üzerine konuşmalar yapmıştır.Şevket Rado bir programda Alman şair Rainer Maria Rilke’den örnekler vermiştir. Rado’nun yayınından bir bölüm aşağıda verilmiştir:

“Kendi kendinizi dinleyin. Sizi yazmaya götüren sebepleri araştırın.Tabiata yaklaşın. Gördüklerinizi, duyduklarınızı, sevdiklerinizi, kaybettiklerinizi, sanki onları ilk defa söyleyen sizmişsiniz gibi söylemeye çalışın. Büyük konuları bırakın, günün konularını ele alın.”⁵²¹

3.3.14 Mehmetçik Konuşuyor

4 Ocak 1942 tarihinde yayına başlayan ve Behçet Kemal Çağlar tarafından hazırlanan program, Pazartesi günleri yayınlanmıştır. Yayın, diğer yapımlar gibi büyük ilgi görmüştür. Programdan bir bölüm şöyledir:

“Aziz dinleyiciler...Radyomuzdan her zaman büyüklerin ve meşhurların, iyi konuşan ve söyleyenlerin sesini duyurmak isteriz. Büyükler ve meşhurlar arasında şimdiye kadar sesini size duyurmayı unuttuğumuz biri var; Biz bu saatlerde onu konuşurmak istiyoruz.O, dediğimize bakmayın. O, bir tek kişi değildir. O, bir timsaldir.Türk halkının ve Türk askerinin timsali:Mehmetçik.”⁵²²

3.3.15 Kahramanlar Konuşuyor

Celal Dinçer’in sunduğu program, haftada bir saat yayınlanıyordu.

⁵²⁰Radyo, 15 Şubat 1942, cilt 1, sayı 3, s. 11.

⁵²¹Radyo, 15 Birinciteşrin 1944, cilt 3, sayı 35, s. 9.

⁵²²Radyo, 15 Sonkanun 1942, cilt 1, sayı 2, s. 7.

Asker ya da asker ailesinin konuk edildiği programda, bu kişiler hatıralarını anlatmışlardır.

3.3.16 Kitap Saati

Adnan Ötüken tarafından hazırlanan 10 dakikalık program, Salı akşamları 19.45’de yayına girmiştir. Programın ilk bölümü 4 Ocak 1942 tarihinde yayınlanmıştır.⁵²³

1948 yılında gerçekleştirilen anket çalışmasında dinleyicilerin programla ilgili görüşleri şöyle tespit edilmiştir:

“Kitap Saati’nden,
İstifade edenler 2936 cevapla yüzde 44.2,
İstifade etmeyenler 1069 cevapla yüzde 16.1,
Arttırılmasını isteyenler 72 cevapla 1.1,
Azaltılmasını isteyenler 378 cevapla yüzde 5.1,
Kaldırılmasını isteyenler 556 cevapla yüzde 8.4,
Cevap vermeyenlerin oranı ise yüzde 25.1’dir.”⁵²⁴

Anket sonucuna göre dinleyicilerden büyük kısmının bu programdan yararlandığı görülmektedir. Bu sonuç aynı zamanda çok uzun süren bir savaşın olumsuz ekonomik tüm koşullarını yaşayan bir milletin kitap sevgisini göstermektedir. Cevap vermeyenlerin oranını anket tekniğine göre diğer cevaplara dağıtılmasıyla kitap saatini dinleyip de ondan faydalananların sayısının yüzde 50’yi geçtiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, yaklaşık üç çeyrek asır önce dinleyicilerin kitapla ilişkilerinin oldukça olumlu olduğu sonucuna varılabilir.

3.3.17 Geçmişte Türk Zevki

1944 yılı başlarından itibaren yayın dünyasında yerini alan program. Refik Ahmet Sevengil tarafından hazırlanmıştır. Perşembe günleri 21.30’da yayınlanan program, 15 dakika idi. Programda eski yaşama ilişkin Türk zevki konu edilmiş ve alanlarında uzman kişiler konuşturulmuştur.⁵²⁵

⁵²³Radyo, 15 Şubat 1942, cilt 1, sayı 3, s. 14.

⁵²⁴Radyo, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 45.

⁵²⁵Radyo, 15 İncikandanun 1944, cilt 3, sayı 26, s. 7.

3.3.18 Büyük Adamlar

1942 yılı yayın döneminde yayınlanan bu program her Cumartesi saat 19’da dinleyiciye ulaşmıştır.⁵²⁶

3.3.19 Terbiye Konuşmaları

Selim Sırrı Tarcan tarafından hazırlanan programda terbiyenin amacı, “Terbiyede amaç, sağlam, becerikli, başarılı, özveri ve kişilik sahibi insan yetiştirmektir”⁵²⁷sözleriyle ifade edilmiştir.

3.3.20 Biraz da Tarih

Ünlü tarihçi Faik Reşit Unat tarafından hazırlanan program ilgiyle takip edilen ve Ankara Radyosu’nun başarısını tescil eden bir başka yayın olmuştur.

3.3.21 Vücudumuzu Çalıştıralım

Vildan Aşir Savaşır’ın hazırlayıp sunduğu program, Pazar dışında haftanın her günü yayınlanmıştır.Programın formatında, dinleyenleri spor yaptırmak vardı.

3.3.22 İktisat Saati

Hazım Atıf Kuyucak tarafından hazırlanan program, Cuma günleri saat 19’da yayınlanmıştır.1939 yılında başlayan program uzun süre devam etmiştir.

3.3.23 Meslekler Konuşuyor

Her hafta Pazar günleri saat 20.15’de mikrofona gelen programda, alanlarında uzman meslek erbapları misafir edilmiştir. Programın amacı meslek seçiminde kişi ve ailelere yol göstermektir.Pedagog İsmail Hakkı Baltacıoğlu bir program konuşmasında, pedagog

⁵²⁶Radyo, 15 Mart 1942, cilt 1, sayı 4, s. 12.

⁵²⁷Yazgan, a.g.e, s. 79.

olmak isteyen gençlere seslenmiş ve “Türk milli felsefesini” oluşturulması yolunda ögütte bulunmuştur:

“Genç adam beni dinle! Şayet milli bir pedagoji dehası taşıyorsan masanın üzerinde bomboş duran bir yer var.Oraya fırlamaya çalış! Otuz üç yıl durmayıp pedagoji öğreten bir adamın övütünü işit!Türk pedagoji ananelerini araştırmakla işe başla: Türk efsanelerini. Türk masallarını, Türk ata sözlerini, Nasrettin Hoca fıkralarını incele, en ilk Türk kabilelerinden en yeni Türk milletine kadar, Türk terbiye ruhunun değişmez cevherini, yani Türk terbiye ananesini, bulup çıkar!Ve bu ananenin milli olan felsefesini yarat! Türk olmyan, yabancı olan terbiye felsefesini bu ülkenin hariminden kov onun yerine millisini koy!”⁵²⁸

Türkiye Radyosu’nda söz programlarının çoğunluğunun dinleyiciler nezdinde beğeni topladığı görülmektedir. Devlet dönemi radyo yayıncılığı ile birlikte planlı ve programlı bir yayıncılık anlayışının radyoya yerleştiği, yeni yayın dönemleri adı altında bu planlamaların hayata geçirildiği görülmektedir. Söz programlarının hayatın her alanıyla ilgili olduğu görülmektedir. Güzel Türkçe’den, Şiir’e, İktisat’tan Spor’a, Terbiye’den Tarih ve meslek seçimine kadar tüm alanlarda cumhuriyetin en baştan beri hedeflediği yeni bir millet oluşturma amacı etrafında kümelenildiği görülmektedir. Bu durumda ilk yıl yayıncılığında yapılamayan hedeflerin, yeniden ve daha düzenli bir şekilde gündeme alındığı gözlenmektedir. Ancak bu kez erken cumhuriyet döneminde olduğu gibi sert bir zorunluluk değil, radyo diliyle yumuşatılmış bir ilaç gibi verildiği anlaşılmaktadır.

3.4 TÜRKİYE RADYOSU’NDA MÜZİK YAYINLARI

Türkiye Radyosu sadece söz programları ile değil, müzik programlarıyla da atılım yapmış, müziğin diliyle dinleyicisiyle bağ kurmuştur. Cengiz Demir’in deyiimiyle, müzik konusunda da öğretici bir görev yerine getirmiştir:

“İlk şarkıları, türküleri ondan öğrendik. Bir dizi film gibi arkası yarınları takip ettik. Şarkılardan fal tuttuk, sıradaki şarkı benim için olsun, ondan sonraki de senin için olsun. Ne kadar saf ve ne kadar güzel ve ne kadar bizdendi radyo.”⁵²⁹

Devlet döneminde radyo programları ile ilgili bir kurul oluşturulduğu görülmektedir. Kurul hergün olmasa bile haftada birkaç gün toplanarak, yayınlanacak programları belirliyor ve yayıncılığın gidişatı üzerinde bir istikamet çiziyordu. Cevad Menduh Altar, kurulun çalışmasını şöyle anlatmaktadır:

“O zaman radyoların programlarını özellikle müzik alanındaki programlarını yönetmek üzere ilgili bakanlıklar arasında bir kurul meydana getirilmişti Milli Eğitim Bakanlığı ve

⁵²⁸Radyo, “Ziraat Takvimi Saati”, 15 Sonkanun 1942, cilt 1, sayı 2, s. 27.

⁵²⁹Demir, a.g.e, s. 10.

Dışişleri Bakanlığı temsilcileri vardı.Ben Milli Eğitim Bakanlığını temsil ediyordum. O zamanki adıyla Maarif Vekilliği.Daha sonra Basın Yayın Umum Müdürlüğüne getirilen Selim Sarper de Dışişleri Bakanlığının temsilcisi olarak bulunuyordu. Her gün toplanılıyordu.Hiç olmazsa haftada 3-4 gün toplanıyorduk. Programların nasıl olması lazım geldiğini konuşuyorduk, görüşüyorduk ve genellikle programlara bir istikamet vermeye çalışıyorduk.”⁵³⁰

Ankara Radyosu, sadece toplum için değil sanatçılar için de bir okul olmuştur.Birçok ses ve saz sanatçısı o okuldan yetişmiştir.

Perihan Altındağ, Radife Erten, Afife Edipoğlu, Sıdıka Dalmen, Semahat Özdenes, Muzaffer İlkan, Safiye Tokay, Tahsin Karakuş, Sadi Hoşses, Mefharet Yıldırım, Celal Tokses gibi sanatçılar 40’lı yıllarda radyonun bize kazandırdığı değerlerdir. Zühtü Bardakoğlu, Hakkı Derman, Osman Güvenir, Cevdet Çağla, Fahri Kopuz, Şevki Sevgin, Cevdet Kozanoğlu, Hayri Tümer, Ruşen Kam, Salih Orak, Refik Fersan, Hamdi Tokay, Fahire Fersan, Şerif İçli, Vedia Tunççekiç, Nihal Erkutun ve Vecihe Daryal gibi saz sanatçıları da yine aynı yılların radyo antetli yetişmiş sanatçılarıdır.⁵³¹ Radyo bu görevini 1950’li yıllardan sonra da devam ettirmiş ve bir okul olma özelliğini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Melahat Pars’ın Hicaz makamındaki, “Ben gamlı hazan, sense bahar, dinle de vazgeç, sen kendine kendin gibi bir taze bahar seç” şarkısı unutulabilir mi?

3.4.1 Radyo Klasik Musiki Korosu

Haftada iki gün Çarşamba ve Cuma günleri verdikleri konserlerle dinleyicinin karşısına çıkmışlardır.1941 yılı itibariyle bin 500’e yakın konser vermişlerdir.⁵³²

Türkiye Radyosu yönetimce 1948 yılında gerçekleştirilen ve amacı “Türkiye Radyo Postaları halk emrindeki hizmetini daima bu istikamette geliştirmek ve iyileştirmek”⁵³³ olarak belirtilen anket çalışmasında Tarihi Türk Müziği üzerinde dinleyicilere sorular sorulduğu görülmektedir. Dinleyicilerin görüşleri şu şekilde belirlenmiştir:

“Tarihi Türk Müziği yayınlarını,

Tatmin ediyor bulanlar 2899 cevapla yüzde 43.6,

Tatmin edici bulmayanlar 860 cevapla yüzde 13.0,

⁵³⁰Cevad Menduh Altar, “Ankara Radyosu 30. Kuruluş Yıldönümü Konuşması”, **Anılar**, yayın günü: 28.10.1969, saat: 21.10, http://cevadmemduhaltar.com/ankara_radyosu_30_kurulus_yildonumu_konusmasi.html, erişim tarihi: 24.03.2019.

⁵³¹Yazgan, **a.g.e**, s. 84, Demir, **a.g.e**, s. 10.

⁵³²Mesud Cemil, “İsmail Dede”, **Radyo**, 15 Birincikanun 1941, sayı 1, cilt 1, s. 9.

⁵³³**Radyo**, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 3.

Arttırılmasını isteyenler 960 cevapla yüzde 14.5,
Azaltılmasını isteyenler 1207 cevapla yüzde 18.2,
Kaldırılmasını isteyenler 149 cevapla yüzde 2.2,
Cevap vermeyenlerin oranı ise yüzde 8.5'dir.”⁵³⁴

Tarihi Türk Müziği programını beğenenlerin oranının beğenmeyenlerin oranından yaklaşık üçbuçuk kat daha fazla olduğu görülmektedir. Anket sonucunda artırılmasını isteyenlerin oranı ise azaltılmasını isteyenlerin oranından düşük çıkmıştır. Bu durumda program radyoda Türk Müziği yayınlarının geniş bir kesim tarafından ilgiyle takip edildiği görülmektedir. Bu sonuç bir anlamda Musiki İnkılâbının niye toplum tarafında meşruiyet bulamadığının da bir ifadesidir. Türk gönlü ve kulağının çok sesliye değil tek sesli tınıya uygun olduğu görülmektedir. O yıllarda eğitimde hala Türk Müziği yasağının devam ettiği ve radyoda batı müziği yayın çabaları düşünüldüğünde, müzik zevkinin bir toplumda kolaylıkla değişmediği ortaya çıkmaktadır.

3.4.2 Fasil Heyetleri (çifte fasıl, meydan faslı)

Dokuz kişiden müteşekkil bu fasıl heyeti, Çifte fasıl ve Meydan Faslı diye ikiye ayrılmıştı. Kanuni Hakkı Derman, Zühtü Bardakoğlu, Şerif İçli, Hamdi Tokay, Osman Güvenir, Tahsin Karakaş, Safiye Tokay, Celal Tokses ve Hayri Tümer, Fasil Heyetinde idiler.⁵³⁵

3.4.3 Yurttan Sesler

Dönemin Radyo Müdürü Nejat Saner, “Yurttan Sesler” programının amacını şu sözlerle açıklamıştır:

“Türk folklorünün en canlı, en manalı ve en neşeli örneklerini dinleyicilerimize sunmaktır.”⁵³⁶

Musiki İnkılâbı çerçevesinde başlatılan “derleme çalışmaları”nda 15 bin kadar yöresel müzik parçası elde edilmişti. Yurttan Sesler için bu, bulunmaz bir kaynaktı. O yüzden programın yayını 1946-1947 yayın döneminde haftada dörde çıkarılmıştır.

⁵³⁴ **Radyo**, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 43.

⁵³⁵ **Radyo**, 15 Mart 1942, cilt 1, sayı 4, s. 19.

⁵³⁶ **Radyo**, 1 Kasım 1946, cilt 5, sayı 59, s. 20.

“Yurttan sesler, yurdumuzun her köşesinden uzmanları tarafından yapılan folklor araştırmaları sonucunda elde edilerek tesbit edilen güzel sesler, bu yayınınımızın repertuarını daha genişletebilecek bir seviyeye geldiği için haftada dört seansa çıkarılmıştır”⁵³⁷

Yurttan Sesler topluluğu, uzun yıllar devam etmiş ve radyo klasiği olmuştur. Muzaffer Sarısözen ismiyle neredeyse özdeşleşmiştir. Bugün bile hala devam eden bu program, Muzaffer Sarısözen denildiğinde ilk akla gelen programdır.

Radyonun anket çalışmasında Yurttan Sesler programıyla ilgili dinleyicilerin görüşleri şu şekilde tespit edilmiştir.

“Yurttan Sesler programını,
Beğenenler 2891 cevapla yüzde 43.5,
Beğenmeyenler 381 cevapla yüzde 6.0,
Arttırılmasını isteyenler 2732 cevapla yüzde 41.0,
Azaltılmasını isteyenler 81 cevapla yüzde 1.2,
Kaldırılmasını isteyenler 18 cevapla yüzde 0.3,
Cevap vermeyenlerin oranı ise yüzde 8.0’dır.”⁵³⁸

Yurttan Sesler programıyla ilgili anket sorusunun ortaya çok ilginç sonuç çıkardığı görülmektedir. Tarihi Türki Müziği yayınında olduğu gibi Yurttan Sesler programının dinleyici gözünde büyük beğeni topladığı görülmektedir. Anket sonucunda programı beğenenlerin oranı yüzde 43.5, ancak artırılmasını isteyenlerin oranı da yüzde 41. Cevap vermeyenler ve kaldırılmasını isteyenler neredeyse hiç yok gibi. Bu anket sonucu Türk Milletinin çok önemli bir özelliğini ifade etmektedir. Yurttan Sesler, esasen Musiki İnkılâbı’nın hazırlık safhalarından önemli birini temsil eden “derleme” çalışmalarının düzenlenmiş, toplanmış ve ayrıştırılmış kısmının radyo programı haline getirilmiş biçimidir. Bu açıdan Musiki İnkılâbı’na karşı çıkan bir milletin, kendi öz benliğindeki manilere, tınılara ve seslere sahip çıktığı görülmektedir. Yurttan Sesler programının o nedenle radyo yayınları arasında çok özel bir yeri olmuş ve o özel yer günümüze kadar korunmuştur ve korunmaktadır.

3.4.4 İnce Saz

3 Kasım 1946 günü başlayan Ankara Radyosu yeni yayın dönemi çerçevesinde “şarkı” ve “besteleri” de içeren program, haftada beş defa yayınlanmaya başlamıştır.⁵³⁹

⁵³⁷ **Radyo**, 1 Kasım 1946, cilt 5, sayı 59, s. 20.

⁵³⁸ **Radyo**, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 43.

İnce Saz ile ilgili dinleyici görüşleri şu şekilde belirlenmiştir.

“İnce Saz programını,
Beğenenler 2937 cevapla yüzde 44.2,
Beğenmeyenler 269 cevapla yüzde 4.1,
Arttırılmasını isteyenler 2838 cevapla yüzde 42.7,
Azaltılmasını isteyenler 60 cevapla yüzde 0.9,
Kaldırılmasını isteyenler 10 cevapla yüzde 0.1,
Cevap vermeyenlerin oranı ise yüzde 8.0’dır.”⁵⁴⁰

İnce Saz programı da, tıpkı Yurttan Sesler programı gibi ağırlıkla dinleyicilerin beğendiği programlar arasında yer almaktadır. Üstelik programın artırılmasını isteyenlerin oranı Yurttan Sesler gibi beğeni oranına çok yakındır. Bu şıkka cevap vermeyenlerin sayısı Yurttan Sesler’e göre çok daha fazla olmasına rağmen programın azaltılmasını ve kaldırılmasını isteyenlerin toplam oranı ancak yüzde 1’dir. Bu programla ilgili dinleyici cevapları Türk insanının müzik konusundaki tercihini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Türk insanı tek sestem ve Türk Müziği’nden yanadır.

3.4.5 Bir Halk Türküsü Öğreniyoruz

Onbeş günde bir yayınlanan program Çarşamba akşamları saat 20.45’de mikrofonda idi. 1941 yılından itibaren yayına girmiştir. Radyonun Milli Musiki Kolu’nun çalışmalarının bir ürünüdür.⁵⁴¹

3.4.6 Radyo Senfoni Orkestrası

O zamanki adıyla ve yazım biçimiyle Cümhur Riyaseti Flarmonik Orkestrasından ayrılan kişilerin oluşturduğu bu orkestra, Pazartesi ve Perşembe günleri Dr. Ernst Praetorius ve Ferit Alnar yönetiminde 45 dakika süren konserler veriyordu. 45 ile 64 üyeden oluşan bu orkestra, sonbahar, kış ve ilkbahar aylarında konser etkinliklerde bulunur, yazın ise tatile girerdi. Cümhur Riyaseti Flarmonik Orkestrası’nın Cebeci’deki

⁵³⁹Radyo, 1 Kasım 1946, cilt 5, sayı 59, s. 20.

⁵⁴⁰Radyo, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 43.

⁵⁴¹Radyo, 15 Birincikanun 1941, cilt 1, sayı 1, s. 17.

konserleri de Radyo tarafından naklen yayınlanmıştır. Orkestra opera gösterilerinde de görev almıştır.⁵⁴²

Senfonik yayınlar hakkında dinleyiciler üzerinde yapılan anket çalışmasında dinleyici eğilimleri şu şekilde saptanmıştır.

“Senfonik yayınları,
Beğenenler 619 cevapla yüzde 9.3,
Beğenmeyenler 1246 cevapla yüzde 18.8,
Arttırılmasını isteyenler 138 cevapla yüzde 2.1,
Azaltılmasını isteyenler 1708 cevapla yüzde 25.8,
Kaldırılmasını isteyenler 1436 cevapla yüzde 21.6,
Yerine Türkçe yayın isteyenler 349 cevapla yüzde 5.2,
Cevap vermeyenlerin oranı ise yüzde 17.2’dir.”⁵⁴³

Batı müziğinin birer yansıması olan Senfonik yayınları programıyla ilgili dinleyicilerin verdiği cevap, bu programı beğenmeyenlerin oranı beğenenlerin oranına göre iki kattır. Üstelik kaldırılmasını ve azaltılmasını isteyenlerin toplam oranı ise yüzde 50’ye yaklaşmaktadır. Türk Müziği yayınlarıyla ilgili verilen dinleyici cevaplarının ortaya koyduğu tercih bu programda da kendini göstermektedir. Dinleyicilerin çoğunluğu radyoda, Türk Müziği yayını istemektedir.

3.4.7 Radyo Salon Orkestrası

Haftada dört gün hafif programlar yapan bu orkestra,¹⁷ üyeden oluşmaktaydı. Orkestranın tüm üyeleri Cumhuriyet Salon Orkestrası’nda görevli müzik adamları idi ve 1940 yılına kadar “Küçük Orkestra”adıyla tanınmışlardır.Necip Aşkın ve Enver Kapelman’ın yönettiği bu orkestraya Profesör George Marcowitz piyanosuyla, Bedriye Tüzün de sesiyle katkı vermiştir.⁵⁴⁴

Salon Orkestrası ile ilgili dinleyici eğilimi de anket çalışmasının sonucunda şu şekilde ortaya çıkmıştır.

“Salon Orkestrası yayınları size alâkadar ediyor mu,
Ediyor diyenler 779 cevapla yüzde 21.7,
Etmiyor diyenler 2189 cevapla yüzde 33.0,

⁵⁴²Radyo, 15 Birincikanun 1941, sayı 1, cilt 1, s. 16.

⁵⁴³Radyo, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 44.

⁵⁴⁴Radyo, 15 Birincikanun 1941, sayı 1, cilt 1, s. 17.

Arttırılmasını isteyenler 61 cevapla yüzde 0.9,
 Azaltılmasını isteyenler 866 cevapla yüzde 13.1,
 Kaldırılmasını isteyenler 1342 cevapla yüzde 20.2,
 Yerine Türkçe yayın isteyenler 411 cevapla yüzde 6.1,
 Cevap vermeyenlerin oranı ise yüzde 15.0'dır."⁵⁴⁵

Senfonik yayınlar konusunda görülen dinleyici eğilimi Salon Orkestrası programında da görülmektedir. Buna göre programı beğenmeyenlerin oranı beğenenlerin oranından birbuçuk kat fazladır. Ayrıca programın azaltılmasını ve kaldırılmasını isteyenlerin toplam oranı yüzde 33.3 ile beğenmeyenlerin oranı ile aynı skalayı yakalamaktadır. Programın arttırılmasını isteyenlerin oranı ise yüzde 1'e ulaşmamaktadır.

3.4.8 Radyo Caz ve Radyo Tango Orkestraları

Genç radyo dinleyicilerini hedefleyen bu orkestra, oldukça sık konser yayınları yapardı. Caz orkestrası, Hüznü Özenen, Rüştü Yeger, Sadreddin Sonat, Fehmi Ege, Ziya Esel, Kazım Tüzel, Sevim Tevs, Karl Siebert ve Nihat esengin'den oluşmaktaydı.

Radyo anket çalışmasında Dans Orkestrası ile ilgili dinleyicilerin görüşleri şu şekilde dağılım göstermiştir.

"Dans Orkestrası yayınları size tatmin ediyor mu,
 Tatmin ediyor diyenler 1710 cevapla yüzde 25.8,
 Tatmin etmiyor diyenler 961 cevapla yüzde 14.5,
 Arttırılmasını isteyenler 307 cevapla yüzde 4.6,
 Azaltılmasını isteyenler 733 cevapla yüzde 11.1,
 Kaldırılmasını isteyenler 920 cevapla yüzde 13.8,
 Türkçe Tango isteyenler 1072 cevapla yüzde 16.1,
 Cevap vermeyenlerin oranı ise yüzde 14.1'dir."⁵⁴⁶

Dans Orkestrası ile ilgili program anketinde ortaya ilginç bir sonuç çıktığı görülmektedir. Programı beğenenlerin oranının beğenmeyenlerin oranından bir buçuk kattan daha fazla olduğu gözlenmektedir. Ancak cevap şıklarının tümüne bakıldığında, azaltılmasını isteyenlerin oranının, arttırılmasını isteyenlerin oranının ikibuçuk katı olduğu gözlenmektedir. Ayrıca kaldırılmasını isteyenler ile Türkçe Tango isteyenlerin oranının da yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

⁵⁴⁵Radyo, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 44.

⁵⁴⁶Radyo, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 44.

3.4.9 Kısaltılmış Opera Saati

1946 yılından itibaren yayın akışında yer alan bu program, dinleyicilerin istekleri doğrultusunda 3 Kasım'dan sonra başlayan yeni yayın döneminde de varlığını sürdürmüştür. Programda Devlet Konservatuarı Opera bölümü sanatçıları görev almakta idi.⁵⁴⁷

3.4.10 Her Telden

Radyo Caz ve Tango orkestralarının ortaklaşa hazırladıkları program her Cumartesi günü saat 18'de yayınlanırdı.

Programı Nihat Esengin tarafından hazırlanmıştır.⁵⁴⁸

3.4.11 Büyük Müzisyenler

Cevad Menduh Altar'ın hazırladığı program, her Perşembe saat 21.15'de yayına girmiştir.⁵⁴⁹ Cevad Menduh Altar, 27 Mart 1939 Pazartesi günü Ankara Radyosu'nda Ludwig Van Beethoven'ın hayatını konu edinmiş ve Beethoven'ı "mutasavvıf" olarak tanımlamıştır:

"Bu Orta Avrupalı müzisyenin en belirgin özelliği, klasik ya da romantik bir sanatkâr olmaktan çok tam bir mutasavvıf olmasıdır. Zaten tasavvuf, Orta Avrupa müzik idealizminin tipik bir alem telkinidir. İşte Beethoven müziği de tam anlamıyla böyle ideal bir telkinin meyvesidir ve onun müziği herşeyden önce ahlaki bir temel üzerine kurulur. Ne gariptir ki bizi Pitagor'a götüren bu tür görüş ve kanılar günün birinde Leibnitz, Schelling ve Schopenhauer'in sistemlerinde de tekrarlanmıştır. Beethoven'le birlikte geçmişten gelen bütün gelenekler susmuş, müziğe ilk defa şiirsel unsur egemen olmuştur Bu nedenle Beethoven'e müzik tarihinde ilk ses şairi gözüyle bakılabilir."⁵⁵⁰

3.4.12 Dinleyici İstekleri (Posta Kutusu)

Ankara Radyosu'nun 3 Kasım 1946 Pazar günü başlayan 1946-1947 yeni yayın döneminde dinleyicilerden gelen istek mektupları üzerine yayınlanmaya başlamıştır.

⁵⁴⁷Saner, **a.g.m.**, s. 20.

⁵⁴⁸**Radyo**, 15 Sonkanun 1942, cilt 1, sayı 2, s. 19.

⁵⁴⁹Yazgan, **a.g.e.**, s. 49.

⁵⁵⁰Cevad Menduh Altar, "Ludwig Van Beethoven, Hayatı ve Eserleri", **Ankara Radyosu Büyük Müzisyenler Programı**, yayınlanma tarihi: 27 Mart 1939 Pazartesi, <http://cevadmemduhaltar.com/radyo-konusmasi-beethoven-hayati-ve-eserleri.html> erişim tarihi: 15.04.2019.

Her Pazar günü sabah 09.15 ile 10.00 arası yayında kalmıştır.⁵⁵¹

Posta Kutusu yayını ile ilgili dinleyicilerin eğilimleri yapılan ankette şu şekilde tespit edilmiştir.

“Posta Kutusu yayınına kâfi buluyor musunuz,
Beğenenler 2258 cevapla yüzde 34.0,
Beğenmeyenler 315 cevapla yüzde 4.7,
Arttırılmasını isteyenler 2410 cevapla yüzde 36.3,
Azaltılmasını isteyenler 23 cevapla yüzde 0.3,
Kaldırılmasını isteyenler 333 cevapla yüzde 5.1,
Cevap vermeyenlerin oranı ise yüzde 19.6’dır.”⁵⁵²

Türkiye Radyosu yayınlarıyla ilgili 1948 yılında dinleyicilerle mektup yoluyla gerçekleştirilen anket çalışmasına göre, en çarpıcı sonuç Posta Kutusu programıyla ilgili çıkmıştır. Programı beğenenlerin oranı, beğenmeyenlerin oranından 7 kat fazladır. Programın arttırılmasını isteyenlerin oranının ise yine beğenenlerin oranından fazla olduğu tespit edilmiştir. Buna göre Türkiye Radyosu programları arasında Posta Kutusu en çok beğenilen programlar arasındadır.

3.5 TÜRKİYE RADYOSU’NDA EĞLENCE YAYINLARI

Bazı kaynaklarda Eugene Walter’in 1922’de New York’ta yayınlanan “The Wolf” adlı oyunu, ilk radyo oyunu olarak kabul edilmektedir. Radyoculuk tarihimizde ise, bu türün en eski örneği 1938 yılına bağlanılır ve TRT arşivlerinde 1940 yılına ait taş plak kayıtları mevcuttur.⁵⁵³

Radyo oyunlarının ya da temsillerinin o günün yaşamında çok önemli bir rolü vardı. Radyo oyunlarını seslendirmek ve hazırlamakla görevli Radyo Temsil Kolu’nda dönemin birçok tiyatro sanatçısı görev almıştır. Vahi Öz, İbrahim Delideniz, Dürnev Türkan, Kadriye Tuna, Tahsin Temren ve Saime-Muhip Arcıman gibi oyuncular, mikrofon başında ve canlı olarak oynamışlardır.⁵⁵⁴

Yaşı ellilere gelmiş her nesil mutlaka “Radyo Tiyatrosu”ve “Arkası Yarın”ları hatırlar, 40’lı yıllarda ise radyo temsilleri vardı.Temsiller, dinleyici tarafından oldukça

⁵⁵¹**Radyo**, 1 Kasım 1946, cilt.5, sayı 59, s. 20.

⁵⁵²**Radyo**, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 44-45.

⁵⁵³Kıvanç Nalça, “Dünya Tarihinin İlk Radyo Oyunu”, **Radyovizyon**, Temmuz 2009, s. 15.

⁵⁵⁴Filiz Arıcıoğlu, “TRT Ankara Radyosu 80 Yaşında”, **Radyovizyon**, Ekim 2018, sayı 32, s. 38.

sevilmıştır. Bu yüzden radyo yönetimi, 1941 yılından itibaren telif hakkı vererek piyese yazdırmıştır. 1946 yılına gelindiğinde radyoda temsil yayınlarının yeni bir düzene girdiği anlaşılmaktadır. 3 Kasım 1946'da başlayan yeni yayın döneminde temsil yayınlarının Cuma günleri devam ettiği görülmektedir, ancak kısa dalga dinleyicilerine de ulaşmak için yayın saatinin değiştiğini görüyoruz:

“Dinleyicilerimizin devamlı ilgisini çeken Temsil yayınlarımız yine Cuma günleri yapılacaktır. Kısa dalga ile yayınlarımızı takip eden yurt dışı dinleyicilerimizin de istifadelerini sağlamak amacıyla bu yayın saat 21.00 e alınmıştır. Pazar günü skeç saatimiz yine saat 11.00'dedir.”⁵⁵⁵

Kemal Tözem radyo temsillerini modern bir sahneye benzetmektedir:

“Radyo temsillerini dinlemeye alışsak, salonumuzun bir köşesine güldüren ve düşündürülen rangarenk dekoru ve zengin aksesuarile modern bir sahne kurmuş oluruz.”⁵⁵⁶

Ankara radyosu tarafından gerçekleştirilen anket çalışmasında radyo temsilleri ile ilgili sorular da dinleyicilere yöneltilmiştir. Dinleyicilerin bu konudaki eğilimleri şu şekilde ifade edilmiştir:

“Radyofonik temsiller hoşunuza gidiyor mu, temsillerde hangi konuları işleyelim,
Beğenenlerin oranı 1056 cevapla yüzde 16.0,
Beğenmeyenler 162 cevapla yüzde 2.5,
Arttırılmasını isteyenler 417 cevapla yüzde 6.3,
Azaltılmasını isteyenler 4 cevapla yüzde 0.1,
Kaldırılmasını isteyenler 12 cevapla yüzde 0.1,
Ahlâki, içtimai, aile faciaları ve hissi mevzular isteyenler 1810 cevapla yüzde 27.2,
Milli mevzular isteyenler 1609 cevapla yüzde 24.2,
Dram isteyenler 106 cevapla yüzde 1.6,
Komedi isteyenler 513 cevapla yüzde 7.7,
Cevap vermeyenlerin oranı ise yüzde 14.2'dir.”⁵⁵⁷

Radyofonik Temsiller ile ilgili cevap, anketin bir başka çarpıcı sonuçlarından birini ortaya koymaktadır. Bu cevap Türk Milleti'nin muhafazakar, milli, ahlaki ve hissi arzularını ortaya koymaktadır. Bu cevaba göre Radyofonik temsilleri beğenenlerin oranı beğenmeyenlerin oranından 6 kattan fazladır. Ancak temsiller içinde ahlaki, içtimai, aile faciaları ve hissi konuların işlenmesini isteyenlerin oranı komedi isteyenlerin oranından üçbuçuk kat, dram isteyenlerin oranından ise 17 kat fazladır. Bu anket sonucuna göre temsiller içinde milli konuların işlenmesini isteyenlerin oranı ise yüzde 24.2 ile oldukça

⁵⁵⁵Saner, a.g.m, s. 20.

⁵⁵⁶Kemal Tözem, “Radyofonik Tiyatro”, **Radyo**, 15 Birincikanun 1941, cilt 1, sayı 1, s. 23.

⁵⁵⁷**Radyo**, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 45.

yüksek görünmektedir. Programın azaltılmasını ve kaldırılmasını isteyenlerin oranı ise yüzde 0.2 ile çok düşük düzeyde kalmaktadır.

3.5.1 Kingil Ailesi

Vahi Öz'ün sanatçı kişiliğiyle anlam kazanan proje, her Pazartesi saat 21.30'da yayınlanmış ve inanılmaz bir ilgi görmüştür. Skeç şeklindeki gösteri 15 dakikalığına mikrofon başına geliyordu.⁵⁵⁸ 1942 yılında yeniden mikrofon başında olan bu güldürü, Pazar günleri 21.10 ile 21.30 arasında yayınlanmıştır. Vahi Öz'ün baba Hüsnü Kingil'i oynadığı oyunda, dört çocuklu bir ailenin yaşamları anlatılmıştır.⁵⁵⁹

3.5.2 Hoşbeş

Kingil ailesi gibi 15 dakika idi ve haftada bir yayınlanmıştır.

Hoşbeş de, Kingil Ailesi gibi büyük ilgi gören programlar arasındaydı.

3.5.3 Ah Bir Çavuş Olsam

Piyas Kemal Tözem tarafından yazılmıştı. Radyoda oynandıktan sonra çok beğenildi. İstek üzerine tekrar yayınlanmıştır.

3.5.4 Bu Gece Birşeyler Olacak

1944 yılı Kasım ayında bir Salı akşama yayınlanan program oldukça ilgi çekmiş ve günlerce konuşulmuştur. Gerilim ve korku unsurlarının yer aldığı bu oyun için gerekli sahne hazırlıkları yapılmış, oyuncuların ellerine tabanca, balta gibi aletler verilerek oyunun atmosferi dinleyiciye yansıtılmaya çalışılmıştır.⁵⁶⁰

⁵⁵⁸ **Radyo**, 15 Birincikanun 1941, cilt 1, sayı 1, s. 22.

⁵⁵⁹ **Radyo**, 15 Temmuz 1942, cilt 1, sayı 8, s. 11.

⁵⁶⁰ Teoman Yazgan, "Cumhuriyet'in Örnek Bir Kültür Kurumu: Ankara Radyosu", **TRT Akademi**, Ocak 2016, cilt 1, sayı 1, s. 304.

3.5.5 Rektörün Odacısı

Vala Nurettin'in kaleme aldığı oyunun başrölünde Vahi Öz vardı. Sezgili, bilgiç ve hafızası kuvvetli tiplmesiyle gönüllerde yer etmişti.

1943 yılı başlarında yayın hayatına giren program, her Perşembe akşamı 21.15'de yayınlanmıştır.⁵⁶¹

3.6 DİNLEYİCİLERİN GÖZÜNDEN RADYO VE İLK ANKET ÇALIŞMASI

Radyo yayınları elle tutulur, gözle görülür olmasa da, o da bir eşya, bir mal gibi alıcısını bekleyen bir olgu gibi düşünülebilir. Yaşaması için yayınlarının hedef kitle tarafından satın alınması gereklidir. Bu satın alınma, bizzat para vererek gerçekleşme de, beğenilmek ve dinlenirlik, güncel deyimle “rating” ile sağlanmakta ve ölçülmektedir. Yayınlar a ait geri bildirimler günümüzde elektronik yolla ölçülmekte ve adına da “rating” denmektedir. Dinlenirlik bir radyonun, tüm radyolar arasında kendine yer bulma çabasının bir başka adıdır. Aynı zamanda da bu oran, o radyonun başarı grafiğinin temel ölçütüdür. Dinlenirlik oranlarının yüksek olması, bir radyonun reklam pazarlarına ulaşmasını kolaylaştıran en önemli amildir. Reklam pazarlarına ulaşmada yüksek rating, ticari amaçlı radyo için gelir anlamına gelmekte, kamu radyosu için de saygınlık anlamı taşımaktadır. Radyo yöneticilerinin rating oranlarını ve programlar üzerinde dinleyicilerden gelen geri bildirimleri bu yüzden dikkate almaları ve gözönünde bulundurmaları gerekmektedir. Hasan Refik Ertuğ, 1949 yılındaki Radyo dergisinin “Dinleyicilerimizle Hasbıhâl”adlı köşesinde bütün radyoların programlarını hazırlarken dinleyicilerin taleplerini gözönünde bulundurduklarını fakat yayın prensiplerini de ihmal etmediklerini belirtmektedir.⁵⁶² Rating ölçütü dışında okuyucu mektupları ve gerçekleştirilen anket çalışmaları da yayınlar hakkında fikir edinilmesini sağlayan dinleyici tutumları ve görüşleridir. 1945 yılında Ankara Radyosu kısa dalga yayınları için yurtdışından gönderilen iki dinleyici mektubu aşağıda verilmiştir:

“Tap Postası
Ankara Radyosu

⁵⁶¹Yazgan, a.g.e, s. 39.

⁵⁶²Hasan Refik Ertuğ, “Dinleyicilerimizle Hasbıhal”, **Radyo**, Ocak-Şubat 1949, cilt 8, sayı 85-86, s. 1.

Ankara Radyosu İstasyonu İngilizce programlarını hemen hemen bu yayınların ihdas tarihinden beri muntazaman dinlemekteyim. Griniç saati ile hergün saat 17.00'de, 31,70 metre üzerinden yayınlanmakta olan haberler servisiniz, burada fevkalâde iyi işitilmektedir. Yayın saati, İngiltere ve İrlanda için oldukça erken olmakla beraber, bütün dünya olaylarını ihtiva etmesi dolayısıyla bu yayın enterasandır ve büyük bir alâka ile dinlenmektedir. Ankara Radyosu, gerek ekut, gerek program zenginliği bakımından TAP'nin, vasatın çok fevkinde olduğundan emin olabilir.

Şimdi bir teklif yapmama müsaadenizi rica edeceğim. Acaba, İngilizce Haberler Servisinin zamanını uzatmak ve birden fazla yayın yapmak kaabil değil mi? Aynı zamanda 8.30'da yapılan ve büyük bir zevkle dinlenen komanter ve konuşmalarınız esnasında, insan vaktin nasıl geçtiğinin farkına varmıyor. Bu yayınların müddetini yarım saate çıkardığınız takdirde en çok memnun olacaklardan biri ben olacağım. James Strickland"⁵⁶³

James Strickland mektubunda, Ankara Radyosu'nun başarılı yayıncılığından söz etmekte ve yayınların uzatılmasını istemektedir. Bu istekten yayının 15 dakika olduğu görülmektedir. Strickland'ın İngiltere bölgesinde dinleyici olduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir mektup alan radyo yöneticilerinin ya da program yapımcılarının motivasyonunun çok yükseklerde olduğunu düşünmemek mümkün değildir. Bir başka okuyucu mektubunda ise, tesadüfen karşılaşılan Ankara Radyosu yayınları "olağanüstü" olarak nitelendirilmektedir;

"Ankara Radyosu TAP Postası

Bu akşam Posta-Kutusu yayınızı dinledim, bu neşriyat beni çok ilgilendirdi.

Kısa-dalga istasyonlarının daimi bir dinleyicisi değilim. Güzel bir müzik ararken, tesadüfen yayınızla karşılaştım.

Ekutun olağanüstü olduğunu öğrenmek size eminim ki ilgilendirecektir. Bu derece iyi bir ekut için, radyo eksperlerinin 'RIO' tabir ettiklerini zannediyorum. Uzak memleketlerdeki kimselerin İngiliz diliyle yayın yapmaları, İngiltere'de, bizim için gayet hoş bir değişiklik olmaktadır ve eminim ki, bu yayın, müstakbel dünya sulhunun temellerini atmak bakımından kıymetli bir vasıttır.

İstasyonunuzu dinlerken, büyük bir zevkle geçirdiğim çeyrek saat için teşekkürlerimi sunarım. R. Hart"⁵⁶⁴

Hart adlı dinleyicinin mektubunda da Ankara Radyosu kısa dalga yayıncılığının övgüsü mevcuttur. Bu çeşit mektuplar yöneticiler ve program üreten prodüktörler için yol gösterici işlev yerine getirmektedirler. Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda özellikle yabancı dil masalarına gelen mektuplar, ilgili masalarda çalışan insanların motivasyonu bakımından önemli olduğu gibi, programların tekrarı ve devamı açısından da önem kazanmaktadır. 1990'lı yılların başlarında "Kaleleri ve Surlarıyla Anadolu" adlı program ürettiğimizde, programın bir yıl boyunca 52 bölüm üzerinden yayınlanması hesaplanmıştı. Yayınlar esnasında yurtdışından gelen mektuplar programın bir yıl daha tekrarlanmasını gerektirmiştir.

⁵⁶³Fıtrat Nigâr, "Dinleyici Gözüyle Radyomuz", **Radyo**, 1 2.Kanun 1945, cilt 4, sayı 37, s. 20.

⁵⁶⁴Nigâr, **a.g.m**, s.20.

Radyo yayıncılığında dinleyici eğilimleri ve beğenilerini ölçen dinleyici mektuplarının yanısıra gerçekleştirilen anket çalışmaları da yöneticiler ve programcılar için yol haritasının hazırlanmasında önemli bir işlev yerine getirmektedir. Devlet dönemi radyo yayıncılığında da biri 1947 yılı sonlarında, diğeri de 1948 yılı başlarında iki anket çalışması gerçekleştirildiği görülmektedir.⁵⁶⁵1948 yılında yapılan ankette 29 soru sorulmuş ve buna karşılık 4134 mektupla 6639 cevap alınmıştır. Sonuçlar İstatistik Umum Müdürlüğü'nün çalışmaları neticesinde belirlenmiştir.⁵⁶⁶O yıllarda binlerce mektupla dinleyicilerin fikirlerini beyan etmesi ve eğilimlerini göstermesi, radyo ile dinleyici arasında kurulan gönül köprüsünü göstermektedir. Seksen yıl öncesinin şartlarında mektuplaşarak anket çalışması yapmak ve bunlara cevap alabilmek, bu gönül köprüsünün bir nevi derecesini de göstermektedir. Bu durum radyonun, dinleyicinin gözünde çok önemli bir yere sahip olduğunu da ifade etmektedir.⁵⁶⁷

Programın Adı	Beğenenler %	Beğenmeyenler %	Kaldırılmasını İsteyenler %
Tarihi Türk Müziği Yay.	43.6	13.0	2.2
İnce Saz Programları	44.2	4.1	0.1
Şarkı ve Türkü Yay.	27.0	9.3	0.2
Saz Eserleri Yay.	50.0	13.0	2.0
Yurttan Sesler Programı	43.5	6.0	0.3
Çok Sesli Milli Havalar	39.1	16.8	2.7
Senfonik Yayınlar	9,3	18.8	21.6
Armoni Muzikası Yay.	10.1	14.5	14.1
Oda Müziği Yayınları	12.6	26.2	24.6
Salon Orkestrası Yayınları	11.7	33.0	20.2

⁵⁶⁵Radyo, Ocak-Şubat 1949, cilt 8, sayı 85-86, sayfa 1.

⁵⁶⁶Radyo, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 3.

⁵⁶⁷Mektup yoluyla yapılan anket çalışmasında sorulan 29 soru için bakınız Ek 23.

Dans Orkestrası Yayınları	25.8	14.5	13.8
Ses ve Saz Solo Yayınları	20.5	16.4	12.1
Geçmişte Bugün	60.0	1.6	0.9
Hukuk Konu Yayınları	43.8	16.2	5.1
Radyo Gazetesi	58.1	7.0	7.3
Pazar Gazetesi	61.5	3.2	3.7
Posta Kutusu	34.0	4.7	5.1
Kitap Saati	44.2	16.1	8.4
İzahlı Müzik Yayını	20.3	8.3	12.3
Dergiler Arasında	43.4	7.3	13.2
Yeni Keşifler	61.2	6.5	1.6
Radyofonik Temsiller	16.0	2.5	0.1
Çocuk Saati	53.5	8.3	0.8

Tablo 6: Bazı programlarla ilgili dinleyici eğilimleri⁵⁶⁸

Anket sonuçları radyoda söz, müzik ve temsil yayınlarının dinleyiciler tarafından beğenildiğini göstermektedir. Bu da Türkiye Radyosunun bir başarısı olarak telakki edilebilir. Müzik yayınları konusunda dinleyicilerin Batı Müziğinden çok Türk Müziğini dinleme eğiliminde oldukları görülmektedir. Tarihi Türk Müziği yayınları, İnce Saz Programları, Şarkı ve Türk yayınları, Saz Eserleri ve Yurttan Sesler programları yüzde 50'ye varan oranlarda beğeni eğilimi alırken, senfonik yayınlar, oda müziği, salon orkestrası, dans orkestrası gibi batı tarzı enstrümanların kullanıldığı çok

⁵⁶⁸Radyo, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 43-44-45.

sesli yayınların beğeni oranı yüzde 12-25 arasındadır. Tarihi Türk Müziği, Saz Eserleri gibi yayınların kaldırılmasını isteyenlerin oranı yüzde 2'ler civarında iken, tabloya göre batı tarzı senfonik ve oda müziği yayınlarının kaldırılmasını isteyenlerin oranı ise yüzde 24'leri bulmaktadır. Bu oranlar o yıllarda batı tarzı çok sesli müziğin dinleyici kitlesi tarafından Türk Müziği kadar beğenilmediğini göstermektedir.

Anket sonuçlarının değerlendirildiği yazıda, sonuçların yayın saatleri ve program belirlenmesinde dikkate alınacağı belirtilmektedir. “Türkiye Radyosu Postaları halk emrindeki hizmetini daima bu istikamette geliştirmek ve iyileştirmek için her zamanki çalışmalarına yardımcı olmak üzere bu yıl açtığımız anket nihayete ermiş bulunmaktadır” denilen yazıda şu ifadeler göze çarpmaktadır:

“İstatistik Umum Müdürlüğünün değerli ilgi ve yardımlarıyla tesbit edilen bu neticeler bizi büyük ölçüde aydınlatmış ve gelecek programlarımızın tanzimi işinde faydalı olacağını belirtmiştir.”⁵⁶⁹

Bu satırlara göre anket sonuçları radyo idaresince değerlendirilmiş ve planlamalarda göz önünde bulundurulmuştur.

3.7 ATATÜRK'ÜN HASTALIĞI, ÖLÜMÜ VE DEFİNİNDE RADYO

Atatürk'ün hastalığı ve durumu hakkında bilgi alma ihtiyacı, radyoyu yaygınlaştıran öğelerden birisi olarak görülmektedir. Rauf Denktaş'ın anısı bu tezi doğrular niteliktedir:

“Radyoya herkesin bağlanması, Atatürk'ün hastalığıyla olmuştur. Ata'nın günlük hastalık raporları dikkatle dinlenir ve sonra radyo kapanır, dualar okunmaya başlanırdı. Bu durum ölümüne kadar böyle devam edip gitmiştir.”⁵⁷⁰

Atatürk'ün hastalığı nedeniyle Cumhuriyet'in kuruluşunun 15'inci yıl kutlamalarının buruk geçtiği görülmektedir. Çok geçmeden 10 Kasım 1938 Perşembe sabahı Atatürk'ün ölüm haberi radyo üzerinden duyurulmuştur.

“Reisicumhur Atatürk'ün umumi hallerinde vehamet, dün gece saat 24'de neşredilen tebliğden sonra her an artarak bugün 10 İkinci Teşrin 1938 Perşembe günü saat 9'u 5 geçte Büyük Şefimiz derin koma içinde terk-i hayat etmişlerdir.”⁵⁷¹

⁵⁶⁹Radyo, “Radyo Yayınları İçin Açtığımız Anketin Sonuçları”, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s.3.

⁵⁷⁰Demir, a.g.e, s. 16.

⁵⁷¹Lalifer Balıbeyoğlu Uçar, “Ata'ya Veda”, **Radyovizyon**, Kasım 2009, sayı 5, s. 8.

İlk olarak Dolmabahçe Sarayı'nda Cumhurbaşkanlığı Forsu indirilmiş, yarıya kadar Türk Bayrağı çekilmiştir. Bu acı gerçek kısa dalga yayınlarıyla da yurtdışına duyurulmuştur. Celal Dinçer, o günü şöyle anlatmaktadır:

“1938 Perşembe, İzmit'teyim. Rıhtımda belediye gazinosuna yemeğe gidiyorum. Gazino tenha ve sessiz. Bir Masaya yerleşiyorum.Yemeğim geldi. Galiba bir kaç lokma almıştım. Yakınımdaki radyo makinesinde öğle yayını başladı: bir yıldırım. Bayılmışım. Ayılır gibi olduğum zaman radyo susmuştu. Ata ölmüş, Ata ölmüş...”⁵⁷²

Atatürk'ün naaşı 21 Kasım 1938 saat 13.30'da geçici mezarı Etnografya Müzesi'ne ulaşmış,10 Kasım 1953'de ise Anıtkabir'e nakledilmiştir.Bu nakil, radyodan naklen verilmiştir. Naklen yayım için büyük hazırlık yapıldığı göze çarpmaktadır. Spikerler ve teknik ekip tören kortejinin geçeceği güzergah boyunca yerlerini almışlar ve töreni dinleyicilere aktarmışlardır.Can Okan, Etnografya Müzesi'nde, yaklaşık 25 dakika boyunca naaşın müzeden ayrılmasını anlatmıştır. Kortej Ticaret Lisesi önüne geldiğinde bu kez söz sırası Suat Taşer ve Mukaddes Gözaydın'a geçmiştir. Suat Taşer, korteji anlatırken, Mukaddes Gözaydın da Atatürk'ün hayatından anekdotlar aktarmıştır.⁵⁷³İller Bankası önünde ise Tarık Gürcan töreni anlatmış, Şahap Akalın da şiirler okumuştur. Kortej, Ulus üzerinden Türkiye Büyük Millet Meclisi binasına ilerlerken, Ankara Palas'ın kubbesinde Behçet Kemal Çağlar da bu noktada hazır. Çağlar'a Yıldız Akçam ve Ahmet Evintan eşlik etmiştir. Ankaralı aşık Ömer mahlashı Behçet Kemal Çağlar, yaklaşık bir saate yakın yanık sesiyle Atatürk'ü ve korteji anlatmıştır. Kortej Gar önünden geçerken Gar Gazinosu üzerinde yerlerini alan Faik Gökay ve Kemal Kaltaoğlu'ndaydı sıra. Kortej Tandoğan Meydanı'na geldiğinde ise Baki Süha Ediboğlu girmiştir söze.Kortej 12.15'de Anıtkabir'e ulaşmıştır.⁵⁷⁴12.55'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar, katafalkın arkasında Türk Milletine hitaben bir konuşma yapmıştır. Atatürk, bugünkü mozolenin altında bulunan mezara defnedilmiştir. Ankara Radyosu'ndan defin işlemleri canlı olarak dinleyicilere aktarılmıştır:

“Şimdi dış tabutun içinden çıkarılan Atamızın saklıyan asıl tabut çıkarıldı.Kahraman erlerin yiğit eliyle indirilmektedir ebedi medefene, indiriyorlar. Ata, ebedi istirahatgahına şu anda yerleşmiş bulunuyor. Bir yandan gömülme merasimi devam ederken zabıt heyeti de protokolü imzalamaya devam etmektedir. İmza merasimi devam etmektedir ve ebedi medfende de Ata'nın yurt topraklarıyla örtülmesi devam etmektedir.”⁵⁷⁵

⁵⁷²Celal Dinçer, “Ata'nın Hayatında ve Ölümünde Sonu Dokuzla Biten Rakamların Rolü”, **Ulus**, 10 Kasım 1946.

⁵⁷³Uçar, **a.g.m.**, s. 51.

⁵⁷⁴Uçar, **a.g.m.**, s. 53.

⁵⁷⁵Tarihin Arka Odası, “Defin Sırasındaki Radyo Yayını”, **Habertürk**, 9 Kasım 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=E1xmsfqOyg> erişim tarihi: 04.04.2019.

Ankara Radyosu yaklaşık 4 buçuk saatlik bir naklen yayını başarmıştır. Radyovizyon dergisinde Lalifer Balıbeyoğlu Uçar, Atatürk'ün ölümüyle ilgili radyo yayın konusunda herhangi bir kaydın olmadığını belirtmektedir. Uçar buna gerekçe olarak da, o yıllarda kayıt teknolojisinin gelişmemiş olduğunu anlatmaktadır. Uçar, 1953'teki bu yayının TRT arşivinde özenle korunduğunu yazmaktadır.⁵⁷⁶

Atatürk'ün ölüm yıldönümlerinde, radyo yayınlarının belli bir şablon üzerinden gerçekleştiği görülmektedir. Bu şablon esasına göre radyo, “10 Kasım Matem Günleri”ne katılmış ve Türk Milletinin acısına tazimen susmuş ya da susması istenmiştir. İlk uygulamanın 10 İkinciteşrin 1940 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır. Türkiye Radyosu, o yıl ajans haberleriyle başladığı sabah yayınına İsmet İnönü'nün beyannamesini okuduktan sonra son vermiş, öğle yayınında ise ajans haberlerinden sonra “Aziz Yurttaşlar. Türkiye Radyosu şimdi Türk milletinin büyük elemine katılarak tazimen susacaktır” anonsuyla yayınına son vermiştir. Akşam yayınında ise, ajans haberleri ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün beyannamesinin ardından Atatürk'ün onuncu yıl nutkuyla radyo yine “tazimen” susma eylemini tekrarlamıştır.⁵⁷⁷

Türkiye Radyosunun 10 Kasım kutlamalarında susma halinin 1946 yılı törenleri dahil olmak üzere sürdüğü görülmektedir. 10 Kasım 1946 günü radyo, sabah yayınında ajans haberlerini vermiş, Cumhurbaşkanı İnönü'nün beyannamesi yayınlandıktan sonra öğleye kadar susmuştur. Öğle yayınında sadece ajans haberlerini veren radyo, akşam Atatürk'ün hayatı ve eserlerini anlatan bir konuşmanın ardından Cumhurbaşkanı İnönü'nün beyannamesini verdikten sonra yine suskun kalmıştır. Ulus gazetesinin 10 Kasım 1940 tarihli nüshasında radyo yayını şu şekilde yer almıştır:

“Bu büyük matem günü Türkiye Radyosu sabah yayınında ajans haberlerinden sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün beyannamesini okuyacak ve Türk milletinin bu büyük acı gününe tazimen susacaktır.

Öğle yayınında yalnız ajans haberlerini verecek olan radyo, akşam yayınında Atatürk'ün hayatı ve eserleri etrafındaki bir konuşmadan sonra İsmet İnönü'nün beyannamesini tekrarlayacaktır.”⁵⁷⁸

Radyonun susma durumu, 1947 yılından itibaren “matem gününde” müzik yayını yapmamak şeklinde değişiklik göstermiştir. Ulus gazetesinin 10 Kasım 1947 tarihli sayısında günün radyo programı şu şekilde görülmektedir:

⁵⁷⁶Uçar, a.g.m, s. 52.

⁵⁷⁷Ulus, 10 Kasım 1940.

⁵⁷⁸Ulus, 10 Kasım 1946.

“Bu büyük yas gününde Ankara Radyosu sabah saat 8.45’te İstiklal Marşı ile neşriyatına başlayacak ve ajans haberlerini verdikten sonra spiker Ebedi Şef’in ölümü doyasıyla Cumhurbaşkanımız tarafından neşredilen beyannameyi okuyacaktır. Öğle yayımında radyo sadece ajans haberlerini verecek, akşam saat 20,35’te ise Atatürk’ün tarihi hitabelerinden bazıları plaktan yayınlanacaktır. Radyo, bugün ve akşam müzik yayımı yapmayacaktır.”⁵⁷⁹

Radyonun bir iletişim aracı olarak görevinin susmak değil, haberdar etmek, bilgilendirmek ve yayın yapmak olmalıdır. Bu bakımdan 10 Kasım matem günlerinde radyonun susması ya da susturulması yayıncılık anlayışı açısından mazur görülebilecek bir durumu ifade etmemektedir.

3.8 SAVAŞ DÖNEMİ RADYO YAYINCILIĞI (1939-1945)

Metin Kasım, İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasına neden olan Almanya’nın Polonya’yı işgalini, Gleiwitz Radyosunun Polonya üniforması giymiş kişilerce basılmasına bağlamakta ve makalesinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

“İkinci Dünya Savaşı, radyo üzerinden kasıtlı olarak yanlış verilen bir haberle başlamıştır. Bir SS başkanı ve 4 SS askeri, 31 Ağustos 1939’da Gleiwitz radyosuna sivil olarak girer ve radyo personeli bağlanarak bodrum katına kapatılır. Havaya atılan birkaç el atıştan sonra Almanca ve Polonyaca olarak radyodan yapılan duyurular ile savaş resmen başlar. Yapılan haberlere göre radyo Polonyalıların eline geçmiş, Polonya Almanya sınırlarını ihlâl etmiştir.”⁵⁸⁰

İkinci Dünya savaşı sırasında cephelerin gerisinde bir “radyolar savaşı” yaşandığı görülmektedir. Öyle ki, “1930’ların sonlarına doğru üretilen radyo cihazları başka ülkelerin radyo yayınlarını çekmeyecek şekilde tasarlanmıştır”.⁵⁸¹ Bu iletişim savaşında propaganda, yönlendirilmiş bilgi ve haberlerin yanısıra bir şarkı da yer almıştır. Bu şarkı bir Alman kadının kocasına yaktığı ağıt Lili Marleen şarkısı idi. BBC, “Waterloo Köprüsü” filminin şarkısıyla Almanlara cevap vermek istemiş, fakat Lili Marleen ağır basmıştır. BBC de, Almanların propagandasına karşılık bu şarkıyı İngilizce olarak yayımlayarak şarkıyı sahiplenmiştir.⁵⁸² Savaş dönemi yayıncılığı tam bir propaganda savaşına şahitlik etmiştir. Nazilerin “beşinci kol basını” karşısında, BBC ve Voice of America’nın, karşı yayınlarla Almanların propagandasını etkisiz hale getirmeye çalıştıkları görülmektedir. 1942 yılında antenleri Türkiye’ye yönlendirilmiş 19

⁵⁷⁹Ulus, 10 Kasım 1947, s. 1.

⁵⁸⁰Kasım, a.g.m, s. 69, erişim tarihi: 07.04.2019.

⁵⁸¹Süleyman İlaslan, “Türkiye’de Kısa Dalga Radyo Dinleme Deneyimi: DX’cilik”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Elazığ, 2016, cilt 26, sayı 2, s. 255.

⁵⁸²Aclan Sayılğan, **Bizim Radyo ve Hoparlörleri**, Ankara, Kardeş Matbaası, 1969, <http://menadoc.bibliothek.uni-halle.de/landau/content/pageview/160707> erişim tarihi: 03.04.2019.

propaganda istasyonu bulunmaktaydı. Alman radyoları günde yedi kez 15'er dakikalık Türkçe yayın yapmaktaydılar.⁵⁸³

Başbakan Refik Saydam, 1 Şubat 1942 yılında Radyo'dan yaptığı konuşmada, Türkiye'nin durumunu şu sözle anlatmıştır:

“Güzel yurdumuz harp dışındadır, fakat cihan buhranının içindeyiz.”⁵⁸⁴

Türkiye buhranının tam anlamıyla içindeydi. Ekmeğin karneye bağlandığı, spekülörlerin fiyatlar üzerinde oynadıkları ve buna bağlı olarak yüksek kazanç elde etmek istedikleri ve yokluğun ülkenin her tarafından kendini gösterdiği bir buhran döneminden söz edilebilir. Türkiye radyosunun o dönem çok önemli işlevler yerine getirdiği görülmektedir. Özellikle spekülörlere karşı hükümetin uyarısının sık sık radyoda dile geldiği görülmektedir. Bunlardan biri de altın fiyatlarının ani yükselişine karşı vatandaşlara Başbakanın yaptığı uyarıdır:

“Birkaç spekülasyoncu halkı altın almaya teşvik ediyor. Memleketimize hariçten külliyetli miktarda altın gelmektedir. Altın fiyatlarının katkat yükselmesi için bir sebep yoktur. Sayın halkımıza yüksek fiyatlarla altın satın almamalarını tavsiye ederim.”⁵⁸⁵

Savaş yılları doğru, tarafsız, çabuk ve güvenilir haber alma ihtiyacının arttığı yıllar olmuştur. Bu açıdan Türkiye, tarafsız tavrıyla savaşın kenarında önemli bir figür haline gelmiştir. Türkiye'nin o yıllarda durumunu anlatan en güzel değerlendirme şu sözdür:

“Bu dramı izlemek için Türkiye'den daha uygun bir temaşa yeri olamazdı.”⁵⁸⁶

Türkiye radyosu, tarafsız bakış açısı ve verdiği doğru haberlerle dünyanın dikkatini çeken bir iletişim aracı haline gelmiştir. İzzettin Tuğral Nişbay, Türkiye radyosunun savaş döneminde saygınlığına şu sözlerle vurgu yapmaktadır:

“Olanı, kendimizin, müttefiklerimizin veya dostlarımızın sırasında aleyhine de olsa olduğu gibi kabul etmek ve söylemek milli şiarımız, radyomuzla cihan olaylarını günü gününe, saati saatine halkımızın, hariçteki vatandaşlarımızın bilgisine ulaştırmak vazifemizi bize yaptırdı. Muharipler de, yenenler de, yenilenler de en doğru haberleri bu yayınlar sayesinde hakiki siyasi ve askeri durumu bilmek imkanına kavuşmuşlardır. Tam ve doğru haber yayıncılık vasfı ile Türkiye radyosu cihan radyoları arasında tektir.”⁵⁸⁷

Hasan Refik Ertuğ, savaş döneminde habercilik anlayışının değiştiğini, haberlerdeki objektiflik ve tarafsızlığın kalktığı fikrindedir. Ertuğ, fikrini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Haberlerdeki objektiflik, tarafsızlık da ortadan kalktı. Halk harbin gidişinden dakikasını dakikasına haber almak istiyordu. Diğer taraftan devletler, harp içinde olsunlar veya

⁵⁸³ **Radyovizyon**, Ağustos 2009, sayı 2, s. 8.

⁵⁸⁴ **Radyo**, 15 Şubat 1942, cilt 1, sayı 3, s. 4.

⁵⁸⁵ **Radyo**, 15 Şubat 1942, cilt 1, sayı 3, s. 5.

⁵⁸⁶ **Radyovizyon**, Ağustos 2009, sayı 2, s. 8.

⁵⁸⁷ İzzettin Tuğral Nişbay, “Radyo Harbi”, **Radyo**, 15 Mayıs 1944, cilt 3, sayı 30, s. 3.

olmasınlar, harp hakkında kendi siyasi görüş ve düşüncelerine uygun bir şekilde umumi efkarı hazırlamak zaruretini duyuyorlardı.”⁵⁸⁸

İşte bu dönemde, Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü bünyesinde “Haber Alma ve Yayın Servisi”nin kurulduğu görülmektedir. Böylece bütün dünya radyoları dinlenecek, Anadolu Ajansı ve diğer yollarla elde edilecek tüm haberler bu serviste toplanarak radyo haber bültenleri hazırlanacaktı.⁵⁸⁹Şefliğini Münir Müeyyet Bekman’ın yaptığı servis, dünya radyolarının yayınlarını takip etmekteydi. Yanısıra Anadolu Ajansı bültenlerinden de faydalanmaktaydı. Haber servisi 24 saat görev başında idi. Ajans haberlerini Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü’ne ulaştırmak için her dakika üç tekerlekli bir motorcu kurye görev başında hazır bekletilmekteydi.⁵⁹⁰2 Ocak 1945 tarihine kadar Anadolu Ajansı’ndan gelen haberleri kullanan Türkiye Radyosu, artık 3 Ocak’tan itibaren Haber Alma ve Yayın Servisi’nin gönderdiği haberleri kullanmaya başlamıştır. Türkiye Radyosu da işte tam bu noktada haberlere “tarafsız” duruşuyla uluslararası alanda saygınlık kazanmıştır. Uçar, Ankara radyosunun dünyada ilgiyle takip edildiğini belirtmektedir:

“Savaş yılları boyunca Ankara Radyosu, tarafsız yayınlarıyla tüm dünyanın ilgiyle takip ettiği bir yayın kurumu olur.”⁵⁹¹

Savaşın gidişatına ilişkin verdiği haberlerle Türkiye Radyosu’nun etkinliği artmıştır.⁵⁹²TRT haberciliğinin güvenilir ve doğru habercilik anlayışı uzun yıllar devam etmiştir. Savaş yılları yeni bir meslek kazandırmıştır. Hasan Refik Ertuğ’a göre o meslek “Radyo Gazeteciliği” idi.

“Kısa bir zaman zarfında, adeta yeni bir meslek doğmuştur: Radyo Gazeteciliği. Radyo gazeteciliği, bu harpten önce henüz emekliyen bir çocuktü; fakat harp, ona ergenliğini kazandırdı ve bugün karşımıza, genç, kuvvetli ve teşkilatlı bir meslek halinde çıkmasını sağladı.”⁵⁹³

⁵⁸⁸Hasan Refik Ertuğ, “Radyo Programlarında Harpten Sulha Geçiş”, **Radyo**, Şubat 1947, cilt 6, sayı 62, s. 1.

⁵⁸⁹**Radyo**, 1 Mart 1945, cilt 4, sayı 39, s. 9.

⁵⁹⁰“Radyo haberler servisi, dünya radyolarının yayınlarından başka Anadolu ajansının bültenlerinden de esaslı bir şekilde faydalanırlar. Bir motörcü (üç tekerlekli bir motordur bu) her dakika Anadolu Ajansıyla Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü arasında mekik dokur ve taze haberleri servise getirir. Haberler servisi, Umum Müdürlüğü Dinleme servisine tesbit edilen radyolardan faydalandığı gibi kendi kadrosu içinde bulunan elemanlardan da istifade ederek hadiseleri dünya radyolarından takip eder. Servis muharrirleri radyo ve ajans haberlerini gözden geçirirler, dinleyicileri ilgilendirecek hadiseleri araştırırlar. Radyodan dinlenen haberlerde askeri hareketlerle ilgili memleket isimlerinin, yerleri haritada tespit edildikten sonra bültene geçirilir. Servis gece ekibi, sabah bültenini hazırlamak için gecenin en geç saatlerine kadar çalışır, hadiseleri takip eder.”, **Radyo**, 1 Mart 1945, s. 8.

⁵⁹¹Uçar, **a.g.m.**, s. 7.

⁵⁹²Yasemin Doğaner, “Atatürk Döneminde Radyo”, **Türkler 18**, Yeni Türkiye Yayınları, https://www.academia.edu/22191942/Atat%C3%BCrk_D%C3%B6neminde_Radyo erişim tarihi: 02.04.2019.

⁵⁹³Hasan Refik Ertuğ, “Basına Karşı Radyo”, **Radyo**, Ağustos 1947, cilt 6, sayı 68, s. 1.

Ertuğ bu görüşüne gerekçe olarak 1942 yılının Mayıs ve Haziran aylarında Parist'te yaşanan gazeteciler grevini⁵⁹⁴ gerekçe göstermektedir. Bu grev dolayısıyla halkın haber alma yollarını öğrenmeye çalışan Paris'teki Halk Efkarı Enstitüsü,Fransa'da bazı illerde anket uygulaması gerçekleştirmiştir. Okuyuculara üç soru yönelten Enstitü'nün aldığı cevaplardan Parislilerin günlük haberleri almaya devam ettikleri anlaşılmaktadır. Anket soruları ve okuyucuların verdikleri cevaplar şöyledir:

“ 1.Paris gazetelerinin grevi sırasında, günlük haberleri alabiliyor musunuz?

Evet.....% 37

Biraz.....% 43

Hiç.....% 20

2. Bu haberleri nasıl alıyordunuz?

Radyodan.....% 63

Konuşarak (Muhaverelelerden).....% 19

Yabancı basından.....% 13

Hükümetin duvarlara astırdığı afişlerden.....% 9

Haberleri takibedemiyenler.....% 20

İllerdeki gazetelerden.....% 4

Diğer yollardan.....% 2

3. Paris gazetelerinin yokluğu, sizin için büyük bir mahrumiyet teşkil etmiş midir?

Pek çok.....% 16

Fazla değil.....% 27

Hiç.....% 57”⁵⁹⁵

Hasan Refik Ertuğ, ikinci soruda verilen cevapların yüzde 130'a ulaşmasını bazı okuyucuların iki şıkka birden cevap vermeleri ile açıklamaktadır. Savaş yılları habere ve habercilik anlayışına yeni unsurlar eklediği gibi haberlerin sunum biçimini de renklendirmiştir.Londra Radyosu'nun Fransızca haberler servisi, “Beveridge Planı”⁵⁹⁶ anlatabilmek için farklı usüller denemiştir. Bu usül bir İngiliz ailesinin konuk edildiği haber bülteninde karşılıklı soru cevapları kapsıyordu.⁵⁹⁷Londra radyosunun haberlerin içine skeçler kattığı görülmektedir.Londra radyosu, Hitler ve diğer nazi önde

⁵⁹⁴Ertuğ, **a.g.m, Radyo**, Ağustos 1947, s. 1.

⁵⁹⁵Ertuğ, **a.g.m,Radyo**, Ağustos 1947, s. 1.

⁵⁹⁶Beveridge Planı: İngiltere'de hazırlanıp 20 Kasım 1942'de açıklanan plandır. Ülkede harpten sonra yoksulluğu kaldırmayı amaçlayan plan, fertlerin bütün ömürleri boyunca geçim kaynaklarını güvence altına almak esasına dayanıyordu. Muslih Fer, “**Beveridge İçtimai Emniyet Planı**”, Siyasal Bilgiler Okulu'nda 15 Ocak 1945 tarihinde verilen bir konferans, s. 463, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/353/3685.pdf> erişim tarihi: 19.04.2019

⁵⁹⁷Fer, **a.g.m**, s. 463, erişim tarihi: 19.04.2019

gelenlerinin ileriye yönelik kehanetlerinin tersi gerçekleştiği zamanlarda nüktedan habercilik anlayışıyla yayın yapmaktaydı. Radyo, Hitler ve nazi önde gidenlerinin demeçlerini yayınladıktan sonra, olayların söylenenlerin tersine geliştiğini yayınlamaktaydı.⁵⁹⁸

“- İci Londres.

-İşte bugün bu sözlerin tam aksi cereyan etmiştir. Müttefikler Hitler’in iddiası hilâfına olarak , filan işi başarmışlardır, diyordu.Bu, harbin başından sonuna kadar yalnız Hitler için değil, öbür nazi kodamanları için böylece devam etti.”⁵⁹⁹

Bir başka habercilik şekli cepheden yapılan röportajlardı. Pierre Bourdan, Jean Marin, Jacques Guignebert, Lous Levy, Jacques Duchesnes gibi gazeteciler çıkarma sonrası müttefikleri adım adım takip ederek cephe hattından haberler aktarmışlardır.⁶⁰⁰“Askerlerle beraber radyolar da seferber oldu”⁶⁰¹ diyen Semih Tiryakioğlu, İkinci Dünya Savaşı’nda radyoların o yıllarda yaşama ortak olduğunu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Alman işgali altına girdiği gün, Varşova radyosunda haber yayınının nasıl yarıda kaldığı bugünkü gibi hâtırimdadır.Mr. Chamberlain’in İngiltere’nin harbe girdiğini bildirişi; M. Reynaud’nun Mr. Roosevelt’e radyo ile yolladığı ‘alarm mesajı’; Fransa’nın yıkılışından sonra General Degaulle’ün ‘Fransa bir muharebe kaybetti, fakat harbi kaybetmedi!’ diyerek savaşa devama karar veriş; Mr. Churchill’in meselâ Graf von Spee’nin kapana kısırılması ve Normandiya çıkarmasının yapılması gibi türlü türlü vesilelerle söylediği nutuklar; nihayet Avrupa’da ve Uzakdoğu’da zaferin kazanıldığını, halkın şenlikler yaptığını bildiren yayınlar, bugün dahi çoğumuzun kulaklarında çınlamaktadır.”⁶⁰²

Esasen Türk Milleti cephe haberlerine veya günümüzün deyimiyle savaş muhabirliğine 1853-1856 arasında meydana gelen Kırım Savaşı’nda tanıklık etmişti. İlk yarı resmi gazette olan Ceride-i Havâdis’te savaşın olağan koşulları ve aksaklıkları hem fotoğraf hem de haber olarak yer almıştır.⁶⁰³ Genç Cumhuriyetin savaş muhabirliği tanıklığına ilişkin Kurtuluş Savaşı’nda çok örnekler olduğu görülmektedir. Zor koşullarda elde edilen haberlerin Anadolu Ajansı tarafından “Resmi Tebliğ”⁶⁰⁴olarak yayımlandığı anlaşılmaktadır.⁶⁰⁵

⁵⁹⁸Semih Tiryakioğlu, ‘Radyonun Hainleri ve Vatanseverleri’, **Radyo**, 1 Aralık 1945, cilt 4, sayı 48, s. 16.

⁵⁹⁹Tiryakioğlu, **a.g.m.**, s. 16.

⁶⁰⁰Tiryakioğlu, **a.g.m.**, s. 16.

⁶⁰¹Tiryakioğlu, **a.g.m.**, s. 16.

⁶⁰²Tiryakioğlu, **a.g.m.**, s. 16.

⁶⁰³Hayri Çetinkuş, “Türkiye’de Savaş Muhabirliği”, **TRT Akademi**, cilt 2, sayı 3, Ocak 2/17, s. 335.

⁶⁰⁴Çetinkuş, **a.g.m.**, s. 335.

⁶⁰⁵Günümüzde savaş muhabirliği gazetecilik alanında ayrı bir alan gibi görülmekteyse de, TRT’de savaş muhabirliği gibi bir haber masası sözkonusu olmamıştır. Savaşla ilgili haberler genellikle Dış Haberler Müdürlüğü bünyesinde çalışan muhabirler vasıtasıyla yerine getirilmiştir. Bunun dışında Merkez Haberler ya da ilgili diğer haber müdürlükleri bünyesinden de cepheye muhabir gönderilmiştir. Kosova savaşında NATO’nun Haziran 1999 yılında müdahalesinden hemen önce Arnavutluk, Makedonya, Bosna ve Kosova’da savaşın koşullarını yaşamış bir muhabir

Türkiye savaşın dışında olmasına karşın hükümetin basın gibi radyoyu da sıkı tuttuğu görülmektedir. İnönü Döneminde basını sıkı tutmak amacıyla 1938-1945 arasında 65 ve 1945-1949 arasında 112 olmak üzere 177 karar çıkartıldığı görülmektedir.⁶⁰⁶ Bu yılları Türkiye, sıkıyönetim altında geçirmiştir. İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli illerinde 23 Kasım 1940'ta ilan edilen sıkıyönetim, 4 Aralık 1946 yılında bir kez daha altı aylığına uzatılmıştır.⁶⁰⁷ Radyo bu dönemde, hem savaş koşulları, hem dünyanın içinde bulunduğu buhran ve hem de ülkenin iç koşullarından etkilenmiş ve yönetici kesimin öngördüğü çizgide yayınlarını sürdürmüştür. Uygulanan sıkılaştırma politikası savaşın olumsuz unsurlarının yurda girişini engellemiş ve radyoda sürdürülen normal yayın akışı ise, halkın cephelerde yaşanan savaş koşullarından olumsuz etkilenmelerini önlemiştir. Örnek olarak aşağıda verilen üç günlük Mart 1945 yılına ait radyo yayın akışı İkinci Dünya Savaşı'nın son yılını kapsamaktadır. Savaşı bitiren tüm gelişmelerin yoğun yaşandığı bir yıl olmasına rağmen, savaşın kıvılcımlarını yansıtmamaktadır. Bu akış savaş koşullarını yansıtmayan normal bir yayın akışını ifade etmektedir.

Cumartesi	Pazar	Pazartesi
(A: Milli Müzik, B: Batı Müziği)	(A: Milli Müzik, B: Batı Müziği)	(A: Milli Müzik, B: Batı Müziği)
7.28 Açılış ve Program	7.28 Açılış ve Program	7.28 Açılış ve Program
7.30 M. S. Ayarı	7.30 M.S. Ayarı	7.30 M. S. Ayarı
7.30 Müzik – B-	7.30 Müzik – B.-	7.30 Müzik - B-
7.45 Haberler	7.45 Haberler	7.45 Haberler
8.00 Müzik – B-	8.00 Müzik – B-	8.00 Müzik - B-
8.30 Kapanış ve Program	8.30 Müzik – B-	8.30 Kapanış ve Program
12.29 Açılış ve Program	9.00 Müzik - A- Saz Eser.	8.23 Spor Saati
	9.10 Müzik - B-	8.30 Kapanış ve Program
	9.45 Müzik - A –Halk Müz	
	10.00 İzahlı Müzik	
	11.00 Temsil – (Pazar Skeçi)	
	11.20 Müzik –B-	12.29 Açılış ve

olarak savaş muhabirliği, tarihe tanıklık etmenin bir başka adıdır. Ancak o tanıklığın acı sonucu da, savaşın korkunç yüzü ve insanların en yalın halini yakından yaşamaktır. Savaşın çaresizliği, karmaşıklığı, umutsuzluğu, insanlaim hayatını birdenbire değiştiren acımasızlığı ve belki de anlamsızlığını aşır, habercilik kriterini ön planda tutabilmek, savaş muhabirliğinin üstesinden gelinmesi gereken önceliğidir. Fakat Kosova, Körfez Savaşı, Arap Baharı gibi gelişmelerde insanlığın canlı yayınlarla savaşı bir film gibi yaşadıkları da ayrı bir gerçektir. Anadolu Ajansı ve bazı özel eğitim kuruluşlarının “Savaş Muhabirliği” eğitimi faaliyetlerinde buldukları bilinmekle beraber, Türkiye'nin bölgesinde ya da dünya üzerinde bir oyun kurucu olmadığı gözönünde bulundurulursa, bu eğitim faaliyetlerinin çarpıcı isimlerinden öteye gidemediği de açıktır.

⁶⁰⁶Mustafa Yılmaz-Yasemin Doğaner, “Demokrat Parti Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı İle Yasaklanan Yayınlar”, s. 5-6 <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/akademik/arsiv/demokrat.pdf> erişim tarihi: 02.04.2019.

⁶⁰⁷Ulus, 5 Aralık 1946, s. 1.

12.30 M.S. Ayarı	11.40 Müzik –B- Salon Ork.	Program
12.30 Müzik –B- (Salon Orkestrası)	12.15 Müzik –A- Yurttan S.	12.30 M.S. Ayarı
12.45 Haberler	12.45 M.S. Ayarı	12.30 Müzik – A-
13.00 Müzik –B- Orkestranın devamı	12.45 Haberler	12.45 Haberler
13.20 Müzik –A-	13.00 Müzik –B- Ork. devam	13.00 Müzik –B- (Salon Orkestrası)
13.50 Müzik –B- Cmh.Armon.Muzikası	13.30 Kapanış ve Program	13.30 Kapanış ve Program
14.30 Kapanış ve Program	17.58 Açılış ve Program	17.58 Açılış ve Program
17.58 Açılış ve Program	18.00 Müzik –B- Dans Orkestrası	18.00 M.S. Ayarı
18.00 M. S. Ayarı	18.45 Müzik –A-	18.00 Müzik –B- (Dans Ork.)
18.00 Radyo Çocuk Kulübü	19.00 M.S.Ayarı	18.00 Müzik –B- (Dans Ork.)
18.15 Müzik –B- Dans Orkestrası	19.00 Haberler	18.30 Konuşma
19.00 Haberler	19.20 Konuşma: (Geçmişte Bugün)	18.45 Müzik –B- Dans Ork. devamı
19.20 Konuşma: (Geçmişte Bugün)	19.25 Müzik –B- Salon Orkestrası	19.00 M.S. Ayarı
19.25 Müzik –B- Dans Ork. Devamı	20.15 Pazar Gazetesi	19.00 Haberler
19.45 Konuşma	20.30 Müzik –A- Fasil	19.20 Konuşma:(Geçmişte Bugün)
20.00 Müzik –A-	21.00 Müzik –B-	19.25 Müzik – A -
20.15 Radyo Gazetesi	21.15 Müzik –A-	19.50 Konuşma:(Kitap Saati)
20.45 Müzik –A- Fasil	21.35 Müzik -B-	20.00 Müzik –B-
21.10 Müzik –B- Salon Orkestrası	22.15 Konuşma:	20.15 Radyo Gazetesi
22.00 Müzik –B-	22.30 Konuşma:At Yarışları	20.45 Müzik –A- (Yurttan Sesler)
22.15 Konuşma	22.35 Müzik –B-	21.15 Konuşma
22.30 Müzik –B-	22.45 M.S.Ayarı	21.30 Müzik –B- Senfoni Ork.
22.45 M.S. Ayarı	22.45 Haberler	22.30 Müzik –B-
22.45 Haberler	23.00 Kapanış ve Program	22.45 M.S.Ayarı
23.00 Kapanış ve Program		22.45 Haberler
		23.00 Kapanış ve Programı

Tablo 7: 1945 Yılı Mart Ayı Türkiye Radyosu üç günlük yayın akış planı⁶⁰⁸

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Cumartesi, Pazar ve Pazartesi günleri radyonun sabah, öğle ve akşam kuşağı olmak üzere üç ayrı kuşakta yayın yaptığı anlaşılmaktadır Pazar günü radyo yayınının öğleye kadar aralıksız sürdüğü, verilen aradan sonra akşam yayınlarına tekrar başladığı görülmektedir.Dönemin hafta için yayın akışlarına bakıldığında ise, spor saati programının varlığı göze çarpmakta, sabah yayınlarının

⁶⁰⁸Radyo, 1 Mart 1945, cilt 4, sayı 39, s. 8.

genelde müzik programları ile doldurulduğu farkedilmektedir. Bunun dışında Pazar günü saat 11’de “Pazar Skeçi” adı altında temsil yayınlandığı gözükmektedir.⁶⁰⁹1945 yılı yayın profiline bakıldığında, yayınların üçte ikisinin müzik programlarından oluştuğu görülmektedir. Yayınların üçte birini oluşturan söz programlarının içeriği de şu şekildedir:

“Konusu belirlenmemiş serbest programlar % 7, Eğlence ve Spor % 5, Sağlık Kadın Ev Yaşamı % 5, Kültür-Sanat %8, Haberler % 60.”⁶¹⁰

Savaş döneminin getirdiği özel koşullar açısından düşünüldüğünde, Türkiye Radyosu’nun ve dolayısıyla toplumun, özellikle savaşın kıvılcımlarından ve karamsar atmosferinden uzak tutulmaya çalıştığı gözlenmektedir. Özel dönemlerin yayınlarının hassas ve buna bağlı içerikle sürdürülmesi, günümüzde yayıncılık anlayışının gerek koşullarından biridir. Nitekim 10 Kasım “Matem Günleri”nde radyo da bu doğrultuda yayın yapmıştır. Felaketlerin yaşandığı dönemlerde ve savaş koşullarında radyo yayıncılığında ağırlaştırılmış yayın planı uygulanmaktadır. Ağırlaştırılmış yayının en önemli göstergelerinden biri, şen-şakrak müzik yayınlarından kaçınılmasıdır. Halbuki yukarıdaki akışlarda ağırlaştırılmış bir yayın tipolojisini görmek mümkün değildir. Yayınların normal yayın prosedürü çerçevesinde sürdürüldüğü, dolayısıyla müzik yayınlarından kaçınılmadığı görülmektedir. Bu durumda Türkiye radyosu, İkinci Dünya Savaşı’nın ağır ve buhranlı atmosferine katılmamış ve o havayı yurda yansıtmamıştır denilebilir. Bu politikanın hükümetin bilinçli bir uygulaması olduğu görülmektedir.

Altmış milyon kişinin katıldığı savaş, radyo alıcı sayılarına olan talebi de arttırmıştır. Hasan Refik Ertuğ da, savaşın radyo dinleme alışkanlığını yaydığı ve bu yüzden alıcılara talebin arttığı görüşündedir. Ertuğ, bu konuda şunları ifade etmektedir:

“Harp, radyo dinleme âdetini pek ziyade yaymıştır. Her memlekette alıcı radyo cihazları için çok fazla bir istek vardır. Alıcı radyo imal eden fabrikalar, harp içinde istihsal maddelerini değiştirmişler, başka âletler imaline veya ordu ihtiyacı için alıcı radyo makineleri yapmağa başlamışlardır. Böylece imalâtın azalmasına karşılık ihtiyaç fazlalaşmış, stoklar bittikçe isteğin şiddeti de artmıştır.”⁶¹¹

Savaş yılları boyunca Türkiye’de radyo alıcı sayılarının sürekli olarak arttığı görülmektedir. 1937-1946 yılları arasında Türkiye’de radyo sayıları ve artış oranları aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁶¹² Tablodaki alıcı sayıları Mart 1947 tarihli Radyo

⁶⁰⁹Dönemle ilgili geniş yayın akışı için bakınız Ek 24.

⁶¹⁰Kuyucu, **a.g.m.**, s. 389, erişim tarihi: 05.04.2019.

⁶¹¹Ertuğ, **a.g.m.**, Radyo, Nisan 1947, s. 1

⁶¹²**Radyo**, Mart 1947, cilt 6, sayı 63, s. 21.

dergisinden alınmış, alıcı sayılarındaki artış miktarları ve yüzdelik artış oranları ise hesaplama yoluyla oluşturulmuştur.

Alıcı Sayıları (Adet)	Yıllar	Yıllara Göre Artış Miktarı (Adet)	Artış Oranı Yüzde Yüzde (%)
34 000	1937	1937-1938 : 12 244	% 36.01
46 244	1938	1938-1939 : 25 174	% 54.40
71 418	1939	1939-1940 : 19 823	% 27.75
91 241	1940	1940-1941 : 8 735	% 9.57
99 976	1941	1941-1942 : 23 698	% 23.70
123 674	1942	1942-1943 : 26 421	% 21.36
150 095	1943	1943-1946 : 37 905	% 25.25
188 000	1946	1939-1946 : 116 582	% 163.23

Tablo 8:1937-1946 yılları arasında, yıllara göre alıcı sayıları, artış miktarları ve artış oranları

Tablodan ilk çıkan sonuç, 1937 yılları ile 1946 yılları arasında Türkiye'deki radyo alıcı sayılarının sürekli bir artış trendi izlediğidir. 1937-1938 yılları arasında artış oranı yaklaşık olarak yüzde 36, 01 olarak gerçekleşirken, 1938-1939 yılları arasında bu artış oranı yüzde 54.40'ü yükselmiştir. Tablodan anlaşıldığı gibi yıllar içinde bu yüksekte bir artış oranı tekrar görülmesi de, savaş yılları boyunca radyo alıcı sayılarının arttığı gözlenmektedir. 1939-1940 yılı itibariyle radyo alıcı sayısındaki artış miktarı 19.823 adet ile yüzde 27.75'lik bir artış oranını bulmuştur. 1940'da alıcı sayısı 91.241 adet iken bu rakam 1941'de 8 735 adet artış ile 99 976 adete çıkmıştır. Bu artış yaklaşık olarak yüzde 9.57 ile tabloda yer alan yıllar içinde en düşük artış oranını ifade etmektedir. Radyo alıcı sayısının 1942'de bir önceki yıla göre 26 421 adet artış ile 123 674'e yükseldiği anlaşılmaktadır. Bu rakam ise 1941-1942 yılları arasında radyo alıcı sayısının yüzde 23.70 oranında arttığını göstermektedir. Artış oranının 1942-1943 yılları arasında düşüş göstermekle beraber, alıcı sayısındaki artış grafiğinin yükselişe devam ettiği görülmektedir. Bu yıllar arasındaki alıcı sayısındaki artış oranı yüzde 21.36 olarak gerçekleşmiştir. Tablodan anlaşıldığına göre, 1943 ile 1946 yılları arasındaki üç yıllık dönemde, Türkiye'nin savaş koşullarından etkilendiği ve bunun radyo sahiplenme oranlarına yansıdığı gözlenmektedir. Üç yıllık dönemsel radyo sayısındaki artış oranı yüzde 25.25 olarak gerçekleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 ve bitiminden sonraki bir yıl 1946 yılları arasında radyo alıcı sayısında sürekli bir artışın yaşandığı da tablodan görülmektedir. Buna göre 1939-1946 yılları arasında alıcı sayısı

71 binli rakamlardan 1946'da 188 bine ulaşmıştır. Bu ise yüzde 163'ü geçen bir artış oranını ifade etmektedir. Bu durum savaş koşullarının getirdiği ekonomik imkansızlıklara rağmen, Türkiye'de radyoya olan talebin arttığı şeklinde yorumlanabilir. Savaş dönemi yıllarını Türkiye'nin dışarıda kalmasına rağmen, Türkiye Radyosu'nun verdiği tarafsız ve objektif haberler nedeniyle dünya genelinde saygınlık kazandığı bir yayıncılık anlayışının hakim olduğu yıllar olarak telakki etmek mümkündür. Ayrıca bu yıllarda basının karşı karşıya kaldığı sıkı denetim ve yönetim sisteminden radyo yayıncılığının da payını aldığı görülmektedir. Çekilen yoksulluğa ve henüz oluşturulamamış sermaye yapısına rağmen bu yıllarda radyo alıcısına olan talebin diğer ülkeler gibi Türkiye'de de arttığı gözlenmektedir. Bütün bu olumsuz koşullara rağmen, Türkiye'de radyo program ve haber yayıncılığının temellerinin de yine devlet dönemi ve sonrasında gelişen savaş döneminde atıldığı da anlaşılmaktadır. Devlet dönemi radyo yayıncılığında TRT oluşumuna miras kalan doğru ve tarafsız habercilik anlayışının kesintiler olsa da uzun yıllar devam ettirildiği görülmektedir.

3.8.1. İkinci Dünya Savaşı'nda "Radyo Hainleri"

Bir propaganda yarışına ve radyolar savaşına tanıklık eden İkinci Dünya Savaşı, mikrofonların başındaki isimleri çok önemli hale getirmiştir. Mikrofon başındaki programcı ya da sunucuların dinleyicilerle kurdukları sıcak iletişim, propagandanın gücünü ya da radyodan beklenen işlevi yükseltmiştir. Bu bakımdan o yılların yayıncılığında savaş bittikten sonra Almanya yanlısı isimler "radyo hainleri" olarak nitelendirilmişler ve cezalandırılmışlardır.

Jean Herold Paquis, Fransa'nın yıkılışı sırasında esir düşmüş, ancak Almanlarla yaptığı işbirliği sayesinde kurtulup Paris Radyosu'nda çalışmaya başlamıştı. Almanları her zaman öven Paquis sözünü, "Kartaca gibi, İngiltere de mahvedilmelidir!" cümlesiyle bitirmeyi adet haline getirmişti. 1945 Temmuzunda yakalanan Paquis, mahkemeye verilmiş ve ihanetini hayatıyla ödemiştir.⁶¹³

⁶¹³Tiryakioğlu, a.g.m, s. 16.

Bir başka hain de “Stuttgart haini” olarak bilinen Paul Ferdinand idi. Bir Fransız olan Ferdinand, Fransa istila edilmeden Stuttgart radyosunda Alman propagandası yapmış ve yakalandıktan sonra 1945 yılında idama mahkum edilmiştir.⁶¹⁴

“Lord Haw Haw” olarak anılan William Joyce ise Joseph Goebbels’in Reich Propaganda Bakanlığı tarafından işe alınmıştı. Joyce, radyo şovu “Germany Calling”deki programında sürekli olarak Alman propagandası yapmıştır. Joyce bir konuşmasında demokrasiyi sahtekarlık olarak tanımlamıştır:

“Demokrasi denilen bütün İngiliz sistemi bir sahtekarlıktır. Kendi hükümetini seçtiğin yanılmasına sahip olabileceğin, ancak gerçekte aynı imtiyazlı sınıfın, aynı varlıklı insanların İngiltere’yi farklı isimlerle yöneteceklerini güvence altına alan ayrıntılı bir inanç sistemi...”⁶¹⁵

Savaşın sonra Hamburg yakınlarında yakalanan William Joyce, 3 Ocak 1946 yılında asılarak, ihanetini hayatıyla ödemiştir.

John Amery de, İngiltere’de Churchill kabinesinde Hindistan Bakanı Leopold S. Amery’nin oğluydu. İtalyan Roma radyosunda Almanlar hesabına propaganda yapmıştır.⁶¹⁶ 1945’te Milano’da yakalanan Amery’nin, 19 Aralık 1945 yılında Londra’da idam edildiği görülmektedir.⁶¹⁷

Radyo hainlerinin hepsinin Alman taraftarı ya da Almanya yanlısı yayınlarla tanınan radyocular oldukları görülmektedir. Bu isimlerin, Almanya’nın savaşı kazanması durumunda muhtemelen vatanperver olarak anılmaları muhtemeldi. Diğer yandan bu isimlerin Alman olmadıkları da bir gerçektir. Dolayısıyla ülkelerinin aleyhine düşman lehine yayıncılık yaptıklarını tarih tescil etmektedir.

Türkiye’de radyo yayıncılığı tarihi bakımından 1927-1950 yılları arasında “radyo haini” sıfatıyla anılacak herhangi bir isim sözkonusu değildir. Radyo zaten o yıllarda sıkı bir denetim altında ve devletin kontrolünde idi. Daha sonraki yıllarda da devlet radyosu ya da medyasında herhangi bir “radyo haini” ismine rastlamak mümkün değildir. Radyo, cumhuriyetin özel ve gözde bir kurumu olarak, hiyerarşik yapıda görev alan personeli kurum kültürüyle belirlemiş, betimlemiş, değiştirmiş ve düzenlemiştir. Devletin

⁶¹⁴Tiryakioğlu, a.g.m, s. 16.

⁶¹⁵Historic Uk, <https://www.historic-uk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/Lord-Haw-Haw-William-Joyce/> erişim tarihi: 19.04.2019

⁶¹⁶Tiryakioğlu, a.g.m, s. 16.

⁶¹⁷Wikipedi, https://www.google.com/search?rlz=1C1CAFC_enTR841TR841&biw=911&bih=438&ei=aaq5XI6KMP_PSmwXPhqOYDw&q=john+amery&oq=john+amery&gs_l=psy-ab.3..0j0i22i30i9.408921.411791..413158...0.0..0.233.2181.0j1j9.....0....1.gws-wiz.....0..0i131j0i67j0i22i10i30.6BC7bBVtSUY erişim tarihi: 19.04.2019.

aleyhine herhangi bir şekilde yayın yapmak hiç düşünülmecek bir seçenek olmakla birlikte, olası bu tür bir yayının gözde bir kurumla bağın koparılması anlamına geleceği için hiçbir personelin buna yeltenmeyi bile aklının ucundan geçirmeyeceği bir gerçektir.

Ancak 1994 yılından sonra özel radyo televizyonların kuruluşuna olanak veren düzenleme ile birlikte PKK gibi bölücü örgüt taraftarı radyoların yurtdışından yayın yaptıkları bilinmektedir. Özellikle ikibinli yıllardan sonra bölücü terör örgütü yandaşlarınca çok sayıda radyonun yurtiçinden de yayın yaptıkları anlaşılmaktadır.

3.9 ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE RADYO YAYINCILIĞI

18 Temmuz 1945'te Milli Kalkınma Partisi kurulmuş, ardından da, "Çiftçi Topraklandırma Kanunu"na muhalefet eden CHP milletvekilleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, partilerinden ayrılarak 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurmuşlardır.⁶¹⁸ Celal Bayar, aynı gün saat 16'da gazetecilere açıklamasında "Türk Milletine karşı büyük bir mesuliyet aldığımızı biliyoruz"⁶¹⁹ diyerek partinin kuruluş dilekçesini vermiştir. Böylece Türkiye'nin tek parti sisteminden kurtularak çok partili sisteme geçişinin de kapısı aralanmış oluyordu. Türkiye'de çok partili hayat kendini, seçimlerin öne alınması tartışmalarının içinde bulmuştur. 1946 Eylül'ünde yapılması gereken belediye seçimleri iktidar partisi CHP'nin hazırladığı "seçimlerin öne alınmasına ilişkin kanun tasarısı"nın kabul edilmesiyle 26 Mayıs'a çekilmiş, 1947 Mart'ında olması gereken genel seçimler de, 21 Temmuz 1946'ya alınmıştır. İçişleri Bakanlığı'nın bu konudaki 2 Temmuz 1946 tarihli tebliği şöyledir:

"Milletvekilleri Seçimi Kanununun 16'ncı maddesi gereğinde 21 Temmuz 1946 Pazar günü seçim günü olarak tespit ve illere tebliğ edilmiştir. .

İlan olunur. İçişleri Bakanı Hilmi Uran."⁶²⁰

Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu atağını, teşkilatlanmasını tamamlamadığı için "baskın bir seçim" olarak algılamış ve kendine yönelik bir "girişim" olarak değerlendirmiştir. Bundan dolayı belediye seçimlerine katılmama kararı almıştır.⁶²¹ Demokrat Parti, teşkilatlarına gönderdiği bir tamimde, neden belediye

⁶¹⁸Ulus, "Demokrat Parti'nin Programı Dün Hükümete Verildi", 8 Ocak 1946.

⁶¹⁹Ulus, a.g.h, 8 Ocak 1946.

⁶²⁰Ulus, 3 Temmuz 1946, s. 1.

⁶²¹Yasin Kayış, "1946 Belediye Seçimleri ve Basın", ÇTTAD, (VII/16-17, 2008/Bahar-Güz), s. 397, [http://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/ai/uploaded_files/file/yeni%20dergi%2016-17/yasin%20kayis%202.pdf](http://ataturkilkileri.deu.edu.tr/ai/uploaded_files/file/yeni%20dergi%2016-17/yasin%20kayis%202.pdf) erişim tarihi: 18.04.2019.

seçimlerine katılmadıklarını açıklamıştır. Tamimde, bazı kanunlar ortadan kaldırılmadan yapılacak bir seçimin milli iradeyi gereği gibi yansıtmayacağı ve seçimlerin öne alınmasının “maksatlı” olduğu vurgulanmıştır. Tamimde şu görüş dile getirilmiştir:

“Hakikat şudur ki, yazı, söz, toplanma ve cemiyet kurma gibi hürriyetlerle vatandaşların siyasi hakları yeter teminat altına alınmadan rey ve seçim serbestisinden bahsetmek müşkül olur.”⁶²²

Demokrat Parti'nin yayınladığı tamim ve Adana İl Binasının açılışına ilişkin Fuat Köprülü'nün, Chicago Tribün ve New York Times gazetelerine, hükümetin açılışı engellemek için demokrasiye aykırı hareketlerde bulunduğu şeklindeki beyanatı yazılı basında yankı bulmuştur. Bu dönemde tartışmaların yazılı basın üzerinden sürdürüldüğü görülmektedir. Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin'deki yazısında bu durumu yakışsız olarak nitelemiştir.⁶²³ Türk Sözü gazetesinde Nevzat Güven debaşyazısında, Fuat Köprülü'nün demecinden yola çıkarak, Demokrat Parti'yi “iktidar iştahı”yla suçlamıştır.⁶²⁴

Bu arada 22 Nisan 1946 yılında İstanbul, Niğde, Kütahya ve Seyhan'da boş bulunan milletvekilliği için ara seçim yapıldığı görülmektedir.⁶²⁵ 29 Nisan'da verilen tasarının Meclis'te kabul edilmesiyle de Belediyeler Kanunu'nda değişikliğe gidilmiştir.⁶²⁶ Falih Rıfki Atay, değişiklikleri demokratikleşme yolunda bir adım olarak görmektedir:

“Bu değişikliklere göre bazen iki haftaya kadar süren seçimler, ileri demokrasilerde olduğu gibi, tek günde yapılacaktır ve bütün vatandaşların seçime katılabilmeleri için bu bir Pazar günü olacaktır. Oy gizliliğini bozan usuller kaldırılmıştır: seçmenler oy pusulalarına artık adres ve isimlerini yazmayacaklardır, seçim komisyonlarında, teşkilatı bulunan siyasi partilerin temsilcileri bulundurulacaktır.”⁶²⁷

Çok partili hayata geçişle beraber siyaset ortamının hız kazandığı görülmektedir. İnönü, 4 Mayıs'ta başladığı Eskişehir ziyaretinin ardından Kütahya, Akşehir, Konya, Niğde, Kayseri'de toplantılar gerçekleştirmiş, 8 Mayıs'ta Ankara'ya dönerek partisinin 10 Mayıs'taki Kurultayına katılmıştır. Yeniden genel başkanlığı seçilen İnönü konuşmasında, muhalefetin seçimlere girip girmeme üzerindeki tavrını eleştirmiştir:

“Serbest, samimi bir seçim hedefimizdir. Millettin iradesinin açık bir surette belli olması için, bu kadar dikkat gösterdiğimiz halde, partilerin veya bağımsız olanların bir bahane bularak seçime girmekten kaçınacaklarını farzetmek istemem.”⁶²⁸

⁶²²Ulus, 15 Mayıs 1946, s. 5.

⁶²³Ulus, “Gazeteler Ne Diyorlar: Demokrat Partinin Noktai Nazarı”, 15 Mayıs 1946, s. 3.

⁶²⁴Ulus, a.g.h, 15 Mayıs 1946, s. 3.

⁶²⁵Ulus, 22 Nisan 1946.

⁶²⁶Ulus, 30 Nisan 1946.

⁶²⁷Falih Rıfki Atay, “Dünkü Görüşmeler Hakkında”, Ulus, 30 Nisan 1946, s. 1.

⁶²⁸Ulus, 11 Mayıs 1946.

Siyaset meydanındaki “ısınmaya” radyonun da “hükümetin tarafı” olarak katıldığı gözlenmektedir. 19 Mayıs 1946 günü Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Ankara Radyosu’ndan Türk Gençliğine hitap etmiştir. İnönü radyodaki bu hitabında, sandık başına gitmenin önemini vurgulamıştır:

“Tek dereceli seçimde, kadın erkek, bütün seçmenlerin oy sandıkları başına gidip, kararlarını bildirmelerini, kutsal bir borç bilmeliyiz.”⁶²⁹

“Biz yaşlılar” cümlesini kullandığı duygusal hitabında İnönü, hoşgörü vurgusu yapmış ve her türlü sonuca hazır olduklarını ilan etmiştir:

“Aziz Türk Gençleri;

Biz yaşlılar, hayat ve siyaset mücadelelerimizin ayrılıklarını unutarak, gençlik karşısında, bütün millet, bütün vatan düşüncelerini ön safa alabiliriz. İhtiraslı mücadelelerden, sportmenin geniş yürekli tavrıyla çıkmak, milli hayattaki her hangi bir yarışın sonundan, netice ne olursa olsun, güler yüzle ve ümitsizliğe kapılmadan ayrılmak, alışacağımız bir haldir.”⁶³⁰

Demokrat Parti’nin katılmadığı Belediye Seçimlerinde, Milli Kalkınma Partisi seçim günü saat 11’de toplantı yaparak baskılar nedeniyle seçimi terk ettiklerini vesonucu tanımayacaklarını açıklamıştır.⁶³¹ Demokrasinin ilk sınavı Belediye Seçimleri’nde tansiyon oldukça artmış ve basında da saflar sıklaşmıştı. “1946 Belediye Seçimleri ve Basın” adlı çalışmasında Yasin Kayış’ın da belirttiği gibi CHP yanlısı gazeteler ve yazarlar, muhalif gazetelere ve yazarlara oldukça sert bir şekilde saldırmaktaydılar. Kayış’a göre Anadolu Ajansı ve radyo da, iktidarın sözcüsü haline getirilmiştir.⁶³²

Ulus gazetesi iktidarın sözcüsü durumunda idi. Falih Rıfki Atay da, iktidar sözcülerinin başında idi. Demokrat Parti’yi yıkıcı ve intikamcı bir hareket olarak adlandırmış ve iktidar muhalifi herkesi Demokrat Parti’nin tabii bir üyesi olarak nitelemiştir. Atay’ın yazısından bir bölüm şöyledir:

“Propagandaları ile, devşirme usulleri ile, tahrikleri ile, artık o da bildiğimiz mânada bir siyasi parti olmaktan çıkmıştır; bu bir yıkıcılar ve intikamcılar hareketidir. Sebepleri ve amilleri ne olursa olsun, nasıl düşünürlerse düşünsünler, bugünkü iktidarı yıkmak isteyen herkes Demokrat Partinin tabii üyesidir.”⁶³³

Aynı gazetede Orhan Seyfi Orhon’un Demokrat Parti’nin belediye seçimlerine girmeme kararını mizahi bir dille eleştiren yazısından bir bölüm şu şekildedir:

⁶²⁹Ulus, 20 Mayıs 1946, s. 1.

⁶³⁰Ulus, 20 Mayıs 1946, s. 1.

⁶³¹Kayış, a.g.m, s.412.

⁶³²Kayış, a.g.m, s. 416-417.

⁶³³Falih Rıfki Atay, “Seçime Nasıl Gidiyoruz”, Ulus, 4 Temmuz 1946, s. 2.

“Meğer, o Demokrat değil, Aristokratmış! Şehzadeler gibi nazlı bir parti! Anlamıyorum bu parti kime nazlanıyor, ne istiyor? Belediye seçimlerine, erken oldu diye girmede. Genel seçimlere de, istedikleri gecikirse girmiyecemmiş!”⁶³⁴

Milli Kalkınma Partisi içinde meydana gelen kimi tartışmaların da, Ulus gazetesindeki “Yankılar” köşesinde nüktedan bir dille ele alındığı görülmektedir:

“Adana’da iki başlı buzağı doğmuş. Bu haberi veren gazeteler İstanbul’daki Milli Kalkınma Partisinin de doğumundan birkaç ay sonra iki başlı bir buzağı haline geldiğini bildiriyorlar. Eski lider eski sekreteri işinden çıkarmış; eski sekreter de parti içinde bağımsızlık bayrağı çekerek, ‘lider benim! Eski lideri tanımayacaksınız’ diyormuş.”⁶³⁵

Muhalefetin ise seçim mücadelesini, meydanlarda ve taraftar basın üzerinden sürdürdüğü görülmektedir. “Açık mektup”lar muhalefet yanlısı gazetelerde görülen bir mücadele şekli olmuştur. 12 Temmuz 1946 tarihli Tasvir gazetesinde Başbakana hitaben yayınlanan açık mektupta, Polatlı Kaymakamı’nın yanlı tutumu şu sözlerle eleştirilmektedir:

“Başbakana Açık Mektup

Yapılan tazyiklerin mesuliyeti sizin üzerindedir.

Polatlıda bulunan muharrir Akagündüz, bize aşağıdaki telgrafi göndermiştir.

Ankara vilayeti içinde gezdiğim kazaların içinde Çubuk kaymakamı, Kızılcanın Bay Oztrakından hafiftir. Her ikisi de Polatlı kaymakam vekilinin yanında birer melek sayılabilirler.

Memleketteki, seçimlerin fikir ve kalb rahatlığı içinde geçmesini istiyorsanız, ki; istediğinize inanırım; halka hakaret ve tazyik eden böyle serbazlıklarla pervasızlıkların ve kanunsuzlukların şahsan önüne geçmeniz, zaruret ve müstaceliyet kesbetmiştir. Kaymakam Vekili her saat köyleri dolaşiyor, halka; partisinden başkalarına oy verenleri zorluyor. Şayet verecek olanlar varsa; inanın ki masallardaki gibi ‘Yedi katır mı, yedi satır mı istersin’ yollu sözler söylüyor. Memleketten polis ve jandarma ile vatandaşları da sürüyor, sürülenlerden bir tanesi merhum Tandoğana iltica edip kurtuldu, ötekilerin ne olduğunu, hangisinin öldüğünü öğrenemedim.”⁶³⁶

Seçim hattından muhabirlerin gönderdikleri haberler, gazeteleriniktidar ve muhalefet yanlısı olmalarına göre nitelik değiştirmekte idi. İktidar yanlısı gazetelere göre seçim hattında her şey yolunda ve güzeldi, ama muhalefet tarafındaki basında çıkan haberler de durum tam tersi görünümdeydi. Tasvir Gazetesinde çıkan bir haber örneği şöyledir:

“Tasvir muhabirleri seçim mntıklarından bildiriyor:

⁶³⁴Orhan Seyfi Orhon, “Bir Bakıma: Nazlı Bir Parti”, **Ulus**, 27 Mayıs 1946, s. 2.

⁶³⁵**Ulus**, “Yankılar: Partilere Dair”, 2 Nisan 1946.

⁶³⁶**Tasvir**, 12 Temmuz 1946, s. 1.

İdarî Makamların Tazyiki Son Haddini Bulmak Üzere

Trakyada (Tekin Erer Bildiriyor) : Kırklareli Valisi Demokratları bertaraf etmek için ne mümkünse yapıyor.

Konyada (Hususi surette giden arkadaşımız bildiriyor) : Kadınhanı kaymakamının tehdidi: Demokratları kazandırmamak için kellemi koltuğa aldım.

Bursada (Dündar Engin bildiriyor): Demokrat Parti Reisi, jandarmanın istibdat devrinin zaptiyesinden daha şiddetli hareket ettiğini söylüyor.”⁶³⁷

O dönem yazılı basında çok ilginç habercilik mantığının yerleştiği de görülmektedir. 18 Temmuz 1946 tarihli Ulus gazetesi’nde yer alan habere göre, Çankaya’nın Muhiye köyü imamı Abdurrahman Erden, sözkonusu gazete bürosun ziyaret ederek, Demokrat Partili olduğu yolunda çıkan söylentilerin asılsız olduğunu bildirmiştir. Erden, bu durumun gazete yoluyla ilan edilmesini de istemiştir.⁶³⁸ Balâ’nın Afşar köyü imamı İsmail Hakkı Ulusal da, aynı gazete bürosunu ziyaret ederek, izlediği politika yüzünden Demokrat Parti ile ilgisini kestiğini bildirmiştir. O da durumun tebliğini istemiştir.⁶³⁹ Habercilik ve gazetecilik açısından oldukça ilginç bir model görünmekle birlikte, basın o dönem ne kadar siyasileştiğini göstermektedir. Seçim atmosferini yansıtmaları bakımından ilginç olan bu haberler gazetede şu şekilde yer almıştır:

“Çankaya’nın Muhiye köyü imamı Abdurrahman Erden dün idarehanemize gelerek. Demokrat Partide olduğu hakkında söylentiler çıktığını bunun katiyen asılsız olduğunu ve bu parti ile hiçbir ilgisi olmadığını, bütün kalbiyle C:H.P. ye bağlı bulunduğunu, gıyabında mezkûr bir partiye bir kayıt muaemlesi olmuş ise bunu da asla kabul etmediğini; bildirmiş ve keyfiyetin gazetemizle ilanını istemiştir.”⁶⁴⁰

“Balâ’nın Afşar köyü imamı İsmail Hakkı Ulusal, dün gazetemize müracaat ederek şöyle demiştir:

Demokrat Partinin son günlerde takip etmekte olduğu yolu kanaatlerime uygun görmediğimden bu partiden ilgimi tamamıyla kestim.Halk Partisine bağlılığım eskisi gibi devam edecektir.Herhangi bir yanlışlığa meydan kalmaması için keyfiyetin gazeteniz yoluyla tebliğini rica ederim.”⁶⁴¹

Muhalefetin yazılı basın dışında radyodan yararlanmak istedikleri görülmektedir. Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar, 5 Temmuz 1946 tarihinde Başbakanlığa bir mektup göndererek, radyodan yararlanma isteklerini belirtmişlerdir. Başbakanlık cevabi yazısında radyodan gerçekleşecek her türlü söz yayınlarıyla ilgili 4475 sayılı kanuna atıfta bulunulmuş ve yetkinin Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nde olduğu dile getirilmiştir.⁶⁴²

⁶³⁷Tasvir, 14 Temmuz 1946, s. 1.

⁶³⁸Ulus, 18 Temmuz 1946, s. 3.

⁶³⁹Ulus, 18 Temmuz 1946, s. 3.

⁶⁴⁰Ulus, 18 Temmuz 1946, s. 3.

⁶⁴¹Ulus, 18 Temmuz 1946, s. 3.

⁶⁴²Tokmak, a.g.y.l.t, s. 138-139.

İktidarın ise radyodan faydalandığı ancak gereği gibi kullanmadığı görülmektedir. Başbakan Şükrü Saraçoğlu, 8 Temmuz 1946'da saat 20'de mikrofondan halka seslenmiş ve yapılan hizmetleri anlatmıştır. Saraçoğlu sözünü, "Şimdi hüküm vermek sizindir. Alınlarımız açık, yollarımız belli, işlerimiz ortadadır" diyerek bitirmiştir.⁶⁴³ Seçim atmosferinde iktidar üyelerinin konuşmalarının plak kaydına alındığı da görülmektedir. 17 Temmuz 1946 akşamı Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü, Ankara Radyosu'nda halka verdiği nutukta seçim beyannamesini açıklamıştır. Ankara Radyoevi'ne gelişinde, Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Ankara Vali Vekili Osman Sabri Adal, Emniyet Müdürü Şinasi Turga tarafından karşılanan⁶⁴⁴ İnönü, nutkunda şu görüşe yer vermiştir:

"Bana ve başkanlık ettiğim şerefli partiye oy vermenizi istemek için kendimde cesaret buluyorum. Bize oy verirseniz, memleketin iç ve dış politikasında doğru yolları bulabileceğimize ve memleketin ilerlemesinde ve yükselmesinde sizi memnun edecek başarılar elde edeceğimize güveniyoruz.⁶⁴⁵ Milli iradenin hakiki ve temiz bir surette meydana çıkması, hepimizin müşterek başarımız, kanuni görevimiz, şerefimiz olacaktır. Partim seçimi kaybedecek olursa Cumhurbaşkanlığı'ndan çekilmemin tabii bir şey olduğunu bütün vatandaşlarımızın bilmesi lazımdır."⁶⁴⁶

İsmeti İnönü'nün bu konuşması, 18 Temmuz 1946 tarihli Ulus gazetesi'nde çıkan habere göre, plâk kaydı alınarak gün boyu tekrarlanmıştır:

"Milli Şefimizin beyannameleri plâğa alınmıştır. Bugün radyo emisyonlarında tekrar edilecektir."⁶⁴⁷

Seçimlerin haftasına girildiğinde tartışmaların şiddetlendiği ve bunun da yazarların kalemine yansıdığı görülmektedir. Şükrü Esmer bir yazısında, "soysuzlaşma" ve "kan" tabirleri kullanmaktadır:

"Seçim mücadelesi, demokrasi hayatının hususiliğini teşkil eder. Bu, seçimin serbest şartlar altında yapılmakta olduğunun delilidir. Fakat Demokrat Parti tarafından takibedilen yol, seçim mücadelesini soysuzlaştırmıştır. Hatta memleketin bazı yerlerinde kanlı çarpışmaların vukuuna yer vermiştir."⁶⁴⁸

Seçim atmosferinde süren tartışmaların seçim sonuçları konusunda da devam ettirildiği görülmektedir. Seçimi kazanan partinin 397 milletvekili ile Cumhuriyet Halk Partisi olduğu görülmektedir. Demokrat Parti ise 61 milletvekilliği ile seçimi tamamlamıştır.

⁶⁴³Ulus, 9 Temmuz 1946.

⁶⁴⁴Ulus, 18 Temmuz 1946, s. 3.

⁶⁴⁵Ulus, 18 Temmuz 1946, s. 1.

⁶⁴⁶Almanak (Türkiye Cumhuriyeti Günlüğü/ 1923-2000), <https://studylibtr.com/doc/2643198/almanak--t%C3%BCrkiye-cumhuriyeti-g%C3%BCnl%C3%BC%49F%C3%BC--1923> erişim tarihi: 15.04.2019.

⁶⁴⁷Ulus, 18 Temmuz 1946, s. 3.

⁶⁴⁸A.Şükrü Esmer, "Dış Politika: Seçim Mücadelesi", Ulus, 18 Temmuz 1946, s. 3.

Temmuz 1946 tarihli Tasvir Gazetesi'nin ilk sayfasında manşetten girilen haberde ise seçimin galibi Demokrat Parti ilan edilmiştir:

“Şehrimizde sandık başındaki müşahidlerden aldığımız neticelere göre: Seçimi D.Parti Kazandı. Ankara, İzmir, Manisa, Mersin ve daha birçok il merkezlerinde D.Parti büyük ekseriyet kazandı.”⁶⁴⁹

Seçimin hemen ertesinde 25 Temmuz 1946'da Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü yayınladığı beyannamede seçim sathının sona erdiğini belirterek, fikir ayrılıklarının vatanın yararı için kullanılması gerektiğini vurgulamıştır:

“Her şeyden evvel seçim zamanının sinirli sözlerini karşılıklı bağışlayarak ve unutarak vatanda huzur, çalışma devrinin açılması ilk vazifedir. Büyük Meclis'teki çalışmalarda ise karşılıklı saygı içinde olarak fikir ayrılıklarını vatan için yapıcı bir şekilde ayarlamak gelecek vazifemiz olacaktır.”⁶⁵⁰

Türkiye'deki çok partili hayat geçiş ve ilk serbest seçimlerle ilgili dış dünyadan en ilginç yorumun Amerikan Philadelphia Bulletin gazetesinden geldiği gözlenmektedir. Gazetenin Türkiye'deki seçimleri kritik eden başyazısında, demokrasinin Türkiye için lüks olduğu ifade edilmiştir. Başyazıdan bir bölüm şu şekildedir:

“Demokrasi, Türkiye gibi küçük bir devlet için, idamesi maddi bakımdan hemen hemen gayri kaabil bir lüktür. Türkiye'nin Birleşik Amerika'da olduğu gibi şahısların hürriyetini korumasa bile kuvvetli bir hükümete ihtiyacı vardır.”⁶⁵¹

Seçim ikliminde radyo üzerine yürütülen tartışmaların seçimin ardından olumlu sonuçlar verdiği görülmektedir. Seçim sonrası hükümetin programında radyo istasyonlarına yönelik yatırımların yer alması dikkat çekicidir ve radyo adına iyi bir gelişmedir. Başbakan Recep Peker, 14 Ağustos 1946 Çarşamba günü Meclis'te okuduğu hükümet programında radyo ile ilgili yatırımların artacağını bildirmiş ve radyo yayınlarının memleket sathında yaygınlaştırılacağını söylemiştir. Peker'in konuşmasından bir bölüm şu şekildedir:

“Yeni radyo merkezleri kurma yolundaki çalışmaya devam ederek muhtelif bölgelerde kurulacak istasyonları birbirine bağlama yolu ile radyo yayınlarının yurdumuzun her köşesine ve uzak memleketlere kadar genişletmek imkanına kavuşacağız.”⁶⁵²

Seçim sonrası iktidar yanlısı gazetelerin yönünü dış dünyaya çevirdiği görülmektedir. Rusya'nın boğazlar konusunda Türkiye'ye verdiği nota, Paris Konferansı, Amerikan

⁶⁴⁹Tasvir, 22 Temmuz 1946, s. 1.

⁶⁵⁰Ulus, 25 Temmuz 1946, s. 1.

⁶⁵¹Ulus, 4 Ağustos 1946, s. 1.

⁶⁵²Ulus, 15 Ağustos 1946.

Zırlıslı Missouri'nin İstanbul'a gelecek olması, İran ve Sovyetler meselesi, İspanya meselesi, Yunanistan'daki hükümetle ilgili gelişmeler, Nuremberg davası, Alman sanayinin tasfiye edilmesi, Hindistan ve Pakistan'la ilgili haberler, İran-Sovyetpetrol anlaşması gibi konular dönemin iktidar yanlısı gazetelerine yansıyan başlıklar olmuştur.

Muhalefet cephesi gazetelerinde seçim sonuçlarının tartışıldığı anlaşılmaktadır. Tartışmalar sürerken Sıkıyönetim Komutanlığı'nın, seçimlerle ilgili tahrikçi yayınlara yasak getirmesi de dönemin dikkat çekici kararlarından biridir. İstanbul Bağımsız Milletvekili Cihat Baban'ın, "Yeni Sabah" ve "Gerçek" adlı gazetelerinin, seçim sonuçları ile ilgili tahrikçi yayınlar yaptığı gerekçesiyle kapatılması seçim tartışmalarına yeni bir boyut getirmiştir. Başbakan Recep Peker, 13 Eylül 1946 tarihinde Meclis'te bu konuda verilen önergeyi cevaplarken, bu gazetelerin Sıkıyönetim Komutanı tarafından kapatıldığını, hükümetin kanunlar üstü olmadığı vurgusu yapmıştır.⁶⁵³

Radyo üzerindeki tartışmalar ve radyo yayıncılığının genişletilmesinin hükümet programında yer alması, yayıncılık bakımından olumlu bir gelişmedir. Ama hükümet ve muhalefet tarafından radyonun gerçek gücünün anlaşılmadığı gözlenmektedir. Radyonun kullanım hakkının işbaşındaki iktidarla özdeşleştirildiği ve bu hakkın devlete özgü olduğu anlayışıyla hareket edildiği görülmektedir. Basın gibi radyonun da, dördüncü bir güç olarak hükümet etme, yasama ya da yargı üzerindeki herhangi bir aksaklığı millete duyurmak gibi bir görev üstlenmesi gerektiğinin farkında olmadan hükümet milli bayramlarda ve özel anlarda mikrofon başında olmuştur. Radyo da, iktidarın çizdiği sınırlar içinde hareket etmeyi bir görev bilmiştir. Türkiye'de kamu yayıncılığının bu anlayışı devam eden bir süreçtir. Radyo, şirket döneminde olduğu gibi kimi özel olaylarda canlı yayın yapmayarak, evrensel yayıncılık anlayışına aykırı hareket etmekte bir mahzur görmemiştir. 1 Kasım 1946'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 8'inci dönem Meclis açış nutku radyodan canlı olarak verilmemiştir. Seçim sonrası dönemde radyodan faydalandırılmayan muhalefetin görüşlerini yazılı basın üzerinden dillendirdiği görülmektedir. Nitekim Demokrat Parti, hükümeti ve 7 Eylül kararlarını eleştiren beyannamesini 4 Kasım 1946 tarihinde basın üzerinden yapmak zorunda kalmıştır.⁶⁵⁴

⁶⁵³Ulus, 14 Eylül 1946, s. 2.

⁶⁵⁴Ulus, 5 Kasım 1946.

İktidar, yeri geldikçe radyoya gelip mikrofon başına geçmiş ve halka nutuklar vermiştir. Hükümetin çiftçinin elindeki buğdaya az fiyat verdiğine ilişkin iddialar ve ekonomik gidişatla ilgili olumsuz hava, Ticaret Bakanı Atıf İnan'ı radyoda bir konuşma yapmaya sevketmiştir. Atıf İnan konuşmasında, dünyadaki olumsuz havanın Türk ekonomisine yansındığını anlatmıştır:

“Altı harp yılından memleketimiz yakılıp yıkılmadan çıktı. Bu, milli hayatımızda ve bütün ekonomimizde büyük ve eşi az nimet demekle vasıflandırılması lazım ve uzun müddet kendini hissettirecek olan bir müsbet unsurdur. Buna mukabil, dünyada bitmiş farzlonun bir harbin sonrasında ne emniyet, ne de sulh şartlarına göre kurulmuş ekonomi düzeni vardır. Bu hal, dünya ticaretinin bir parçası olan bizim ticaretimizde de tesirini göstermektedir.”⁶⁵⁵

Çalışma Bakanı Sadi İrmak'ın da, Ticaret Bakanı İnan'dan 16 gün sonra 17 Kasım akşamı radyo mikrofonlarından halka bir konuşma yaptığı görülmektedir. İrmak, hükümetin işçilerle ilgili teşebbüsleri ve çalışma hayatıyla ilgili bilgiler vermiştir.⁶⁵⁶ Radyonun özel gün ve bayramlarda hükümet üyeleri tarafından kullanıldığı görülmektedir. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için Başbakan Recep Peker, 28 Ekim 1946'da saat 13'te Ankara Radyosu'nda bir nutuk vermiştir. Konuşmasında özellikle ekonomik şartlara değinen Başbakan, hükümetin elinden geleni yaptığını anlatırken, hayat pahalılığı için şu çarpıcı sözü kullanmıştır:

“O 1939 fiyatları artık dünyanın her tarafı için tatlı bir rüyanın hatırasından başka bir şey değildir.”⁶⁵⁷

Radyo mikrofonlarından bir türlü yararlanamayan muhalefetin ise zaman içinde kendilerine basın dışında yeni yollar ve finans kaynakları buldukları da anlaşılmaktadır. Demokrat Parti'nin bulduğu yollardan biri, üzerinde partinin adının yer aldığı piyango bileti satışı olmuştur. Demokrat Parti bu yolu 17 Ekim 1948'de 13 ilde yapılan ara seçimler dolayısıyla denemiştir, Hüseyin Cahit Yalçın da yazısında şu sözlerle bunu eleştirmiştir:

“İstanbul'da, Yenicaminin Mısırçarşısı tarafındaki kapısının önünde bir geniş yaya kaldırım vardır. Bir gün, araba ile bu caddeden geçiyordum. Yaya kaldırımını tıkamış iki otomobil gördüm. Nedir? Diye merak ettim. Demokrat Partinin piyango biletlerine reklam yapıldığını ve satıldığını anladım. Bu, Demokrat Parti nam ve hesabına yapılmakta olan bir satış idi. Bari para ile bir kadın tutup kaldırım üstünde göbek attırsa idiler, ahenk tamam olur ve daha çok kalabalık toplanırdı.”⁶⁵⁸

⁶⁵⁵Ulus, 2 Kasım 1946.

⁶⁵⁶Ulus, 18 Kasım 1946, s. 1.

⁶⁵⁷Ulus, 29 Ekim 1946.

⁶⁵⁸Hüseyin Cahit Yalçın, “Demokrat Partinin Piyangosu”, Ulus, 15 Ekim 1948, s. 1.

1940'ların sonlarına doğru muhalefetin radyodan faydalama isteğini sesli olarak dillendirdiği görülmektedir. Doğaner, bu talebi makalesinde şu sözlerle ifade etmektedir:

“Daha önce tek parti döneminde ‘hükümetin ağzı olma şerefini’ taşıyan radyonun, hükümet tarafından demokratik olmayan yöntemlerle bir imtiyaz, bir tekel şeklinde tutulduğu ileri sürülerek radyonun tarafsızlığının sağlanmasına yönelik muhalefetin talepleri gündeme gelmiştir.”⁶⁵⁹

Hükümetin radyo (medya) üzerinde tekel oluşturduğu ve muhalefete yeteri kadar yararlanma imkanı vermediği tartışmaları⁶⁶⁰ve oluşan liberal atmosfer muhalefetin de radyodan yararlanması fikrini ortaya çıkarmıştır.⁶⁶¹

İlk seçim sınavından tartışmalı çıkan Türk siyaseti, seçimlerden üç yıl sonra, 24 Mayıs 1949'da kabul edilen 5392 Sayılı kanunla⁶⁶², seçim dönemlerinde muhalefet partilerine radyodan yararlanma yolunu açmıştır.⁶⁶³ Kanun, illerde teşkilatlanma yönünden bazı kriterleri taşıyan siyasi partilere radyodan konuşma hakkı tanımıştır. Kurallı bir haktır bu hak. 5392 sayılı kanun, konuşma metinlerinin konuşma tarihinden iki gün öncesinden Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'ne gönderilmesini öngörmüştür. Genel Müdürlük ise bu metinleri, suç unsuru olup olmadığının anlaşılması için Cumhuriyet Savcılığı'nın kontrolünden geçirmekle yükümlüdür. Kanun uyarınca bir siyasi partinin radyoda konuşma hakkından faydalanabilmesi için Genel Kongrelerini bitirmiş olması ve en az on ilde teşkilatlanmasını tamamlamış olması gerekmektedir. Meclis'te üç kişiyle grubu bulunan siyasi partilerin bu haktan faydalanabilmeleri için, en az üç il merkezinde teşkilatlarının bulunması şartı vardı. Bu şartları taşıyan siyasi partilere, radyoda parasız olarak seçim tarihinden onbeş gün öncesinden başlamak üzere iki gün öncesine kadar konuşma hakkı tanınmıştır. Bu hak onbeşer dakikalık dört

⁶⁵⁹Doğaner, **a.g.m**, Türkler 18, erişim tarihi: 04.04.2019.

⁶⁶⁰Doğaner, **a.g.m**, Türkler 18, erişim tarihi: 02.04.2019.

⁶⁶¹Asker, **a.g.m**, s. 130, erişim tarihi: 07.04.2019.

⁶⁶²28 Mayıs 1949 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan kanunun ilgili maddesi: “Madde 23 – Genel kongrelerini yapmış bulunan siyasi partilerden en az on il merkezinde teşkilatını kurmuş veya Büyük Millet Meclisinde en az üç kişilik grubu ve en az üç il merkezinde teşkilatı bulunan her siyasi partiye, Büyük Millet Meclisinin genel seçimlerinde programlarını izahı için seçim tarihine on beş gün kala başlayıp bu tarihten iki gün öncesine kadar olan süre içinde Devlet radyolarında parasız konuşma zamanı ayrılır. Konuşma yetkisini taşıyan her siyasi parti, bu süre içinde ancak onbeşer dakikalık dört konuşma yapabilir. Parti genel merkezlerinin kanuni temsilcileri tarafından yazı ile istenilecek olan bu konuşmalar, müracaat sırasına göre, radyo postalarından birinde, saat on sekizden yirmi ikiye kadar, mutad olarak konuşmalara ayrılan zamanlarda yapılır. Gün ve saatleri partilere yazı ile bildirilen ve radyo ile ilan olunan bu konuşmaların metinleri iki gün önce Genel Müdürlüğe verilir.

Bu konuşmalarda suç unsuru bulunup bulunmadığını incelemek üzere metinler Cumhuriyet savcılığına gönderilir. Bu inceleme yirmi dört saat içerisinde bitirilir.

Konuşmalardan doğacak sorumluluk, parti adına konuşanlara aittir.”, Resmi Gazete, **5392 Sayılı Kanun**, 28 Mayıs 1949, sayı 7218, s. 16208.

⁶⁶³5392 Sayılı Kanun, **a.g.r.g**, s. 16208.

konuşmayı kapsamaktaydı. Konuşma zamanı ise 18 ile 22 saatleri arası olarak belirlenmişti.⁶⁶⁴

Bu kanun tartışmalı da olsa, siyasi partilerin radyodan propaganda amaçlı yararlanmasının yolunu açmış, 1950 yılında çıkarılan 5545 sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu ise bunun şeklini düzenlemiştir.⁶⁶⁵ 5545 sayılı kanunla radyoda propaganda, günlük on dakika ile sınırlandırmıştır. Asgari beş seçim çevresinde aday göstermeyen siyasi partilerin bu haktan yararlanamayacakları kanunda hüküm altına alınmıştır. Propaganda hakkından faydalanmak isteyen siyasi partilerin, oy verme gününden 21 gün önce Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğüne yazılı olarak başvurularına gerektiği kanunu 46'ncı maddesinde bağtlanmıştır. Kanunun 47'nci maddesi, radyoda propagandanın oy verme gününden on gün öncesinden başlamasını öngörmüştür. Kanunun 48'inci maddesiyle propaganda hakkından faydalanacak siyasi partilerin konuşma sıra ve zamanlarının kura ile belirlenmesi karara bağlanmıştır. Kuranın parti temsilcilerinin huzurunda oy verme gününden onbeş gün öncesinde çekilmesi kayıt altına alınmıştır.⁶⁶⁶

Çok partili hayata geçişle birlikte verilen ilk sınavda özellikle muhalefet partilerinin, - ki o yıl üç seçim birden yapılmıştır- propagandalarını ve politikalarını yazılı basın üzerinden yürüttükleri görülmektedir. Hükümetin ise radyoyu devlet tekeli altında gördükleri ve devlet tekelinin temsilcileri olarak radyodan sadece kendilerinin faydalanması gerektiğine inandıkları anlaşılmaktadır. Bu anlayışın tezahürü olarak radyo muhalefete kapatılmıştır. Çok partili geçişin Türkiye'de sancılı ve tartışmalı başladığı da görülmektedir. Tartışmaların seçim sonuçları üzerinde olduğu gibi,

⁶⁶⁴5392 Sayılı Kanun, **a.g.r.g.**, s. 16208.

⁶⁶⁵"Radyo ile Propaganda

Madde 45- Radyolarda propaganda, her siyasi parti için günde on dakikayı aşamaz.

En az beş seçim çevresinde aday göstermemiş olan siyasi partiler, yukarki fıkra hükmünden faydalanamazlar.

Yirmiden fazla seçim çevresinde aday göstermiş olan siyasi partiler, birinci fıkrada yazılı yetkiden günden iki defa istifade edebilirler.

Müracaat

Madde 46- Siyasi partiler genel merkezleri radyolarda propaganda yapmak istediklerini oy verme gününden önceki 21 inci gün sabahına kadar Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğüne yazılı olarak bildirirler.

Yayın Devresi

Madde 47- Radyolarda propaganda oy verme gününden önceki onuncu gün sabahından üçüncü gün sabahına kadar devam eder.

Yayın zamanının tesbiti

Madde 48 – Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, radyolarda propaganda için müracaat eden siyasi partiler arasında, partilerin birer temsilcisi huzuru ile kur'a çekerek konuşma sıra ve zamanlarını tayin eder. Kur'anın oy verme gününden en az on beş gün önce çekilmiş olması lazımdır.", Resmi Gazete, **5545 Sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu**, 21 Şubat 1950, sayı 7438, s. 17804.

⁶⁶⁶5545 Sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu, **a.g.r.g.**, s. 17804.

radıodan faydalanma talebi üzerinde yaşandığı da gözlenmektedir. Bu tartışmaların hükümet programına yansıdığı ve radyo yayınlarının memleket sathına yaygınlaştırılacağının vaat edildiği anlaşılmaktadır. Bu tartışmalar ve yaşanan süreç radyodan siyasi partilerin faydalanma hakkı konusunda iki kanunun doğmasına sebep olduğu görülmektedir. 5392 ve 5545 sayılı kanunlarla siyasi partilerin seçim dönemlerinde radyodan propaganda yapma ve yararlanma şekli düzenlenmiş ve radyodan yararlanma yolu muhalefet partilerine de açılmıştır.

3.10 TÜRKİYE’DE KISA DALGA YAYINCILIK

9 Eylül 1936 tarihinde Hatay’da Fransız mandası son bulmuş ve yönetim Suriye’ye devredilmiştir. Türkiye, bu tarihten sonra Hatay Sorunu adıyla yeni bir dış politika konusıyla karşı karşıya kalmıştır. 8 Ocak 1937 yılında saat 19.50’de Arapça yayın başlaması dolayısıyla bir demeç veren Başbakan İsmet İnönü’nün sözleri, Hatay ve Suriye’de yankı bulmuştur.⁶⁶⁷Yayının bölgede etkili olması üzerine Arapça haberlerin verilmesi devam etmiş ve Ankara Radyosu’nun kurulmasıyla beraber 1938 yılından itibaren İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Bulgarca ve Arapça yayınlara başlanmıştır. O yayın Türkiye’de, yurtdışı kısa dalga yayıncılığının başlangıcını teşkil etmiştir. Ankara Radyosu’nda 20 kw’lık vericiyle yapılan yayınlar daha sonra düzenli hale gelmiş, yayınlara yeni diller eklenmiştir. Bu yayınlar Ocak 1963’ten itibaren Türkiye’nin Sesi Radyosu çatısı altında toplanmıştır.⁶⁶⁸

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün, 6 Mayıs 1939 tarihinde New York’ta açılan Dünya Sergisi öncesinde Amerika’nın sergi dolayısıyla Türkiye’ye gösterdiği yakın ilgiye teşekkür mahiyetinde Ankara Radyosu’nda İngilizce bir konuşma yaptığı görülmektedir.⁶⁶⁹ 26 Şubat 1939 tarihli konuşmada İnönü şöyle demiştir:

“Birleşik Devletlere samimi dostluk bağlarıyla bağlıyız. Amerika milletine Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının en muhabbetli selamlarını yollarım”⁶⁷⁰

⁶⁶⁷Pınar Şenel, “Türkiye’de Dış Yayıncılık”, **Radyovizyon**, Ağustos 2009, sayı 2, s. 7.

⁶⁶⁸Şenel, **a.g.m.**, s. 11.

⁶⁶⁹Cahide Sönmez, “Yarının Dünyası’nda Türkiye: 1939 New York Dünya Sergisi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XV/31, 2105 Güz, s. 303, <http://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2016/02/17-%E2%80%9CYar%C4%B1n%C4%B1n-D%C3%BCnyas%C4%B1%E2%80%9Dnda-T%C3%BCrkiye-1939-New-York-D%C3%BCnya-Sergisi.pdf> erişim tarihi: 15.07.2019.

⁶⁷⁰**Ulus**, 26 Şubat 1939, s. 1.

Dünya Sergisi'ne Türkiye'nin yanısıra 60 millet ve 33 devlet ile birlikte firmalar da katılmıştır. Türkiye'nin "Devlet Pavyonu" ve "Türk Sitesi" adlı yapılarla sergiye katılımı, Cumhuriyeti uluslararası alanda tanıtmak isteğinin bir tezahürüdür.⁶⁷¹ İkinci Dünya Savaşı ile birlikte özellikle ülkelerarası radyo savaşlarında ve propaganda eğiliminde kısa dalga dış yayıncılığının öneminin çok arttığı görülmektedir. Türkiye de buna ayak uydurmuş ve yayınlarını düzenli hale getirmiştir. 15 Birincikanun 1941 tarihli Radyo dergisindeki bilgiye göre yurtdışına Arapça'nın yanısıra Urduca, Farsça, Bulgarca, Fransızca, İngilizce ve Sırp-Hırvatça dilleriyle yayın yapılmıştır. Bu yayınların süresinin 15 dakikalık zaman dilimlerini kapsadığı ve her yayın planlamasında uzun dalga ile ortak yayına geçildiği görülmektedir. Radyo yayın frekansları kısa dalga üzerinden 19.74 ve 31.7 metredir.⁶⁷² Yayının 17.15'de Urduca dili ile başladığı, 17.30'da Farsça haberler, 17.45'de Arapça haberler, saat 18'den itibaren 20.45'e kadar uzun dalga ile ortak yayın şeklinde götürüldüğü anlaşılmaktadır. Ortak yayın sonrası 20.45'de Bulgarca haberler, 21'de Fransızca, 21.15'de İngilizce ve 21.30'da da Sırp-Hırvatça haberler sonrasında kısa dalga Ankara Radyosunun 21.45-23.00 arası uzun dalga ile ortak yayına⁶⁷³ girdiği görülmektedir.⁶⁷⁴

Fuat Bener'in 1942 yılında verdiği bilgiden, gece yarısından sonra Amerika'ya yönelik İngilizce yayına başlandığı da anlaşılmaktadır. Bu yayınların Amerika'nın Ankara'da bulunan muhabirleri vasıtasıyla yapıldığını da Bener söylemektedir:

"Fakat bu neşriyatta mesuliyetimiz yoktur. Bunlar Amerika radyo şirketlerinin ve gazetelerinin Ankara'da bulunan muhabirleri tarafından yapılmaktadır."⁶⁷⁵

1941 yılı itibariyle Almanya, İngiltere, İtalya, Amerika, Bulgaristan, İran, Filistin, Romanya ve Rusya radyolarında Türkçe yayın yapan servislerin varlığı dikkat çekmektedir.⁶⁷⁶

Türkiye'de dış yayıncılık, Marconi firmasınınca üretilen 100 kw gücündeki yönlendirilebilir antenlerin Ankara Çakırlar mevkiinde 1950 yılında hizmete girmesiyle beraber yeni bir mecraya oturmuştur.⁶⁷⁷ İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında oluşan yeni dünya koşulları, Kore'ye asker gönderilmesi ve o askerlerden haber alma isteği, onlara

⁶⁷¹Sönmez, a.g.m, s. 289, erişim tarihi: 15.07.2019.

⁶⁷²**Radyo**, 15 Birincikanun 1941, sayı 1, cilt 1, s. 14.

⁶⁷³**Radyo**, 15 Birincikanun 1941, sayı 1, cilt 1, s. 14.

⁶⁷⁴Bu akış için bakınız Ek 25.

⁶⁷⁵Fuat Bener, "Radyomuzda Neşriyat Programları", **Radyo**, 15 Sonkanun 1942, cilt 1, sayı 2, s. 15.

⁶⁷⁶**Radyo**, 15 Birinci Kanun 1941, sayı 1, cilt 1, s. 15.

⁶⁷⁷Şenel, a.g.m, s. 9.

ulaşma ihtiyacı kısa dalga dış yayıncılığı önemli hale getirmiştir. Gurbetçi göçünün başlaması ve onlarla diyalog kurma isteği bu gelişme çizgisinin devam etmesine olumlu katkı sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan “çift kutuplu” yeni dünya düzeni de, kısa dalga dış yayıncılıkla beraber Türkiye’nin Sesi Radyosu’nun da önemini artırmıştır. Bugün TRT bünyesinde yer alan Türkiye’nin Sesi Radyosu, Türkçe ve onlarca yabancı dil yayınları ile devasa boyutlara ulaşmıştır. Türkiye’nin Sesi Radyosu’nun geldiği son noktayı anlamak ve Türkiye’de kısa dalga yayıncılığın katettiği mesafeyi görmek için Türkiye’nin Sesi Radyosu 1996 yılı yayın planında⁶⁷⁸ belirtilen birkaç husus aşağıda verilmiştir. Buna göre Türkçe yayınların amacı şu sözlerle anlatılmaktadır:

“Dinleyicilerimizin buldukları yabancı ortama bir Türk olarak ve Türk kalarak iyi uyum sağlamalarına yardımcı olmak amacıyla eğitim, içinde buldukları yabancı ortamda milli kişiliklerine yabancılaşmalarını önlemek, milli birlik ve bütünlüklerini kuvvetlendirmek amacıyla da kültür programlarına ağırlık verilmiştir.”⁶⁷⁹

Aynı yılın planlamasında yabancı dil yayınlarının amacı da şu sözleri ifade edilmektedir:

“Türk Devleti ve Türk Milleti hakkında dünyada olumlu bir kamuoyu yaratmak, Devletimizin bölgesel, milletlerarası kuruluş ve topluluklarla siyasi ve ekonomik ilişkilerinin, bu ilişkileri geliştirmeye yönelik faaliyetlerinin ve taraf olduğumuz önemli projelerinin anlatılması, Türkiye’nin diğer ülkelerle sınıai, sosyal ve ekonomik ilişkileri ve ihracatın geliştirilmesi, yeni pazarların bulunması, karşılıklı yatırım anlaşmaları ile sağlanan işbirliği imkanlarının tanıtılması.”⁶⁸⁰

Türkiye’nin Sesi Radyosu 1996 yılı yabancı dil örnek yayın akışları aşağıya çıkarılmıştır.⁶⁸¹

FRANSIZCA	FRANSIZCA	YUNANCA	YUNANCA
Pazartesi	Salı	Pazartesi	Salı
Haberler-Basın Özetleri	Haberler-Basın Özetleri	Haberler-Basın Özetleri	Haberler-Basın Özetleri
Geçen Hafta	Türkiye’ye Hoşgeldiniz	Geçen Hafta	Türkiye’ye Hoşgeldiniz
Türkiye Notları	Değişen Dünya ve Türkiye	Türkiye Notları	Değişen Dünya ve Türkiye
Türk Basınında Demokrasi	Ekonomiye Bakış	Üniversitelerimiz	Ekonomiye Bakış

⁶⁷⁸Türkiye’nin Sesi Radyosu 1996 yılı Yayın Planı, yayınlanacak programların listesi ve anons örnekleri için bakınız Ek 26.

⁶⁷⁹Türkiye’nin Sesi Radyosu 1996 yılı Yayın Planı, TRT yay, 1996, s. 19.

⁶⁸⁰Türkiye’nin Sesi Radyosu 1996 yılı Yayın Planı, a.g.m, s. 199.

⁶⁸¹Türkiye’nin Sesi Radyosu 1996 yılı Yayın Planı, a.g.m, s. 310, 315, 317, 319.

AZERİCE	AZERİCE	RUSÇA	RUSÇA
Cumartesi	Pazar	Perşembe	Cuma
Haberler-Basın Özetleri	Haberler-Basın Özetleri	Haberler-Basın Özetleri	Haberler-Basın Özetleri
Görünüm	Adını Siz Koydunuz	Kudüs'ün Renkleri: Petrol ve Politika	Müzik, Magazin, Aktüalite
Karadeniz Ekonomik Topluluğu	Bir Yarışmanın Ardından	Olağanüstü Bir İnsan: Atatürk	Balkan Ülkeleri Türkiye İlişkileri
Türkiye Çağırıyor	Haftanın Aktüalitesi	Türk Kültürü	
Çevremizi	İstanbul Ansiklopedisi		
Koruyalım			

Tablo 9: Türkiye'nin Sesi Radyosu 1996 yılı bazı yabancı dil yayın planları

İkinci Dünya Savaşı öncesinde yaşanan gelişmeler ve sonrasında oluşan ve “soğuk savaş” olarak adlandırılan çift kutuplu dünyada kitle iletişim araçlarının üstlendiği görevler ve yerine getirdikleri propaganda işlevleri, kısa dalga yayıncılığını, iletişim savaşlarının vukuu bulduğu düzlem haline getirmiştir. 1930'lu yıllar bitmeden Türkiye'nin o düzlemde çok gecikmeden yer aldığı görülmektedir. Zaten Süleyman İlaslan'ın da belirttiği gibi 1930'lu yıllar, radyonun tüm dünyada giderek siyasi araca dönüşmesine tanıklık etmiş ve propaganda ihtiyacı yüzünden ulus devletlerin hızla radyodan faydalanma yolunu seçtikleri yıllar olmuştur.⁶⁸² Birçok ülkede kısa dalga yayıncılığın da buna koşut olarak farklı dillerde başlatıldığı gözlenmektedir. Türkiye'de dış yayıncılık Hatay sorununun bir yansıması şeklinde hayata aktarılmışsa da, sonrasında evrensel nitelikli gelişmeler ve yeni dünya düzeni bu yayıncılığı olmaz olmaz boyutlara taşımıştır. Atatürk'ün hastalığında ve ölümünde dış dünyaya bilgiler yine kısa dalga yayıncılık aracılığıyla duyurulmuştur. 1939-1945 yılları arasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı ve bu savaşta propagandanın gücü, kısa dalga yayıncılığı önceleyen bir anlayışın yerleşmesine olanak sağlamıştır. Amerika'ya yönelik İngilizce yayın bu anlayışa bir örnek olarak verilebilir. 1950'li yıllarda Kore'ye asker gönderilmesi, askerlerin vatandan haber alma istekleri ve geride kalanların da onlardan haberdar olma arzuları, bu yayıncılığı ileriye taşıyan bir başka unsur olmuştur. Kısa dalga yayıncılık, aynı zamanda Türkiye'de radyo yayıncılığının vizyonunu göstermesi

⁶⁸²İlaslan, a.g.m, Elazığ, 2016, s. 255.

açısından da bir ölçüt durumundadır. Şirket döneminin son derece yetersiz koşullu yayıncılık anlayışından, uluslararası iletişim savaşının tam göbeğinde yer alabilecek noktaya gelmek, Türkiye radyo yayıncılık tarihinin bir başarısı olarak görülebilir. Bu durumda yayıncılık tarihinde Türkiye'nin, devlet dönemiyle birlikte başarıları büyük adımlarla katettiği söylenebilir. Türkiye'de 1948 yılı Nisan ayında alıcı sayısının 223.356 adet⁶⁸³ olduğu düşünülürse, bu sayının 1963'te 1.901.955'e⁶⁸⁴ ulaşmış olması sıçramanın büyüklüğünü göstermektedir.

Kısa dalga yayıncılığın doğal bir sonucu da DX olarak adlandırılan kültürün oluşmasına neden olmasıdır. Amatör radyoculuk olarak da bilinen, mümkün olduğunca uzakta ve çok sayıda istasyonu dinleme arzusu olarak adlandırılan DX⁶⁸⁵, aynı zamanda radyoculuğun da evrensel boyutta yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin bu konuda da çok ileride olduğu görülmektedir. Ertuğ bu konuda şunları söylemektedir:

“Amerikan savaş kuvvetleri amatör radyoculuktan çok faydalanmıştır. Meselâ 1945 yılında yeniden 365 amatöre küçük takatte (100 wattan 5 kilowata kadar) radyo istasyonu çalıştırmak müsaadesi verilmiştir.”⁶⁸⁶

Kitleleri değil, sadece aynı çaba içinde olan insanları birbirine bağlayan bir kültür ve yayından çok dinlemeyi önceleyen uğraş olması dolayısıyla amatör radyoculuk çalışmaya dahil edilmemiştir.

3.11 EĞİTİM AMAÇLI RADYOLAR

Haziran 1937 tarihli 3222 Sayılı Kanunun eğitim kurumlarına tanıdığı istisnai durumdan faydalanılarak 1945 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi İTÜ radyosu kurulduğu görülmektedir. İstanbul Teknik Üniversitesi İTÜ'nün radyo sayfası basın bülteni bölümünde şöyle denilmektedir:

“Üniversitemiz, ülkemizde radyo ve televizyon konularında teknolojik öncülük görevini uzun yıllar yerine getirmiş, bu doğrultuda; İTÜ Radyosu ülkemizde, ilk üniversite radyosu olarak 1945 yılında kurulmuş ve düzenli yayına başlamıştır.”⁶⁸⁷

⁶⁸³ **Radyo**, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 38.

⁶⁸⁴ İlaslan, **a.g.m.**, Elazığ, 2016, s. 257.

⁶⁸⁵ İlaslan, **a.g.m.**, Elazığ, 2016, s. 252.

⁶⁸⁶ Ertuğ, **a.g.m.**, Radyo, Nisan 1947, s. 1.

⁶⁸⁷ **İstanbul Teknik Üniversitesi Radyosu Basın Bülteni**, <https://radyo.itu.edu.tr/hakkimizda> erişim tarihi: 05.04.2019.

Özellikle 1950’li yıllarda arka arkaya yeni radyolar kurulmuştur. İstanbul Teknik Okulu Radyosu 1950, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Radyosu 1951, Ankara’da Türkiye Polis Radyosu 1954’de kurulmuştur. Süleyman İlaslan. “Türkiye’de Radyonun Unutulan Sesleri: 1945-1980 Arasında Devlet Radyoları Dışında” adlı çalışmasında, Türkiye ile Amerika arasında 1954 yılında varılan anlaşma gereği Çiğli, İncirlik, Karamürsel, Samsun, Trabzon ve Sinop’taki ABD üslerinde radyo istasyonları kurulduğunu belirtmektedir. Üslerin ileriki yıllarda kapanmasıyla radyo istasyonu bulunan üsler üçe düşmüştür. İlaslan bunları, Karamürsel, İncirlik ve Pirinçlik olarak ifade etmektedir.⁶⁸⁸

3.12 RADYO ALICI SAYILARI VE NÜFUS

Türkiye’de 1936 yılında alıcı sayısı 9 bin⁶⁸⁹ civarında iken Amerika Birleşik Devletleri’nde o yıl 7 milyon radyo alıcısının satıldığı görülmektedir. Radyo Programı dergisinin 6 Mart 1937 tarihli sayısında yer alan bu bilgiden yola çıkılarak alıcı sayısı bakımından Amerika Birleşik Devletleri’nin çok gelişmiş bir düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. 1940 yılında Türkiye’nin 73 bini aşan alıcı sayısı ile 79 bin alıcıya sahip Bulgaristan’ı yakalamakta olduğu görülmektedir. Almanya’da aynı yıl alıcı sayısının 15 milyon yaklaştığı, İngiltere’nin 9 milyonu aşan alıcı ile onu takip ettiği anlaşılmaktadır. Radyo alıcı sayısının Fransa’da 5 milyonu geçtiği, İtalya’da bir buçuk milyon dolayında olduğu görülmektedir. Türkiye’nin 13 bin alıcıya sahip sadece Yunanistan’ın önünde olduğu aşağıdaki tablodan anlaşılmaktadır 1940 yılı itibariyle Türkiye’de ve bazı ülkelerde karşılaştırmalı alıcı sayısını gösteren tablo aşağıda verilmiştir:⁶⁹⁰

Ülkeler	Alıcı Sayısı - Adet – (1940 yılına göre)
Türkiye	73.429
Almanya	14 .965.043
Belçika	1.102.130
Bulgaristan	79.314
Danimarka	869.868
Fransa	5.133.035
Finlandiya	350.000

⁶⁸⁸İlaslan, **a.g.m.**, s. 126, erişim tarihi: 05.04.2019.

⁶⁸⁹**Radyo**, 15 Birinci Kanun 1941, sayı 1, cilt 1, s. 31.

⁶⁹⁰**Radyo**, 15 Birinci Kanun 1941, s. 31.

Hollanda	1.135.379
İngiltere	9.200.000
İrlanda	179.653
İspanya	255.271
İsveç	1.358.000
İsviçre	659.831
İtalya	1.510.000
Macaristan	609.468
Norveç	456.288
Polonya	1.016.463
Portekiz	110.872
Romanya	295.944
Yugoslavya	112.918
Yunanistan	13.000

Tablo 10: 1940 yılı itibariyle Türkiye’de ve bazı ülkelerde alıcı sayıları

Türkiye’de 1940 yılı itibariyle her 1000 kişiye düşen alıcı sayısının 4.1 adet olduğu görülmektedir. Bu rakam İngiltere’nin yaklaşık 50’de biri, Almanya’nın 40’da biri ve Bulgaristan’ın üçte birine denk gelmektedir. Ülkelere göre her 1000 kişiye düşen alıcı sayısını gösteren tablo şu şekildedir.

Ülkeler	Her 1000 kişiye düşen alıcı sayısı –Adet- (1940 Yılı İçin)
Türkiye	4.1
Almanya	169.4
Belçika	132.8
Bulgaristan	12.8
Danimarka	234.7
Fransa	122.3
Finlandiya	93.0
Hollanda	134.8
İngiltere	196.2
İrlanda	59.2
İspanya	10.3
İsveç	217.8
İsviçre	138.8
İtalya	35.5
Macaristan	67.7

Norveç	157.5
Portekiz	15.1
Romanya	15.3

Tablo 11: 1940 Yılına göre her 1000 kişiye düşen radyo alıcı sayısı⁶⁹¹

Türkiye, alıcı sayısı bakımından diğer ülkelere göre çok geride kalmışsa da kendi koşulları incelendiğinde gelişim sürecinde büyük bir ilerleme kaydettiği görülmektedir.

Türkiye’de yıllar itibariyle radyo alıcı sayıları, (Adet) ⁶⁹²

1935	5.254
1936	9.043
1937	25.532
1938	46.238
1939	50.146
1940	73.429

Tablo 12: Türkiye’de yıllar itibariyle radyo alıcı sayıları

Yukarıda verilen tabloya göre Türkiye’nin 1935-1940 yılları arasında radyo alıcı sayısında 15 kat artış sağladığı gözlenmektedir. 1935 yılındaki 5 bin civarında olan alıcı sayısı, 1940 yılına gelindiğinde 73 bin civarına ulaşmıştır. Tablo 12’ye göre İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıcına kadar radyo alıcısı sahiplenme hızı oldukça yüksek görülmektedir. Kimi yıllar yüzde yüzlere tekabül eden bu artış, kimi yıllarda yüzde üçyüze ulaşmıştır. Ancak ikinci Dünya Savaşı’nın olumsuz ekonomik koşullarının Türkiye’de kendini hissettirdiği tablodan anlaşılmaktadır. 1936 ile 1937 yılları arasında alıcı sayısında yüzde üçyüze yakın bir artış kaydedilirken, 1937 ile 1938 yılları arasında bu artışın yüzde 80-90 arasına düştüğü görülmektedir. Savaşın arefesinde bu oranın daha da aşağılara indiği gözlenmektedir. 1938 ile 1939 yılları arasındaki radyo alıcı sayısı artış hızı yüzde 10 civarında gerçekleşmiştir. 1939-1940 yılları karşılaştırıldığında ise radyo alıcı sayısı artış hızı yüzde 50 civarına yaklaşmıştır. 1935-1946 yılları arasında dünyada ve Türkiye’de radyo alıcı sayıları istatistikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. ⁶⁹³

⁶⁹¹Radyo, 15 Birinci Kanun 1941, s. 31.

⁶⁹²Radyo, 15 Birinci Kanun 1941, s. 31.

⁶⁹³Radyo, Mart 1947, cilt 6, sayı 63, s. 21.

Ülkeler	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1946
Türkiye	-	-	34000	46244	71418	91241	99976	123674	150095	188000
Almanya	7192945	8137957	9084454	1150309	1300000	1496508	1584314	1600000	1630000	550000
Amerika	-	2426900	26000000	2800000	4600000	5200000	5740000	5934000	-	600000
Belçika	746395	890323	1008169	1126200	1148625	1102130	-	-	-	70000
Danimarka	609226	652255	704062	762711	832000	863400	904000	934588	-	100982
İngiltere	7403109	7960573	8479835	8908366	9200000	9132000	8625000	8700000	9300000	106700
Fransa	2625677	3141344	4163692	4705859	5219661	5133035	5238000	5287000	5300000	557655
İtalya	530 000	625 350	795 000	995 000	1130 000	1500 000	1674 546	1700 000	-	145000
Japonya	2304479	2710869	3402489	3983399	4666058	5210163	-	-	-	400000
Yunanistn	-	13 717	15 000	23 400	-	-	-	-	-	100000
Irak	-	-	-	10 000	-	-	-	-	-	-
İspanya	-	-	-	-	-	255 271	288 000	320 000	-	450000
İsveç	834143	944987	1074478	1226858	1358043	1470375	1550000	1615000	-	185864
İsviçre	418 000	464 332	504 132	548 533	593 400	634 248	680 000	729 231	-	867363
Estonya	-	43 397	54 000	66 268	84 847	-	-	-	-	-
Litvanya	-	35000	50000	60148	77562	-	-	-	-	-
Mısır	-	57633	67923	79717	86477	-	-	-	-	-
Norveç	191 378	236 891	300 722	358 934	416 800	450 000	-	-	-	450000
Portekiz	40409	53639	69102	81171	89900	103142	114000	119769	-	145000
Romanya	-	162 766	215 808	270 000	317 769	271 713	286 000	314 302	-	420000
Yugoslava	-	95926	154247	135200	164000	-	-	-	-	200000
Bulgaristn	-	20 000	34 000	46 000	60 000	80 000	155 919	-	-	190000
Çin	-	500 000	-	-	-	-	-	-	-	-
Polonya	491823	677404	861256	1016463	1051346	-	-	-	-	-

Tablo 13: Türkiye ve bazı ülke radyo alıcı sayıları

Bu tablo, dipnotta da belirtildiği gibi Radyo dergisinin Mart 1947 sayısından alınmıştır. O sayıda verilen bilgiye göre bu veriler, “Journal des Telecommunications”, “Wireless World” ve “Tele-Tech” dergilerindeki bilgilerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.⁶⁹⁴ Radyo dergisinin Kasım-Aralık 1948 tarihli sayısında yurdumuzda 1938 yılı radyo alıcı sayısı 34.248 olarak ifade edilmiştir.⁶⁹⁵ Yukarıdaki tabloda ise bu miktar 46 bini aşmaktadır. Sayılardaki bu farklılığın nedenleri, o yıllarda sağlıklı veri kayıt sisteminin henüz gelişmemesi ve kaynak farklılığı olabilir. Rakamlar ne kadar farklı olursa olsun, Türkiye’de alıcı sayılarının yükselen bir grafikte sürekli arttığı görülmektedir. 1945 Mayıs ayında ülkedeki alıcı sayısı 174.584⁶⁹⁶ iken bu sayı 1947 yılında, 198 bin 830’a yükselmiştir. Bu artış 1945 ve 1947 yılları arasında küçük bir oranı ifade etse de, 1938 yılındaki alıcı sayısı dikkate alındığında 4 kattan fazla bir artışı ifade etmektedir.⁶⁹⁷ Türkiye’de 1948 yılı Mart ayında radyo alıcı sayısı 220.508’e, Nisan ayında ise bu sayı 223.356’ya yükselmiştir.⁶⁹⁸

Türkiye’de bölgeler arasında da radyo alıcı sayısı bakımından farklılıklar yaşandığı gözlenmektedir. 1938-1947 yılları arasında bölgeler açısından radyo sayıları ve artış hızı aşağıda gösterilmiştir.⁶⁹⁹

Bölgeler (radyo sayıları)	1938	1947	Artış oranı%
Karadeniz Kıyıları Bölgesinde	1.904	14.117	641
Marmara ve Ege Denizi Kıyıları Bölgesinde	4.801	35.174	632
Akdeniz Kıyıları Bölgesinde	1334	9486	611
Türkiye Avrupası Bölgesinde	17922	79226	342
Batı Anadolu Bölgesinde	1090	12815	1075
Merkezi Anadolu Bölgesinde	6464	39248	507

⁶⁹⁴Radyo, Mart 1947, cilt 6, sayı 63, s. 21.

⁶⁹⁵Şükrü Arıdor, “Yurdumuzda Radyo”, **Radyo**, Kasım-Aralık 1948, cilt 7, sayı 83-84, s. 15.

⁶⁹⁶Radyo, 1 Kasım 1945, cilt 4, sayı 47, s. 5.

⁶⁹⁷Arıdor, **a.g.m.**, s. 15.

⁶⁹⁸Radyo, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 38.

⁶⁹⁹Arıdor, **a.g.m.**, s. 15.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde	259	2741	958
Doğu Anadolu Bölgesinde	474	5983	1162

Tablo 14: Türkiye’de bölgelere göre radyo alıcı sayıları ve artış oranı

Bu verilere göre, Türkiye’de 1938-1947 yılları arasında radyo sahiplenme artış hızı en çok, Doğu Anadolu Bölgesi’nde yüzde 1162 artış oranı ile yaşanmış, en az artış hızının görüldüğü bölge ise yüzde 342 artış oranı ile Türkiye Avrupa Bölgesi olmuştur. Tablo 14’e göre radyo alıcı cihazı sahiplenme oranında Doğu Anadolu Bölgesi’nden sonra ikinci sırayı Batı Anadolu Bölgesi alırken, Güneydoğu Anadolu Bölgesi yüzde 958 artış oranı ile onu takip etmiştir. Bu bölgeleri sırayla Karadeniz Kıyıları Bölgesi, Marmara ve Ege Denizi Kıyıları Bölgesi, Akdeniz Kıyıları Bölgesi ve Merkezi Anadolu Bölgesi izlemiştir.

Türkiye’de 1927-1950 yılları arasında nüfus, alıcı sayısı ve alıcı edinme oranı sözkonusu edildiğinde aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Yıllar	Nüfus Sayımı Sonuçları	Alıcı Sayısı	Her 1000 Kişiye Düşen Alıcı Sayısı	Artış Oranına Baz Alınan Yıllar	Alıcı Sayısı Artış Oranı %
1927	13 648 270 ⁷⁰⁰	-	-		
1935	16 188 767 ⁷⁰¹	5 254 ⁷⁰²	0.3	1927-1935	
1940	17 820 950 ⁷⁰³	73 429 ⁷⁰⁴	4.1	1935-1940	1297
1945	18 790 174 ⁷⁰⁵	178 762 ⁷⁰⁶	9.51	1940-1945	143
1950	20 947 155 ⁷⁰⁷	263 128 ⁷⁰⁸	12.56	1945-1950	47

Tablo 15: 1927-1950 yılları arasında Türkiye’nin nüfusu, alıcı sayıları, her bin kişiye düşen alıcı sayısı ve alıcı artış oranları

⁷⁰⁰Varlık, İkinciteşrin 1935, cilt 6, sayı 33, s. 209.

⁷⁰¹Varlık, İkinciteşrin 1935, cilt 6, sayı 33, s. 210.

⁷⁰²Radyo, 15 Birinci Kanun 1941, sayı 1, cilt 1, s. 31.

⁷⁰³Almanak Tr 1900 den Günümüze, <http://www.almanaktr.com/index.php/turkiye-den-olaylar/turkiye-1940-1949/100-1940/473-20-ekim-1940-turkiye-nufusu> erişim tarihi: 28.04.2019.

⁷⁰⁴Radyo, 15 Birinci Kanun 1941, sayı 1, cilt 1, s. 31.

⁷⁰⁵Almanak Tr 1900 den Günümüze, a.g.s, erişim tarihi: 28.04.2019.

⁷⁰⁶Ertuğ, a.g.m, Radyo, Nisan 1947, s.1.

⁷⁰⁷Sabah, Geçmişten Günümüze Türkiye Nüfusu, 2 Haziran 2011,

<https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/gecmisten-gunumuze-turkiye-nufusu> erişim tarihi: 28.04.2019

⁷⁰⁸Yazgan, a.g.e, s. 166.

Türkiye’de ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır ve o günün Türkiye’sinin nüfusu 13 milyon 648 bin 270 olarak tespit edilmiştir. 1935 yılında ise Türkiye nüfusu toplam 16 milyon 188 bin 767 olarak sayılmıştır. Sekiz yılda 2 milyon 540 bin 270 kişi Cumhuriyet sınırları içinde yaşama katılmıştır.⁷⁰⁹20 Ekim 1940 Pazar günü nüfusu sayımı ile Türkiye’nin nüfusu 17 milyon 820 bin 950 olarak tespit edilmiştir. Bir önceki sayıma göre nüfus artışı binde 17 nokta 3 olarak gerçekleşmiştir.⁷¹⁰22 Ekim 1945 tarihinde yapılan nüfus sayımında Türkiye’nin nüfusu,18 milyon 790 bin 174 kişi olarak belirlenmiştir. Buna göre yıllık nüfus artışı yüzde 1 nokta 05 olarak gerçekleşmiştir.⁷¹¹1950 yılı nüfus sayımına göre Türkiye’nin nüfusu 20 milyon 947 bin 155 olarak sayılmış ve yıllık artış oranı da yüzde 2 nokta 29 olarak hesaplanmıştır.⁷¹² Buna göre Türkiye nüfusu 1927-1950 yılları arasında nüfus artışı ortalama bir rakamla yüzde elli civarındadır. Buna karşın her bin kişiye düşen alıcı sayısının 12 buçuk kat arttığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı’nda haber alma ihtiyacı bu sayının artmasında başlıca amillerden biri olmuştur. Türkiye nüfusu dikkate alındığında savaş öncesi 520 kişiye bir radyo düşerken, savaş sonrası 1947 verilerine göre bu sayı 95 kişiye bir radyoya yükselmiştir.⁷¹³İstanbul Radyosu’nun 19 Kasım 1949 açılışı dolayısıyla radyodan bir konuşma yapan Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürü Ahmet Şükrü Esmer’in verdiği bilgiye göre ise, 1938-1949 yılları arasında Türkiye radyo alıcı sayısının yüzde 486.9 oranında artmıştır.⁷¹⁴

Türkiye’de radyo alıcı sayılarında giderek artan oranda bir ilerleme kaydedildiği görülmekle beraber, alıcı sayıları diğer ülkelerle karşılaştırıldığında yeterli bir sayı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bunun sosyal, teknik, gelişmişlik düzeyi ve ekonomik nedenleri olmakla birlikte, bir neden de alıcı fiyatlarının çok yüksek olması idi. Radyo Programı dergisinin 6 Mart 1937 tarihli sayısında yer alan bilgiye göre 1936 yılı itibariyle Amerika Birleşik Devletleri’nde alıcı fiyatlarının Türkiye’nin beşte biri olduğu görülmektedir⁷¹⁵ Diğer bir deyişle Türkiye’de alıcı fiyatları, Amerika Birleşik

⁷⁰⁹Varlık, İkinciteşrin 1935, cilt 6, sayı 33, s. 209.

⁷¹⁰Almanak Tr 1900 den Günümüze, a.g.s, erişim tarihi: 28.04.2019.

⁷¹¹Wikipedi,https://www.google.com/search?rlz=1C1CAFB_enTR822TR822&ei=N8jFXOX3GceFwPAPm9y6sAg&q=1945+y%C4%B1%C4%B1+t%C3%BCrkiyenin+n%C3%BCfusu&oq=1945+y%C4%B1%C4%B1+t%C3%BCrkiyenin+n%C3%BCfusu&gs_l=psy-ab.12..0i7i10i30.10321.14975..17076...0.0..0.144.521.0j4.....0....1..gws-wiz.....0i71.2muSWmpSVDQ erişim tarihi: 28.04.2019

⁷¹²Sabah, a.g.h, erişim tarihi: 28.04.2019

⁷¹³Arıdor, a.g.m, s. 15.

⁷¹⁴Radyo, “ Verici Radyo İstasyonlarının Sayısı Dörde Yükseldi”, Ekim-Kasım-Aralık 1949, cilt 8, sayı 94-95-96, s. 3

⁷¹⁵Radyo Programı, 6 Mart 1937, yıl 2, sayı 1, s. 6.

Devletleri'ndeki alıcı fiyatlarından beş kat daha pahalı idi. Dergide yeralan bilgidен, 1936 yılında Amerika'nın yayıncılık alanındaki masrafının 140 milyon lira olduğu ve yayın araç gereçleriyle bu masrafın 650 milyon liraya ulaştığı belirtilmektedir. Türkiye'de ise Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi'nin bütün sermayesi 150 bin lira idi ve 1935 yılını 130 bin lira zararla⁷¹⁶ kapattığı da bilinmektedir. Radyo Programı dergisinde verilen bilgi şu şekildedir:

“1936 senesinde amerikada yedi milyon radyo makinesinin satıldığı gösteriliyor. 1936'da (Türkiyede 250 liraya satılan makineyi) ekseriye 50 liraya yakın para ile bir radyo makinesi satın alınıyordu. Lamba, alat ve edevat ve enstalasyon masrafı 650 milyon Türk lirasına varmıştır. Amerika hükümeti bu meblağdan yüzde 5 vergi almıştır. Amerika ve Birleşik Hükümetlerinin radyo neşriyatı masarfinin yekünü 140 milyon liradır.”⁷¹⁷

Radyo alıcı fiyatlarındaki bu pahalılık Cumhuriyet hükümetlerini harekete geçirmiş ve ucuz radyo ya da o günün deyişle “Halk Tipi” radyo temin etme arayışlarını girişilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin parti programında da yeralan bu arayışın sonuç vermediği de görülmektedir. Hasan Refik Ertuğ, bu konuda şunları söylemektedir:

“Bir aralık P.T.T Umum Müdürlüğü tarafından bir halk tipi radyo tesbiti için teşebbüse girişilmiş ise de muhtelif sebeplerle intacı mümkün olamamıştır. C.H.P Genel Sekreterliği de son zamanlarda elektrik bulunmayan yerlerdeki Halkevlerinde ve Halkodalarında kullanılmak üzere gramofoniyle birlikte komple tertibatlı bir radyo tipi tesbit eylemek ve imalâtçı firmalardan bu tipte bir radyo için fiyat getirtmek teşebbüsündedir.”⁷¹⁸

1927-1935 yıllarını kapsayan dokuz yıllık dönemde Türkiye'de her bin kişiye düşen alıcı sayısının 0.3 olduğu düşünüldüğünde, radyo farkındalığı ile alıcı sayıları arasında bir bağlantı olduğu yorumuna varılabilir. Çünkü 1947 yılı itibariyle nüfus oranı sözkonusu olduğunda 95 kişiye bir radyo alıcısı düşmekteydi. Alıcı sayıları arttıkça toplumun farkındalığı artmış ya da diğer bir deyişle farkındalık arttıkça alıcı sayıları da artmıştır. Bu durum radyo kuruluş ya da kurumunun mali tablosuna da yansımıştır. İlk on yılda astronomik zararlar eden radyo kurumunun, yıllar ilerledikçe özellikle devlet döneminde büyük kazançlara ulaştığı görülmektedir. Alıcı sayılarındaki yükselen grafik, yeni cumhuriyetin yapmak istediklerine koşut olarak, radyo mekanizmasını hedefler için yöneticilerin önünde bir seçenek haline geldiğini göstermektedir.

⁷¹⁶Okur, a.g.m, s. 895.

⁷¹⁷Radyo Programı, 6 Mart 1937, s. 6.

⁷¹⁸Ertuğ, a.g.m, Radyo, 1 2.Kanun 1945, s. 2.

3.13 TÜRKİYE'DE RADYO VERİCİ GÜÇLERİ

Radyo yayınlarının erken dönemlerinde 1926 yılında dünyada toplam 123 radyo istasyonu vardı ve verici güçlerinin toplamı ise 116 KW idi. İstanbul ve Ankara radyoları ilk yayınlarını 5 KW'lık verici gücü üzerinden gerçekleştirmiştir.⁷¹⁹ 6 Mart 1937 tarihli radyo dergisinde verilen bilgilere göre, dünya genelinde 1936 yılı itibariyle radyo teknik ve verici güç durumu şu noktaya yükselmiştir:

“Neşriyat yapan istasyonlar 466'ya varmış ve ceman 7 milyon watts veya 7 bin kilowatts kudretindedirler. Merkezi Cenevrede olan UIR Beynelmilel Radyo Birliği'nin yeni bir istatistikine göre, neşriyat yapan radyo istasyonlarıyla evlerde kurulmuş alıcı istasyonların işlemesi için 2 milyar 400 milyon kilowatts elektrik istihlak edilmektedir. Avrupa'da 500 klw. Kudretinde bir tek istasyon vardır. Rus kominterni. Diğer bütün Avrupa istasyonları azami 150 klw. Kuvvetindedirler. Amerikanın da Cincinatide 500 klw. Kudretinde bir dev istasyonu vardır.”⁷²⁰

Türkiye'deki verici güç durumu ise, Ankara'da radyoevi'nin açılmasıyla yayına başlayan uzun dalga Ankara Radyosu, yayınları için 120 kilowatt'lık bir vericiye sahipti. İstanbul radyosunun 1949 yılında yayın hayatına başlamasıyla da bu radyo için 150 kw'lık bir verici inşa edilmiştir. 1940'ların sonunda Türkiye'nin radyo yayınları için toplam verici kurulu gücü 270 kilaowatt'tır.⁷²¹ 1930'lu yıllarda yetersiz kalan verici gücü, 1940'lı yıllar ve sonu düşünüldüğünde, radyo yayıncılığı için Türkiye'nin sahip olduğu kurulu verici gücü, diğer ülkelerin sahip olduklarının gerisinde değildir.

Ankara Sıhhiye ve İstanbul Harbiye'de radyoevleri ile birlikte verici istasyonlarının da inşa edildiği görülmektedir. Bu durum Türkiye'de devletin radyo yayıncılığına önem verdiğini, radyonun diğer ülkelere geri kalmaması ve ülkenin yayıncılık dünyasında yer alması için gereken kaynağın aktarıldığını göstermektedir.

⁷¹⁹Uçar, a.g.m, s. 7.

⁷²⁰Radyo Programı, “Radyonun İnkışafı Bir Kaç Rakam”, 6 Mart 1937, yıl 2, sayı 1, s. 3.

⁷²¹Radyo, a.g.h, Ekim-Kasım-Aralık 1949, s. 3.

SONUÇ

Avrupa'da ortaçağ sonrası başlayan aydınlanma çağı, içinde yaşanılan dünyanın hikmetini anlama çabasına dönüşmüş, bu çaba da bilgi ve teknolojik gelişmelere zemin olmuştur. Radyo da bilginin ve teknolojik gelişmelerin bir ürünüdür. Onda birçok bilimadaminin emeği, bilgisi ve çalışması vardır. Ancak radyo deyince günümüzde ilk akla gelen kişi Marconi olmuştur. O, bilim adamlarının çalışmalarını ortak bir ürüne çevirebilmiş ve dünyada radyo üzerinde ilk patent almayı başarmış kişidir. O yüzden de radyonun babası olarak anılmaktadır.

Radyo, birçok yenilik gibi 19'uncu yüzyılın buluşudur ve insanlığa armağandır. Radyonun gücü önce farkedilmemişse de, gemilerde haberleşme amaçlı kullanılması ve Titanic gibi büyük deniz kazalarında can kaybını önlemede bir unsur olması, dikkatleri onun üzerine çevirmiştir. Aynı şekilde geçen yüzyılın başlarında vukuu bulan ilk topyekün savaş Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılması radyonun, hayata katılmasını ve farkedilmesini kolaylaştırmıştır. Radyo bir kitle iletişim aracı olarak hızlıdır, çabukluktur, aynı anda hem bireye hem de çok geniş bir kitleye hitap edebilen özellik ve kolaylıktır. Radyo dinlemek için özel bir düzeneğe ihtiyaç yoktur. Yolda yürürken, araç kullanırken, koşarken, otururken, çalışırken, otobüste, metroda, trende, vapurda veya uçakta, herhangi bir anda radyoyu kolaylıkla dinlemek mümkündür. Televizyon izlerken veya sosyal medyada gezinirken araç kullanmak mümkün değildir ya da gazete okurken koşturmak imkansızdır. Bu ayrıcalık kitle iletişim araçları içinde sadece radyoya özgüdür. Hızı, çabukluğu, aynı anda geniş kitlelere seslenme imkanı ve mesajın geri dönüşünün bazen ölçülebilirliği radyoyu, hegomonik güçler için bulunmaz bir seçenek haline getirmiştir.

Böyle bir kitle iletişim aracı olarak radyo, dünya literatürüne girmesinden çok geçmeden Türkiye'nin toplumsal ve siyasal hayatında yerini almıştır. Türkiye'de erken dönemde radyo yayını ile ilgili denemeler görülmekteyse de, resmi olarak ilk yayın 1927 yılında başlamıştır. (Ankara Radyosu'nun Radyoevi'nde yayına başlaması dolayısıyla hazırlanan kitapçıkta ilk yayın tarihi 1926 olarak verilmektedir.) Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de ilk radyo yayınları Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ'a verilen 10 yıllık yayın imtiyazının işletilmesiyle özel teşebbüs eliyle gerçekleştirilmiştir. TTTAŞ'ın bir Fransız-Türk ortaklığı olduğuna ilişkin görüşler ileri

sürülse de, şirketin milli sermaye ile kurulduğu yolundaki görüşler ağır basmaktadır. TTTAŞ'ın imtiyaz süresinin bitimi olan 1936 yılına kadar gerçekleştirdiği radyo yayınları, Türkiye'nin yayıncılık tarihinde “Şirket Dönemi” radyo yayıncılığı olarak kategorize edilmektedir.

İlk yayınlar son derece verimsiz koşullarda başlamış, radyo yayıncılığı gereğince kıymetlendirilmemiş ve radyonun gücü anlaşılmamıştır denilebilir. Haberleşmeden arta kalan zamanlarda yayın yapma imkanı da, radyonun birincil değil ikincil bir kurum olduğunun göstergesidir.

Buna rağmen halkın nazarında radyo, yeni bir icat olmasına karşın bulunduğu her eve kendine ait bir “zaman”, bir “saygınlık” vermiş ve yaşanan vakte “biçim” ve “isim” katmayı başarabilmiştir. Radyo, bulunduğu mekana kendisine özel bir köşe ayrılmasını sağlamıştır. Radyo, misafir olduğu mekanların sosyal, psikolojik ve ekonomik sorunlarına ortak olmuş, vakitlerini paylaşmıştır. Radyo esasen, yeni bir icat olmakla beraber iletişimden kaynaklanan sıcaklığı sayesinde, önce bireylere sonra da topluma yeni yaşam biçimleri önerisinde bulunma cesaretini gösterebilmiştir. Onlara yol gösterebilmiştir. Bu haliyle insanları eğlendiren, bazen yarenlik eden, kimi zaman en olmadık buhranlı zamanlarında umut olabilen, bilgi veren, açıklayan, haberdar eden, görgü kurallarını anlatan, tarih dersi veren, meslek seçiminde yardımcı olan, yönlendiren, sihirli bir kutu gibi dokunuvermiştir bireyin hayatına. Bunu da dinleyicileriyle arasına kurduğu gönül köprüsü ile sağlamıştır. Bu gönül köprüsü, radyonun kendisinden kaynaklanan gücün açığa vurulmuş göstergesidir. Bu güç ilk yıllarda radyoya sahip olanlara prestij katmıştır. Çünkü o yıllarda bir radyo alıcısına sahip olmanın saygınlık meselesi olduğu görülmektedir. Alıcı sahibi ailelerin çok az olduğu bilinmektedir. Bireylerin ortak vakit geçirdikleri kıraathaneler gibi mekanlarda radyo alıcılarının bulundurulmasına özen gösterildiği anlaşılmaktadır.

Radyonun bu gücü erken dönemde genç cumhuriyet yöneticilerinin de ilgisini çekmiş ve bu ilgi onları radyodan faydalanma yoluna itmiştir. 3 Şubat 1932'de Ayasofya'dan naklen Kadir Gecesi yayını, 1932 yılında Ramazan dolayısıyla radyo yayın saatlerinin birer saat uzatılması, inkılâp derslerinin radyodan canlı yayınlanması, İstanbul telsizinin Tokatlıyan Otel'den, Ankara telsizinin Karpiç Şehir Lokantası ve Ankarapalas'tan konser yayınları, radyoda yapılan terbiye ve görgü kurallarına ait konuşmalar, çocuk programları, iktisat ve tasarruf konuşmaları bu faydalanma isteğinin birer tezahürüdür.

Ancak cumhuriyet yöneticilerinin yeni bir nesil oluşturma ve yeni bir milli kimlik seçeneği sunmasına ilişkin en çarpıcı örnek radyoda Türk Müziği yasağıdır. 1 Kasım 1934 akşamı ile 6 Eylül 1936 yılları arasında yaşanan Türk Müziği yasağı, Kemalist felsefenin en çarpıcı dışavurum örneklerinden birisidir. Yeni bir millet oluşturma hedefinde Osmanlıdan kalan her türlü kurum, kuruluş ve düşünceyle irtibatı kesmenin en tepe örneği olarak Radyoda Türk Müziği yasağı, aynı zamanda devrimlerin geleceğini güvence altına almak isteğinin de tezahürüdür. Atatürk'ün 1 Kasım 1934 yılındaki Meclis açış konuşmasında, “Bir ulusun yeni değişikliğine ölçü, musikide değişikliği olabilmesi, kavrayabilmesidir” sözünde anlam bulan istek, eski ile irtibatı canlı tutacak her şeyin değiştirilmesi fikrinin en çarpıcı uygulamalarından biridir. Müzik üzerinden bir inkılâp planlanması, bu işin çok düşünüldüğünü göstermektedir. Müzik evrensel bir dil olmakla beraber, bir ulusun ortak duygularının aynı parantez içinde bulunduğu bir düzlem olarak hem çok hassas, hem çok kolay ve hem çok zor bir konudur. Çok kolay, çünkü ağırlığı müzik yayınlarından oluşan bir medya üzerinde sıkılaştırılmış ve yönlendirilmiş yayınlarla yeni müzik anlayışının yerleştirilmesi sağlanabilir. Çok zor, çünkü müzik yüzyıllar içinde birikmiş duyguların nesilden nesile aktarılan duyu biçimi olarak bir anda değişimi kabullenmesi çok mümkün olmayabilir. Çok hassas, çünkü böyle geniş ve derin bir konu üzerinden değişim sağlamak beklenmedik sonuçlara yol açabilir. Genç cumhuriyet, en yaygın olanı değiştirmeyi deneyerek hedefleriyle çelişkiye düşmemiştir. Çünkü müzik bireye ve topluma ulaşılacak en yalın dil, en kısa iletişim şekli, insanların duyularına ve beğenilerine hitap etmesi dolayısıyla, çok sıcak bir iletişim sürecidir.

İlk yayınlardaki tüm olumsuzluklara rağmen radyo yayıncılığı, ilginç başarılarla da imza atmıştır. Radyonun dönemin hassasiyetlerine ve gelişmelerine kayıtsız kalmadığı, çok ilkel şartların içinde olsa bile Cumhuriyetin ve toplumun hassasiyetlerine ortak olma çabası içine girdiği görülmektedir. Mustafa Kemal'in ilk İstanbul ziyaretini İstanbul'daki Büyük Postane'nin teras katından dinleyicilerine aktaran radyo, 1931 yılındaki 23 Nisan Çocuk Bayramı kutlamalarında aktif olarak görev almış ve hafta boyunca radyoda çocuklara yönelik programlar hazırlanmıştır. Cumhuriyetin 10'uncu yıl kutlamasına denk gelen 1933 yılındaki 29 Ekim kutlamalarına radyo, özel bir hazırlıkla katılmış ve naklen yayın için Almanya'dan getirilen verici, bir kamyon üzerine monte edilerek tören alanına yerleştirilmiştir. Kamyon üzerindeki verici ile

radio binası arasında sağlanan iletişim hattı aracılığıyla Atatürk'ün tören alanına gelişi ve nutku canlı olarak radyodan yayınlanmıştır. Bu konuşmanın sinema makinesine sesli olarak alındığı da bilinmektedir. 1935 yılındaki 29 Ekim Cumhuriyet kutlamalarıyla ilgili radyo yayınlarının geniş halk kitlelerine ulaşması için Ankara'da şehrin birçok noktasına hoparlörler yerleştirilmiştir. Alıcı sayısının azlığı ve radyo alıcılarının pahalı olması yüzünden, ilk dönemde şehrin belli noktalarına hoparlör yerleştirilmesi bir gelenek haline almıştı. Bu hoparlörlerin konumlandıkları yerler genellikle Halkevi önü, Samanpazarı, Zafer, Hükümet ve İtfaiye meydanları idi. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1929 yılı 1 Kasım'ında yaptığı Meclis açış konuşmasının naklen yayını için radyo bir gün öncesinden önlem almış, test yayını için konser yayını yapmış ve konuşmayı naklen vermiştir. Atatürk'ün 1930 yılı 1 Kasım tarihinde yaptığı Meclis açış konuşması radyodan canlı yayınlanmış ve sinema makinesine çekilip dünyaya dağıtılmıştır. Radyo, 20 Temmuz 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Anlaşması ile ilgili yayın hazırlıkları yapmış ve Ankara'da kutlamaların adresi olan Ulus meydanında röportajlar yaparak yayın gerçekleştirmiştir.

Bütün bunlar kısa süre içerisinde yayın hayatına başlayan Ankara ve İstanbul Telsizi için başarı olarak adlandırılrsa da, radyoculuğun yayın ilkelerinin henüz yerleşmediği ve özellikle haber alanında gerekli hassasiyetin oluşmadığı görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kutlamalarda şehrin birçok yerine konumlandırılan hoparlörler gibi, belli merkezlere "halk kürsüleri" yerleştirmek cumhuriyetin gelenek haline getirdiği uygulamalardan bir diğeri idi. Radyonun bu halk kürsülerindeki demeçleri, konferansları ve konuşmaları istikrarlı bir şekilde aktardığına dair kaynaklarda herhangi bir bulgu görünmemektedir. Aynı şekilde radyonun Türkiye'yi ziyaret eden önemli devlet başkanları ve isimlerle de herhangi bir şekilde röportaj yaptığı gözlenmemektedir. 1930 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına Yunanistan Başvekili Venizelos ile Macar Başvekili Kont Betlen de Ankara'yı ziyaret ederek katılmışlardır. Misafirler Ankarapalas'tan çıkarak Meclis'e gelip Mustafa Kemal'i tebrik etmişlerdir. Atatürk ile Venizelos görüşmesi ise 28 Ekim 1930 tarihinde gerçekleşmiştir. Atatürk'ün görüşmede, "Müessif mazi ebediyyen kapanacaktır. Artık aramızda harp olmayacaktır" şeklindeki sözleri gazetelere yansımıştır. Venizelos da, Ankara'da gazetecilere "Bana Türk düşmanı diyenler var. Olmadım, değilim" şeklinde açıklamada bulunmuştur. 30 Ekim 1930 tarihinde Türk-Yunan Dostluk Misaki imzalanmıştır. Kutlamalar

kapsamında Türkiye’de bulunan Yunanistan’ın Aris Thessaloniki FC takımı Galatasaray ile yaptığı maçı da 5-1 kaybetmiştir. 1931 yılı 29 Ekim kutlamaları sırasında Ankara’da bulunan Rusya Dışişleri Bakanı Litvonof Atatürk ile görüşmüştür ve Türk-Rus Dostluk Muahedesi temdit edilmiştir. O dönem Kıbrıs’ta Yunanistan’a ilhak tartışmalarının ve nümayişlerin başladığı da görülmektedir. Tüm bu veriler ve gelişmeler, yayınlarda değerlendirilmesi açısından iyi bir habercilik örneği ve bulunmaz kıymette verilerdir. Kurtuluş Savaşı’nın ardından Cumhuriyetin kurulmasından henüz 7 yıl geçmiş ve savaşın karşı tarafının başvekili Ankara’da kutlamalara katılmıştır. Radyonun Venizelos ve Macar Başvekil Kont Betlen ile en azından bir röportaj yapıp yayınlaması, İstanbul Telsizi’nin de Yunan Aris Takımı antrenörü, futbolcuları ya da kaptanı ile bir görüşme gerçekleştirmesi gerekirdi. Bu yapılmamıştır. Bunun yapılmaması radyo yayın ve haber geleneğinin henüz tam olarak yerleşmediğini, habercilik ve yayıncılık ruhunun kavranamadığını ya da bu konuda henüz bilincin oluşmadığını göstermektedir.

Radyonun tüm iptidai yayın anlayışına rağmen, Atatürk’ün sıkı bir radyo dinleyicisi olduğu görülmektedir. 30 Ekim 1934 yılında Balkan Antlaşması dolayısıyla ilgili ülkelerin temsilcilerine bir akşam yemeği veren Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Beyin yemek konuşmasını radyodan dinleyen Atatürk, hemen bir mesaj ulaştırarak bunun konuklara okunmasını sağlamıştır. Atatürk’ün İstanbul’da 19 Eylül 1933 tarihinde yapılan Türkiye-İtalya Grekoromen güreş karşılaşmasını radyodan Sait Çelebi’nin anlatımıyla dinlediği, dayanamayıp güreşleri yerinde görmek için salona gittiği bilinmektedir. Atatürk’ün radyodan olabildiğince faydalanmasına karşın kendisinden sonra gelen yöneticilerin bu konuda onun kadar istekli olmadıkları ve radyo mikrofonlarına çok kullanmadıkları görülmektedir. Atatürk’ün atılgan karakteri ile kendisinden sonra gelen İnönü’nün tedbirli tutumu, iki liderin radyodan yararlanma şekline yansımıştır.

Türkiye’de radyo yayınlarının ilk ve ikinci dönemine bakıldığında, radyonun Cumhuriyetin fertleri gibi denediği, öğrendiği, etkilendiği, değiştiği, etkilediği, değiştirdiği, öğrettiği ve halkıyla beraber etkileşime girdiğini düşünmek mümkün görünmektedir. Türk modernleşmesinin “muasır medeniyet seviyesine ulaşma” amacı çerçevesinde ele alınması durumunda, radyonun tarihi ile Türk modernleşmesinin tarihini birbirinden ayırmak imkansız hale gelmektedir. Türkiye’de radyonun tarihi,

Türk Milletinin modernleşme tarihinin bir özetidir fikri zaten bu çalışmanın ön kabullerinden biri idi. Öyle de olmuştur, radyo Türk Milletinin modernleşme tarihinin özetidir.

1927 yılında ilk radyo yayınında doğan neslin 1950 yılında 23 yaşında olduğu gözönünde tutulursa, bir radyo neslinin o günkü nüfus içinde ağırlıklı olduğu düşünülebilir. Cumhuriyet döneminde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış ve nüfus 13 milyon 248 bin 270 olarak sayılmıştır. 1950 yılında yapılan nüfus sayımında ise Türkiye'nin nüfusu 21 milyona yaklaşmıştır. Aradaki 8 milyon kişinin genel nüfusa orana oldukça yüksek görünmektedir ve kolaylıkla bir "radyo nesli" olarak nitelendirilebilir. Her evde olmasa bile, her köyde, kahvehanede ve halkevinde bir radyo alıcısının bulunduğu düşünüldüğünde, radyonun yetiştirdiği o neslin, Cumhuriyet'in ilke ve inkılâplarına katkısı olduğu görülebilmektedir.

Bu durumda Türkiye'de radyo yayıncılığının tarihi ile cumhuriyetin ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişme tarihini birbirinden ayırmak oldukça zor görünmektedir. Uzun yıllar milletin kulağı, hükümetin ağız olan radyo, yakın tarihin ve genç cumhuriyetin ilk anlarına, değişmesine, gelişmesine tanıklık etmiş, bir anlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşmesine ilişkin bilgileri içinde biriktirmiştir. Radyo esasında, Musiki inkılâbı, dini törenlerin naklen yayını, Atatürk'ün ilk İstanbul ziyareti, Cumhuriyet kutlamaları, Montrö Anlaşması, Atatürk'ün hastalığı ve ölümü, İkinci Dünya Savaşı, çok partili hayata geçiş, spor karşılaşmaları hep onun tanıklığıyla yaşanmıştır. Çocuk Saati ve Çocuk Kulübü ile çocuklar ve çocuklarıyla birlikte bu programı bekleyen anneler, Nurettin Artam'ın Radyo Gazetesi ile büyükler, Şiir Saati ile hüznü yürekler, Kitap Saati ile okumayı sevenler, Meslekler Konuşuyor ile kararsız aileler, Ziraat saati ile çiftçiler, köylüler, Kahramanlar Saati ve Arslan Mehmetçik Konuşuyor ile mazinin eşsiz ışıltısında yürümek isteyenler, Askerin Sesi ile Kore'den haber bekleyen anaların yürekleri, konferans, terbiye saatleri ile yeni neslin davranışından şikâyetçi olanlar, Fasıl saatleri ile eskiyi özleyenler, Salon ve Senfoni orkestraları ile batının yaşam biçimine öykünenler, evlerine ve hayatlarına sinmiş yoksulluğu "temsil"lerle silmek isteyenler, radyo başına geçmişlerdir. Türkiye'de radyonun tarihi yakın zaman Türkiye modernleşmesinin tarihidir. Radyo, aracılığıyla bir milletin yeni kimlik kazanması ve değişmesi sağlanmıştır. Ekilen tohumlar radyonun ilk

yıllarında sonuç vermese de, bugün modern bir Türkiye'den sözediliyorsa, bunda radyonun payı oldukça büyüktür.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR:

- AKARCALI Sezer, “**Propaganda Aracı Olarak Uluslararası Yayınlar (Örnek Olay: Türkiye’nin Sesi Radyosu)**”,Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1989, <http://ilef.ankara.edu.tr/wp-content/tezler/doktora/Sezer-Akarcali.pdf> erişim tarihi: 15.07.2019
- AKARCALI, Sezer, **Türkiye’de Kamusal Radyodan Özel Radyo ve Televizyona Geçiş Süreci**, Punto Matbaacılık, Ankara, 1997
- AKGÜN, Aysun, **TRT’nin Kuruluşundan Günümüze Radyo Yayıncılığı**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-Televizyon Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1988.
- AKILLIOĞLU, Serpil, **Dünden Bugüne Radyo-Televizyon1927-1990**, TRT Yayınları, Ankara, 1990
- ALEMDAR Korkmaz - KAYA Raşit, **Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar** Savaş Yayınları, Ankara, 1983
- ALEMDAR, Korkmaz, **Türkiye’de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri**, A.İ.T.İ.A. Yayını, Ankara, 1981
- Ankara Radyodiffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 30.10.1938**, Alaeddin Kral Klişe Fabrika ve Basımevi, İstanbul
- AYAS, Güneş, **Musiki İnkılâbı’nın Sosyolojisi Klasik Türk Müziği Geleneğinde Süreklilik ve Değişim**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014
- AYAS, Güneş, **Müzik Sosyolojisi Sorunlar Yaklaşımlar Tartışmalar**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2015
- AZİZ, Aysel, **Radyo ve Televizyona Giriş**, A.Ü.S.B.F Yayınları, Ankara 1981
- BEŞİROĞLU, Akın, **Radyo TV İşletmesi**, Teksir, TRT Kütüphanesi, Ankara, 1945
- BROWN, L. Roger, “**Kitle İletişim Araştırmalarının Tarihsel Gelişimi**” Kitle İletişimde Temel Yaklaşımlar, Yayına Haz: Korkmaz Alemdar ve Raşit Kaya, Savaş Yayınları, Ankara, 1983

- ÇETİNKUŞ, Hayri, “Türkiye’de Savaş Muhabirliği”, **TRT Akademi**, cilt 2, sayı 3, Ocak 2/17.
- DEMİR, Cengiz, **Bir Radyomuz Vardı**, Pozitif, İstanbul, 2005
- DİNÇ, Ayhan-ÇANKAYA, Özden-EKİCİ, Nail, **İstanbul Radyosu, Anılar, Yaşantılar: İstanbul Radyosu’nun Öyküsü**, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 2000
- ERDOĞAN. İrfan, **İletişimi Anlamak**, Ankara, Pozitif Matbaacılık, 2011
- GÜLİZAR Jülide, **Cumhuriyet Dönemi Tarih Ansiklopedisi Türkiye Radyoları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995
- GÜLİZAR, Jülide, **Burası Türkiye Radyoları**, Ankara, Sinemis Yayınları, 2008
- HERMAN, S. Edward – CHOMSKY, Noam, **Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası**, İstanbul, Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu Yay, 2102
- JEANNENEY, Jean-Noel, **Başlangıcından Günümüze Kadar Medya Tarihi**, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 1998
- KADILIYA, Aihematı, **21’inci Yüzyılda Radyonun Toplum Üzerindeki Etkisi: Türkiye ve Uygur Özerk Bölgesi Karşılaştırması**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017
- KARAL, Enver Ziya, **Tanzimattan Evvel Garplılaşma Hareketleri**, Tanzimatın yüzüncü yıldönümü münasebetiyle neşredilen kitaptan alınmış ayrı baskı, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, **Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna**, A.Ü.S.B.F Yayınları, Ankara, 1980
- KONRAD Adanauer Vakfı, **Türkiye’de Medya ve Seçimler Medya İzleme Araştırması**, 1999
- KÜTÜKÇÜ, Tamer, **Radyoculuk Geleneğimiz ve Türk Musikisi**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, Mart 2012
- LARSEN, Egon, **Dünyanın Çehresini Değiştiren Oniki Adam**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1966
- Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, Sabah Gazetesi Yayınları, 1992
- OSKAY, Ünsal, **Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon**, A.Ü.S.B.F Yayınları, Ankara, 1971

PARLAK, İsmet, **Kemalist İdeolojide Eğitim**, Ankara, Turhan Kitabevi Yay. 2005

SAGNAK, Mehmet, **Medya-Politik 1983-1993 Yılları Arasında Medya-Politikacı İlişkileri**, Eti Yayınevi, İstanbul, 1996

SAYILGAN, Aclan, **Bizim Radyo ve Hoparlörleri**, Kardeş Matbaası, Ankara, 1969,

TANPINAR Ahmet, **Saatleri Ayarlama**

Enstitüsü, [http://www.naxcivan.org/wpcontent/uploads/2018/03/Ahmet-Hamdi-](http://www.naxcivan.org/wpcontent/uploads/2018/03/Ahmet-Hamdi-Tanp%C4%B1nar-Saatleri-Ayarlama-Enstit%C3%BCs%C3%BC.pdf)

[Tanp%C4%B1nar-Saatleri-Ayarlama-Enstit%C3%BCs%C3%BC.pdf](http://www.naxcivan.org/wpcontent/uploads/2018/03/Ahmet-Hamdi-Tanp%C4%B1nar-Saatleri-Ayarlama-Enstit%C3%BCs%C3%BC.pdf)

erişim

tarihi: 17.04.2019

TOKMAK, Mustafa, **Basın İktidar İlişkileri Çerçevesinde Demokrat Parti ve Ankara Radyosu**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007

Türkiye'nin Sesi Radyosu 1996 yılı Program Yapım ve Yayın Planı, TRT Dış Yayınlar Dairesi Başkanlığı Planlama ve Değerlendirme Müdürlüğü Yayınları, 1996

TÜRKMEN, İlknur, **Türkiye'de Radyo Yayıncılığının Gelişimi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-Tv Programcılığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994

YAZGAN, Teoman, **Önce Radyo Vardı**, Tekin Yayınları, İstanbul, 2006

YÖNETKEN, Halil Bedii, "Bugünkü Müsikimiz" (aktaran: Cansevil TEBİŞ-Bahattin KAHRAMAN), **Halil Bedii Yönetken'den Seçme Müzik Makaleleri Türk Harf İnkılâbı Öncesi 1922-1928 Arası**, Müzik Eğitimi Yayınları, Ankara, 2012

YORULMAZ, Cemal, **Bizde ve Öteki Memleketlerde Radyo**, TRT Kütüphanesi, Ankara, 1945

MAKALELER:

A, P, "Radyonun İnkışafı Bir Kaç Rakam", **Radyo Programı**, 6 Mart 1937, yıl 2, sayı 1

AKGÜNER, Tayfun, "Kamu Hizmeti Yayıncılığı", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, 1998, sayı 7

- ALİ, Necip, “Türk Dili ve Türk Müziği”, **Ülkü Halkevleri Mecmuası**, Birincikanun 1934, cilt 4, sayı 22
- ARICIOĞLU, Filiz, “Dünden Bugüne Radyoculuğumuz...İlk Yıllar..Ürkek Adımlar”, **Radyovizyon**, Nisan 2015, sayı 18
- ARICIOĞLU, Filiz, “TRT Ankara Radyosu 80 Yaşında”, **Radyovizyon**, Ekim 2018, sayı 32
- ARIDOR, Şükrü, “Yurdumuzda Radyo”, **Radyo**, Kasım-Aralık 1948, cilt 7, sayı 83-84
- ARSLAN, Mustafa , “Kitle İletişim Araçları, Medya ve Din İlişkisi Üzerine”, **Birey ve Toplum**, Bahar 2016, cilt 6, sayı 11, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/224411> erişim tarihi: 11.07.2019.
- ARVAS, İbrahim Sena, “Türkiye’nin Radyo ile Tanışması ve Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/611980> erişim tarihi: 12.04.2019
- ASKER, Ayşe, “DP’ninRadyoyu İktidar Aracı Yapması: 1957 Seçim Sonuçlarının Radyo Aracılığıyla Erken Yayınlanması”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/2069/21468.pdf> erişim tarihi: 07.04.2019
- ATASEVEN, Füsün, “Teknolojik Gelişme, Kitle İletişim Araçları ve Okul”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1991, sayı 6, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/88340> erişim tarihi: 11.07.2019.
- ATAY, Falih Rıfkı, ‘Seçime Nasıl Gidiyoruz’, **Ulus**, 4 Temmuz 1946
- ATAY, Falih Rıfkı, ‘Dünkü Görüşmeler Hakkında’, **Ulus**, 30 Nisan 1946
- ATAY, Falih Rıfkı, ‘Baba Karpiç’, **Resimli Hayat**, Kasım 1953, cilt 2, sayı 19
- ATAY, Falih Rıfkı, “Pazar Konuşması: Mysore’da Bir Vaka-Bile Bile Yalan Söylemek”, **Ulus**, 14.04.1946
- BARDAKÇI, Murat, “Atatürk’ün Alaturka Müziği Yasağı”, **Habertürk**, <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/225117-ataturkun-alaturka-musiki-yasagi> erişim tarihi: 15.04.2019
- BAŞÇI, Engin, “Kamu Hizmeti Yayıncılığı Düzenlemelerinde Halkın Katılım ve Temsiliyet Biçimleri Üzerine Bir Değerlendirme (İngiltere-Almanya-Türkiye Örnekleri)”, **İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi**, Ekim 2018, cilt 10, sayı 4
- BELGE Burhan, “Radyo ve Aileler”,**Radyo**, 15 Temmuz 1944, cilt 3, Sayı 32

- BELGE, Burhan, “Mızıka-Radyo”, **Ulus**, 30 Son Teşrin 1934
- BENER, Fuat, ‘Radyomuzda Neşriyat Programları’, **Radyo**, 15 Sonkanun 1942, cilt 1, sayı 2
- BİSCHOF, Norbert, “Ankara”, çev. Burhan Belge, **Radyo**, 1 Temmuz 1936, cilt 3, sayı 72, sayfa 372.
- BOSTANCI, Naci, ‘Radyodan Önce Söz vardı, Sonra da...’, **Radyovizyon**, Ankara, Temmuz2009, https://www.turkiyeninsesiradyosu.com/files/magazine_files/1421762728_S1S_RV_Say%C2%A6-%201.pdf, giriş tarihi: 30.03.2019
- BURGAÇ, Murat “1946 Genel Seçimlerinde Propaganda”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 2013 Bahar, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/235737> erişim tarihi: 04.04.2019
- ÇAYCI, Berk, “Medyada Gerçekliğin İnşası ve Toplumsal Denetim”, **Akdeniz İletişim Dergisi**, Haziran 2016, sayı 25
- ÇELEBİ, Vedat, “Michel Foucault’da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 2013, cilt 5, no. 1, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/117381> erişim tarihi: 15.07.2019.
- ÇETİN, Beyzade Nadir, “Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2014, cilt 24, sayı 2, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/157390> erişim tarihi: 21.04.2019
- DENİZ, Ünsal - GÖKTAŞ, Uğur, “Türk Beşleri’nin Türk Halk Müziği Derleme Çalışmalarına Katkıları”, **2. Uluslararası Müzik ve Dans Kongresi E Bildiriler Kitabı**, ed. Tarkan YAZICI-Kürşad GÜLBAYAZ, Muğla, Müzik Eğitimi Yayınları, 2016 https://www.academia.edu/34029166/T%C3%9CRK_BE%C5%9ELER%C4%B0_N%C4%B0N_T%C3%9CRK_HALK_M%C3%9CZ%C4%B0%C4%9E%C4%B0_DERLEME_%C3%87ALI%C5%9EMALARINA_KATKILARI.pdf erişim tarihi 18.04.2019
- DİNÇER, Celal, “Ata’nın Hayatında ve Ölümünde Sonu Dokuzla Biten Rakamların Rolü”, **Ulus**, 10 Kasım 1946
- DOĞANER, Yasemin, “Atatürk Döneminde Radyo”, **Türkler 18**, Yeni Türkiye Yayınları

https://www.academia.edu/22191942/Atat%C3%BCrk_D%C3%B6neminde_Radyo erişim tarihi: 02.04.2019

DOĞANER, Yasemin, “Cumhuriyet Döneminde Radyo”,
<https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=356032> erişim tarihi: 06.04.2019

DOLGUN, Uğur, “Kitle İletişim Araçları ve Yeni Medya,”
https://www.researchgate.net/publication/322386365_KITILELETISIM_ARACLARI_VE_YENI_MEDYA erişim tarihi: 08.04.2019

ENİS, Reşat, İstanbul Radyosunda Bir Saat’, **Radyo**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, cilt 8, sayı 94-95-98

ERTUĞ, Hasan Refik, “Yine Radyo”, **Radyo**, I.II Kânun 1945, cilt 4, sayı 37

ERTUĞ, Hasan Refik, ‘Radyo Her Alanda Gelişiyor’, **Radyo**, Nisan 1947, cilt 6, sayı 64

ERTUĞ, Hasan Refik, “Basına Karşı Radyo”, **Radyo**, Ağustos 1947, cilt 6, sayı 68

ERTUĞ, Hasan Refik, “Dinleyicilerimizle Hasbihal”, **Radyo**, Ocak-Şubat 1949, cilt 8, sayı 85-86

ERTUĞ, Hasan Refik, ‘Yeni Programlarımız’, **Radyo**, Mart 1949, cilt 8, sayı 87

ERTUĞ, Hasan Refik, “Radyo Programlarında Harpten Sulha Geçiş”, **Radyo**, Şubat 1947, cilt 6, sayı 62

ESMER, A.Şükrü, ‘Dış Politika: Seçim Mücadelesi’, **Ulus**, 18 Temmuz 1946

ESMER, Ahmet Şükrü, “Verici Radyo İstasyonlarının Sayısı Dörde Yükseldi”,
Radyo, İstanbul, Ekim-Kasım-Aralık 1949, cilt 8, sayı 94-95-96

FER, Muslih, ‘Beveridge İçtimai Emniyet Planı’, **Siyasal Bilgiler Okulu’nda 15 Ocak 1945 tarihinde verilen bir konferans**, sayfa 463,
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/353/3685.pdf> erişim tarihi: 19.04.2019

GENÇOSMAN, Kemal Zeki, “Kısa Dalga Stüdyosunda”, **Ulus**, 30.09.1938

GÖLCÜ, Abdülkadir, “Günlük Hayatın Simetrik Denklemi: Radyo ve Müzik Programları”, **Radyovizyon**, Ekim 2018

GÜLER, Lale - DEMİR, Vedat, ‘Spor ve Medya İlişkisi ve Türkiye’de Spor Medyası’, **Marmara İletişim Dergisi**, Ocak 1995, sayı 9,
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/2868> erişim tarihi 27.04.2019

GÜNTEKİN, Reşat, **Resimli Hayat**, Kasım 1953, cilt 2, sayı 19

- GÜVENÇ, Ömer F. “Bir Konser Bir Dâva”, **Ulus**, 6 Kasım 1946
- HİSAR, Abdülhak Şinasi, **Resimli Hayat**, Kasım 1953, cilt 2, sayı 19
- İLASLAN, Süleyman, “Türkiye’de Radyonun Unutulan Sesleri: 1945-1980 Arasında Devlet Radyoları Dışında”, **Akdeniz İletişim Dergisi**, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/505403> erişim tarihi: 23.03.2019
- İLASLAN,Süleyman, “Türkiye’de Kısa Dalga Radyo Dinleme Deneyimi: DX’cilik”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Elazığ, 2016, cilt 26, sayı 2, s. 255.
- İLKİN, Nedim Veysel, ‘Bir Konferans Yolculuğunun Notları II’, **Radyo**, 1 Eylül 1946, Cilt 5, sayı 57
- İLKİN,. Nedim Veysel, “Radyonun Bize Kazandırdığı Kıymetler”, **Radyo**, 1 Mart 1945, cilt 4, sayı 39
- İLKURŞUN, Esra, “Marconi’nin Düşü”, **Radyovizyon**, Temmuz 2009
- İNCEOĞLU, Çağrı , “Politik Bir Silah: Birinci Dünya Savaşı’nda İngiltere, Fransa, Almanya ve ABD’de Propaganda Filmciliği”, **Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi**, sayfa, http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/iletisimarastirmalari_bb764.pdf erişim tarihi: 23.04.2019
- İPEKEŞEN, ErdaL, “Ankara’da Servis Terbiyesi Gördüğümüz İlk Lokanta Karpic’ti”, **Hürriyet Gazetesi**, 29 Ocak 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/ankara-da-servis-terbiyesi-gordugumuz-ilk-lokanta-karpic-ti-19794949> erişim tarihi: 13.04.2019
- İPLİKÇİ, Handan Güler, “İletişimde Temel Modeller ve Kitle İletişim Modelleri”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 2015, cilt 7, sayı 2 https://www.academia.edu/29434083/%C4%B0leti%C5%9Fimde_Temel_Modeller_ve_Kitle_%C4%B0leti%C5%9Fim_Modelleri erişim tarihi: 10.04.2019
- İŞİK, Metin, **İletişim Çeşitleri**,http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/68132/28293/2_iletic5%9Fim_%C3%A7e%C5%9Fitleri.docx erişim tarihi: 10.04.2019
- İZUTSU, Toshihiko, **Kur’an’da Allah ve İnsan** (çeviren: Süleyman Ateş), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları no. 26, Ankara, 1975, <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/617.pdf> erişim tarihi: 02.05.2019

- KAYIŞ, Yasin, “1946 Belediye Seçimleri ve Basın”, http://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/ai/uploaded_files/file/yeni%20dergi%2016-17/yasin%20kayis%202.pdf, erişim tarihi: 18.04.2019
- KAYNAK, Sadettin, ‘Musikimizin Bugünkü Durumu ve Musiki İnkılabı’, **Radyo**, 15 İlkteşrin 1942, c.1, sayı 11
- KAZANCI, Metin “Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı”, **SBF Dergisi 57-1**, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/36224> erişim tarihi: 06.04.2019
- KILIÇ Altumur, “Radyo Yılları ve Hatıralarım”, **Yeniçağ Gazetesi**, 17 Mayıs 2009, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/radyo-yillari-ve-hatiralarim-8476yy.htm>, erişim tarihi: 23.03.2019
- KINGS, Justin, “Geleneksel Radyoyu Yeni Dijital Yetenekler Kazandırmak”, **Radyovizyon**, Nisan 2015, Sayı 18
- KIRIK, Ali Murat, “İngiltere’de Kamu Hizmeti Yayıncılığı ve Toplumsal Farkındalık Çerçevesinde BBC’nin Tarihsel Analizi”, <https://www.researchgate.net/publication/328748280> **İngiltere’de Kamu Hizmeti Yayıncılığı Ve Toplumsal Farkındalık Çerçevesinde BBC’nin Tarihsel Analizi**, erişim tarihi: 31.03.2019
- KÖSEMİHALOĞLU, Mahmud Ragıp, “Musiki İnkılâbı Şenlikleri”, **Varlık**, 15. I.Kanun 1934, Cilt 2, sayı 35
- KUYUCU, Mihalis, ‘Radyo’nun Müzik Kutusuna Dönüşümü:Radyo Program Türleri ve Tercih Edilirlik Oranları’, **E-Journal of New World Sciences Academy**, https://www.researchgate.net/profile/Mihalis_Kuyucu/publication/303886805_Radyonun_Muzik_Kutusuna_Donusumu_Radyo_Program_Turleri_ve_Tercih_Edilirlilik_Oranlari/links/575abf7b08ae414b8e466c9d.pdf erişim tarihi: 05.04.2019
- METİN, Kasım, “Hitler Döneminde Propoganda Aracı Olarak Radyo”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/177808> erişim tarihi: 21.03.2019
- MORİ, Masao, “Garplılaşma Değil Asrileşme”, **Türk Yurdu**, Mayıs 1959, sayı 273
- Mülkiye Dergisi**, 2016, cilt 40, sayı 2

- MÜNİR, Hikmet, “Şehirde Notlar: Yeni Radyo İstasyonları”, **Ulus**, 17 Ağustos 1946
- NALÇA, Kıvanç, “Dünya Tarihinin İlk Radyo Oyunu”, **Radyovizyon**, Ankara, Temmuz 2009
- NAYIR, Yaşar Nabi, “Yerinde Olmayan Bir Kaygı”, **Radyo**, 15 Haziran 1935, cilt 2, sayı 47
- NAYIR, Yaşar Nabi, “Yeni Yıla Girerken”, **Varlık**, 12 Kanun 1935, cilt 2, sayı 36
- NİGAR, Fıtrat, “Dinleyici Gözüyle Radyomuz”, **Radyo**, I.II Kânun 1945, cilt 4, sayı 37
- NİŞBAY, İzzettin Tuğral, “Radyo Harbi”, **Radyo**, 15 Mayıs 1944, cilt. 3, sayı 30
- OKUR, Ali, “Atatürk Döneminde Radyo Yayıncılığı”, **Atatürk 4. Uluslararası Kongresi 25-29 Ekim 1999 Türkistan-Kazakistan**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. 2000, cilt 2.
- ORHON, Orhan Seyfi, “Bir Bakıma: Nazlı Bir Parti”, **Ulus**, 27 Mayıs 1946
- ÖZDEL, Gizem, “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve ‘Panoptikon’ ile ‘İktidarın Gözü’ Göstergeleri”, **Turkish Online Journal of Design, Art and Communication - TOJDAC** January 2012 , cilt 2, sayı 1, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/138301> erişim tarihi: 15.07.2019.
- ÖZEL, Sedat, “Yeni Medya Çağında Radyoların Dönüşümü”, **Akdeniz İletişim Dergisi**, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/503506> erişim tarihi: 14.07.2019.
- ÖZER, Ömer, “Medyada Şiddet Kullanımı: Şiddet Ekonomisi, Medyanın İdeolojik Şiddeti ve Yetiştirme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme”, İstanbul, **Marmara İletişim Dergisi**, Haziran 2017, sayı 27.
- ÖZKAYA, Aslı, “Medya ve Körfez Savaşı”, s. 567, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/480/5591.pdf> erişim tarihi: 11.07.2019.
- ÖZTÜRK, Gülcennet, “Bir Propaganda Aracı Olarak Radyo”, **Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi**, 2017, cilt 2, sayı 3, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/317401> erişim tarihi: 21.04.2019
- PELİSTER, Habil Adem, “Modern Müziğin Kaynakları”, **Radyo Programı** , 29 Şubat 1936 Cumartesi, yıl 1, sayı 8

- POLAT, Nejla, “1946 Çok Partili Dönemin Başlangıcından 1964 TRT’nin Kurulmasına Kadar Türkiye’de Radyo Yayıncılığı”, **İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi**, Ocak 2018, cilt 10, sayı 1, https://www.researchgate.net/publication/322591307_1946_COK_PARTILI_DO_NEMIN_BASLANGICINDAN_1964_TRT_NIN_KURULMASINA_KADAR_T_URKIYE'DE_RADYO_YAYINCILIGI erişim tarihi: 09.04.2019
- PURVIS, Trevor –HUNT, Alan, “Söylem İdeoloji,Söylem İdeoloji, Söylem İdeoloji”, çev. Simten Coşar, **Moment Dergi** 2014-1, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/427357> erişim tarihi: 05.07.2019.
- RADYO PROGRAMI**, “Memleketi Genel İlerleyiş Yolunda Yürütecek Vasıta: Kuvvetli Bir Radyo,” 25 ikinci Kanun 1936 Cumartesi, yıl 1, sayı 3
- SANER, Nejat, “Ankara Radyosunun Yeni Programı”, **Radyo**, 1 Kasım 1946, cilt 5, sayı 59
- SARPER, Selim, “Ankara Radyosu Milletın Emrinde”, **Radyo**, 15 Şubat 1942, cilt 1, sayı 3
- SAYGUN, Adnan , “Türk Müziğinin İnkışaf Yolu”, **Ülkü Halkevleri Dergisi**, Ağustos 1936, cilt 7, sayı 42
sayı 1
- ŞENEL, Pınar, “Türkiye’de Dış Yayıncılık”, **Radyovizyon**, Ağustos 2009, sayı 2
- SEZER, Sennur, “Koşun Koşun Radyo Başına”, **Evrensel, E Gazete**, 27 Nisan 2014, <https://www.evrensel.net/haber/83095/kosun-kosun-radyo-basina>, erişim tarihi: 24.03.2019
- SÖNMEZ, Cahide, “Yarınnın Dünyası’nda Türkiye: 1939 New York Dünya Sergisi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XV/31, 2105 Güz,<http://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2016/02/17-%E2%80%9CYar%C4%B1n%C4%B1n-D%C3%BCnyas%C4%B1%E2%80%9Dnda-T%C3%BCrkiye-1939-New-York-D%C3%BCnya-Sergisi.pdf> erişim tarihi: 15.07.2019.
- ŞİRİN, Funda Selçuk, ‘İngilizlerin Raporlarında Atatürk’ün İlk İstanbul Ziyareti (1927), **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/165271> erişim tarihi: 20.04.2019

- TANPINAR, Ahmet Hamdi, “1789-1807 Arasında Gaplılışma Hareketlerimiz”,
İstanbul, 15 Temmuz 1945, sayı 40
- TARCAN, Selim Sırrı, “Milli Musiki Nasıl Doğdu”, **Ülkü Halkevleri Mecmuası**,
 Mayıs 1935, cilt 5, sayı 27, sayfa 205
- TDV İslam Ansiklopedisi**, İsmail Dede Efendi, Hamamizade,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/ismail-dede-efendi-hamamizade> erişim tarihi:
 15.04.2019
- TİRYAKİOĞLU, Semih, ‘Radyonun Hainleri ve Vatanseverleri’, **Radyo**, 1 Aralık
 1945, cilt 4, sayı 48
- TÖZEM, Kemal, “Radyofonik Tiyatro”, **Radyo**, 15 Birincikanun 1941, cilt 1, sayı
 1
- U, Z, “Radyo’da Artistik Mübadele”, **Radyo Programı**, 11 Nisan 1936, yıl 1, sayı 14
- UÇAR, Lalifer Balibeyoğlu, “Türkiye’de Radyo Yayıncılığı”, **Radyovizyon**, Temmuz
 2009, sayı 1
- ÜNAL, Kemal, “Musikiye Ait Bir Notu”, **Ulus**, 10 Kasım 1938
- UZUN, Hakan, “Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi
 Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık Kemalizm ve Milli Şef
 Kavramları”, **ÇTTAD**, IX/20-21, (2010 Bahar-
 Güz), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/233414> erişim tarihi:
 19.04.2019
- YALÇIN, Hüseyin Cahit, ‘Demokrat Partinin Piyangosu’, **Ulus**, 15 Ekim 1948
 Yayıncılığı: Türkiye’de AKP Dönemi TRT Tartışmaları”, Ankara,
- YAZGAN, Teoman, ‘Cumhuriyet’in Örnek Bir Kültür Kurumu: Ankara Radyosu’,
TRT Akademi, Ocak 2016, cilt 1, sayı 1
- YENGİN, Sibel Ateş “Bir Zamanlar Radyo”, **Akşam Gazetesi** 04.05.2014,
<https://www.aksam.com.tr/pazar/bir-zamanlar-radyo/haber-304835>, giriş tarihi:
 23.03.2019
- YILDIRIM, Selahattin, “Gramsci’yi Okumak, İstanbul, İletişim Yay. 2018,
<https://www.iletisim.com.tr/images/UserFiles/Documents/Gallery/gramsci-oku-mak.pdf> erişim tarihi. 08.04.2019
- YILMAZ Bülent, “Toplumsal İletişim ve Kütüphane”, **Hacettepe
 Üniversitesi Edebiyat Fak. Dergisi**, 2003, cilt 20, sayı 2

[http://yunus.hacettepe.edu.tr/~byilmaz/byilmaz/huedebyatdergisi20\(2\)11-30.pdf](http://yunus.hacettepe.edu.tr/~byilmaz/byilmaz/huedebyatdergisi20(2)11-30.pdf)

erişim tarihi 08.04.2019 saat. 16.00

YILMAZ, Mustafa - DOĞANER, Yasemin, **Demokrat Parti Döneminde Bakanlar Kurulu Kararı İle Yasaklanan Yayınlar**,<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/akademik/arsiv/demokrat.pdf> erişim tarihi: 02.04.2019

YÜKSELSİN, İbrahim Yavuz, “Bir ‘Kültürel Aracı’ Olarak Muzaffer Sarısözen ve Erken Cumhuriyet Döneminde ‘Türk Halk Müziği’nin Yeniden İnşası, **Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi**, Yaz 2015, Sayı 14, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/203780> erişim tarihi 17.04.2019

ZELEF, Mustafa Haluk, “Ankara’da Elçiliklerin İnşa Sürecinde Az Bilinen Bir Aktör: Jacques Aggiman”, **Ankara Araştırmalar Dergisi**, Aralık 2017, 5(2), https://www.journalagent.com/jas/pdfs/JAS_5_2_161_196.pdf erişim tarihi: 13.08.2019.

ZEREN, Ayhan, “Modern Türk Müziği Kuramı”, **Osmanlı Kültür ve Sanat**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, cilt 10

ELEKTRONİK KAYNAKLAR:

ALMANAK(Türkiye Cumhuriyeti Günlüğü/ 1923-2000),<https://studylibtr.com/doc/2643198/almanak--t%C3%BCrkiye-cumhuriyeti-g%C3%BCnl%C3%BC%C4%9F%C3%BC--1923> erişim tarihi: 15.04.2019.

ALTAR, Cevad Menduh, **Ludwig Van Beethoven, Hayatı ve Eserleri**, 27.03.1939 Pazartesi, Ankara Radyosu,Büyük Müzisyenler Programı, <http://cevadmemduhaltar.com/radyo-konusmasi-beethoven-hayati-ve-eserleri.html> erişim tarihi 15.04.2019

ALTAR, Cevad Menduh, “Ankara Radyosu 30. Kuruluş Yıldönümü Konuşması”, **Anılar**, yayın günü: 28.10.1969, saat.21.10, http://cevadmemduhaltar.com/ankara_radyosu_30_kurulus_yildonumu_konusmasi.html, erişim tarihi . 24.03.2019

ARI, Haluk Gürkan, “Radyo Anıları”, **Radyovizyon**, ses kaydı, 07.38-08.11 dakikalar arası kayıt, <http://trradyovizyondergisi.com/podcast/radyo-anilari>, erişim tarihi 25.03.2019

BBC ARŞİV ODASI, “CHP 4’üncü Büyük Kurultayı Açılış Konuşması 9 Mayıs 1935”, Mustafa Kemal Atatürk 10 Kasım 1973, <https://www.youtube.com/watch?v=51-KKtv392s>, erişim tarihi:23.03,2019

BERG, Sanchia, İngiltere Soğuk Savaş Döneminde Propaganda İçin ‘Sahte Belge’ Üretmiş, **BBC News**, 19 Mart 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47620116> erişim tarihi 21.04.2019

BİLGİ TEKNOLOJİLERİ ve İLETİŞİM KURUMU, “Uluslararası Telekomünikasyon Birliği ITU”, <https://www.btk.gov.tr/itu> erişim tarihi: 06.04.2019

CBS PITTSBURGH, “KDKA’s Historic Broadcast”, <https://pittsburgh.cbslocal.com/2012/03/08/kdkas-historic-broadcast/> erişim tarihi: 15.07.2019.

EBU, <https://www.ebu.ch/about> erişim tarihi:06.04.2019

ENDER, Hazan G, “Hatıralar: İzmir Ankara Eskişehir Musevileri”, İzmir, **ekitaprojesi.com** yayınları, Ekim 2017, https://books.google.com.tr/books?id=j_g6DwAAQBAJ&pg=PA122&lpg=PA122&dq=radyo+hat%C4%B1ralar&source=bl&ots=ql3rAPW8HK&sig=ACfU3U3TzeW3hb0GFpj_4X_nm3McPB6xig&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjh5bihjJrhAhWaAGMBHZZpAUw4HhDoATAIegQICRAB#v=onepage&q=radyo%20hat%C4%B1ralar&f=false, erişim tarihi: 24.03.2019

EURONEWS, 21.05.2018, <https://tr.euronews.com/2018/05/21/turkiye-ve-avrupa-da-halk-kamu-vay-nc-l-g-yapan-kurumlara-ne-kadar-oduyor>-erişim tarihi: 31.03.2019

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ RADYOSU BASIN BÜLTENİ, <https://radyo.itu.edu.tr/hakkimizda> erişim tarihi: 05.04.2019

MARCONİ (Radyonun Babası), <https://www.youtube.com/watch?v=TOGXN9aNfpM>, dakika: 08.12, erişim tarihi: 01.04.2019

NTV, [https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/en-ilginc-1-nisan-](https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/en-ilginc-1-nisan-sakalari,AJdPbSnZOUGjARDOqitTA/LA6FIong30CcEaTMBTpDZA)

[sakalari,AJdPbSnZOUGjARDOqitTA/LA6FIong30CcEaTMBTpDZA](https://www.ntv.com.tr/galeri/yasam/en-ilginc-1-nisan-sakalari,AJdPbSnZOUGjARDOqitTA/LA6FIong30CcEaTMBTpDZA)

erişim tarihi: 09.04.2019

SABAH, Geçmişten Günümüze Türkiye Nüfusu, 02.06.2011,

<https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/gecmisten-gunumuze-turkiye-nufusu>

erişim tarihi 28.04.2019

TARİHİN ARKA ODASI, “Defin Sırasındaki Radyo Yayını”, **Habertürk**, 9 Kasım 2013,

TC DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, [http://www.mfa.gov.tr/ankara-](http://www.mfa.gov.tr/ankara-palas_intarihcesi.tr.mfa)

[palas_intarihcesi.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/ankara-palas_intarihcesi.tr.mfa) erişim tarihi: 15.04.2019

TC KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, [http://www.kultur.gov.tr/TR-](http://www.kultur.gov.tr/TR-96530/turk-musikisinin-yasaklanmasi.html)

[96530/turk-musikisinin-yasaklanmasi.html](http://www.kultur.gov.tr/TR-96530/turk-musikisinin-yasaklanmasi.html) erişim tarihi: 15.04.2019

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKİLÂP TARİHİ BÖLÜMÜ, “**Dersin**

Tarihçesi”, <http://aiitb.gop.edu.tr/icerik.aspx?birimid=27&dil=tr&menuid=761>

erişim tarihi: 15.05.2019.

TRT ABU, <http://abu.trt.net.tr/abu/> erişim tarihi: 06.04.2019

TRT AVAZ, Türkiye’de Radyo Yayıncılığı 89 Yaşında,

<https://www.youtube.com/watch?v=FwPLek2n5Lw> erişim tarihi 18.04.2019

TRT MÜZESİ, <http://www.trtmuze.com.tr/e-kart/radyodan/> erişim tarihi

21.04.2019

TRT, <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/Anasayfa.aspx>, erişim tarihi: 31.03.2019

TURİZM GÜNLÜĞÜ, 9 Nisan 2018,

[https://www.turizmgunlugu.com/2018/04/09/karpic-babanin-efsane-lokantasi-](https://www.turizmgunlugu.com/2018/04/09/karpic-babanin-efsane-lokantasi-turizm-tezinde/)

[turizm-tezinde/](https://www.turizmgunlugu.com/2018/04/09/karpic-babanin-efsane-lokantasi-turizm-tezinde/) erişim tarihi: 13.04.2019

SÜRELİ YAYINLAR: DERGİLER

- Radyo**, 15 Aralık 1941, cilt I, sayı I
- Radyo**, 15 Sonkanun 1942, cilt 1, sayı 2
- Radyo**, 15 Şubat 1942, cilt 1, sayı 3
- Radyo**, 15 Mart 1942, cilt 1, sayı 4
- Radyo**, 15 Temmuz 1942, cilt 1, sayı 8
- Radyo**, 15 Birinci Kanun 1941, sayı 1, cilt 1
- Radyo**, 15 Mayıs 1943, cilt 2, sayı 18
- Radyo**, 15 Birinci teşrin 1944, cilt 3, sayı 35
- Radyo**, 15 ikinci kanun 1944, cilt 3, sayı 26
- Radyo**, 15 Nisan 1944, cilt 3, sayı 29
- Radyo**, 1 Aralık 1945, cilt 4, sayı 48
- Radyo**, 1 Mart 1945, cilt 4, sayı 39
- Radyo**, 1 Kasım 1945, cilt 4, sayı 47
- Radyo**, 1 Kasım 1946, cilt 5, sayı 59
- Radyo**, Mart 1947, cilt 6, sayı 63
- Radyo**, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80
- Radyo**, Kasım-Aralık 1948, cilt 7, sayı 83-84
- Radyo**, Ocak-Şubat 1949, cilt 8, sayı 85-86
- Radyo**, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80
- Radyo**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, cilt 8, sayı 94-95-96
- Radyo Programı**, 25 İkinci Kanun 1936 Cumartesi, yıl 1, sayı 3
- Radyo Programı**, 22 Şubat 1936 Cumartesi, yıl 1, sayı 7
- Radyo Programı**, 15 Mayıs 1937, , yıl 2, sayı 11
- Radyo Programı**, 11 İkinci Kanun 1936, yıl 1, sayı 1
- Radyo Programı**, 6 Mart 1937, yıl 2, sayı 1
- Radyo Programı**, 7 Mart 1936, yıl 1, sayı 9
- Radyo Programı**, 8 Şubat 1936, yıl 1, sayı 5
- Radyo Programı**, 29 Şubat 1936, yıl 1, sayı 8
- Radyo Programı**, 4 Nisan 1936, yıl 1, sayı 13
- Radyo Programı**, 24 Nisan 1937, yıl 2, sayı 8

Radyovizyon, Temmuz 2009

Radyovizyon, Ağustos 2009, sayı 2

Radyovizyon, Kasım 2009, sayı 5

Resimli Hayat, Mesut Cemil Sanat Hayatının 40. Yılında, Kasım 1952, cilt 1, sayı 7

Ülkü Halkevleri Mecmuası, Birincikanun 1934, cilt 4, sayı 22

SÜRELİ YAYINLAR: GAZETELER

Cumhuriyet, 1 Temmuz 1929

Cumhuriyet, 2 Teşrinisani 1929

Cumhuriyet, 1 Teşrinisani 1933

Resmi Gazete, 1475 Sayılı Kanun, 1 Eylül 1971 Çarşamba, sayı 13943,

Resmi Gazete, 3984 Sayılı Kanun, 20 Nisan 1994, sayı 21911

Resmi Gazete, 5392 Sayılı Kanun, 28 Mayıs 1949, sayı 7218

Resmi Gazete, 5545 Sayılı Milletvekilleri Seçimi Kanunu, 21 Şubat 1950, sayı 7438

Tasvir, 12 Temmuz 1946

Tasvir, 14 Temmuz 1946

Tasvir, 22 Temmuz 1946

Ulus, “**Demokrat Parti’nin Programı Dün Hükümete Verildi**”, 8 Ocak 1946

Ulus, 2 Nisan 1946

Ulus, 22 Nisan 1946

Ulus, 30 Nisan 1946

Ulus, 11 Mayıs 1946

Ulus, 15 Mayıs 1946

Ulus, 20 Mayıs 1946

Ulus, 3 Temmuz 1946

Ulus, 9 Temmuz 1946

Ulus, 25 Temmuz 1946

Ulus, 4 Ağustos 1946

Ulus, 15 Ağustos 1946

Ulus, 26 Ağustos 1946

Ulus, 14 Eylül 1946

Ulus, 22 Eylül 1946
Ulus, 29 Ekim 1946
Ulus, 2 Kasım 1946
Ulus, 5 Kasım 1946
Ulus, 10 Kasım 1946
Ulus, 2 Kasım 1946
Ulus, 5 Aralık 1946
Ulus, 10 Kasım 1947
Ulus, 29 İkinciteşrin 1934
Ulus, 2 İlkkanun 1934
Ulus, 3 İlkkanun 1934
Ulus, 17 İlkkanun 1934
Ulus, 18 İlkkanun 1934
Ulus, 21 Nisan 1935
Ulus, 24 Nisan 1935
Ulus, 19 Mayıs 1935
Ulus, 28 İlkteşrin 1935
Ulus, 2 Kasım 1935
Ulus, 20 Temmuz 1936
Ulus, 21 Temmuz 1936
Ulus, 22 Temmuz 1936
Ulus, 26 Temmuz 1936
Ulus, 1 Ağustos 1936
Ulus, 3 Eylül 1938
Ulus, 24 Eylül 1938
Ulus, 28 Ekim 1938
Ulus, 30 İlkteşrin 1938
Ulus, 2 İkinciteşrin 1938
Ulus, 10 Kasım 1940
Vakit, 3 Kanunisani 1929
Vakit, 2 Kanunisani 1929
Vakit, 4 Kanunisani 1929

- Vakit**, 4 Şubat 1929
Vakit, 31 Teşrinevvel 1929
Vakit, 2 Teşrinsani 1929
Vakit, 31 Teşrinevvel 1930
Vakit, 2 Teşrinsani 1930
Vakit, 23 Nisan 1931
Vakit, 27 Ekim 1931
Vakit, 23 Nisan 1932
Vakit, 1 Kasım 1932
Vakit, 2 Kasım 1932
Vakit, 30 Kanunuevvel 1932
Vakit, 2 Kanunisani 1933
Vakit, 21 Kanunisani 1933
Vakit, 23 Nisan 1933
Vakit, 28 Ekim 1933
Vakit, 29 Ekim 1933
Vakit, 30 Ekim 1933
Vakit, 31 Ekim 1933
Vakit, 23 Nisan 1934
Vakit, 31 Ekim 1934
Vakit, 2 Teşrinisani 1934
Varlık, İkinciteşrin 1935, cilt 6, sayı 33

EKLER

EK 1: 10 Kasım Kutlamalarına ilişkin Örnek Gazete Haberi ve Radyo Yayın Akışı

10 Kasım 1940 Yılı Türkiye Radyosu Yayın Akışı ile İlgili Gazete Haberi:⁷²²

“10 İkinciteşrin 1940 günü Türkiye radyosu sabah neşriyatında ajans haberlerinden sonra (Aziz yurttaşlar Bugün Ebedi Şefi Atatürk’ün ölümünün ikinci yıldönümüdür. Türkiye radyosu şimdi, o gün bu büyük acı dolayısıyla Milli Şef İsmet İnönü’nün büyük türk milletine yaptığı beyannmeyi okuyacak ve milletin bu büyük elemine katılarak tazimen susacaktır) diyecek ve bu beyannameyi okuyacaktır.

Öğle neşriyatında gene yalnız ajans haberlerini söyleyecek ve ajans haberlerini müteakip (Aziz yurttaşlar, bugün Ebedi Şef Atatürk’ün ölümünün ikinci yıldönümüdür. Türkiye radyosu türk milletinin bu büyük elemine katılarak tazimen susuyor) sözü ile neşriyatını tatil edecektir.

Akşam neşriyatında:

Gene evvelâ ajans haberleri söylenecek ve ajans haberlerini müteakip (Aziz yurttaşlar: Bugün Ebedi Şef Atatürk’ün ölümünün ikinci yıldönümüdür. Türkiye radyosu şimdi o gün bu büyük acı dolayısıyla Milli Şef İsmet İnönü’nün türk milletine yaptığı beyannameyi okuyacak ve müteakiben Aziz Atamızın Cumhuriyetin onuncu yılında necip milletimize yaptığı tarihi hitabeyi kendi sesleriyle nakledecek. Türk milletinin bu büyük elemine katılarak tâzimen susacaktır) diyecek ve evv

elâ beyannameyi okuyup müteakiben hitabeyi nakledecektir. Bugünkü konuşmalar muhtelif yabancı dillerle tekrarlanacaktır.

Radyo bugünkü sabah neşriyatını, ihtifal kısmı 9.05’e gelecek şekilde tanzim edecektir.”

10 Kasım 1940 Yılı Türkiye Radyosu Günlük Yayın Programı:⁷²³

“8.45	Program ve memleket saat ayarı
8.48	Ajans haberleri,
9.00	Ebedi Şef Atatürk’ün ölümünün ikinci yıldönümü münasebetiyle , Milli Şef İsmet İnönü’nün o gün bu büyük gün dolayısıyla büyük Türk milletine yaptığı beyanatın yayınlanması,
9.05	Tâzim sükûtu,
9.10/9.15	İstiklâl Marşı ve saat 12.30 a kadar kapanış.
12.30	Program ve memleket saat ayarı,
12.33	Ajans haberleri,
12.45/12.50	İstiklal Marşı ve saat 19.30 a kadar kapanış.
19.30	Program ve memleket saat ayarı,
19.33	Ajans haberleri,

⁷²²Ulus, 10 Kasım 1940.

⁷²³Ulus, 10 Kasım 1940.

19.45	Ebedi Şef Atatürk'ün ölümünün ikinci yıldönümü münasebetiyle Milli Şef İsmet İnönü'nün bu büyük gün dolayısıyla Türk milletine yaptığı beyanatın yayınlanması,
19.50	Aziz Ata'mızın Cumhuriyetin onuncu yıldönümünde necip milletimize yaptığı tarihi hitabenin kendi sesleriyle yayını,
20.15/20.20	İstiklal Marşı ve saat 22.30 a kadar kapanış.
22.30	Memleket saat ayarı,
22.33	Ajans haberleri,
22.50/22.55	Yarınki program, İstiklal Marşı ve Kapanış”

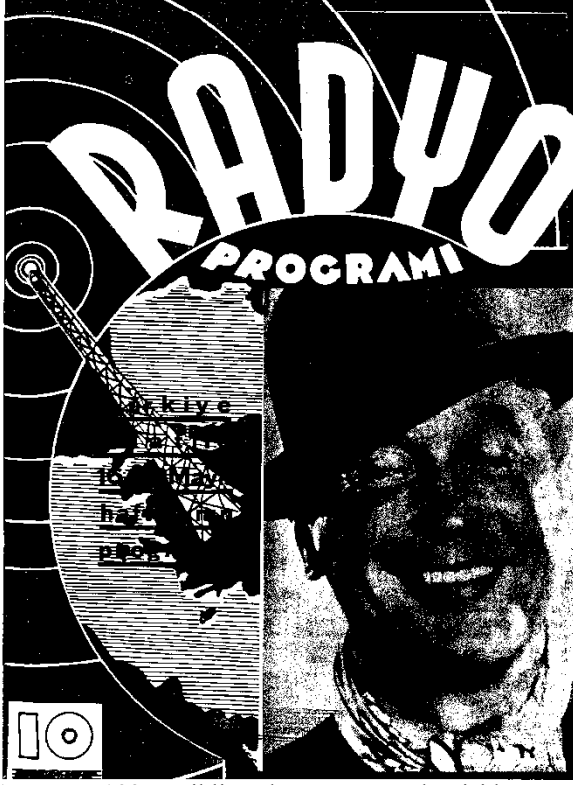
10 Kasım 1946 Yılı Türkiye Radyosu Yayın Akışı ile İlgili Gazete Haberi:⁷²⁴

“Bu büyük matem günü Türkiye Radyosu sabah yayınında ajans haberlerinden sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün beyannamesini okuyacak ve Türk milletinin bu büyük acı gününe tazimen susacaktır.

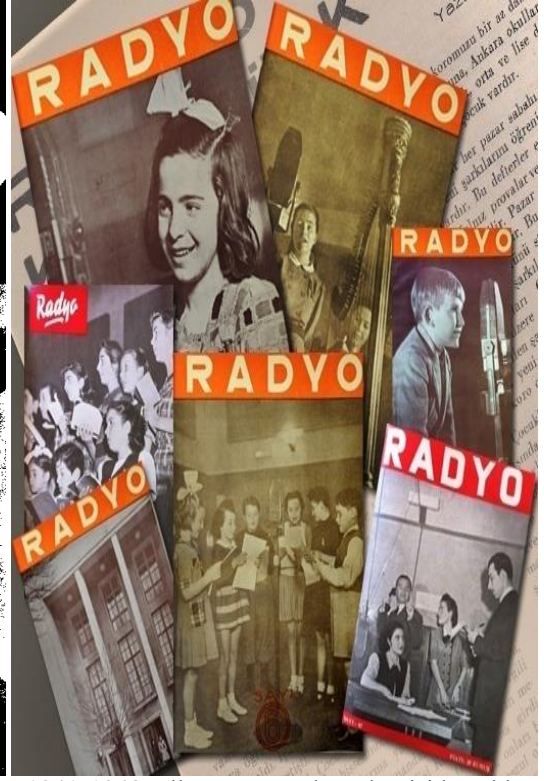
Öğle yayınında yalnız ajans haberlerini verecek olan radyo, akşam yayınında Atatürk'ün hayatı ve eserleri etrafındaki bir konuşmadan sonra İsmet İnönü'nün beyannamesini tekrarlayacaktır.”

⁷²⁴Ulus, 10 Kasım 1946.

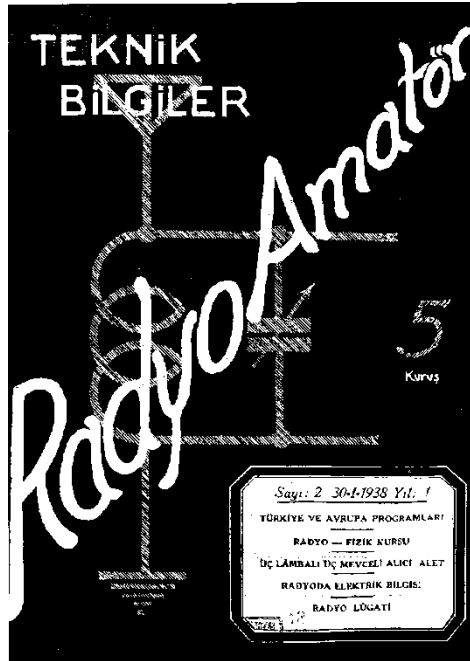
EK 2: Radyo Programı, Radyo ve Radyo Amatör Dergilerine İlişkin Görseller

15 Mayıs 1937 tarihli Radyo Programı dergisi kapağı

1941-1948 yılları arası 'radyo' dergisi kapakları.

30 Ocak 1938 tarihli Radya Amatör dergisi kapak görseli

EK 3: Marconi ve ilk radyo istasyonuna ait bir görsel: ⁷²⁵

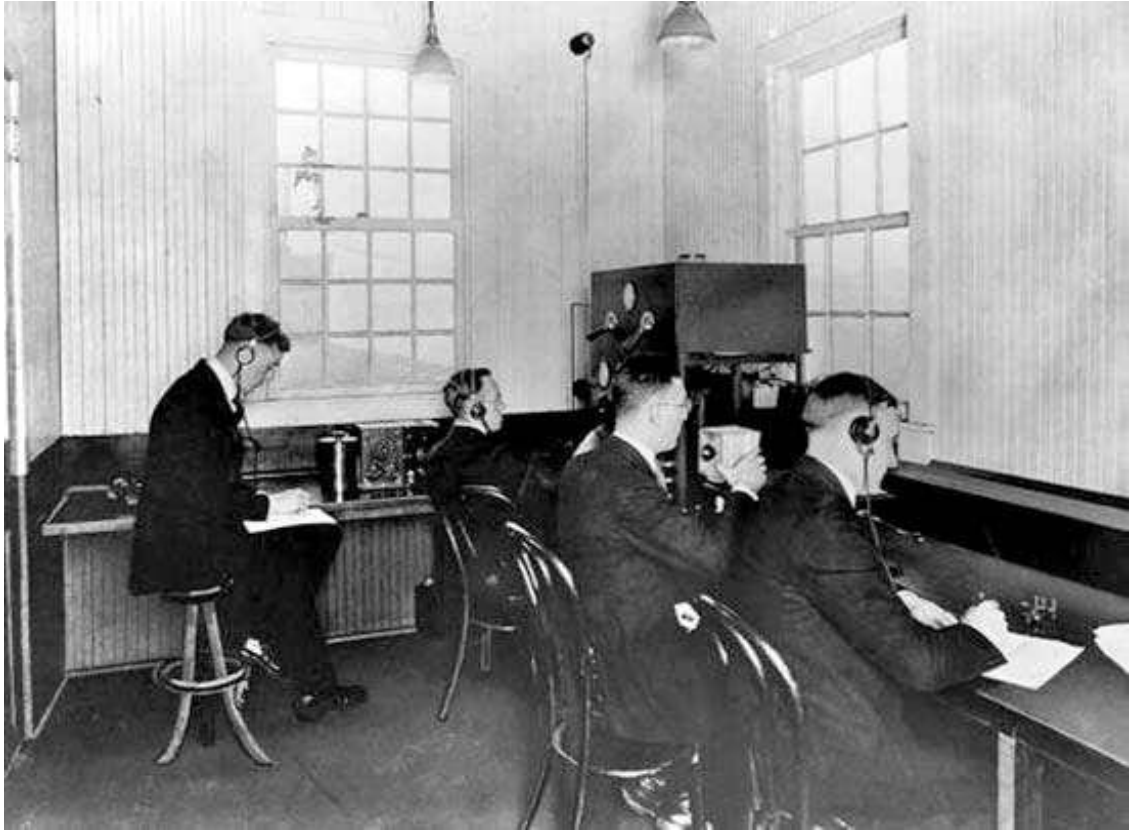
Marconi ve ilk radyoyu gösteren resim

Dünyada ilk radyo istasyon örneği

⁷²⁵Marconi ve dünyada ilk radyo

görseli,https://www.google.com/search?biw=1093&bih=526&tbm=isch&sa=1&ei=Z5MkXfadB7CJrwTMooqoAg&q=marconi+ve+radyosu+g%C3%B6rseli&oq=marconi+ve+radyosu+g%C3%B6rseli&gs_l=img_12...0.0..24756...0.0.0.....0.....gws-wiz-img.r1qgqjoUOjo erişim tarihi: 09.07.2019.

EK 4: KDKA RadyoGörseli:⁷²⁶

KDKA'nın "radyo kulübe" nin iç kısmı, 1920 Ekim'de Pittsburgh, Pennsylvania'da bulunan Westinghouse binasının tepesine inşa edildi.

⁷²⁶Encyclopedia Britannica, a.g.s,erişim tarihi: 15.07.2019.

EK 5: 3984 Sayılı Kanun⁷²⁷

“ Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun

Kanun No : 3984

Kabul Tarihi : 13.4.1994

BİRİNCİ BÖLÜM**Amaç , Kapsam ve Tanımlar****Amaç**

MADD E 1 — Bu Kanunun amacı, radyo ve televizyon yayınlarının düzenlenmesine ve Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin esas ve usulleri belirlemektir.

Kapsam

MADD E 2. — Bu Kanun, her türlü teknik, usul ve araçlarla ve her ne isim altında olursa olsun elektromanyetik dalga ve diğer yollarla yurt içine ve dışına yapılan radyo ve televizyon yayınları ile ilgili hususları kapsar.

Tanımlar

MADD E 3. — Bu Kanunun uygulamasında geçen deyimlerden;

- a) Üst Kurul : Radyo ve Televizyon Üst Kurulunu,
- b) Radyo yayını : Elektromanyetik dalgalar ve diğer yollarla halkın doğrudan alması maksadıyla yapılan ses yayınlarını,
- c) Televizyon yayını : Elektromanyetik dalgalar ve diğer yollarla halkın doğrudan alması maksadıyla yapılan, hareketli veya sabit resimlerin sesli veya sessiz kalıcı olmayan yayını,
- d) Elektromanyetik dalga : Boşlukta veya kablo, cam iletken ve benzeri bir fizikî ortamda ışık hızı ile yayılan, sunî olarak üretilmiş elektrik ve manyetik özellikleri olan dalgayı,
- e) Kanal : Televizyon yayını yapmak üzere bir televizyon vericisinin işgal edeceği frekans alanını,
- f) Frekans bandı : Radyo yayını yapacak olan bir radyo vericisinin işgal edeceği frekans alanını,
- g) Radyo ve televizyon vericisi : Radyo ve televizyon yayınlarının doğrudan izlenebilmesine imkân veren yer veya uzaydaki, hareketli veya sabit her türlü verici, aktarıcı, yansıtıcı ve güçlendirici cihaz ve sistemleri,
- h) Kablolü radyo ve televizyon : Radyo ve televizyon yayınlarının kablo, cam iletken ve benzeri bir fizikî ortam üzerinden halkın alması maksadıyla abonelere ulaştırıldığı yayın türünü,
- ı) Kapalı devre televizyon sistemi : Genel televizyon yayını dışında eğitim, öğretim, güvenlik ve turizm gibi belirli amaçlar için bir bina dahilinde veya birbiri ile ilişkili binalar grubunda kullanılan kablolu televizyonu,
- j) Radyo alıcısı : Radyo yayınlarını almaya veya alıp kaydetmeye ve dinlemeye yarayan cihazları,
- k) Televizyon alıcısı: Televizyon yayınlarını almaya ve seyrettirmeye yarayan cihazları,
- l) Ek yayın hizmetleri : Televizyon yayınlarında, tahsis edilen kanal içinde kalmakla birlikte kullanılmayan bölümler üzerinden; radyo yayınlarında ise tahsis edilen kanal içinde

⁷²⁷Resmi Gazete, **3984 Sayılı Kanun**, 20 Nisan 1994, sayı 21911, s. 1.

ek taşıyıcılar aracılığıyla, televizyon ve radyo program yayınlarıyla birlikte yapılan, radyo veri sistemi, veri yayıncılığı, teletext ve benzeri bağımsız hizmetleri,

m) Uydu yayını : Yayınlanmak üzere üretilen radyo ve televizyon programlarının yetkili yayıncı veya hizmeti temin edecek kişi veya kuruluş tarafından şifreli veya şifresiz olarak uzayda sinyal iletebilen herhangi bir araç vasıtasıyla yapılan ilk yayını,

n) Yeniden iletim : Yetkili yayını kuruluşu tarafından, halkın izlemesi amacıyla, kullanılan teknik araç ne olursa olsun, yayınlanan radyo ve televizyon program hizmetlerinin değişiklik yapılmaksızın bütününe veya bir bölümünün alınmasını ve aynı anda veya daha sonra iletilmesini,

o) Yayıncı : Kamu tarafından izlenmesi için televizyon programı hizmetleri tertip eden ve ileten veya değişiklik yapılmadan ve tam olarak bir üçüncü tarafa iletilmesini sağlayan özel veya tüzel kişiyi,

p) Program hizmeti : Yukarıdaki bentte belirli alanlarda belirli bir yayıncı tarafından sağlanan ve tek bir hizmet içindeki tüm unsurları,

r) Reklam : Bir ürün veya hizmetin satılmasını, satın alınmasını veya kiralanmasını sağlamaya; bir davayı veya fikri yaymaya veya reklamcının istediği başka etkileri oluşturmaya matuf, ücret karşılığı veya benzeri bir mülahazayla reklamcıya iletim zamanında tahsis edilen kamuya yönelik duyuruları,

s) Telif hakkı sahibi: Yazar, besteci, düzenlemeci gibi düşünsel alanda eser yaratan gerçek kişiyi,

t) Yorumcu sanatçı : Bir sanat eserini, telif hakkı sahibinden aldığı izinle yorumlayan sanatçıyı, u) Müzik yapımcısı : Kaset ve kompakt disk gibi ses taşıyıcıları üzerine kaydedilebilen müzik yapımlarını üreten, meydana getiren gerçek ve tüzel kişileri, İfade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Yayın İlkeleri

Yayın İlkeleri

MADD E 4. — Radyo ve televizyon yayınları kamu hizmeti anlayışı içerisinde aşağıdaki ilkelere uygun olarak yapılır:

a) Türkiye Cumhuriyetinin varlık ve bağımsızlığına, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne,

b) Toplumun millî ve manevî değerlerine,

c) Anayasanın Genel Esaslar kısmında yer alan ilkelere, demokratik kurallara ve kişi haklarına,

d) Genel ahlak, toplum huzuru ve Türk aile yapısına,

e) Anlatım özgürlüğüne, iletişim ve yayında çoğulculuk esasına,

f) İnsanların ırk, cinsiyet, sosyal sınıf veya dinî inançları dolayısıyla hiç bir şekilde kınanmaması ilkesine,

g) Toplum şiddet, terör ve etnik ayrımcılığa sevkeden ve toplumda nefret duyguları oluşturacak yayınlara imkan verilmemesi ilkesine, Aykırı olmamak;

h) Türk millî eğitiminin genel amaçlarına, temel ilkelerine ve millî kültürün geliştirilmesi ilkesine,

ı) Yayınlarda adalet ve tarafsızlığa, yasalara saygılı olma esasına,

j) Kişi ya da kuruluşları eleştiri sınırları ötesinde küçük düşürücü, aşağılayıcı veya iftira niteliği taşıyan yayını yasaklarına,

- k) Özel amaç ve çıkarlara hizmet eden ve haksız rekabete yol açıcı yayın yapılmaması esasına,
- l) Haber ve olayların çabuk ve doğru bir şekilde sunulması ilkesine,
- m) Çocukların ve gençlerin fiziksel, zihinsel, ruhsal ve ahlakî gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek yayın yapılmaması esasına,
- n) Aksî, yargı kararıyla kesinleşmedikçe hiç kimsenin suçlu olarak ilan edilemeyeceği ilkesine,
- o) Kişi ya da kuruluşların cevap ve tekzip haklarına saygılı olunması ilkesine,
- p) Haberlere, spor programlarına ve reklamlara ayrılmış zamanlar hariç olmak üzere, yayıncıların, yayın zamanlarının en az yarısının yerli yapımlara ayrılmasını sağlamak, bu oranı, seyircilerin taleplerini göz önüne alarak ve yayıncının haber verme, eğitim, kültür ve eğlendirme sorumluluklarını dikkate alarak, yayın türleri ve süreleri ile asgarî niteliklerini de öngörmek suretiyle, aşamalı bir biçimde gerçekleştirmeleri hususlarına,
- r) Bilgi iletişim telefonları yoluyla yarışma ve benzeri yöntemlere başvurulmamak ve bunların sonucunda dinleyici veya seyircilere ikramiye vermemek veya ikramiye verilmesine aracılık yapmamak, lotaryaya fırsat bırakmamak esaslarına,
- s) Demokratik kurallar çerçevesinde, kamunun siyaset, eğitim ve kültürel alanlardaki beklentilerine cevap verecek şekilde, demokratik gruplar ve siyasî partiler arasında fırsat eşitliğinin sağlanması esasına,
- t) Radyo ve televizyon yayınlarının Türkçe yapılması, ancak, evrensel kültür ve bilim eserlerinin oluşmasında katkısı olan yabancı dillerin öğretilmesi veya bu dillerde haber iletilmesi amacıyla bu dillerin kullanılabilmesi, Türkçeyi aşırılığa kaçmadan, özellikleri ve kuralları bozulmadan konuşma dili olarak kullanmak; milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak çağdaş eğitim ve bilim dili halinde gelişmesini ve zenginleşmesini sağlamak esasına,
- u) Türk müzik sektörünün gelişimine katkıda bulunmak ilkesinden hareketle, müzik yapımcıları ve telif hakkı sahiplerinin haklarını tanımak ve ihlâl etmemek esasına, Uygun olmak suretiyle yapılır,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

Kuruluş

MADD E 5. — Radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek amacıyla, özerk ve tarafsız bir kamu tüzelkişiliği niteliğinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur.

Seçimi, Görev Süresi

MADD E 6. — Üst Kurul, basın, yayın, iletişim ve teknolojisi, kültür, din, eğitim, hukuk alanlarında birikimi olanlardan ve yükseköğretim görmüş, Devlet memuru olma niteliğine sahip, beşi iktidar partisi veya partilerinin, dördü muhalefet partilerinin göstereceği adaylar arasından Türkiye Büyük Millet Meclisince seçilen dokuz üyeden oluşur.

Seçim için, iktidar partisi veya partileri on, muhalefet partileri sekiz aday gösterirler. Adayların belirlenmesinde, siyasî partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanındaki temsil oranları esas alınır. Ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak seçimlerde kime oy kullanılacağına dair görüşme yapılamaz ve karar alınamaz.

Adaylar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca Resmî Gazetede itan edilir.

İlandan en geç on gün sonra gizli oyla seçim yapılır. İktidar ve muhalefet partileri tarafından gösterilen adaylar için ayrı ayrı listeler halinde, birleşik oy pusulası düzenlenir. Adayların adlarının karşısındaki özel yer işaretlenmek suretiyle oy kullanılır. İktidar ve muhalefet kontenjanlarından Üst Kurula seçilecek üyelerin tamsayısından az veya fazla verilen oylar geçersiz sayılır.

Seçimde, iktidar partisi veya partileri kontenjanından en çok oyu alan beş aday ile muhalefet partileri kontenjanından en çok oyu alan dört aday seçilmiş olur. Seçim sonucu Resmî Gazetede yayımlanır.

Üst Kurul üyelerinin görev süresi altı yıldır.

Üyelerin üçte biri iki yılda bir yenilenir.

Üyeliklerde herhangi bir sebeple boşalma olursa, Türkiye Büyük Millet Meclisi, boşalma tarihinden veya boşalma tarihinde tatilde ise tatilin bitiminden başlayarak bir ay içinde yeni üyeyi seçer. Boşalan üyelik, hangi kontenjandan olmuşsa, yeni üyenin seçimi de o kontenjandan ve iki katı aday arasında yapılır.

İktidar partileri kontenjanından bir üyelik boşalması halinde seçim, iktidar ortağı büyük partinin göstereceği bir aday ile iktidar ortağı diğer partilerin kendi aralarında ad çekmeyle tespit edecekleri bir aday arasında yapılır.

Muhalefet partileri kontenjanından bir üyelik boşalması halinde de seçim, anamuhalefet partisinin göstereceği bir aday ile diğer muhalefet partilerinin kendi aralarında ad çekmeyle tespit edecekleri bir aday arasında yapılır. İktidar ve muhalefet partilerinin kontenjanından birden fazla üyelik boşalması halinde siyasî partilerin Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanındaki temsil oranları esas alınır.

Boşalan üyeliğe seçilen kimse, yerine seçildiği üyenin süresini tamamlar.

Başkan ve Başkan Yardımcısı

MADD E 7. — Üst Kurul, üyeleri içinden bir Başkan seçer. Başkanın görev süresi iki yıldır.

Başkan, Üst Kurul üyeleri arasından kendine bir Başkan Yardımcısı seçer ve Üst Kurul'un onayına sunar. Başkan Yardımcısının görev süresi, Başkanın görev süresi ile sınırlıdır.

Görev ve Yetkiler

MADD E 8. — Üst Kurulun görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Ulusal ve bölgesel frekans planlamalarını yaptırmak,
- b) Öncelikli yerine getirmiş müracaatçı kuruluşlara, tarafsızlık ve hakkaniyet ölçüleri dahilinde yayın izni ve lisans vermek, 16 ncı maddeye uygun olarak ulusal, bölgesel ve yerel planlamalardaki kanal ve frekans bandlarının Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu eliyle kullanılan kanal ve frekans bandları dışında kalanların en az % 50'sinin zaman paylaşımli ve bölgesel dengelere uygun biçimde kullanımını gözeterek kanal ve frekans bandları tahsis etmek,
- c) Radyo ve televizyon kuruluşlarına, ulusal, bölgesel ve yerel yayınları için ulusal kanal ve frekans bandı planlamalarına uygun olarak tahsis edilen yayın alanlarını kapsayacak verici tesisleri kurma ve işletme iznini 5.4.1983 tarihli ve 2813 sayılı Telsiz Kanunu hükümlerine uygun olarak vermek ve tesisin bu Kanun hükümlerine ve tesis şartlarına uygunluğunu denetlemek,
- d) Bu Kanun hükümlerine uygun olarak radyo ve televizyon kuruluşlarının ulusal ve yerel yayınlarına imkân verecek, ulusal kanal ve frekans bandı planında öngörülen radyo ve televizyon vericileri ile sabit veya hareketli yayın yerleri arasında mevcut telekomünikasyon şebekesi yanında, uydu aracı ile bağlantı kurabilmeleri amacıyla ve öngörülen amaçlar için kullanılması kaydıyla uç linkleri kurulabilmesi için 5.4.1983 tarihli ve 2813 sayılı Telsiz Kanunu hükümlerine uygun şekilde telekomünikasyon tesisleri kurma ve işletme izni vermek ve tesislerin bu Kanunda öngörülen izin esaslarına uygun olarak işletilmesini denetlemek,
- e) Zaman paylaşımli program kanallarının tahsisinde bölgesel dengeleri gözeterek, kuruluşları ülkenin değişik bölgelerinde yayın yapmaya teşvik etmek,
- f) Yurt içinden yayın yapacak kamu ve özel radyo-televizyon kuruluşlarının yayın izni ve lisans talebinde bulunabilmek için yerine getirmeleri gerekli öncelikli ve standartları

Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi ilkeleri göz önünde bulundurularak tespit etmek ve kamuoyuna duyurmak,

g) Kanat ve frekans, bandı tahsisinde gerekli şartları ve tahsis hakkı alanların yayına geçme süresini ve radyo ve televizyon istasyonu kuranların ödeyecekleri yayın izni ve lisans ücretlerini ilgili yönetmeliklerle belirlemek,

h) Radyo-televizyon yayınlarını izleme sistemleri kurarak, yayınların 4 üncü maddeye ve bu alanda Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmalara uygunluğu açısından denetlenmesini yapmak,

ı) Yayın kuruluşlarının, bu Kanun hükümlerine aykırı yayın yapması ve tahsis şartlarına uymaması halinde, gerekli müeyyideleri uygulamaya karar vermek,

j) Yurt içinde, yayınların ulaşamadığı yerlerde, yerel imkânlarla radyo ve televizyon vericisi kurulmasına izin vermek,

k) Uydu aracılığı ile yurt içinden veya yurt içine yapılacak yayınların ulusal ve uluslararası ilke ve esaslara uygunluğunu gözetmek, bu amaçla diğer ülkelerdeki yetkili kuruluşlarla işbirliği yapmak,

l) Şifreli yayınlarla kablolu radyo ve televizyon tesis ve yayınları ile ilgili kuralları bu kanundaki ilkeler çerçevesinde ve Posta, Telgraf ve Telefon İdaresi Genel Müdürlüğünün kablolu radyo ve televizyon tesislerini atıl bırakmamayı gözeterek belirlemek,

m) Radyo ve televizyon yayınları ile ilgili olarak kamuoyunda doğan tepki, beğeni ve hassasiyetleri sürekli olarak izlemek ve gerekli yönlendirmelerde bulunmak amacıyla gerekli kamuoyu araştırmalarını yapmak ve yaptırmak,

n) Telsiz Genel Müdürlüğünün görevleri saklı kalmak kaydıyla, radyo ve televizyon yayınlarıyla ilgili olan milletlerarası hukuk tüzelkişiliğine sahip kuruluşlar nezdinde Devlet'i, Dışişleri Bakanlığının görev ve yetkileri saklı kalmak kaydıyla, temsil etmek; radyo ve televizyon kuruluşlarının doğrudan üyesi buldukları hariç olmak üzere, radyo ve televizyon yayıncılığı alanında faaliyet gösterip milletlerarası hukuk tüzelkişiliğine sahip olmayan uluslararası kuruluşlarda temsil görevini yerine getirmek ve bu bent gereğince belirlenen belgelere usulüne göre imza koymak,

o) Radyo ve televizyon konusunda ilgili kurum ve kuruluşlarla periyodik istişarelerde bulunarak, kamuoyu eğilimlerini değerlendirmek,

p) Bu Kanun ve Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi ilkelerine uygun biçimde çalışma ve faaliyetleri ile ilgili yönetmelik ve diğer düzenlemeleri hazırlamak.

Üst Kurul Üyeliği ile Bağdaşmayan Haller

MADD E 9. — Üst Kurul üyeleri ile 3 üncü dereceye kadar (dahil) kan ve sihri hısımları, özel radyo ve televizyon şirketlerinde, bu şirketlerle doğrudan veya dolaylı ortaklık bağı bulunan şirketlerde ortak ya da yönetici olamazlar; Üst Kurul üyeliği süresince resmi veya özel başkaca hiçbir görev alamazlar, özel veya kamu yayın kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren konularda doğrudan doğruya veya dolayısıyla taraf olamaz ve bu konularda hiçbir menfaat sağlayamazlar, aksine davrananlar görevlerinden çekilmiş sayılırlar.

Bu husus Üst Kurul tarafından resen veya yapılacak müracaatın değerlendirilmesi sonunda karara bağlanır.

Üst Kurul Üyelerinin Teminat ve Malî Hakları

MADD E 10. — Üst Kurul üyelerine görevleri süresince, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile ek ve değişikliklerine göre en yüksek Devlet memurunun almakta olduğu aylık (ek gösterge dahil), sosyal yardımlar ile zam ve tazminatlar ödenir.

Kamu görevlileri, seçtikleri görev süresince kurumlarından ücretsiz izinli sayılırlar. Ancak, bu görevde geçecek süre, mesleklerinde geçmiş ve mümtazen terfi etmiş sayılırlar.

Üst Kurul üyeliğine seçilenlerin, seçilmeden önce tabi oldukları sosyal güvenlik kuruluşları ile ilişkileri devam eder. Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşu ile ilgisi olmayanlar,

istekleri halinde Sosyal Sigortalar Kurumu ile ilişkilendirilir. Emekli olanların ise emekli aylıklarının ödenmesine devam olunur.

Üst Kurul üyeleri, seçildikleri görev süresince, Kurul'daki görevlerinden ve seçilerek geldikleri görevlerinden alınmazlar.

Üst Kurul üyeleri Türk Ceza Kanunu uygulaması bakımından Devlet memuru sayılırlar.

Üst Kurul üyeleri, her yıl Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına mal bildiriminde bulunurlar.

Toplantı ve Karar Yeter Sayısı

MADD E 11. — Üst Kurul en az yedi kişi ile toplanır. Karar yeter sayısı beştir. Ancak, kanal tahsisinde karar yeter sayısı üye tamsayısının üçte ikisidir.

Sürekli çalışan Üst Kurul, haftada en az bir defa toplanır.

Mali Kaynaklar ve Bütçe

MADD E 12. — Üst Kurul'un gelirleri, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ve tüm özel radyo televizyon kuruluşlarınca elde edilen brüt reklam gelirlerinden kesilecek % 5 pay ile bu Kanun gereğince alınan yayın izni ve lisans ücretleri ile gerektiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçesinin transfer tertibinde yer alan ödenekten oluşur.

Üst Kurul her yıl için yapacağı işlerin programına ve masraflarına karşılık olmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçesinden verilmesi gereken ödenek tutarını Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar.

Üst Kurulun bütçesi ve kadro cetvelleri Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçesi ile birlikte Plan ve Bütçe Komisyonunda incelenir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülerek karara bağlanır.

Reklam Gelirlerinin Ödenmesi

MADD E 13. — Reklam gelirlerinden doğan paylar elde edildikleri ayı takip eden ay içinde Üst Kurula ödenir. Ödemede bulunmayanlara ihtarda bulunulur. İhtar yazısından sonra yedi gün içinde de ödeme yapılmazsa yayın durdurulur.

Reklam gelirlerinin tahsilinde 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.

Hükümet ile İlişkiler

MADD E 14. — Hükümetin Üst Kurul ile ilişkileri Başbakan tarafından yürütülür.

Üst Kurul Personeli

MADD E 15. — Üst Kurul, kanunun kendisine verdiği görevleri yerine getirmek maksadı ile yeterli sayıda ve vasıfta personelden teşkilatını oluşturur.

Teşkilat personelinin istihdam şekli, özlük hakları, çalışma esas ve usulleri Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu personeline uygulanan hükümlere tabidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kanal ve Frekans Bandı Tahsisi, Yayınların Düzenlenmesi ve Reklamlar

Kanal ve Frekans Bandı Tahsisi Yetkisi

MADD E 16. — 2813 Sayılı Telsiz Kanununun diğer hükümleri saklı kalmak kaydıyla, kamu ve tüm özel radyo ve televizyon kuruluşlarına kanal ve frekans bandı tahsisi ile yayın izni ve lisansı vermek ve bu tahsis ve izni iptal etmek yetkisi, münhasıran Üst Kurula aittir.

Kanal ve Frekans Bandı Tahsisi

MADD E 17. — Ulusal kanal ve frekans bandı planlamasındaki kanal ve frekans bandlarının dörtte biri Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumuna tahsis edilir. Kanal sayısı üçten, frekans bandı sayısı dörtten az olamaz. Bu kanalların birinden Türkiye Büyük Millet

Meclisi faaliyetleri yansıtılır. Hangi faaliyetlerin ne ölçüde yayınlanacağına Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı karar verir.

Geriye kalan ulusal, bölgesel ve yerel kanal ve frekans bandlarının yansı tam gün üzerinden, diğer yarısı ise istek halinde zaman paylaşımli ve gerekirse dönüşümlü olarak tahsis edilir.

Tahsis süresi beş yılı aşamaz.

Özel Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının Yükümlülüğü

MADD E 18. — Üst Kurulun ulusal yayın izni verdiği kuruluşlar izin tarihinden itibaren en geç ikinci yıl sonunda Türkiye alanının % 70'ine yayınlarını ulaştırmak ve haftada asgari seksen saat yayın yapmak mecburiyetindedirler.

Reklamlar

MADD E 19. — Bütün reklamlar adil ve dürüst olacak, yanıltıcı ve tüketicinin çıkarlarına zarar verecek nitelikte olmayacak, çocuklara yönelik veya içinde çocukların kullandığı reklamlarda, onların yararlarına zarar verecek unsurlar bulunmayacak, çocukların özel duyguları gözönünde tutulacaktır.

Reklamcı, programların içeriğine herhangi bir müdahalede bulunamaz.

Reklamlar günlük yayın süresinin %15'ini geçemeyecektir. Ancak, ürünlerin alımının, satımının, kiralanmasının veya hizmetlerin topluma doğrudan sunulmasını sağlamak üzere bu oran spot reklamların % 15'ini aşmaması kaydıyla % 20'ye çıkarılabilir. Bir saatlik yayın içerisinde spot reklamlara ayrılan süre % 20'yi aşamaz.

Ürünlerin alımını, satımını, kiralanmasını veya hizmetleri halka doğrudan sunan türdeki reklamların yayını günde bir saati geçemez.

Reklamların Biçimi ve Sunuluşu

MADD E 20. — Reklamlar program hizmetinin diğer unsurlardan açıkça ve kolaylıkla ayırdedilebilecek ve görsel ve işitsel bakımdan ayrılığı fark edilecek biçimde düzenlenecek, bilinçaltı ile algılanan reklamlara izin verilmeyecektir.

Haber veya güncel programları düzenli olarak sunan kişilerin görüntü ve seslerine reklamlarda yer verilmeyecektir.

Reklamların Yerleştirilmesi

MADD E 21. — Reklamlar program arasına yerleştirilir. Programın bütünlüğü, değeri ve hak sahiplerinin hakları zedelenmeyecek biçimde bir program içine de yerleştirilebilir.

Birbirinden bağımsız bölümleri olan programlarda veya spor programları ile benzer yapıda aralar içeren olay ve gösteri programlarında, sadece bölüm veya devre aralarına yerleştirilebilir. Reklamlar arasında en az yirmi dakika süre bulunmalıdır.

Konulu filmlerin veya televizyon filmlerinin (diziler, eğlence programları ve belgeseller hariç) süreleri kırkbeş dakikadan fazla olması halinde, her kırkbeş dakikalık süre sonunda bir kez olmak üzere reklam için kesinti yapılabilir. Film kırkbeş dakikadan fazla ise kırkbeş dakikadan sonraki zamanda her yirmi dakika aralıkla reklam yerleştirilebilir.

Hiçbir dinî tören yayınına reklam alınamaz. Haber bültenleri, güncel programlar, çocuk programları otuz dakikadan kısa oldukları takdirde reklamlarla kesilemezler.

Her türlü yayında gizli reklam yapılması yasaktır.

Belirli Ürünlerin Reklamları

MADD E 22. — Alko l ve tütün ürünleri reklamlarına izin verilemez. Reçete ile satışına izin verilen ilaç ve tedavilerin reklamı yapılamaz. Diğer ilaç ve tedavilerin reklamları dürüst, gerçeği yansıtan ve doğrulanması mümkün unsurlardan oluşacak ve ferdin zarardan korunması gereklerine uygun olacaktır.

Program Desteklenmesi

MADD E 23. — Bir program veya dizi tamamen veya kısmen malî destek görmüşse, bu husus programın başında ve/veya sonunda uygun ibarelerle belirtilir.

Destekleyen taraflar, programın içeriğine ve yayımlanış biçimine, yayıncının sorumluluğunu ve bağımsızlığını etkileyecek hiçbir müdahalede bulunamazlar.

Desteklenen programlarda, destek verene veya üçüncü bir kişiye ait mal ve hizmetlere atıfta bulunulması ve bunların alınması, satılması ve kiralanması teşvik edilmeyecektir.

Programlar yirmiikinci maddede yasaklanmış olan mal ve hizmetlerin üretimi veya satışıyla iştigal eden özel veya tüzelkişilerce desteklenemez.

Haber ve güncel programlarda malî desteğe izin verilemez.

Telsiz Genel Müdürlüğünün Yükümlülüğü

MADD E 24. — Telsiz Genel Müdürlüğü, radyo ve televizyon yayınlarına esas olan bütün kanal, frekans bantları ve gerekli teknik bilgileri Ulaştırma Bakanlığı kanalıyla Üst Kurula bildirir, yapılan tahsisleri uygular ve teknik bakımdan izler.

Üst Kurulun taleplerinin öncelikle yerine getirilmesi esastır.

Yayınlara Men Edilmesi

MADD E 25. — Yargı kararları saklı kalmak kaydıyla yayınlar önceden denetlenemez ve durdurulamaz. Ancak, millî güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde yahut kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması kuvvetle ihtimal dahilinde ise Başbakan veya görevlendireceği bakan yayını durdurabilir.

Radyo ve televizyon kuruluşları, Cumhurbaşkanının veya Hükümetin; millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel sağlığın ve genel ahlakın gerekleriyle ilgili bildirimlerini yayınlamakla yükümlüdür.

Yukarıdaki fıkralar uyarınca alınacak icrai, idari kararlar aleyhine açılacak iptal davaları doğrudan doğruya Danıştay'da açılır. Danıştay bu davalara öncelikle bakar ve öncelikle karara bağlar. Yürütmeyi durdurma talepleri hakkında 48 saat içerisinde karar verir.

Yeniden İletim Yasağı

MADD E 26. — Uzayda sinyal iletebilen herhangi bir araç vasıtası ile yapılan ilk yayınların bütününe veya bir bölümünün aynı anda ya da daha sonra yurt içinde yeniden iletimine, bu Kanunun kablolu yayınlar ile ilgili hükümleri saklı kalmak kaydıyla, kullanılan teknik araç ne olursa olsun izin verilmez.

Üst Kurul'un yayın izni ve lisans verdiği ulusal ve/veya yerel yayın yapan kuruluşların yurt dışından naklen veya daha sonra banttan yayınlacakları devamlılık'arzetmeyen, mün - ferit programlar bu yasağın kapsamı dışındadır.

Yurtdışında naklen spor, konferans ve her türlü benzer yayınlar geçici olmak kaydıyla aynı anda veya daha sonra yayınlanabilir.

Seçimlerde Siyasi Partilerin Yayınları

MADD E 27. — Seçim dönemlerindeki yayınlar, kanunla Yüksek Seçim Kuruluna verilen yetkiler çerçevesinde Yüksek Seçim Kurulu tarafından düzenlenir.

Üst Kurul, seçim dönemlerindeki yayınlarını Yüksek Seçim Kurulunun kararları doğrultusunda denetler.

Düzeltilme ve Cevap Hakkı

MADD E 28. — Gerçek ve tüzelkişilerin kişilik haklarına saldırı teşkil eden yayınlar ile gerçeğe aykırı olduğu iddia edilen yayınlara karşı cevap ve düzeltme hakkı tanınması için ilgililer yargı yoluna başvurabilirler.

Yayın kuruluşları yaptıkları her yayının bandını bir yıl muhafazaya mecburdur. İlgili dava açmaya esas olmak üzere, yazılı olarak Üst Kurula başvurarak yayın bandından ücretini ödeyerek bir kopya isteyebilir.

Yargıya yapılan başvuru üzerine yargı gerekli incelemeyi yapar. Başvuru yerinde görülürse düzeltme ve cevap, saldırı teşkil eden veya gerçeğe aykırı yayının yapıldığı aynı saatte, aynı program içinde yayınlanır. Yayın süresi ve şeklini halin icabına ve delillere göre hâkim takdir eder.

Kişilerin yargıya başvuruları yayından itibaren 10 gün içinde yapılır. Mahkeme 3 gün içinde karar verir. Verilen karara karşı tebliğden itibaren 3 gün içinde bir üst mahkemeye itiraz edilebilir. Üst mahkeme 3 gün içinde karar verir. Verilen karar kesindir.

Mahkeme kararı ilgili kuruluşa tebliğ edildiğinin ertesi günü yayın yapılır.

Yayını yapmayan veya karara uygun şekilde yapmayan veya geciktiren kuruluşun yayını Üst Kurulca eylemin ağırlığına göre 3 aya kadar durdurulur. İkinci kez tekrarı halinde yayın izni iptal edilir.

Yetkili ve görevli mahkeme ulusal yayın yapan kuruluşlar için Ankara Sulh Ceza Mahkemesi, bölgesel ve yerel yayın yapan kuruluşlar için başvuru sahibinin ikametgâhı sulh ceza mahkemesidir.

Gerçek ve tüzelkişilerin ayrıca genel hükümlere göre ilgili yayın kuruluşuna karşı tazminat davası açma hakkı saklıdır. Tazminat davası haklı görüldüğü takdirde mağdur tarafa ödenecek tazminat miktarı yüz milyon TL.'dan az olamaz. 3506 sayılı Kanun hükümleri saklıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Özel Radyo ve Televizyon Kuruluşları

Kuruluş ve Hisse Oranları

MADD E 29. — Siyasi Partiler, Dernekler, Sendikalar, Meslek Kuruluşları, Kooperatifler, Vakıflar, Mahalli İdareler ile bu idarelerce kurulan veya bu idarelerin ortak oldukları şirketler, iş ortaklıkları, birlikler ile üretim, yatırım, ihracat, ithalat, pazarlama ve finansal kurum ve kuruluşları özel radyo ve televizyon kuruluşu kuramaz ve bunlara ortak olamazlar.

Özel radyo ve televizyon kuruluşları anonim şirket olarak kurulurlar. Sermaye Piyasası Kurulu bu anonim şirketler, ortak diğer şirketlerin hamiline yazılı hisselerini nama yazılı hale getirmelerini ister. Bu şirketler herhangi bir kişi lehine intifa senedi ihdas edemezler.

İkinci fıkrada yazılı anonim şirketlerin hisse senetlerinin halka arzında 28.7.1981 tarihli ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununa göre kuruluş için Sermaye Piyasası Kurulundan izin alınmadan önce Üst Kuruldan onay alınması şarttır.

Aynı şirket ancak bir radyo ve bir televizyon işletmesi kurabilir.

Aynı özel radyo ve televizyon kuruluşunda bir ile üçüncü dereceye kadar (dahil) kan ve sıhrî hissimlar aynı zamanda hisse sahibi olamazlar.

Bir hissedarın, bir kuruluştaki hisse miktarı ödenmiş sermayenin % 20 sinden ve birden fazla kuruluştaki hisse sahibi olanların bu kuruluşlardaki tüm hisselerinin toplamı da % 20 den fazla olamaz. Bu hükümler, yukarıda zikredilen hisse sahibinin bir ile üçüncü dereceye kadar (dahil) kan ve sıhrî hissimları için de uygulanır.

Belirli bir özel radyo veya televizyon kuruluşunda yabancı sermayenin payı % 20'yi geçemez.

Yerli ve yabancı hissedarlar hiçbir şekilde imtiyazlı hisse senedine sahip olamazlar.

Belirli bir özel radyo ve televizyon kuruluşunda ortak olan yabancı gerçek veya tüzelkişi, bir başka özel radyo ve televizyon kuruluşuna ortak olamaz.

Belirli bir özel radyo ve televizyon kuruluşunda % 10 dan fazla hissesi olanlar Devletten, diğer kamu tüzelkişilerinden ve bunların doğrudan veya dolaylı olarak katıldıkları teşebbüs ve ortaklıklardan herhangi bir taahhüt işini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kabul edemezler ve menkul kıymetler borsalarında muamelede bulunamazlar.

Türkiye'de gazete çıkaran gerçek ve tüzelkişiler ile basınla ilgili mevzuata göre gazete sahibi olanlar birarada % 20 den fazla hisse sahibi olamazlar. Bu hüküm bu şahısların bir ile üçüncü dereceye kadar (dahil) kan ve sıhrî hısımları hakkında da uygulanır.

Yurt dışından Türkiye'ye yönelik yayın yapan radyo ve televizyon kuruluşlarına Üst Kurul tarafından frekans, kanal ve kablo kapasitesi tahsis edilemez. Bunlara Türkiye'de vergi mükellefi olanlar tarafından verilen reklam ve ilân bedelleri vergi matrahlarından düşülemez.

Özel Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının Yapısı

MADD E 30. — Özel Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının uyması gerekli asgari idari, mali ve teknik şartları ile yayın alanı, yayın saat ve süreleriyle ilgili esaslar Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından tespit edilir.

Sorumluluk

MADD E 31. — Özel Radyo ve Televizyon Kuruluşları, yayınlarında belli oranlarda eğitim, kültür, Türk Halk ve Türk Sanat Müziği programları koymak zorundadırlar. Bu programların tür ve oranlarıyla ilgili esaslar Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından tespit edilir.

Seçim Döneminde Yapılmayacak Yayınlar

MADD E 32. — Seçimlerde oy verme gününden önceki 7 nci günden itibaren, haber, röportaj gibi programlar veya reklamlar yoluyla, kamuoyu araştırmaları, anketler, tahminler, bilgi iletişim telefonları yoluyla mini referandum gibi adlarla siyasi bir partinin veya adayın lehinde veya aleyhinde veya vatandaşın oyunu etkileyecek her türlü yayınlarda bulunmasına izin verilemez. Bu yasaklara uymayanlar yayım ilkelerini ihlâl etmiş sayılırlar.

ALTINCI BÖLÜM

Müeyyideler

Uyarı, Durdurma, İptal

MADD E 33. — Üst Kurul, öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen, izin şartlarını ihlâl eden, yayım ilke ve esaslarına aykırı yayım yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarını uyarır. Bu uyarıda, ihlâlin niteliği, ağırlığı ve tekrarı halinde sonuçlan açıkça belirtilir.

İhlâlin tekrarlanması halinde, ihlâlin ağırlığına göre izin uygulaması bir yıla kadar geçici olarak durdurulur veya yayım izni iptal edilir.

Yayım izninin verilmesi için gerekli şartlardan birini kaybeden veya şartların uygunluğunu hile ile elde eden özel radyo ve televizyon kuruluşlarının izni, Üst Kurulca iptal edilir.

Cezalar ve Müsadere

MADD E 34. — Bu Kanunda belirtilen istisnalar dışında, Üst Kuruldan izin almadan radyo ve televizyon yayımı yapan ya da izni Üst Kurul tarafından geçici ya da sürekli iptal edilmesine rağmen yayında bulunan kişi veya kuruluşların sahip ve yöneticilerine fiilleri başka bir suç oluştursa bile fiilin ağırlığına göre altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ve yüz milyon Türk lirasından on milyar Türk lirasına kadar para cezası verilir. 3506 Sayılı Kanun hükümleri saklıdır. Ayrıca, tüm yayım cihazları 1.3.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 36 ncı maddesine göre müsadere edilir.

Yayım bantlarını bir yıl süre ile muhafaza etmeyen ve bu süre içerisinde Cumhuriyet Savcılığınca istenmesine rağmen sesli ve görüntülü olarak teslim etmeyen yayım kuruluşlarının sahip veya yöneticileri, bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve yüz milyon liradan bir milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar. Ayrıca bir aydan üç aya kadar yayımların durdurulmasına da karar verilir.

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun Yükümlülüğü

MADD E 35. — Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu bu Kanunda öngörülen yayım ilke ve esaslarına uygun yayım yapmakla yükümlüdür.

Yayın ilke ve esaslarının ihlâli halinde Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, ihlâlin niteliği ve ağırlığı açıkça belirtilerek Üst Kurulca uyarılır.

Durdurmayı gerektirecek şekilde yayın yapılması halinde, Üst Kurulun bu doğrultuda vereceği karar üzerine Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürü ve Yönetim Kurulunun görevi düşer.

YEDİNCİ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Türkiye Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu

MADD E 36. — 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun Radyo ve Televizyon Yüksek Kuruluna ilişkin hükümleri Üst Kurulun göreve başlaması ile birlikte yürürlükten kalkar ve Yüksek Kurulun görevi sona erer. Görevi sona eren Yüksek Kurulun Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürü ve Yönelim Kurulu üyelerinin, atanmasına ilişkin yetkileri Üst Kurula ve iş bu Kanun gereğince Üst Kurula geçenler dışındaki diğer yetkileri Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Yönetim Kuruluna devredilir.

Telif Hakları

MADD E 37. — Radyo ve Televizyon Kuruluşları, yayınlarında yer verdikleri eserlere telif hakkı öderler. Telif hakkı ödemelerine ait esaslar meslek birliklerinin görüşü alınarak Radyo ve Televizyon Üst Kurulunca tespit edilir.

Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının Haber Birimlerinde Çalışanlar

MADD E 38. — Radyo ve televizyon kuruluşlarının haberle ilgili birimlerinde çalışanlar 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanuna tabidir. Bu birimlerde çalıştırılacak basın kartlı personelin asgari sayısını Üst Kurul belirler.

Yetkili Mahkeme

MADD E 39. — Üst Kurul aleyhine açılacak idarî davalarda Ankara mahkemeleri yetkilidir.

Yönetmelikler

MADD E 40. — Üst Kurulun ve teşkilatının çalışma esas ve usulleri, kanal ve frekans tahsisi şartları ve ihale usulleri ile telif ve yapımcı haklarını koruma esas ve usulleri Üst Kurul tarafından hazırlanan yönetmeliklerle düzenlenir. Bu yönetmelikler Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Geçici Hükümler

GEÇİCİ MADD E 1 . — Radyo ve Televizyon Üst Kurulu üyeleri, bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren bir ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisince seçilir.

Bu seçim için Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanında temsil edilen siyasî partilerden, adaylarını 6 ncı maddeye uygun olarak, yedi gün içinde bildirmeleri istenir.

GEÇİCİ MADD E 2. — Radyo ve Televizyon Üst Kurulu üyelerinin yenilenmesine ilişkin 6 ncı maddenin 7 nci fıkrası hükmünün uygulanmasını sağlamak amacıyla, bunların seçiminden iki yıl sonra yapılacak seçimlerde yenilenecek olanları tespit etmek üzere, bu seçimden iki ay önce adçekmeye başvurulur; dört yıl sonra yapılacak seçimle yenilenecek olan üyelerin tespiti için, aynı esasa uyularak adçekilir, ancak ikinci yıl sonunda seçilmiş olan üyeler bu adçekmeye girmez.

GEÇİCİ MADD E 3. — Görevi sona eren Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulunun teşkilat ve kadroları Üst Kurula devredilmiştir. Bu Yüksek Kurula tahsisli taşınmaz mallar ile araç

ve gereçler ve kasasındaki nakit ile alacak ve borçları herhangi bir işleme gerek olmaksızın Üst Kurula devredilir.

GEÇİCİ MADD E 4. — Üst Kurulun harcamaları, mali kaynakları 12 nci maddeye göre oluşuncaya kadar Türkiye Büyük Millet Meclisinin 1994 yılı bütçesinden karşılanır.

Bu amaçla yapılacak harcamalar için mevcut veya yeniden açılacak tertiplere yeteri kadar ödenek aktarmayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığının talebi üzerine Maliye Bakanlığı yerine getirir.

GEÇİCİ MADD E 5. — Üst Kurul, oluşumunu takip eden en geç dört ay içinde, öncelikle ihtiyaç duyduğu kanal ve frekans bantları planlamasını yaptırır.

GEÇİCİ MADD E 6. — Üst Kurul, kendi oluşumu ile yayın izni ve lisansı vermeye başlayacağı tarihe kadar geçecek süre zarfındaki radyo ve televizyon yayınları rejimim ayrıca ve öncelikle düzenler.

Bu süre zarfında kullanılmakta olan kanal ve frekanslar, kullananlar için herhangi bir suretle müktesep hak teşkil etmezler. Ancak, Üst Kurul yayın izni verip kendilerine kanal ve frekans bandı tahsis edilen Radyo ve Televizyonlara; yayına geçmeleri için kendilerine verilen süre sonuna kadar 29 uncu maddenin son fıkrasının son cümlesi tatbik edilmez.

GEÇİCİ MADD E 7. — Kanunda Üst Kurulun gelirleriyle alakalı 12 nci maddenin uygulamalarıyla ilgili olarak Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ve tüm özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca sağlanan brüt reklam gelirlerinden kesilecek pay ilk üç yıl için % 4 tür.

GEÇİCİ MADD E 8. — 11.11.1983 tarih ve 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununda yeni düzenleme yapıncaya kadar; Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Üst Kurulun onayı ile Yurt dışında büro açabilir bu bürolarda sürekli personel istihdam edebilir.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu personeli, Başbakanlık Merkez Teşkilatında çalışan personelin aylık ücretleri dışında yararlandığı fazla çalışma ücreti ve benzeri diğer mali haklardan Genel Müdür'ün teklifi ve Üst Kurulun onayı ile aynen yararlanır. Ayrıca, Kurum'da çalıştırılan personelin kadro ünvanları, sayısı, ücretleri, kadrolara uygulanacak ek göstergeler, personele sağlanacak sosyal yardımlar, Kurum Genel Müdürü'nün teklifi üzerine Üst Kurul tarafından belirlenir.

GEÇİCİ MADD E 9. — Bu Kanunda sözü edilen yönetmelikler, Üst Kurulun oluşumunu takip eden dört ay içinde hazırlanır ve Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer.

Yürürlük

MADD E 41. — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADD E 42. — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

19/4/1994”

EK 6: TRT Kurumsal Yapı Şeması: ⁷²⁸

Erkan DURDU <u>Genel Müdür</u> <u>Yardımcısı</u> TRT Haber TRT Spor TRT World TRT Arabi Eğitim Dairesi Bşk. <u>TRT Medya</u> <u>Eğitim</u> Dış Yayınlar Dairesi Bşk. Müzik Dairesi Bşk. Radyo Dairesi Bşk. Ankara Radyosu Müdürlüğü	Mustafa ALCAN <u>Genel Müdür</u> <u>Yardımcısı</u> TRT 1 TRT 2 TRT Belgesel TRT Çocuk TRT Avaz TRT Müzik TRT Türk TRT Kurdî İç Yapımlar Dairesi Başkanlığı Reklam-Tanıtım- Tasarım Dairesi Bşk. TRT 4K TRT Okul	İbrahim EREN <u>Genel Müdür</u> Özel Kalem Müdürlüğü Kurumsal İletişim Direktörlüğü Genel Sekreterlik Hukuk Müşavirliği Teftiş Kurulu Başkanlığı Yayın Denetleme ve Koordinasyon Kurulu Bşk. Dış İlişkiler Dairesi Bşk. Yurtdışı Büroları Bakü Brüksel Washington Kahire Taşkent Aşgabat Berlin Köln Erbil Saraybosna Lefkoşa Nur-Sultan Kuzey Makedonya Londra Moskova Kudüs	Yönetim Kurulu Osman URGUN <u>Genel Müdür</u> <u>Yardımcısı</u> Strateji Geliştirme Dairesi Bşk. İnsan Kaynakları Dairesi Başkanlığı Muhasebe ve Finansman Dairesi Bşk. Satınalma Dairesi Bşk. Destek Hizmetleri Dairesi Bşk. Taşra Teşkilatı İstanbul Müdürlüğü İzmir Müdürlüğü Çukurova Müdürlüğü Diyarbakır Müdürlüğü Erzurum Müdürlüğü Trabzon Müdürlüğü Antalya Müdürlüğü	Yönetim Kurulu Bürosu Koor. Murat AKGÜÇ <u>Genel Müdür</u> <u>Yardımcısı</u> Stüdyolar ve Program İletim Sistemleri Dairesi Bşk. Verici İşletmeleri Dairesi Bşk. Bilgi Teknolojileri Dairesi Bşk. Arşiv Dairesi Bşk. Yeni Medya Kanal
--	--	---	---	--

⁷²⁸TRT, <http://www.trt.net.tr/Kurumsal/KurumsalYapi.aspx> erişim tarihi:10.05.2019

EK 7: Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi TTTAŞ Yönetim Şeması ve TRT Kurumsal Yapı

Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi Radyo örgütü şemasında, şirkete bağlı ‘**Umumi Heyet**’ve onun altında ‘**İdare Meclisi**’yer almaktadır. Şirketin karar organını Umumi Heyet, yürütme organı ise İdare Meclisi’dir. Yürütme organının altında ise **İstanbul ve Ankara Telsizleri** bulunmaktadır. İstanbul ve Ankara Telsizleri, başka bir deyişle stüdyolarında ise yönetim kademeleri **Neşriyat Şefliği** ve **Fen Müdürlüğü**’nden oluşmaktadır. Bu şemaya hükümetin şirketi denetlemek için görevlendirdiği **Hükümet Komiserlerini** de eklemek gerekir. Radyoya ilişkin her türlü araç ve gerecin alımıyla ilgilenen **Telsiz Telefon Pazarı Limited Şirketi** de bu yapının bir başka unsurudur. İstanbul Telsizinde **Muhasebe Müdürlüğü, Damga Müdürlüğü ve Heyet-i Fenniye Müdürlüğü**’nünde bulunduğu bilinmektedir. İstanbul Telsizi bürosunda 10 kişinin çalıştığı belirtilmektedir.⁷²⁹

TÜRK TELSİZ TELEFON ANONİM ŞİRKETİ TTTAŞ RADYO ÖRGÜT ŞEMASI

⁷²⁹Kocabaşoğlu, a.g.e, s. 25-26-27-28.

EK 8: Eşref Şefik'i Anons Yaparken Gösteren Bir Görsel:

EK 9: İstanbul Telsizi İlk Yayınlar ve Anılar

Ankara Radyosu'nun arşivinde taş plaklarda kalan sesiyle, İstanbul Radyosu'nun ilk teknik sorumlusu Hayrettin Hayreden, radyonun kuruluşunu şu sözlerle aktarmaktadır:⁷³⁰

“1926 senesinde arkadaşımız Sedat Nuri Bey geldi. “Hayrettin, bir radyo istasyonu işletmek istiyoruz, şirket kuracağız. Bunda sen de teknik tarafı işgal eder misin” dedi. Peki dedim. Telsizle aşırı derecede uğraştığımı biliyordu. Bundan dolayı bana müracaat ediyordu. Evde, işte yatak odasına kadar bir sürü mikrofonlar, ahizeler görürdü. Merak edip sorardı, anlatırdım. İşte telsir filan diye. Ondan dolayı bana bu iş için müracaat ediyordu. Sordum, ne tür bir şey olacak? Dedi. Anadolu Ajansı , bilhassa İş Bankası ile görüştük, bir şirket teşkil ediyoruz, anonim şirket. Fransızların kurmakta oldukları istasyonları işleteceğiz. Peki, dedim, kabul ediyorum. Ve başladık. Şirket de teşekkül etti. Bu tarzda işe yaklaşmış olduk, ama posta daha kurulmamıştı. Bir taraftan da kadroyu tertip ettik. Kadroda Sedat Nuri Bey murahas azaydı, ben Fen Müdürüydüm, Katib-i Umumi Abdullah Şinasi Bey, Eşref Şefik Bey, sonra Halim Bey vardı. Musikiye Musa Süreyya Bey nezaret ediyordu, muhasebeye Mazhar Bey, İsfendiyar Bey, Kemal Bey. Bu tarzda herşey tamam, dinleyici yok ortada. Onun üzerine mecbur olduk. Postanenin üstünde posta mektebi vardı. Orada üçer hafta devam etmek üzere ameli dersler gösterdim. Maksudımız bir sürü halk alışsın, ne olduğunu anlasın, telsiz olacak ama, anlasın. Kendi mahallesinde arkadaşlarla anten kursu, hatta makine kursunu, o zamanlar kulaklıklar kolay, onu da yaptık e hakikaten muvaffak olduk. Nihayet 1927 Nisan'ında posta kuruldu. Başladık stüdyoda neşriyat yapmaya.”

İlk yayın denemelerine ilişkin anılar, büyük aksilikler yaşandığını ortaya koymaktadır. Eyüp Mezarlığı'nın altından geçen ve vericiyle İstanbul Telsizi'ni birbirine bağlayan kabloların kurtlar tarafından kemirilmesi, yayının bir gün aksamasına neden olduğu Eşref Şefik'in anılarından ortaya çıkmaktadır. Şefik, durumu şu sözlerle ifade etmektedir: ⁷³¹

“Efendim, bu radyonun nasıl başladığını gayet iyi hatırlıyorum. Zira müessisler arasında ben de vardım. Sedat Nuri Bey umum müdürdü. Hayrettin (Hayreden) Bey tekniğe bakıyordu. Ben aynı zamanda idare meclisi sekreteriydim. Açılışı da ben okuyacağım. Kağıttan boyuna ezberliyorum. Saat dokuzdu galiba, başladım. Birden kapı açıldı ardına kadar. Sedat Nuri Bey içeri girdi. ‘Yahu ne gayret!’ dedi. ‘Sesin çıkmıyor’ Vericiyle stüdyo arasında kablo bozulmuş. Kablo Eyüp Sultan Mezarlığının altından geçiyor, cesetleri bile yiyen kurtlar kabloları yemiştir, dediler..Gazi'ye haber gönderdik, yayın bir gün aksıyor diye....Hemen toparlandık. Yağmurlu bir gecede Mesut Cemil, Neyzen Tevfik, Ruşen Kam, kalktık gidiyoruz. Postanenin dibinden yayın yapacağız..Hemen oracıktı ince saz başladı. I-ıh..Haber yok.. O zaman rahmetli Neyzen Tevfik, ‘Yahu’ dedi. ‘Bizim neyin sesi tizdir, bir de onu deneyelim.’ Bir de o taksim geçti, onunki de vız geçti ve ertesi gün daireye döndüğümüzde umumi katiplikten bir azar telgrafi aldık.”

Aşağıdaki anı ise yine Eşref Şefik'e aittir. İlk yayın heyecanı, medya kuruluşlarında görev alan ya da bu kuruluşlardaki programlara konuk olanların yabancı olmadıkları bir korkudur. O korkuyu ve heyecanı Eşref Şefik şöyle anlatmaktadır:

⁷³⁰Okur, a.g.m, s. 888.

⁷³¹Akıllıoğlu, a.g.e, s. 9

“İlk açılış şeyi de bana söylediler. Yazısını da biz yazdık, Katib-i umumilik yapıyordum çünkü. Arkadaşım istifa etmişti o sıralarda. Ama ne özenerek bir yazı yazdım. Ezber babam ezber, ezber babam ezber. Artık tam kasılmışım, eh ilk, hakikaten herkes işiyor. Roma radyosunu dinliyoruz. Paris radyosunu dinliyoruz. Sesim dünyayı açacak diye ben bi kasıldım. Gayet de berbat okuyacakmışım. Allah’tan sesim çıkmadı o gün. Çünkü kıraat sesiyle hitabet sesi ve telaffuzu ayrı olması icab ederdi. Biz içeri girdik, kemal ve haşmetle başladım. Sayın dinleyiciler değildi, ‘Muhterem Samiin’ diye başlardık o zaman. Okuduğuma gayet eminim.Sahibinin sesi gibi, basmakalıp bir okumaktı o. Bi de baktım ki yarı yolda, tak diye kapıyı vurdu. Sedat Nuri girdi içeri, sesin çıkmıyor dedi. Ben böyle yapıyorum, parmağımı sus yani. Emisyon var. Ne emisyonu, sesin çıkmıyor dedi. O suretle de ödümüz patlamış oldu mikrofondan. Ondan sonra da yırtıldık, daha tabii okumaya başladım. İyi ki o hadise olmuş, ondan sonra artık kasılarak okumuyorum.”⁷³²

Hayrettin Hayreden ve Eşref Şefik’in bir anısı da yine radyo yayınlarında yaşanan arıza ile ilgilidir:⁷³³

“ Genç telsiz uzmanı Hayrettin Bey (Hayreden) kulaklıkları çıkardı, alnında biriken teri sildi ve ‘Eşref Bey kardeşim’ diye seslendi. ‘Olmuyor, başaramadık bu işi, sen hemen kaleme kağıda sarıl, Paris’e tel çek, Dolmabahçe’ye de telefon et, vaziyeti bildir, bir arıza olduğunu söyle, mühendis gelir gelmez sonucu gene bildireceğiz.’ Bundan sonrasını radyoculuğumuzun ilk spikeri Eşref Şefik yıllar sonra şöyle anlatmıştı bana; ‘Adamı dört gözle beklemeye başladık. Geleceği günü öğrenir öğrenmez Sirkeci’ye koşup kendisini karşıladık. Hiç unutmam, uzun boylu genç bir Fransız. Hemen alıp Yeşilköy’e götürdük, cereyan verip cihazı çalıştırdık.Onu çevirdi, bunu çevirdi, cebinden sigara paketini çıkardı, üzerinde bazı hesaplar yaptı. Bir düğmeye bastı, bir şalteri indirdi, göstergeler oynamaya başladı. Hopörlerden cızırtılı sesler yükseldi. Fransız, işte bu kadar dedi. Dolmabahçe’ye telefon edin, bu akşam alıcıyı ayarlamalarını söyleyin.”

Türkiye’de radyo yayıncılığının ilk yıllarında stüdyoların ya da yayın merkezlerinin yeri ile ilgili çok farklı bilgiler mevcuttur. Bunun bir nedeni, İstanbul Telsizi olsun, Ankara Telsizi olsun, stüdyo yerlerinin sürekli olarak yer değiştirmesi ise, diğer bir nedeni de o dönemleri yaşayanların hatıratlarından gelen karışıklıktır. Çünkü hatıratlarda deneme yayını ile resmi yayın ayrımı yapılmamaktadır.

Kemençeci Ruşen Ferit Kam, İstanbul Radyosu’nun ilk yıllarını şöyle anlatmaktadır:⁷³⁴

“Radyoya, 1926 senesinde intisap ettim ve o zaman radyonun stüdyoları, Kağıthanenin ilerisinde Osmaniye denilen istasyonun içindeydi. Bir zamanlar oraya taşındık, otobüslerle gider gelirdik. Sonra yeni Postanenin üzerinde bir stüdyo kuruldu ve onun yanına da bir amfikatör odası tesis edildi ve biz orada çalışmalarımızı devam ettirdik. Ve ilk çalışmalar arasında en yakın dostum Mesut Cemil, sonra Vecihe Daryal ve ben vardım. Ve biz aşağı yukarı radyonun daimi elemanları halindeydikve orada bütün gelen solistlere aşağı yukarı biz refakat ederdik. Ayrıca hariçten de bazı gruplar gelirler orada konserler verirler idi. Biz ilk İstanbul radyosunda tek stüdyoda çalışırdık. Ve bir metronom vardı. O metronom işte 5 dakika istirahat denirdi. Tik tak tik tak, metronom 5 dakika,6 dakika devam eder, o zamana kadar vazife görmüş elemanlar dışarı çıkar, yeni vazife görececek konuşmacı, yahut çalgıcı veya söyleyici içeri girerdi.”

Udi Cevdet Kozanoğlu da, İstanbul Radyosu’ndaki çok iptidai yayın şartlarını şu sözlerle anlatmaktadır:⁷³⁵

⁷³²Karavit, a.g.p, TRT Arşiv.

⁷³³Yener, a.g.e, s. 7.

⁷³⁴Karavit, a.g.p,TRT Arşiv.

“İstanbul Radyosu kurulduğu zaman yayın yeri Osmaniye’deydi. Çok ilkel otobüslerle giderek çok iptidai bir stüdyoda yayın yapardık; ancak burada çok kalmadık. Kısa bir süre sonra İstanbul’da Büyük Postane’nin en üst katında işe başladık. Bu bina Türk Telsiz Telefon Şirketi’nin malıydı. (PTT’nin demek istiyor) Odalardan birine bir mikrofon, yandaki odaya da bir amplifikatör yerleştirilmişti. Canlı yayın yapılırdı. Her program arasında spiker ‘beş dakika istirahat’ der ve bir metronom çalışmaya başlardı. Bu sırada işi biten sanatkarlar dışarı çıkar, dışarıda bekleyenler içeri girerdi.”

İstanbul Telsizi dışında Ankara Telsizi ile ilgili anılar da bulunmaktadır. Ercüment Behzat Lav, spikerliğe başladığı yıllarda Ankara Telsizi’nin ilk yıllarında mutfaktan gelen satır sesleri arasında yayın yapmak zorunda kaldıklarını anlatmaktadır:⁷³⁶

“O görkemli Ankara Palas’ın salonlarında, baloların, kordiplomatiğin ziyaretlerde boy gösterdikleri o salonda, benim deyimimle konuşmanlık yapacağımı sanıyordum. Fakat günün birinde, haydi bakalım spikerliğe başla dediler ve beni yer altında, bodrum katında karanlı, basık tavanlı, havasız bir yere sokuverdiler. Evet öyle bir stüdyoda çalışmak zorunda kalmıştık. Stüdyonun özelliği, kırmızı perdeli, tozlu. Uzun bir koridordan geçilirdi. Mutfağın bitişiğinde bir oylumdu orası. O mutfaktan satır sesleri gelirdi. Aşçıbaşının keyfine göre kıymayacağı etleri kıyması tutardı herhalde ki, biz tam yayına başladığımız zaman aşçıbaşının satır sesleri gelirdi.”

Ankara Radyosu’nun ilk kadın spikerlerinden Emel Gazimihal da mesleğe başladığı günleri şöyle anlatmaktadır:⁷³⁷

“İlk Ankara Radyosuna bir tesadüf eseri olarak girmiştim. Çocukluğumdan beri müziğe alâkam vardı. Ve radyo dinlerken biraz daha büyüyünce ben de radyoda çalışırım diye düşünürdüm. Ama spiker olarak değil, müzisyen olarak çalışmayı düşünüyordum. Ve dediğim gibi bir tesadüf eseri Ankara Radyosuna gittim. Bir gün içinde İstanbul radyosunda rahmetli Hayrettin Bey, müdür, imtihan etti. Ve sesimi münasip buldular. O akşam ekspresle Ankara’ya hareket ettim ve ertesi gün öğleyin Ankara Radyosunda spikerliğe başladım. Orada çalışmamız gayet ilkel bir stüdyoda, etrafı halılarla ses geçirmesin diye kaplanmış, elektrik altında, fakat buna rağmen arada sokaktan geçen satıcıların sesleri bile duyuluyordu. Anonsumuzu yapmaya başladık. Radyo programlarımız, saatler sabah 7-7.30’da radyoda bulunurduk ve istasyonu açar haberleri okurduk. Arkasından plaklarla müzik yapardık ve saat 10’da biterdi. 12’de tekrar öğle yayını başlardı. Haberler ve müzik, öğleden sonra saat 3’de ayrılırdık. 5’de tekrar radyoya giderdim ve 5’den saat 11’e kadar plak hazırlığımızı yapar, haberler hazır olarak gelmezdi. Adeta telgraf şeyi gibi, şeritler üzerine yazılmış gibi gelirdi. Onları sıraya koyardık. Mesela evvela iç haberler, arkasından dış haberler, sonra spor haberleri gibi. Bunları hazırlar ve haberleri okurduk. Batı müziği, bazen orkestra gelirdi, küçük orchestra, onlar çalarlardı, bazen şarkı söylerlerdi bunlar. Bu program da biterdi. Saat 11’de geceleyin radyodan ayrılırdık ve bu her gün böyle devam ederdi.”

⁷³⁵Dinç, a.g.e, s. 67.

⁷³⁶Okur, a.g.m, s. 891.

⁷³⁷Okur, a.g.m, s. 891.

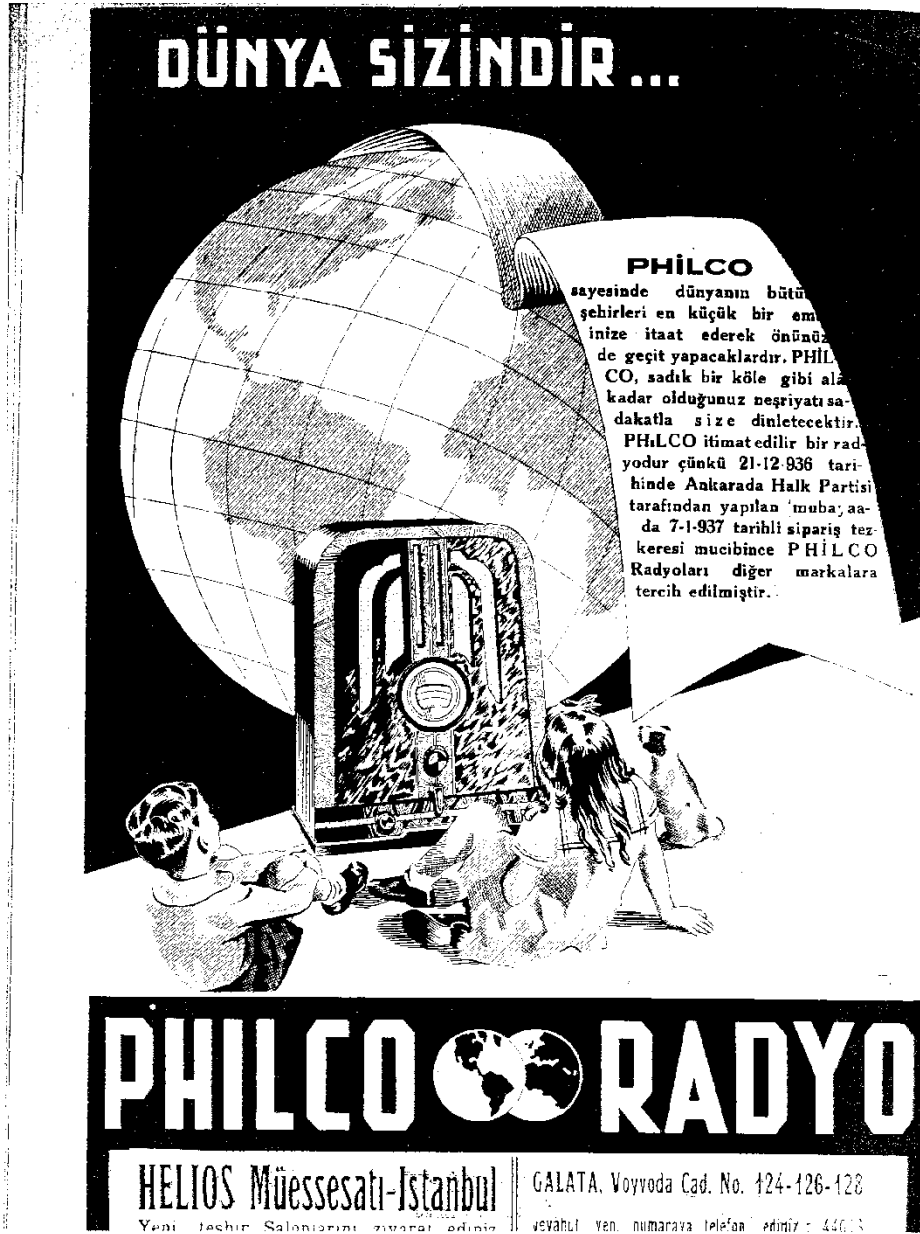
EK 10: Ankara Radyodiffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisatı Açılma Töreni Hatırası Görseli:⁷³⁸

⁷³⁸Ankara Radyodiffüzyon İstasyon ve Stüdyosu Tesisatı Açılma Töreni Hatırası 30.10.1938, İstanbul, Alâeddin Kral Klişe ve Basımevi, 1938.

EK 11: Bazı Radyo Fiyat ve Reklam Görselleri

DÜNYA SİZİNDİR ...

PHILCO
 sayesinde dünyanın bütün
 şehirleri en küçük bir omu
 inize itaat ederek önünüz
 de geçit yapacaklardır. PHIL
 CO, sadık bir köle gibi ala
 kadar olduğunuz nesriyatı sa
 dakatla size dinletecektir.
 PHILCO itimat edilir bir rad
 yodur çünkü 21-12-936 tari
 hinde Ankarada Halk Partisi
 tarafından yapılan muba'aa
 da 7-1-937 tarihli sipariş tez
 keresi mucibince PHILCO
 Radyoları diğer markalara
 tercih edilmiştir.

PHILCO RADYO

HELİOS Müessesatı-Istanbul
 Yeni Teshir Salonlarını ziyarat ediniz

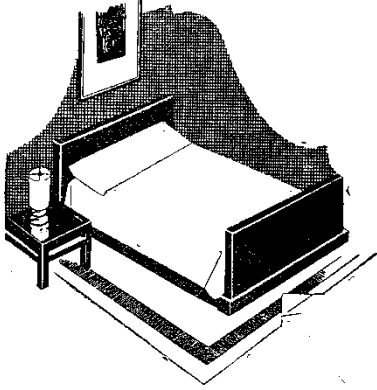
GALATA, Voyvoda Cad. No. 124-126-128
 vevahut ven. numaraya telefon ediniz : 44613

15 Mayıs 1937 tarihli Radyo Programı dergisinde yer alan bir radyo reklamı

M I K A
AMERİKAN RADYOLARI

Mütemadi
(Kontinü) ve mütenavip
110-220 volta
İşler
çelik 6 lambalı model
107-LW 19-2000 m.
T. L. 140
Mika Radyo
Voyvoda caddesi Nazlı
Han Galata İstanbul
Telef. 49021

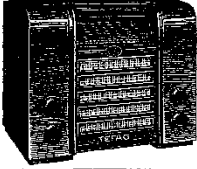
İNTİBAH
Çamaşır Fabrikası
ADİL UYANIK

Çamaşırları yakmadan
bozmadan YIKAR.
ÜTÜLER, KOLALAR
Adres: Feriköy Kuyulu
Bağ sokak No. 73
Telefon: 41268

Mecmuamızı satmak isteyen taşıra bayırları
Mecmuamızın bayii olan
Bay Remziye müracaat etmelidir
Ankara Caddesi İstanbul

Mecmuamızı arkadaşlarını-
za tavsiye ederek, onlarında
radyo neşriyatından azami
zevk almalarını temin etmiş
olacaksınız.

Saadettin Sönmez, Sigalas ve Ş^{SI}
En meşhur Amerikan ve Alman radyoları satış yeri

**Radyo almadan müessesemizi
ziyaret ediniz !**

Adres: Sirkeci Horasancyan han N. 7
Eski radyoları yenilerle mübadele ederiz

192
Mayıs 1937 tarihli Radyo Programı dergisinde radyo reklamları

EK 12:İstanbul Radyosu Müdürü Hasan Refik Ertuğ ile yapılan bir röportaj:⁷³⁹

“Yağmurlu bir akşam, Taksim’le Harbiye arasında, tam Radyoevi binası önündeki durakta tramvaydan iniyorum. Elektrik lambalarıyla pırıl pırıl bu bina, bir büyük sihirli kutudur ki, alaturka, alafraza müziğiyle, konferansları, röportajları ile saat 17.57’den 23.30’a kadar bütün yurda kendini dinletir.

Büyük kapı, sık sık açılıp kapanıyor. İşte, koltuğunda keman kutusu taşıyan bir sanatkar içeri girmek üzere. Bir lüks taksi durdu. İçinden çıkanı tanıyorum; Hamiyet Yüceses. Mermer basamaklar.

Sağ tarafta bir odada oturan memur, İstanbul Radyosunun Müdürü B. Hasan Refik Ertuğ’u ziyarete geldiğimi telefonla kendisine haber verdi.

Bir hademenin arkasında merdiveni çıktım, uzun koridorlar yürüdüm.

-Dil yaresi’ dediniz değil mi efendim?

Şarkıyı Bn. Müzeyyenden mi istiyorsunuz? Hay hay...Arzularımızı sanatkara tebliğ edeceğiz efendim.

B.Hasan Refik, telefon konuşmasını bitirdikten sonra bana dönüyor.

-Dinleyici istekleri bizim için pek kıymetlidir, diyor, halk efkarının nabzını tutmağa mecburuz.İki kişilik bir ekibimiz, dinleyicilerden gelen muktupları ve telefonla yapılan dilekleri sıraya koymakla uğraşır.

-Günde kaç mektup alırsınız?

-İkiyüz, bazen üçyüz.Kimi Hamiyet’den, ‘Çeşm-i Siyahım’ şarkısını ister, kimi Müzeyyen’den ‘Kalbimden şu zalim şüpheyi kaldır’ şarkısını...Bu istekleri plaktan başka canlı müzik saatiyle de karşılamayı düşünüyoruz.

Müdürün odasında büyük bir radyo makinesi var. B.Hasan Refik, bin türlü işi arasında, Radyosunun yayınlarını da takip ediyor.

Konuşuyoruz ‘İstanbul Radyosu nasıl çalışıyor?’ mevzuuna ‘ Umraniye’ Köyünden, yani ‘verici istasyondan’ girmek istiyorum.

B. Ertuğ diyor ki:

-Kısıklı’dan 3,5 kilometre kadara mesafede ve Alemdağ asfaltı üzerinde bulunan verici istasyonumuz 7 bloktan müteşekkildir, 5 i lojman, biri atölyeler ve garajlar, bir de verici istasyon binası.

Verici binası 580 metre karede bir bodrum ve diğeri zemin kat olmak üzere iki kattır. Verici postayla yüksek voltaj tagviye redressörleri zemin kattadır. Vericinin su soğutma sistemi, modülasyon, transformatör ve reaktörü ile elektrik ana tevzi kablosu bodrum katına yerleştirilmiştir.Şehir cereyanından hususi bir hatla 35 000 voltluk cereyan alıyoruz.Elektrik cereyanı halinde gelen kudret, buradan kablo ile giden ses mevcelerini yükleniyor ve ‘anten pilon’la havaya dağılıyor.

Kapı vuruldu, 18-19 yaşlarında bir genç kız, ürkek adımlarla içeri girdi.Ürkek bakışlarını üzerlerimizde gezdirdi.

-Müdür beyle görüşeceğim.

-Benim efendim, buyrunuz.

-Radyonuzda şarkı söylemek istiyorum da...

-Hay hay efendim. Ancak biz, müracaatçıları Konservatuvara gönderiyor, imtihandan geçiriyoruz.

⁷³⁹Reşat Enis, “İstanbul Radyosunda Bir Saat”, **Radyo**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, cilt 8, sayı 94-95-98, s. 2-3.

Genç kız teşekkür etti. İsmi ve adresini vererek ayrıldı.B.Hasan Refik bana döndü:

-Şimdiye kadar (yani 1949 Aralık sonuna kadar) 70 kişiyi imtihana soktuk.Altısı kazandı.Bu genç sanatkarlara programlarımızda yer vereceğiz.

-İstanbul Radyosu, memleketin ses ve saz kıymetlerini de ortaya çıkarıyor.Sevinilecek şey...dedim.Gene burada öğrendim ki, B.Hasan Refik Ertuğ, bir emprezaryo gibi sosyeteyi dolaşiyor, müzik sahasında üstün değerleri bulup çıkarıyor, İstanbul Radyosunun dinleyicilerine takdim ediyor.

Bahsimize dönüyoruz

-Radyoevi, Umraniye'deki verici istasyonuna bir yer altı kablosuyla bağlanmıştır. Kablo 22 kilometre uzunluğundadır.Harbiye-Şişli-Zincirlikuyu-Rumelihisar-Anadoluhisar-Hekimbaşı çiftliği yolunu takibeder.İki Hisar arası kısmı denizaltı kablosudur.

Umraniye'de 16 kişi çalışıyor. Biri mühendis, üçü ekip şefidir. Halen verici istasyonumuzdaki lojmanlarda 14 aile oturmaktadır.Üsküdar'la Umraniye arasında günde üç defa otomobil servisimiz vardır. Hususi taşıtlarımız, bu 14 ailenin çocuklarını okullarına götürüp getirir.

B. Hasan Refik, masasındaki mektuplardan birini açıyor.

-İşte bir dinleyici isteği...'Sayın Müdür ağabeyciğim' diye hitap ediyor 'Leblebici Horhor' plağının çalınması arzusunda....Radyoevini şüphesiz gezeceksiniz.

-Rica ederim

-Size stüdyo mühendisimiz Bayan Mualla refakat edecek. Stüdyoda baş mühendis vekili.B. Haldun Özbudak'la birlikte çalışır.Dış yayınlarımızı da (yani röportajları, nakilleri) bayan Mualla idare eder.Mikrofon ayarlarının kontrolüyle piyeslerin plağa alınmasıyla da o uğraşır.

Yüksek mühendis Bayan Mualla Teknik Üniversitemizin Radyo Elektrik Şubesi mezunudur. Mesleğini çok seven genç bir Türk kızı..."

EK 13: Recep Peker'in İnkılâp Derslerinden Bir Bölüm.⁷⁴⁰

Radyo

PROGRAMI

Her Cumartesi çıkar Radyo mecmuası

YIL I - No 13 Cumartesi 4 Nisan 1936

Derehane: Galata, Biltir Sokak. Eski Posta Hanı No 15 İst.

Muhabere: Beyoğlu Posta kutusu 2276. İstanbul

Aboneman Şartları: Senelik K. 500. 6 Ay K. 200

İlahtar için idarehaneye müracaat.

Üniversiteden naklen radyo ile neşredilen

RECEP PEKER'in İNKILÂP DERSLERİ

Yazan: HABIL ÂDEM PELİSTER

Türk inkılabı, henüz kitaba geçmedi. Çünkü, Atatürk gibi dinamik bir kuvvetten gelen yaratıcı hamlelerle akıp gidiyor, bu baş döndürücü heyecan içinde Türk milletinin düşünce bünyesi de zehinin instinct'ine uymuş, aşılma meseleleri antlaşmıyor, bile!

Hen, Balkan bozgunundan sonraki Türkiye'nin istikbalini görenlerden birisiyim. 1913 te neşrettiğim "Anadoluda Türkiye yaşayacak mı?", kitabımda milli devleti görmüş, Bizans imparatorluğunun ihyası teşebbüslerinden, Anadolunun parça parça istilası hareketlerinden böyle bir Türk devletinin kurulacağını yazmıştım. O senelerde neşredilen "Dünyevi hukuk - Uhlrevi hukuk", ve "Türk cihanşirliği", kitaplarımda da bu milli devletin bu günkü "type sociale'a uygun olmasını istiyordum. Daha doğrusu, tahayyül ediyordum.

Bu hayal, bugün bir realité dir. "Mustafa Kemalların kitabı", "Cümhuriyete suikastı", eserlerimde de milli bünyedeki kıymet lükümlerinin yeni teşekkül formülünü arıyordum. On senedir, yazmakta olduğum "Türk İnkılabının İdeolojisi", kitabımda da hem bu inkılap hamlelerini, hem de zehin sürükleyici instinct'inin uembalarını bulmak sevdiğimdir.

Biz, nerden geliyor, nereye gidiyoruz?

Senelerdir, bu soruların cevabını araştırıyorum. Bu soruların cevabını bulmak için de "İnkılap dersle-

RECEP PEKER

ri, ni okudum. Şüphesiz ki, bildiğimiz "Hâdiseler içinde birbirlerini tanımış, birbirlerini inanmış ve bağlanmış, memleket işlerinde pişmiş ve bu yolda müşterek kararlara varmış", ("İnkılap ders-

leri, sahife 63) inkılapçılarından birisi de Recep Peker dir. Böyle bir şahsiyetin inkılapçı zihniyetini öğrenmek, İnkılabımızın milli anlayış ve insani görüş hakkındaki hükümlerle de alakadardı. Radyo ile türk milletine neşrolunan bu dokuz konferansın ders saatları kadrosunu geçmediğini de biliyoruz. Fakat, gerek söylenmek istenilen fikirler ve gerek birer inkılapçı nassına dayanan inanışlarda bir eksiklik te göze çarpıyor. Açık ve kat'i ifadelerle karşılaşıyoruz.

Recep Peker, Türk İnkılabının dinamik kuvvetini;

"Türk ulusunun kanındaki "Yücelikte", (sahife 6)

buluyor ve diyor ki:

"Bereket versin ki, en büyük imha vasıtaları ve en ezici hâdiselerle bile bozulması mümkün olmayan tek bir şey, Türk kanı, bütün bu gürültüler içinde temiz kalmıştı", (sahife 5).

İnkılaptan evvelki vaziyeti gözden geçirecek olursak, evimizin harimine kadar içimize girmiş bir çöl mantığının yıkıcı zihniyeti içinde bocalıyorduk. Her şeyimiz geri idi. Her şeyimizi, başımızdaki kılıflarımızdan, vicdanımızdaki hükümlere kadar, değiş-

4 Nisan 1936 tarihli Radyo Programı dergisi ve Radyoda İnkılâp dersleri veren RecepPeker'in konuşmasıyla ilgili Habil Adem Pelister'in yazısı

⁷⁴⁰Radyo Programı, 4 Nisan 1936.

EK 14: İstanbul, Ankara ve Bazı Yabancı Radyo İstasyonların 1936 Yılı Yayın Akışları:

İstanbul Radyosu Ocak 1936 Yılı Örnek Yayın Akışı⁷⁴¹

13 İkinci Kanun 1936 Pazartesi

mtr. 1600 İstanbul khz. 187.5

- “17.00 İnkılap dersi, Recep Peker tarafından, Üniversiteden nakil
- 18.00 plak, dans müziği
- 19.00 haberler
- 19.15 ses müziği
- 20.00 trio, keman, viyolensel, piyano, hafif müzik
- 20.30 studyo, caz ve tango grupları
- 21.35 son haberler
- 22.00 Anadolu ajansının gazetelere mahsus havadis servisi”

14 İkinci Kanun 1936 Salı

- “18.00 plak:Beethoven’in 2ci senfonisi,
- 18.45 haberler
- 19.00 plak, hafif müzik
- 20.00 Dr. İhsan Şükrü tarafından konferans
- 20.30 stüdyo caz ve tango grupları
- 21.35 son haberler
- 22.00 Anadolu ajanısının gazetelere mahsusa havadis servisi”

Ankara Radyosu Yayın Akışı Mart 1936⁷⁴²

10 Mart 1936 Salı

mtr. 1960 Ankara khz. 230

- “19.30 çocuklara öğütler, bilmeceler, Ata söz leri
- 19.45 hafif müzik, plak neşriyatı
- 20.05 sihi konuşma
- 20.20 Ajans haberleri
- 20.30 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra)”

11 Mart 1936 Çarşamba

- “19.30 Tayyareci konuşuyor
- 19.45 karışık müzik plak neşriyatı
- 20.00 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra)
- 20.30 Ajans haberleri
- 20.40 Ankarapalastan nakil (orkestra)”

⁷⁴¹**Radyo Programı**, 11 İkincikanun 1936, yıl 1, sayı 1, s. 11.

⁷⁴²**Radyo Programı**, 7 Mart 1936, yıl 1, sayı 9, s. 7.

12 Mart 1936 Perşembe

- “19.30 hukuk ilmi yayımı
- 19.45 hafif müzik plak yayımı
- 20.00 Karpiç şehir lokantasından nakil
- 20.30 Ajans haberleri
- 20.40 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra)”

13 Mart 1936 Cuma

- “19.30 çocuklara teknik öğütler
- 19.45 karışık müzik plak neşriyatı
- 20.00 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra)
- 20.30 Ajans haberleri
- 20.40 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra)”

14 Mart 1936 Cumartesi

- “19.30 müzik hakkında konuşma
- 19.45 plak neşriyatı
- 20.10 Ajans haberleri
- 20.20 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra)”

Bazı ülke radyoların yayın akışları:⁷⁴³**Budapeşte Radyosu:****12 İkinci Kanun 1936 Pazar****m. 550.5 Budapeştekh.545**

- “18.00 Askeri marşlar
- 19.05 Konf.
- 19.35 muht. eserler: Lincke: Nekiris Hochzeit. Millöcker: Öonathan-Walzer, Lehar: Potpuri, Lenart: Traumerei, Becce: Scene Posüionnelle Jessel: Untafrikanis cher Himel
- 20.40 Radyo piyesi
- 23.00 Bela Farkas ork. Çingene müziği, kafe Patria’dan nakil.
- 24.00 Hotel Metropol’dan nakil: jazz”

Paris Radyosu:**12 İkinci Kanun 1936 Pazar****m. 431.7 Pariskhz. 695**

- “20.30 haberler
- 22.30 La Foret Bleue. Anbert’in lirik efsanesi, konservatuvardan nakil
- 24.30 hab.
- 24.45 jazz band”

Poste Parisi:**m. 312.8 Poste Parisi khz. 959**

⁷⁴³Radyo Programı, 11 İkincikanun 1936, yıl 1, sayı 1, s. 11.

“18.30	plak
21.00	haberler
21.25	plak
22.15	radyo piyesi
24.30	plak”

Viyana Radyosu:

13 İkinci Kanun 1936 Pazartesi

Mtr. 506.8 Viyanakhz. 592

“18.00	piyano, irticalen
18.20	dört Richters, gitar ve şan, plaklar
18.50	radyo tekniğine dair konuşmalar, verici istasyonlar
19.10	sözler
19.35	ingilizce sözler
20.00	ertesı gün program
21.00	Linz’den nakil
22.00	Carl Maria V. Weber kilise eserleri
23.10	Bert Silving Kuartets.
24.40	Frank Fox jazzbandı, Kursalondan nakil”

EK 15: İstanbul ve Ankara Radyosu İki Postalı Yayınlarından Örnek Akışlar:⁷⁴⁴

Ankara Radyosu:

29 Nisan 1937 Perşembe

Öğle neşriyatı

- “12.30 Muhtelif plak neşriyatı
- 12.50 Plak: Türk Musikisi ve halk şarkıları
- 13.15 Dahili ve harici haberler
- 17.30 İnkılap dersleri (Halkevinden naklen)

Akşam neşriyatı

- 18.30 Muhtelif plak neşriyatı
- 19.00 Türk musikisi ve halk şarkıları (Makbule ve arkadaşları)
- 19.30 Saat ayarı ve arapça neşriyat
- 19.45 Türk musikisi ve halk şarkıları. Servet Adnan ve arkadaşları
- 20.15 Kazım Nami Duru (Terbiye)
- 20.30 Plakla dans musikisi
- 20.45 Çocuk haftası münasesetile konferans
- 21.00 Ajans haberleri
- 21.15 Stüdyo salon orkestrası: 1. Meyerbeer: Le Prophete, 2. Hentschel: La Seduction, 3. Messager: Chant Briman, 4. Kalman:Die Herzogin von Chicago, 5. Taschaikowsky Le chant de l'alouette, 6.Balfa Bohemienne Girl
- 21.55 Yarınki program ve İstiklal Marşı”

İstanbul Radyosu:⁷⁴⁵

29 Nisan 1937 Perşembe

Öğle neşriyatı

- “12.30 Plakla Türk Musikisi
- 12.50 havadis
- 13.00 muhtelif plak neşriyatı
- 14.00 son.

Akşam neşriyatı

- 18.30 plakla Türk musikisi
- 19.00 Çocuk esirgeme kurumu namına konferans: Dokt. Şükri Hazım
- 19.30 Gitar solo: Maryo Parodi
- 20.00 Sadi ve arkadaşları tarafından Türk musikisi ve halk şarkıları
- 20.30 Ömer Rıza tarafından arabca söylev
- 20.45 Safiye ve arkadaşları tarafından Türk musikisi ve halk şarkıları, saat ayarı

⁷⁴⁴Radıyo Programı, 24 Nisan 1937, yıl 2, sayı 8, s. 15.

⁷⁴⁵Radıyo Programı, 24 Nisan 1937, yıl 2, sayı 8, s. 15.

- 21.15 Orkestra
22.15 Ajans ve borsa haberleri ve ertesi günün programı
22.30 Plakla sololar opera ve operet parçaları
23.00 son”

EK 16: Doktor Nevzad'ın Hayvan His ve Duygularını Konu Alan Radyo Konuşmasından Bir Bölüm:⁷⁴⁶

“Geçen seneki iki İsviçreli meslekdaşım İsviçre’de 400 metre kadar yükseklikde ve her tarafı yüksek ormanlık bir tepeye çıkıyorduk. Arkadaşlarımızdan birinin ufak siyah bir köpeğide bizimle beraberdi. Fakat tepeye yakın bir noktada hayvan birdenbire yanımıza sokuldu. Üçümüzün arasına girdi. Titreyen korkan bir hali vardı. Dikkatimizi çekti ve sahibine böyle birden bire ne oldu diye sorduk. Meslekdaşımız güldü ve anlattı. Burada dedi. İki sene evvel kuru bekçisi başı boş bir köpek öldürmüştü. O esnada bizde buradan geçiyorduk. Ve Puzzi silah sesini işitti, sonrada o köpeğin şurada vuruluş ve ölüşünü gördü. Şimdi buradan ne zaman geçsek Puzzi bunu hatırlar korkar, yanımıza sokulur ve titremeye başlar. Henri Bouley’in dediği gibi; Bu haller karşısında aceba köpeğin dimağı insanınkinden başka türlü mü işliyor diye sorulabilir mi?”

RADYO PROGRAMI

Doktor Nevzad'ın konferansı

Parasitolog Nevzad'ın Ankara Radyosunda verdiği konferanslardan bir serinin mevzuunda (Hayvanlarda his ve duygular) teşkil ediyor. Hacmimizin müsadesezliği dolayısıyla bu mevzuu tamamını devecemiyoruz. Fakat bu mevzudaki iki vak'ayı aynen Sayın okuyucularımıza sunuyoruz.

Dr. A. Nevzad anlatıyor:

Henri Bouley maruf bir profesördür. Fransız baytarı etibbasından ve Alfor ve Lyon Baytar mekteplerinde hocalık etmiştir.

Henri Bouley, Jupiter isminde bir bekçi köpeğine bir ameliyat yapıyor.

Hayvanın ön ayaklarından biri gangren olduğu için kesilmek icap ediyor.

Hayvan eyileştikten bir müddet sonra bir gün profesör köpeğin ait bulunduğu omnibus müessesine uğruyor. Köpek son derece vahşi tabiatlı, kimseyi yanına sokmayan, asabi, birçim, herkese saldıran bir hayvan olduğu hâlde Henri Bouleyi görünce kuyruğunu sallayarak yanına sokuluyor. Ayaklarına başını sürmeye başlıyor.

Müessesede kiler bu manzara karşısında şaşırırlar. Profesör de hayvanın birçinliğini bildiği hâlde bu durum karşısında cesaretle ederek hayvanı okuyor, seviyor. Bu sevilme üzerine hayvan, arka ayakları üzerine kalkarak, tek kalan elini nişanlıkla Henri Bouley'e uzatıyor.

Bu vaka köpeklerin hatıralarına bir misâl olduğu gibi aynı zamanda nimetsinastıklarında gösteren bariz bir sahnedir.

Geçen seneki iki İsviçreli meslekdaşım İsviçrede 400 metre kadar yükseklikde ve her tarafı yüksek ormanlık bir tepeye çıkıyorduk. Tepede eski, şövalyelerden kalma bir çatıyı ziyaret edecektik. Arkadaşlarımız-

dan birinin ufak siyah bir köpeğide bizimle beraberdi. Hayvan önümüzde arkamızda kalıyor, sağa sola, ağaçların arasına yıldırım gibi girip çıkıyor ve ara sıra yanımızdan bir şimşek gibi geçiyor, oynuyor. sıçırıyordu...

Fakat tepeye yakın bir noktada hayvan birdenbire yanımıza sokuldu. Üçümüzün arasına girdi. İhtiyatlı ihtiyatlı yürüyor.

Adeta ses çıkaracakmış gibilerde saklanan bir adım attığı, adeta sürünen bir yürüyüşü, titreyen ve korkan bir hâli vardı. Dikkat bakımımız çekti ve sahibine, hayvan böyle birden bire ne olduğunu sorduk. Meslekdaşımız güldü ve anlattı: Burada, dedi. İki sene evvel kuru bekçisi başı boş bir köpek öldürmüştü. O esnada bizde buradan geçiyorduk. Ve Puzzi silah sesini işitti, sonrada o köpeğin şurada vuruluş ve ölüşünü gördü. Hayvan şuraya yığılıp halimiydi. Şimdi buradan ne zaman geçsek Puzzi bunu hatırlar kork-

Musiki Ansiklopedisi

MELODİ— Kulğu teşhir edecek şekilde, birbirinin arkasından gelen, intizamlı sedaların teşkil ettiği muzikal cümle, Almanca "Lied", kelimesinin Fransızca muadili. Bir ve ya bir çok aazların refakat ettiği, sese mahsus, ve bir hafif şarkının olduğu gibi bir fascia monologu ve ya hissi bir romanın vashim'ında taşıyabilen beste. Schubert ve Shumann Lieder'leri, Mauré'nin, Duzac'in, Debussy'nin melodileri, mümtaz olduğu kadar zarif olan bu nev'e tatbik edilebilen mütenevvi tarzı ifadeleri gösterir.

LIED— Almanca kelime, sesle icra olunan (vocal) melodi.

UVERTÜR— Lullü'nin, dramatik eserlerinin mukaddemesini teşkil eden, ve, aynı parçada, muhtelif "hareketler", ihtiva eden saz sonatına verdiği isim. Bu hareketler şu şekilde zincirlenir: alafransız uvertür tipi: Adagio, Allegro, Adagio; alitalyen uvertür'ün tertibi de: Allegro, Adagio, Allegro'dur.

Mozart, Beethoven, Weber'in dramatik eserlerinde, klâsik uvertür, kuruluş itibarile sonatın birinci parçasına müşabihdir.

Vefat

Odeon müessesesinin Türkiye mümessili B. Jak Grünberg'in vefat ettiğini büyük tecessüle öğrenedik; kederdide ilocine samimî taziyetlerimizi sunarız.

kar, yanımıza sokulur ve titremeye başlar.

Henri Bouley'in dediği gibi; Bu haller karşısında aceba köpeğin dimağı insanınkinden başka türlü mü işliyor diye sorulabilir mi?

4 Nisan 1936 tarihli Radyo Programı dergisinde yer alan Doktor Nevzad'ın radyo konuşmasından bir bölüm.

EK 17: Müzik Yasağı İle ilgili Tarihi “Beni Yanlış Anladılar” Sözü ve Atatürk İle Zobu Arasında Geçen Konuşma:⁷⁴⁷

“- Hatırlarsanız, bir piyesin başlangıcında, daha perde açılmadan, bir şarkı söylerdiniz. Neydi o piyesin adı?”

- Hatırladım efendim, Molyer’den Küçük Kemal’in adapte ettiği Mürâi komedisi.
- Güzel bir eserd i o
- Evet efendim, muvaffak bir adaptasyond u.
- Hayır piyes için söylemiyorum. Vâka o da güzeldi ama, ben o bestenin güzelliğini söylemek istiyorum.

Ne yalan söyleyeyim, ürktüm. İlk defa bir suale cevap vermekte müteredd it kaldım. Türk musikisinin aleyhinde olmasıyla zihnim o kadar dolmuştu ki, güzelliğini tasdik ederek, ‘Evet’ desem, ya ağzımı arıyorsa? Hayır desem, güzelliğini inkar etsem, o zaman da dalkavukçu bir yalan olduğunu anlamamasına imkan yok.

- Hatırlayamadınız mı?
- Hatırladım efendim. Dellâlzâde İsmail Efendi’nin ısfahan...cümleyi tamamlayamadım.
- Hayır, bestesini soruyorum, hatırlınızda değil mi, okuyamaz mısınız?
- Hatırlımda, okurum efendim.

Yalnız bana değil, şaşkınlık sofrada bulunanların hepsine birden gelmişti. Yaradana sağınıp, yerimde şöyle bir derlenip toparlandım, olanca aktörlüğümü takınıp, edâsıyla, ahengiyle: ‘Aaah o güzel gözlerine hayran olayım’ mısrası ile başlayan yörük semaiyi okumaya koyuldum ve kan-ter içinde bitirdim.

Atatürk’te hiçbir hareket görülmediğinden, herkes sanki suç işlemiş gibi önüne bakıyor, ne diyeceğini bekliyordu. Bir müddet sonra;

- Ne yazık ki, benim sözlerimi yanlış anladılar, şu okunan ne güzel bir eser, ben zevkle dinledim, sizler de öyle. Ama bir Avrupalıya bu eseri, böyle okuyup da bir zevk vermeğe imkan var mı? Ben demek istedim ki, bizim seve seve dinlediğimiz Türk bestelerini, onlara da dinletmek çaresi bulunsun, onların tekniği, onların ilmi ile onların sazları, onların orkestraları ile, çaresi her ne ise. Biz de Türk musikisini milletlerarası bir sanat haline getirelim Türk’ün nağmelerini kaldırıp atalım, sadece garp milletlerinin hazırdan musikisini alıp kendimize maledelim, yalnız onları dinleyelim demedim, yanlış anladılar sözümü, ortalığı öyle bir velveleye verdiler ki, ben de bir daha lafını edemez oldum.”

⁷⁴⁷TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, a.g.s,erişim tarihi: 15.04.2019.

EK 18: Montrö Anlaşması Sonrası 26 Temmuz 1936 Pazar Tarihli Radyoların Yayın Akışları:⁷⁴⁸**“Ankara Radyosu**

Karışık popori plâkları

Halk şarkıları

“Ankara” adlı kitabdan parçalar

Hafif müzik

Ajans haberleri

Caz müziği

İstanbul Radyosu

12.30 Muhtelif plâklar ve halk musikisi

18.- Tepebaşı bahçesinden nakli.Sigan orkestraları ve karışık program

20. - Halk musikisi (plâk)

20.30 Stüdyo orkestraları

21.30 Son haberler

Saat 22 den sonra Anadolu ajansının gazetelere mahsus havadis servisi verilecektir”

⁷⁴⁸Ulus, 26 Temmuz 1936, s. 2.

EK 19: Karpıç Şehir Lokantası Görselleri:⁷⁴⁹

Baba Karpıç ve müşterileri

Karpıç şehir lokantası girişi

⁷⁴⁹Karpıç görselleri,

https://www.google.com/search?rlz=1C1CAFC_enTR841TR841&q=karpı%C3%A7+lokantas%C4%B1+g%C3%B6rseller&tbn=isch&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwi07Kvets3jAhWJw6YKHQcnAn0Q7Al6BAgFECQ&biw=911&bih=438#imgc=i7GREWMvxFy80M; erişim tarihi: 15.07.2019.

EK 20: Türkiye Radyolarında Kullanılan ‘‘Gong’’ Görseli:⁷⁵⁰

TRT’de uzun yıllardır kullanılan ‘‘gong’’

⁷⁵⁰TRT Müzesi, <http://www.trtmuze.com.tr/e-kart/radyodan/> erişim tarihi: 23.04.2019.

EK 21:Ankara Radyosu 28 Ekim 1938 İlk Gün Açılış Yayın Akışı:⁷⁵¹

- “13.00 Anons (muhtelif lisanlarda), İstiklal Marşı
- 13.05 Dahiliye Vekili ve C.H.P Genel Sekreteri B. Şükrü Kaya tarafından bir söylev
- 13.30 İzçilerin Zafer âbidesi önünde and içmesi, söylevler, izçilerin söyleyeceği İstiklal Marşı (Ulus meydanından nakil)
- 15.00 Cumhuriyet devrinde mahkemeler mevzuulu konferans (Adliye Vekaleti tarafından)
- 15.15 Müzik (plâk)
- 15.45 Türk ordusu mevzuulu bir konferans (M.M Vekaleti tarafından)
- 16.00 Müzik (Opera parçaları, plâk)
- 16.30 İmparatorluk ve Cumhuriyet devrinde köy mevzuulu bir konferans (Dahiliye Vekaleti tarafından)
- 16.45 Halk türküleri (Plâk)
- 17.00 Cumhuriyet zabıtası mevzuulu bir konferans (Dahiliye Vekaleti tarafından)
- 17.20 Müzik (Dans Plâk)
- 17.45 Türk Tarih inkılabı mevzuulu bir konferans (Türk Tarih Kurumu tarafından)
- 18.00 Müzik (Türk musikisi)
- 18.30 Cumhuriyet maliyesi ve vergiler (Maliye Vekaleti tarafından)
- 18.45 Müzik (Halk musikisi)
- 19.00 Demiryolları mevzuulu bir konferans (Nafia Vekaleti tarafından)
- 19.15 Haberler
- 19.35 Cumhuriyet devrinde sanayi sahasında yapılan işler mevzuulu konferans (İktisat Vekaleti tarafından)
- 19.45 Müzik (Muhtelif eserler, plak)
- 20.00 Cumhuriyetten evvel ve sonraki sanat işlerinin mukayesesi (Sanat ve İçtimai muavenet vekaleti tarafından)
- 20.15 Müzik (Çıgan müziği, plâk)
- 20.30 Türkiye Cumhuriyeti inhisarlarının İktisadi fonksiyonu mevzuulu konferans (Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti tarafından)
- 20.45 Müzik (Halk Musikisi)
- 21.00 Türk spor kurumu çalışmaları mevzuulu konferans (Türk Spor Kurumu tarafından)
- 21.15 Arapça söylev ve haberler
- 21.30 Ulusal Ekonomi ve Arttırma kurumunun çalışmaları mevzuulu bir konferans (Ulusal Ekonomi ve Arttırma kurumu tarafından)
- 21.45 Müntahap opera parçaları (Plâk)
- 22.00 Emlak bankası mevzuulu konferans (banka tarafından)
- 22.15 Müzik (türk musikisi)

⁷⁵¹Ulus, 28 Ekim 1938, s. 2.

- 23.00 Türk Maarif kurumu çalışması mevzuulu bir konferans (kurum tarafından)
- 23.15 Müzik (Hafif plâkla)
- 23.30 Su işlerinin köy kalkınmasında rolü mevzuulu bir konferans (Nafia vekaleti tarafından)
- 23.45 Haberler ve İstiklal marşı
- 24.00 Son”

EK 22: İstanbul Radyosu'nda Yapılan Bir Sanatçı Sınavı: ⁷⁵²

İstanbul Radyosu'nda yapılan sanatçı sınavı ile ilgili Radyo Dergisi'nden Y.R.Ö. imzalı muhabirin izlenimleri şu şekilde kaleme aktarılmış:

“İstanbul Radyosunda gerek solist olarak, gerek koro heyetlerinde okumak isteyen ne de çok talip var! İstanbul Belediyesi Konservatuvarı imtihan heyeti önünde bugün imtihan verecek genç kız ve delikanlıların sayısı yüzü buluyormuş.

Radyo Evinin geniş bir salonundayız. Dışarıda lapa lapa kar...Cenap Şahabatin'in ‘Kar’ şiirindeki gibi sâmit, sâkit, melül, mükedder uçuşuyor....Salonu dolduran elliden fazla gencin hemen hepsi kendi âleminde. Kıvrık siyah saçlarını şık bir eşarp altına toplamağa uğraşan kırmızı mantolu genç kız, siyah çizmelerinin uçlarıyla usul vururken, kafasını sağa sola sallıyor; bir şeyler mırıldanıyor.

Yeşil muşambalı, siyah çizmeli, uzun boylu genç kız sık sık öksürüyor; hançeresini temizlemeğe çabalıyor:

Mi mi mi mi mi...Öhhö öhhöö. Mi mi mi mi...

İki gözü âma bir delikanlı, kolları ileride, etrafını yoklayıp kollayarak dolaşıyor ve mırıldanıyor:

Geçti lâklâkayla ömrüm,

İhtiyar oldum bugün.

Kötümser olduğu her halinden belli...Köyede uzun boylu, geniş omuzlu, bıyıklı bir genç tanbular çalıyor ve önündeki ufak tefek kızla konuşuyor:

Şu tanbura bana kaç kere ceketimi sattırmıştır! Onun yüzünden kaç kere dayak yedim, adam dövdüm!

Sırasını bekleyen tanburacının sözleri imtihan heyeti hesabına ben ürperti.

Kekliğimin kafesi

Mis kokuyor nefesi

Kimi usul vuran, kimi sesine makam vermeğe uğraşan bu gençlerin arasından yarının Hamiyet Yüceses'leri, Münir Nurettin'leri, Müzeyyen Senar'ları, Fulya'ları çıkacak.

Kırmızı mantolu genç kıza yaklaştım. Daldığı hayal âleminden silkinerek uyandı.

Ses sanatkârlarımızdan kimleri beğenirsiniz?

Dudaklarını kıvrıda; yüzünü ekşitti:

Hiç birini!

Meselâ filân?

Sıfır!

Yeşil muşambalı kıza sordum:

Falanı nasıl buluyorsunuz?

Sıfırın altında!

Buuuuuvv! Ürperdim. Dışarıda sâmit, sâkit, kar...ki hâmuşane dembedem ağlar.

Dürrü Turan kulağıma eğiliyor:

⁷⁵²Y.R.Ö, “İstanbul Radyosu'nda Bir İmtihan”, **Radyo**, Ekim-Kasım-Aralık 1949, cilt 8, sayı 94-95-96, s. 18, 31.

Ah bu gençler, diyor; her peştemal kuşanan kendini natırbaşı sanırmış. Üç parça eser öğrenince memleketin en seçkin kıymetlerine bile ayyuk'dan bakıyorlar. Kangal'da üç çocuğunu bırakıp, repertuarındaki dört türkü ile radyoda okumağa gelenler biliyoruz. Bakıyorsun Fatma Hamının kızı Hafize kulaktan iki üç parça bir şey öğreniyor. Dinleyen konu komşu zavallı kızcağızı pistone ediyor:

'Aman Hafizeciğim, e vallahi bülbül gibi şakıyorsun! Ne duruyorsun koş İztanbul Radyosuna!' Nasrettin Hoca'nın hamam hikâyesi...Hafizecik de kendini bir şey sanıyor, Yoğurdum kara diyen olur mu?

Belki sizleri bir hayli yoruyor amma, İstanbul Radyosunun bu teşebbüsü memleketin kıyıda bucakta kamış ses kabiliyetlerini ortaya koymuyor mu?

Dürrü Turan kahvesini höpürdetti:

Orası öyle, orası öyle....

Radyonun küçük stüdyolarından birindeyiz. İmtihan heyetini teşkil eden zatlar hep güzide sanatârlarımız:

Ali Rıza Şengel, Dürrü Turan, Sadi Işıl, Veli Kanık, Necati Tokyay...

Dürre Turan başını sallıyarak devam etti:

Gençler, ah gençler. .. Şu saate kadar imtihan ettiğimiz 30 kişiden ancak 2 solist çıkarabildik...Bu yaşa geldim, hayatımı bu işe vakfettim, musiki biliyorum demeğe utanıyorum vallahi efendim utanıyorum.

Ali Rıfat Bey merhum vaktiyle bir müzik federasyonu yapacak oldu. Ses ve saz sanatkârlarını üç sınıfa ayıracaktı. Herkes birinci sınıfa girmek isteyince federasyon fikri rahmetlinin kafasında kaldı.

Önümüzde bir genç duruyor. Tir tir titrediği belli...Veli Kanık soruyor:

Ayakda mı okuyacaksınız?

Nasıl emrederseniz...

Necati Tokyay:

İster ayakta, ister oturarak ve en beğendiğiniz şarkıyı okuyunuz.

Delikanlı okuyor:

Kalbim yine üzgün...

Ah, elbette üzgün olacak. İmtihan bu!

Nota bilir misiniz?

Hayır.

Usulleri?

Bazılarını.

Ali Rıza Şengel:

Bi de mikrofondan dinliyelim! diyor.

Bulduğumuz stüdyoyu geniş bir camla ayıran diğer salonda control masası başında outran teknisyenin, genci mikrofon başına götürdüğünü, ona birşeyler söylediğini görüyoruz.

Yanımızdaki oparlörde delikanlının şarkısını duyuyoruz.

İlk hükmü veren, Necati Tokyay;

Heyecan, nezle, fakat buna rağmen güzel ses...

Sadi Işıl ilâve etti:

Tereyağ gibi! Şu pis, karlı havalar çocuklarını hançerelerini bozdu. Şanssızlık!

İmtihan heyeti müşavere halinde...Ve nihayet karar: Ses pek iyi, radyofonik; nota, usul bilgisi yok. Koroda icabında solo okuyabilir.

Odacı içeriye bir hanım aldı. 50-55 yaşlarında var. Yanakları tombul tombul, çerçevesiz gözlükleri arkasında irileşen kirpikler...

Nasıl okusam acaba?

Nasıl arzu ederseniz...

Ah, sesimi kaybettim. Ses verecek misiniz?

Sadi Işıl原因 cebinden çıkardığı bir ağız çalgısı ile ses Verdi. Necati Tokyay yardım etti:

Tram tram tram ve elli beşlik 'solist namzedi' şarkıya başladı:

Çalsam bir türlü

Çalmasam bir türlü

'Söylesem bir türlü, sussam gönül razı değil' diyen bir hal var kadıncağızda...İmtihan heyetine bakıyorum:

Se hiç birinin hoşuna gitmedi. Kadın sezdi:

Dün pek soğuk aldım, dedi; sesim bozuldu!

Mantosunun yakası kürklü, ayakları çizmeli bir genç kadın imtihan heyetinin karşısındaki iskemleye oturdu.

Okuyacağımız şarkının makamını söyler misiniz?

Rast.

Sadi Işıl原因 ses Verdi...

Genç kadın ipek mendiliyle ağzını örterek öksürdü, sesini akort etmeğe uğraştı ve gülümsedi:

Kusura bakmayın, ara nağmesiz alamıyorum da...

Necati Tokyay:

Anlıyorum kızım, anlıyorum! Dedi.

O söylerken mütemediyen usul tuttu:

Düm tek tek, düm tek...

Eyubî Ali Rıza Şengel sordu:

Düm dediğimiz zaman kaç sekizlik olur?

İki.

Başka usuller bilir misiniz?

Nota bilmiyorum; kıymetlerini biliyorum.

Bu kaç dörtlük?

Bir dörtlük.

Şu nedir?

Es.

Ya bu?

Bemol.

Şu?

Diyez.

Kürklü kadını mikrofonda da dinledik.

Hüküm müsbet: ses iyi, mikrofonta da geliyor. Koroda okuyabilir.

Demin salonda gördüğüm yeşil muşambalı genç kız!

Onu pek merak ediyorum.

'B' Vilâyetimizden sırf bu imtihana girmek için gelmiş. Bu akşam kalkacak vapura yetişecekmiş.

Ali Rıza Şengel konuştu:

Bir şarkı okuyunuz kızım.

Alaturka mı, Alafranga mı?

İmtihan heyeti hayretle yeşilli genç kıza baktı:

Fakat Türk musikisi imtihanına gelmediniz mi kızım?

Ha öyleya...Evet.

Okudu.

Çıkar yücelerden haber sorarım

Meşhurları sıfırın altında gören yeşilli bayanın sesi bana kutupları hatırlattı.

Dışarı çıkarken imtihan heyetini delişmen bir tavırla selamladı ve sordu:

Neticeyi öğrenebilir miyim? Tabii menfi değil mi efendim?

Necati Tokyay hayretle gözlerini açtı:

Fala mı baktınız kızım?

Dürrü Turan gülüyordu:

Kendisini nasıl da biliyor!?

İmtihan heyetinde bulunmak hem eğlenceli, hem de zor bir iş doğrusu...Fıkır fıkır bir genç kız 'Ben çalmadan okurum' diyordu. (Çalmadan da oynayabilir bir hali vardı!)

Acem kürdî ağır semai okuyacağım. Fakat ses isterim ses!

Zavallı Sadi Işılay, sinirli kıza ses verebilmek için uzunca bir gazel çekti.

Okuduğunuz eserin usulü neydi?

Aksak semaî.

Radyo idaresi, imtihana girecekleri dilekçelerine göre A, B, C kategorilerine ayırıyormuş. A kategorisine solist olmak isteyenler alınıyor. B listesine halk türküleri okumak isteyenler...C kategorisine amatörler giriyor.

B kategorisi başladı. Elinde tanburası ile salonda gördüğüm sinirli genç iskemleye yerleşirken, imtihan heyetine teşekkür ve veda ettim."

EK 23: Radyo Dergisinin 1948 Yılında Dinleyicilerle Mektup Yoluyla Gerçekleştirdiği Ankette Sorulan 29 Soru:⁷⁵³

- “1. Tarihi Türk Müziği yayınlarımız sizi tatmin ediyor mu? Etmiyorsa ne yapmalıyız?
2. İnce saz programlarımızı nasıl buluyorsunuz?
3. Şarkı ve türkülerimiz hakkında ne düşünüyorsunuz?
4. Saz eserleri yayınlarımızı beğeniyor musunuz?
5. Yurttan sesleri yayınları hakkında bir diyeceğiniz var mı?
6. Yayınlarımız arasında yer alan çok sesli hale konmuş milli havalarımız hakkında ne düşünüyorsunuz?
7. Müzik aletleri arasına klarnet, viyolonsel, piyano gibi aletlerin de katılması fikrinde misiniz?
8. Türk müziği yayım saatleri bulunduğunuz yerin elektrik şartlarına göre size tatmin ediyor mu?
9. Senfonik yayınlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
10. Armoni muzikası yani bando yayınları hakkında bir diyeceğiniz var mı?
11. Oda müziği yayınlarını beğeniyor musunuz?
12. Salon orkestrası yayımları size alâkadar ediyor mu?
13. Dans orkestrası yayımları size tatmin ediyor mu?
14. Her türlü ses ve saz soloları yayımları hakkında fikriniz nedir?
15. Geçmişte bugün yayımını beğeniyor musunuz?
16. Hukuk konuları yayımı size tatmin ediyor mu?
17. Radyo Gazetesi hakkında ne düşünüyorsunuz?
18. Pazar Gazetesi hakkında fikriniz nedir?
19. Posta Kutusu yayımını kâfi buluyor musunuz?
20. Kitap Saati yayımından istifade ediyor musunuz?
21. İzahlı Müzik yayımı hakkında ne düşünüyorsunuz?
22. Dergiler Arasında yayımını nasıl buluyorsunuz?
23. Yeni Keşifler saati yayımından istifade ediyor musunuz?
24. Radyofonik temsiller hoşunuza gidiyor mu? Temsillerde hangi mevzuuları işleyelim?
25. Çocuk Saati hakkında ne düşünüyorsunuz?
26. Özel programın tatbik şekli sizleri memnun ediyor mu?
27. Bulduğunuz yerin coğrafi ve elektrik durumu gerek müzik gerek söz yayımlarını iyi, açık ve anlaşılır şekilde duymanıza imkân veriyor mu?
28. Ziraat, Sağlık, Veteriner, Yeni Keşifler, Hukuk ve Kitap nev’inden konuşmalarımızın yazılış ve okunuş tarzı size okşuyor mu?
29. 29’uncu soru sorulan ve Batı Müziğini ilgilendiren cevaplar:

⁷⁵³Radyo, “Radyo Yayınları İçin Açtığımız Anketin Sonuçları”, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, cilt 7, sayı 78-79-80, s. 3.

1. Opera ve diğ er salonlardan naklen yayın isteyenler	270
2. Garp müziğ inin azaltılmasını isteyenler	190
3. Garp müziğ inin kaldırılmasını isteyenler	147
4. Milli marş ların arttırılmasını isteyenler	110
5. Dans müziğ inde türkçe tangoların fazla ç alınmasını isteyenler	81
6. Dans müziğ inin arttırılmasını isteyenler	56
7. Garp müziğ inin erken saatlere alınmasını isteyenler	45
8. Dans müziğ inde Sevinç Tevs'in okunmasını isteyenler	38
9. Dans müziğ inin akş am geç saatlere alınmasını isteyenler	38
10.Öğ le yayınlarından Batı müziğ inin kaldırılmasını isteyenler	37
11.Hafif müziğ in arttırılmasını isteyenler	38
12.Mandolin birliğ inin arttırılmasını isteyenler	33
13.Senfonî Orkestrasının azaltılmasını isteyenler	33
14.Garp müziğ inin kısa dalgadan yayınlanmasını isteyenler	26
15.İzahlı Garp müziğ inin kaldırılmasını isteyenler	23
16.Dans müziğ inde valse fazla yer verilmesini isteyenler	23
17.Garp müziğ inin geç saatlere alınmasını isteyenler	21
18.Salon orkestrasının azaltılmasını isteyenler	18
19.Film dans plâklarının ç alınmasını isteyenler	16
20.Yabancı memleketler (bilhassa Amerika) dans plâklarının ç alınmasını isteyenler	13
21.Garp müziğ inin arttırılmasını isteyenler	13
22.Dans müziğ inde erkek okuyucu isteyenler	8
23.Dans müziğ inde İbrahim Özgür'ün plâklarını isteyenler	7
24.Sving plâkları isteyenler	7
25.Ç ıgan havaları isteyenler	6
26.Rumba isteyenler	6
27.Dans plâklarının azaltılmasını isteyenler	5"

EK 24: Ankara Radyosu Mart 1945 Ayı Örnek Yayın Program Kalıbı⁷⁵⁴

Salı	Çarşamba	Perşembe	Cuma
7.28 Açılış ve Program	7.28 Açılış ve Program	7.28 Açılış ve Program	7.28 Açılış ve Program
7.30 M.S. Ayarı	7.30 M. S. Ayarı	7.30 M.S. Ayarı	7.30 M. S. Ayarı
7.30 Müzik – B.-	7.30 Müzik - B-	7.30 Müzik – B.-	7.30 Müzik - B-
7.45 Haberler	7.45 Haberler	7.45 Haberler	7.45 Haberler
8.00 Müzik – B-	8.00 Müzik - B-	8.00 Müzik – B-	8.00 Müzik - B-
8.23 Spor Saati	8.23 Spor Saati	8.30 Kapanış ve Program	8.30 Kapanış ve Program
8.30 Kapanış ve Program	8.30 Kapanış ve Program		
12.29 Açılış ve Program	12.29 Açılış ve Program	12.29 Açılış ve Program	12.29 Açılış ve Program
12.30 M.S.Ayarı	12.30 M.S. Ayarı	12.30 M.S.Ayarı	12.30 M.S. Ayarı
12.30 Müzik –A-	12.30 Müzik – A-	12.30 Müzik –A-	12.30 Müzik – A-
12.45 Haberler	12.45 Haberler	12.45 Haberler	12.45 Haberler
13.00 Müzik –B- (Salon Orkestrası)	13.00 Müzik –B- Salon Ork.	13.00 Müzik –B- Salon Ork.	13.00 Müzik –B- Salon Ork.
13.30 Kapanış ve Program	13.30 Kapanış ve Program	13.30 Kapanış ve Program	13.30 Kapanış ve Program
17.58 Açılış ve Program	17.58 Açılış ve Program	17.58 Açılış ve Program	17.58 Açılış ve Program
18.00 M.S.Ayarı	18.00 M.S. Ayarı	18.00 M.S.Ayarı	18.00 M.S. Ayarı
18.00 Müzik –B- (Dans Orkestrası)	18.00 Müzik –B- Salon Ork.	18.00 Müzik –B- Dans Ork.	18.00 Müzik –B- Salon Ork.
18.30 Konuşma (Sağlık Saati)	18.30 Konuşma: Tarım Saati	18.30 Konuşma	18.30 Konuşma: Salon Ork.
18.45 Müzik –B- Dans Ork. devam	18.45 Müzik –B- Haberler	18.45 Müzik –B- Dans Orkestra Devam	18.30 Konuşma: Müzik –B- Orkestra Devam
19.00 Haberler	19.00 Konuşma: Geçmişte Bugün	19.00 Haberler	18.45 Müzik –B- Orkestra Devam
19.20 Konuşma: (Geçmişte Bugün)	19.20 Konuşma: Geçmişte Bugün	19.20 Konuşma: Geçmişte Bugün	19.00 Haberler
19.25 Müzik –A-	19.25 Müzik – A -	19.25 Müzik –A-	19.20 Konuşma: Geçmişte Bugün
19.45 Konuşma: (Geçmişte Bugün)	19.45 Konuşma: Marşlar	19.25 Müzik –A- Fasil	19.25 Müzik – A -
	20.00 Müzik –B- Marşlar	19.50 Konuşma: Kitap Saati	19.45 Konuşma:
	20.15 Radyo		

⁷⁵⁴Radyo, 1 Mart 1945, s. 8.

EK 25: Türkiye’de kısa dalga yayıncılığın ilk yıllarındaki radyo yayın akış şeması.⁷⁵⁵

“19.74 metrede çalışan kısa dalga Ankara radyosu her gün öğleleri Türkiye radyosu programlarını neşreder.

31.7 metrede çalışan kısa dalga Ankara radyosu ise Türkiye saatiyle aşağıda gösterildiği şekilde yayın yapar.

17.15	Ordu dilince haberler (Urduca)
17.30	Farsça haberler
17.45	Arapça haberler
18.00	Uzun dalga Türkiye radyosunun yayınlarına bağlanma.20.45’e kadar.
20.45	Bulgarca haberler
21.00	Fransızca haberler
21.15	İngilizce haber yayın
21.30	Sırpça-Hırvatça haber yayın
21.45-23.	Uzun dalga ile ortak yayın.”

⁷⁵⁵ **Radyo**, 15 Birinci Kanun 1941, sayı 1, cilt 1, s. 14.

EK 26: Türkiye'nin Sesi Radyosu 1996 Yılı Anons, Program Listesi Ve Canlı Yayın Plamlama Formatı:

Türkiye'nin Sesi Radyosu 1996 Yılı Anons Örneği:

“Burası, 19 metre 15145 Khz üzerinden Güney Batı Asya'ya, 25 metre 11925 Khz üzerinden Kuzey Batı Asya'ya, 31 metre 9560 Khz üzerinden Orta Asya ve Avustralya'ya, 31 metre 9460 Khz ve 19 metre 15385 Khz üzerinden Avrupa'ya, 25 metre 11955 Khz üzerinden Orta Doğu'ya yayın yapan Türkiye'nin Sesi Radyosu...

Güney Batı Asya ve Kuzey Batı Asya'ya yönelik yaptığımız yayınlarımız burada sona erdi. Güney Batı Asya ve Kuzey Batı Asya'daki dinleyicilerimizle yarın Türkiye saatiyle 07'de birlikte olacağız.

19 metre 15385 Khz üzerinden Avrupa'ya yaptığımız yayını buradaki dinleyicilerimiz biraz sonra 19 metre 15350 Khz üzerinden dinleyebilirler.”⁷⁵⁶

Türkiye'nin Sesi Radyosu 1996 Yılı Söz Yayınları Program Listesi:

“Çocuk ve Gençler İçin: Çocuk Saati, Çocuklar İçin, Çocuk Kulübü, Çocuklarla Başbaşa, Üniversite Yolunda, Gençlik ve Din,

Yetişkinler için ise, Batı Düşüncesi, Dağarcık, Leyleğin Ömrü, Kudüs'ün Renkleri, Petrol ve Politika, Bilgi Toplumu, 2000'e Doğru Avrupalı Türkler, Göç ve Sürgün Hikayeleri, Gün Devam Ediyor, Sıladan Gurbete-Gurbetten Sılaya, Elinin Hamuruyla, Yaşayanlar Yaşatanlar, Hayatın İçinden, Kültür Gündemi, Türk Nesrinden Örnekler, Canım Vatanım Türkiye, Nasrettin Hoca Bir Gün, Sevgi Denizi, Şiirimizde, Merhaba, Tamu Yelleri, Türk Süsleme Sanatları, Olağanüstü bir insan:Atatürk, Türk Basınında Demokrasi, 12. Yüzyılın Eşiğinde Yeni Ufuklar, Türkiye Çağırıyor:Çevreyi Koruyalım, Karadeniz Ekonomik İş Birliği, Zaman Tünelinde 50 Yıl, Ozanlar ve Yazarlar, İslam ve Toplum, Bilim ve Gönül Dünyasından, Kültürümüz-Dilimiz-Tarihimiz, Güfteden Şarkılara, Alo Türkiye'nin Sesi, Mozayik, Silahlı Kuvvetler Saati, Arkası Yarın, Radyo Tiyatrosu, Cuma Sabahı, Din ve Dünya, Gündem.”⁷⁵⁷

⁷⁵⁶TRT Türkiye'nin Sesi Radyosu 1996 yılı Program Yapım ve Yayın Planı,**a.g.m.**,s. 11.

⁷⁵⁷TRTTürkiye'nin Sesi Radyosu 1996 yılı Yayın Planı,**a.g.m.**, s. 19.

Türkiye'nin Sesi Radyosu Canlı Yayın Akış Belgesi: 758

PROGRAMIN ADI		SİZİN RADYONUZ 162	YAYIN POSTASI	
TARİHİ		26.EYLÜL.2003 Cuma	TSR 1	
PROGRAM YAPIMCILARI		TUBA AYBERKİN - ŞEBNEM KILIÇ ÖZKAN AKIN - NEDİM ATAĞ	TEKNİSYEN	
SAAT	PROGRAMIN İÇERİĞİ	SÜRE	YAYIN BİÇİMİ	
17:05	SİNYAL	1'	CD	
17:06	TANITIM 00 90 312 4909804 / 0090 312 4912370 e-mail:sizinradyonuz@trt.net.tr	3'	CANLI	
17:09	MÜZİK / Suat SUNA - VAZGEÇMEM SENDEN	3'13"	CD(3.Parça)	
17:12	KÜLTÜR/SANAT Mahzun DOĞAN / Şair Daver DARENDE / Eski Diplomat - Yazar - Ressam Talip APAYDIN - Romancı - Öykücü	10'	CANLI	
17:22	MÜZİK/ İZEL - KIYAMADIM	3'48"	CD(3.Parça)	
17:25	KÜLTÜR/SANAT Mahzun DOĞAN / Şair Daver DARENDE / Eski Diplomat - Yazar - Ressam Talip APAYDIN - Romancı - Öykücü Mehmet CORAL - Yazar " UÇARKEN " 0532 241 36 96 – 0212 223 82 64	10'	CANLI	
17:40	MÜZİK/ Zeki MÜREN - ŞİMDİ UZAKLARDASIN	5'	TELE-CANLI	
17:43	MÜZİK/ Zeki MÜREN - ŞİMDİ UZAKLARDASIN	3'17"	CD(4.Parça)	
17:43	KÜLTÜR/SANAT Mahzun DOĞAN / Şair Daver DARENDE / Eski Diplomat - Yazar - Ressam Talip APAYDIN - Romancı - Öykücü	10'	CANLI	
17:53	Geçiş Müziği	7'	CD	
18:00	Haber Cingili Güncel Haluk KOÇ TSR Haber Merkezi Muhabiri	5'	CANLI	
18:05	Cingil (Ekonomi) Cahit SÖNMEZ - Finansal Forum Yazarı Haftalık Değerlendirme	10'	CANLI	
18:15	MÜZİK / Siyahal - NİYE ÇATTIN KAŞLARINI?	5'21"	CD(1.Parça)	
18:20	KÜLTÜR/SANAT Mahzun DOĞAN / Şair Daver DARENDE / Eski Diplomat - Yazar - Ressam Talip APAYDIN - Romancı - Öykücü	10'	CANLI	
YAPIMCI		TÜRKÇE YAYINLAR MÜDÜRÜ	PROGRAM MÜDÜRÜ	
TUBA AYBERKİN		R Recep A...	Arif KOCA	
		Dis. Yayıncılık...		

Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda yayınlanan bir programın canlı yayın akışı.sayfa 1

758 Sizin Radyonuz, Türkiye'nin Sesi Radyosu TSR1, program no: 162, yayın tarihi: 26 Eylül 2003, süresi: 1 saat 45 dakika.

PROGRAMIN ADI		SİZİN RADYONUZ 162	YAYIN POSTASI	
TARİHİ		26.09.2003 CUMA	TSR 1	
PROGRAMIN YAPIMCISI		TUBA AYBERKİN - ŞEBNEM KILIÇ ÖZKAN AKIN- NEDİM ATAĞ	TEKNİSYEN	
SAAT	PROGRAMIN İÇERİĞİ	SÜRE	YAYIN BİÇİMİ	
18.30	MÜZİK / TARKAN - AŞK	4'22"	CD(1.Parça)	
18.34	KÜLTÜR/SANAT Mahzun DOĞAN / Şair Davut DARENDE / Eski Diplomat - Yazar - Ressam Talip APAYDIN - Romancı - Öykücü	16'	CANLI	
18.50	KAPANIŞ - SİNYAL	2'	CANLI-CD	
YAPIMCI	TÜRKÇE YAYINLAR MÜDÜRÜ	PROGRAM MÜDÜRÜ		
AYBERKİN	Recep ACAY	Arif KOCA		
	Dış Yayınlar Üstesi Başkanlığı Türkçe Yayınlar Müdürü			

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 20/09/2019

Tez Başlığı / Konusu: 1927-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE RADYO YAYINCILIĞI
Yukarıda başlığı / konusu gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

(Öğrencinin İmzası)

Adı Soyadı: Ali OKUR
Öğrenci Numarası: N18222875
Anabilim Dalı: Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Programı: Yüksek Lisans Tezi
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANISMAN GÖRÜSÜ VE ONAYI

Tarih: 20/09/2019

Prof. Dr. Yasemin Doğaner
(Unvanı, Adı Soyadı)
(İmzası)

**HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
ETHICS BOARD WAIVER FORM FOR THESIS WORK**

HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
ATATURK'S PRINCIPLES AND HISTORY OF MODERN TURKEY TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 20.09.2019

Thesis Title/Topic: RADIO BROADCASTING IN TURKEY BETWEEN THE YEARS 1927-1950
My thesis work related to the title/topic above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname: Ali OKUR
Student No: N18222875
Department: Ataturk Institute
Program: Master's Thesis
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

Signature

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Date: 20.9.2019

Prof. Dr. Yasemin Döğener
 (Title, Name Surname)
 (Signature)

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 20.09.2019

Tez Başlığı / Konusu: 1927-1950 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE RADYO YAYINCILIĞI
Yukarıda başlığı / konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 275 sayfalık kısmına ilişkin 13.09.2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

(Öğrencinin İmzası)

Adı Soyadı: Ali OKUR
Öğrenci No: N18222875
Anabilim Dalı: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Programı: Yüksek Lisans Tezi
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

DANISMAN ONAYI

Tarih: 20.09.2019

UYGUNDUR.

Yasemin
Prof. Dr. Yasemin Doğaner
(Unvanı, Adı Soyadı)
(İmzası)

**HACETTEPE UNIVERSITY
ATATURK INSTITUTE
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT**

ATATURK'S PRINCIPLES AND HISTORY OF MODERN TURKEY TO THE DEPARTMENT PRESIDENCY

Date: 20/09/2019

Thesis Title / Topic: RADIO BROADCASTING IN TURKEY BETWEEN THE YEARS 1927-1950

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 13.09.2019 for the total of 175 pages including the a) Title Page b) Introduction, c) Main Chapters d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 2 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Ataturk Institute for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Surname:	Ali OKUR	Signature
Student No:	N18222875	
Department:	Ataturk Institute	
Program:	Master's Thesis	
Status:	☒ Masters ☐ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.	

ADVISOR APPROVAL

Date: 20.9.2019

APPROVED.

Prof. Dr. Yasemin Zopuncu
 (Title, Name, Surname)
 (Signature)